

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKİYE'DE "BÜTÜNŞEHİRLEŞME" SÜRECİNİN
KÖYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
Malatya Basak Sütlüce ve Bulgurlu Köyleri Örneği

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN HAZIRLAYAN
Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL Burcu GÖKATALAY

MALATYA, 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ
KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARI BİLİM DALI

**TÜRKİYE’DE “BÜTÜNŞEHİRLEŞME” SÜRECİNİN
KÖYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
Malatya Basak Sütölçe ve Bulgurlu Köyleri Örneği**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan

Burcu GÖKATALAY

Danışman

Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL

MALATYA, AĞUSTOS, 2018

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**TÜRKİYE'DE BÜTÜNŞEHİRLEŞME SÜRECİNİN
KÖYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ**

Malatya Basak, Sötlöce ve Bulgurlu Köyleri Örneği

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Mihriban ŞENGÜL

HAZIRLAYAN
Burcu GÖKATALAY

Jürimiz 02.08.2018 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda bu yüksek lisans tezini (oybirliği /oyçokluğu) ile başarılı bulunarak Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim, Kentleşme ve Çevre Sorunları Bilim dalında yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyelerinin Unvan Ad Soyadı imzası

1. Prof.Dr. Mihriban ŞENGÜL

2. Dr. Öğr.Üyesi Veysel ERAT

3. Doç.Dr. Hakan ÖZDEMİR

4.

5.

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun tarih ve sayılı kararıyla bu tezin kabulü onaylanmıştır.

Prof. Dr. Mehmet KUBAT
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “**TÜRKİYE’DE “BÜTÜNŞEHİRLEŞME” SÜRECİNİN KÖYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ** Malatya Basak, Sütlüce ve Bulgurlu Köyleri Örneği” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek her hangi bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlanmış olduğum bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun bir şekilde gösterilenlerden oluşturulduğu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Burcu GÖKATALAY

BİLDİRİM

Hazırladığım tez çalışmasının tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarını İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanması izin verdiğimi onaylarım:

O Tezimin tamamı her yerde erişime açılabilir.

O Tezim sadece İnönü Üniversitesi yerleşkelerinde erişime açılır

O Tezimin yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvurmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerde erişime açılabilir.

Burcu GÖKATALAY

ÖNSÖZ

Bu tez çalışmasında, Türkiye'nin içinden geçtiği toplumsal dönüşümün en önemli tarihsel uğraklarında biri olan 2000'li yılların ortaya çıkardığı bir politika olarak “Bütünşehirleşme”nin köyler üzerindeki etkilerinin neler olduğu incelenmek istenmiştir. Kent ve kentsel olana dair çok fazla şeyin söylendiği ve yazıldığı bir ortamda adeta ötekileştirilen ve üzerinde durulmayan köy ve köylülük olgusu, kentleşmenin günümüzde geldiği nokta göz önüne alınarak araştırılmak istenmiştir.

Tez çalışmamın gerçekleşmesinde bilgilerini benimle paylaşan, tez sürecinin her aşamasında tecrübelerinden yararlandığım, motivasyonumu kaybettiğim her noktada beni yeniden teze bağlayan ve bu süreçte bana unutamayacağım bir deneyim yaşatan sevgili hocam Prof. Dr Mihriban Şengül'e teşekkür ederim. Ayrıca alan araştırması sırasında tanıdığım ve ufkumu açan burada adlarını tek tek sayamayacağım Basak, Sötlüce ve Bulgurlu köylülerinin konukseverliğine teşekkürü bir borç bilirim.

Ve ailem, bu çalışma boyunca sabır ve özverilerini esirgemeyen ve beni her koşulda destekleyen babam Selahattin Gökatalay annem Türkan Gökatalay ve kardeşim Burak Gökatalay'a çok teşekkür ederim.

**TÜRKİYE’DE “BÜTÜNŞEHİRLEŞME” SÜRECİNİN
KÖYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
Malatya Basak, Sütlüce ve Bulgurlu Köyleri Örneği**

(Yüksek Lisans Tezi)

İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağustos 2018

Burcu GÖKATALAY

ÖZET

Sermaye birikiminin kentsel mekâna ve hizmetlere giderek yoğunlaşması, kentsel yönetim ölçeğinin yeniden düzenlenmesine neden olmuştur. Türkiye’de büyükşehir kent konusunda izlenen dönemsel siyasetin bir ürünü olan “bütünşehirleşme” ile kent ve köy arasında ortaya çıkan ilişkideki bu yoğunlaşma, köylerin sosyo- ekonomik yapılarının dönüşümü konusunda yeni bir ivme yaratmıştır. Büyükşehirlerin sayıca artırılmasının yanı sıra büyükşehir belediye sınırlarının il sınırlarını kapsar hale getirilmesi ve böylece kent yönetimi sınırları içine dâhil olan köylerin dönüşümünü hızlandırmıştır. Köyler, belediyelerin sermaye birikimine katkı işlevlerinin hızlandığı bir süreç içinde piyasa koşullarına daha açık hale gelmiştir.

Bu tez çalışmasında, büyükşehire dönüştürülerek belediye sınırlarının il sınırları ölçeğine genişletildiği Malatya’da köylerin bu dönüşümden nasıl etkilendiği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kent, Köy, Sermaye Birikimi, Bütünşehirleşme, Malatya

EFFECTS OF ENTIRE-URBANIZATION PROCESS ON VILLAGES IN TURKEY

A Case Study in Malatya Basak, Sütluce and Bulgurlu Village

(Post Graduate Thesis)

Institute of Social Science, İnönü University, August 2018

Burcu GÖKATALAY

ABSTRACT

A new condition defined the “entire-urbanization’, which has arisen as a result of periodical policies implemented in metropolitan municipality administrations in Turkey, has created a momentum for the socio-economic structures of villages. The transform of villages, which included in the urban management, has accelerated as the number of metropolitan municipalities increased, and consequently the bodies of new municipal administration covered the entire provincial borders. The villages are more open to the market conditions as the municipalities contribute to the capital accumulation. In this respect, that the capital focuses on urban space and services have caused the reorganization of urban administrative scale.

In this thesis, the effects of expanding of urban fabric on Basak, Sütluce and Bulgurlu village of Malatya where the agrarian economy and feudal structure are dominant factors, which became a metropolitan municipality as a part of neoliberal policies thanks to demand of the local and central government, is studied.

Keywords: Urban, Village, Capital Accumulation, Entire-Urbanization, Malatya

TÜRKİYE’DE “BÜTÜNŞEHİRLEŞME” SÜRECİNİN KÖYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Malatya Basak, Sütluce ve Bulgurlu Köyleri Örneği

Burcu GÖKATALAY

İÇİNDEKİLER

Onay Sayfası	
Onur Sözü.....	I
Bildirim.....	II
Önsöz.....	III
Özet.....	IV
Abstract.....	V
İçindekiler.....	VI
Tablolar.....	IX
Şekiller.....	IX
Kısaltmalar.....	IX
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, HİPOTEZİ VE YÖNTEMİ.....	1
1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Hipotezi ve Yöntemi.....	6
1.3. Bilgi Toplama ve İşleme Araçları.....	15
1.4. Kavram Tanımları	17
1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası.....	18
2. KÖY-KENT AYRIMINDA TOPUMSAL YAPI VE İLİŞKİLER.....	19
2.1. Köy Toplumsal Yapısı.....	20
2.2. Kent Toplumsal Yapısı.....	26
2.3. Tarihsel Süreçte Kent ve Köy Toplumsal Yapısı ve İlişkilerinin Geçirdiği Dönüşüm.....	30

2.3.1. Köy Toplumunun Tarihsel Dönüşümü.....	30
2.3.2. Kent Toplumsal Yapısının Tarihsel Dönüşümü.....	49
2.4. Kentsel Mekâna Sermaye Yoğunlaşması ve Yönetimsel Ölçek	
Arasındaki İlişki.....	48
2.4.1. Yerel Yönetimlerin Sermaye Birikimine Katkı İşlevi.....	49
2.4.2. Yönetimsel Ölçek ve Sermaye Birikimi.....	51
2.5. Neoliberal Dönemde Sermayenin Yoğunlaştığı Mekânlar ve Köy Toplumsal	
Yapısının Dönüşümü.....	54
2.5.1. Sermaye Kentlere Yoğunlaşırken “Köyler”.....	56
2.5.2. Sermaye Kırsala Yönelirken “Köyler”	60
3.TÜRKİYE’DE KÖY-KENTİLİŞKİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ.....	64
3.1. Tarihsel Süreçte Türkiye’de Köy- Kent İkili Yapısı.....	65
3.1.1. Osmanlı Dönemi Köy- Kent İlişkisi.....	66
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi Köy ve Kent Siyaseti.....	72
3.1.2.1. 1923-1950 Döneminde Köy ve Kent Siyaseti.....	73
3.1.2.2. 1950-1980 Döneminde Köy ve Kent Siyaseti.....	78
3.1.2.3. 1980 Sonrası Dönemde Türkiye’de	
Köy ve Kent Siyaseti.....	80
3.2. Türkiye’de “Sermayenin Kentleşmesi” ve Büyükşehir Kent Modeli.....	85
3.3. Mekânın Yeniden Organizasyonu Açısından Büyükşehirden	
“Bütünşehir” Yönelim.....	90
4. MALATYA’DA BÜTÜNŞEHİRLEŞME’NİN KÖYLER ÜZERİNDEKİ	
ETKİLERİ.....	93
4.1. Malatya’da “Bütünşehir” Yapılanması Öncesinde Kırsal	
ve Kentsel Yapı.....	94
4.2. Malatya’da “Bütünşehir” Sonrası Kırsal ve Kentsel Yapı.....	99
4.3. Malatya’ Sütlice Basak ve Bulgurlu Köylerinde Yapılan Alan Araştırması	
Hakkında.....	101
4.4. Malatya’da “Bütünşehir” Yapılanmasının Malatya Basak Köyü Üzerindeki	
Etkileri.....	106
4.4.1. Basak Köyü’nün Genel Özellikleri.....	107
4.4.1.1. Toprak Kullanımı Açısından Etkileri.....	111
4.4.1.2. Nüfus Hareketleri Açısından Etkileri.....	114

4.4.1.3. Geçim Araçları ve İstihdam Açısından.....	116
4.4.1.4. Hizmetlere Erişim Bakımından Etkileri.....	118
4.4.1.5. Toplumsal Yapı ve İlişkileri Açısından Etkileri.....	120
4.5. Bütünşehir Yapılanmasının Malatya Sütluce Köyü Üzerindeki Etkileri	122
4.5.1. Sütluce Köyü Genel Özellikleri.....	124
4.5.1.1. Toprak Kullanımı Açısından Etkileri.....	125
4.5.1.2. Nüfus Hareketleri Açısından Etkileri.....	129
4.5.1.3. Geçim Araçları ve İstihdam Etkileri.....	131
4.5.1.4. Hizmetlere Erişim Açısından Etkileri.....	133
4.5.1.5. Toplumsal Yapı ve İlişkileri Açısından Etkileri.....	135
4.6. Bütünşehir Yapılanmasının Malatya Bulgurlu Köyü Üzerindeki Etkileri.....	136
4.6.1. Bulgurlu Köyü Genel Özellikleri.....	140
4.6.1.1. Toprak Kullanımı Açısından Etkileri.....	142
4.6.1.2. Nüfus Hareketleri Açısından Etkileri.....	144
4.6.1.3. Geçim Araçları ve İstihdam Açısından Etkileri.....	146
4.6.1.4. Hizmetlere Erişim Açısından Etkileri.....	147
4.6.1.5. Toplumsal Yapı ve İlişkileri Açısından Etkileri.....	148
4.7. Basak, Sütluce ve Bulgurlu Köylerinin “Bütünşehir” Yapılanması Karşısındaki Dönüşümü Üzerine Tartışma.....	149
5. SONUÇ.....	154
KAYNAKÇA	159
KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ.....	159
GÖRÜŞME SORULARI.....	168

TABLolar

Tablo 1: Lefevbre'nin Kentleşme Evrimi.....	11
Tablo 2: Büyükşehilerin Kuruluş Yılları.....	87
Tablo 3: Büyükşehir Kapsamına Alınan İller.....	87
Tablo 4: Bütünşehirlerin Köyler Üzerindeki Etkileri.....	153

ŞEKİLLER

Şekil 1: Basak Köyü 1970'li Yıllar Genel Görünümü.....	108
Şekil 2: Basak Köyü Günümüz Görünümü.....	108
Şekil 3: Basak Köyü Kışyarısı Etkinliği 1.....	110
Şekil 4: Basak Köyü Kışyarası Etkinliği 2.....	110
Şekil 5: Sütölçe Köyü Tarım Alanı.....	127
Şekil 6: Sütölçe Köyü Sokak Görünümü.....	133
Şekil 7: Bulgurlu Köyü Sokak Görünümü.....	138
Şekil 8: Bulgurlu Köyü ve Malatya Elazığ Çevre Yolu Birleşme Noktası.....	139
Şekil 9: Bulgurlu Köyü Sokak Görünümü.....	140

KISATMALAR

İMF: Uluslararası Para Fonu

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AB: Avrupa Birliği

DB: Dünya Bankası

AKP: Adalet ve Kalkınma Partisi

**TÜRKİYE’DE “BÜTÜNŞEHİRLEŞME” SÜRECİNİN
KÖYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ
Malatya Basak, Sütlüce ve Bulgurlu Köyleri Örneği**

Burcu GÖKATALAY

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU AMACI HİPOTEZİ VE YÖNTEMİ

Köy ve kent, tarihsel süreçte kentleşme oranı köyler aleyhine hızla yükselse de iki farklı toplumsal formasyon biçimi olarak varlığını korumaktadır. Türkiye’de büyükşehir kent konusunda izlenen dönemsel siyasetin bir ürünü olan “Bütünşehirleşme” ile kent ve köy arasındaki ilişkide ortaya çıkan yeni durum, köylerin sosyo- ekonomik yapılarının dönüşümü konusunda yeni bir ivme yaratmıştır.

Bu çalışmanın amacı, kentlerin sermaye yoğunlaşması ve yönetsel ölçeğinin büyümesi yoluyla genişlemesinin köylerin yapıları üzerindeki etkileri ortaya koymaktır. Bu amaçla Bütünşehirleşmenin Malatya’da Bulgurlu, Sütlüce ve Basak köyleri üzerindeki nasıl bir etki yarattığı ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu ana başlıkta çalışmanın konusu, amacı, hipotezleri, yöntemi, bilgi toplama ve işleme araçları, kavram tanımları ve sunuş sırası ortaya konulmuştur.

1.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Günümüzde sosyo-politik bir kategori olarak anlamlandırılabilen köylülük (Boratav, 2004: 109), insanlığın yerleşik hayata geçişiyle birlikte ortaya çıkan en eski mekânsal ve toplumsal örgütlenmedir. Köy, hem feodal hem de kapitalist üretim ilişkisi içerisinde değişik toplumlarda yaşam biçimi açısından birtakım farklılıklar gösterse de toplumsal ve mekânsal örgütlenme bakımından birbirine benzer özellikler taşımaktadır. Tarihsel süreçte kentsel mekânın yeniden üretimine etki eden dinamikler, sermayenin köylere de nüfuzu ile köy mekânına ve toplumsal yapısına etki etmeye başlamıştır.

Tıpkı kent gibi köy de hem toplumsal hem de mekânsal açıdan kapitalizmin hareket kanunlarına açık hale gelmiştir. Yani sermaye, kentsel mekâna müdahale ederken köyü de etki alanına dâhil ederek küçük meta üretiminin yanı sıra gündelik yaşam ilişkileri bakımından da köy ve köylülük olgusunu dönüşüme uğratmaktadır.

Kapitalizmin ilerleyişinin en önemli tarihsel uğrağı olan Sanayi Devrimi'nin yarattığı teknolojik ve ekonomik ilerleme ile kentsel alanda kurulan fabrikalar mekânın yeniden üretimini zorunlu kılmıştır. Bu süreçten sonra kentsel mekânın üstünlüğü kırsal alanları içine alarak genişlemiştir. Böylece kent, kırsaldan elde ettiği artı ürüne ekonomik yollarla el koymaya başlamıştır. Zamanla köylü üretim biçimi, serbest piyasa ilişkisi içerisinde meta üreticiliğine dönüşerek pazarla bütünleşmiştir (Keyder ve Yenel, 2014: 30). Kapitalist üretim ilişkisinin merkezden periferiye aktarılması ve artan sanayileşme ile birlikte kentleşmenin hem mekânsal hem de teknik olarak her adımda genişleyerek dünya genelinde hızını arttırmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, köylü yaşamına ait geleneksel topluluk dönüşüme uğrarken köy de sanayiye ve sanayi ürünlerinin tüketimine entegre olmuştur. Yani kent dokusu, tarımsal yaşantının artıklarını dağıtmış, yaymış ve aşındırmıştır (Lefebvre, 2012: 9).

20. yüzyılda sermayenin köylülük üzerinde yarattığı baskının boyutları özellikle küçük meta üreticisi ve geçimlik tarımla uğraşan köylü için giderek artmıştır. Daha öncesinde kendine yeten çiftçi, geçimlik tarımın metalaşmasıyla birlikte yeniden üretimleri için piyasalara (meta değiş tokuşuna) eklemlenmeye başlamıştır. Böylece “kendilerinin ya da mahalli ekonomilerin sağlamadığı tüketim mallarını ve üretim vasıtalarını (gübre, tohum, araçlar ve diğer aletler) alabilmek için parasal gelire” bağımlı hale gelmişlerdir (Bernstein, 2009: 85-86). Bu sürece paralel küresel olarak 1950’den bu yana kentsel genişleme süreci ile birlikte kırsal alanın dönüşüm süreci de hızlanmıştır. Kent, tarım alanlarını ve doğal dünyayı da içine alarak komşu kasaba ve köyleri sınırları durmaksızın genişleyen metropoliten bir yerleşmeye çekmiştir (Bookchin, 2014: 37)

Bugün geline aşamada, neoliberal yapılanma ülkelerin tarımsal yapılarını ve onun bir uzantısı olarak küçük köylülüğü büyük oranda geriletmiştir/geriletmektedir. Türkiye, 1980 sonrasında diğer bütün alanlarda olduğu gibi tarımda da neoliberal politikaların uygulanmasıyla bu anlamda hızla ekonomi-politik değişikliklere gitmiştir.

Daha önceki yıllarda küçük tarım üreticisine verilen desteğin geri çekilmesiyle birlikte, köylü piyasa koşullarına terk edilmiştir. Bu durum, köylerden kentlere göçü hızlandırmış ve köylüyü geçimi sağlamak için kente bağımlı kılmıştır.

Yukarıda aktarılan bağlamda, Türkiye’de 1980 sonrasında yaşanan neoliberal kentleşme, tarım desteklerinin kaldırılması, uluslararası tarım tekellerinin egemenliği vb. birçok faktörü içine alarak gerek köylü üretimini (küçük meta üreticiliği ve geçimlik tarım) gerekse de köylü yaşam biçimini olumsuz etkilemektedir. Türkiye gibi köylü toplum yapısının büyük oranda korunduğu bir ülkede, köylülük günümüzde sermayenin neoliberal baskısıyla karşı karşıyadır. Oysaki diğer birçok perifer ülkede olduğu gibi Türkiye’de de kapitalizm öncesi sosyo-ekonomik yapılar varlığını büyük ölçüde sürdürmektedir. Bu yapıların en belirginini, küçük meta üreticiliği ve köylü yaşam biçimidir.

Türkiye’de büyükşehir yönetim modeli konusunda izlenen siyasetin sonucu olarak büyükşehirlerin sayıca artırılmasının yanı sıra büyükşehir belediye sınırlarının il sınırlarını kapsar hale getirilmesi ve böylece kent yönetimi sınırları içine dâhil olan köylerin dönüşümünü hızlandırmıştır. Köyler, belediyelerin sermaye birikimine katkı işlevlerinin hızlandırdığı bir süreç içinde piyasa koşullarına daha açık hale gelmiştir. Sermayenin kentsel mekâna ve hizmetlere giderek yoğunlaşması, kentsel yönetim ölçeğinin yeniden düzenlenmesini de beraberinde getirmiştir.

Bütünşehirleşme, sermayenin kentsel toprakları metalaştırma talebinin sonucu olarak kent yönetimlerinin ölçeğinin il sınırlarını kapsayacak biçimde genişletilmesi ve beraberinde kırsal alanları ve onun yapılarını da içine alarak tarım dışı amaçlarla kullanma politikası olarak özetlenebilir. Kent toprağının sermayenin yeni yatırım alanlarına dönüşmesi, Türkiye açısından son yıllarda kent politikalarında oldukça belirleyici olmuştur. Bu politikaların bir sonucu olarak, kentler büyük otoyollar, çok katlı konut alanları, iş merkezleri, AVM’ler ve sınırları artık kırsal alanı da kapsayacak biçimde ilerleyen bir kentsel ağ içinde tanımlanmaktadır. Köylerde ise kentsel mekâna benzer yapılar ortaya çıkmaya başlamıştır. Örneğin, günümüzde özellikle kentlerin yakın çevresindeki kırsal mekânsal yapılarının; otoyollarla bölündüğü, imar planlamaları ile apartmanlaşmanın önünün açıldığı, yurt, düğün salonları, dinleme tesisleri ve benzeri

yapılaşmalara izin verilmesi köylerin kentleşme karşısında maruz kaldığı baskıyı gözler önüne sermektedir.

Köy ve köylülük olgularının ekonomi-politik bağlamda uğradığı bu dönüşüm düşünüldüğünde, Türkiye’de kentleşme politikası bağlamındaki en çarpıcı örnek “Bütünşehirleşme”dir. Bu kavramla kastedilen, 6 Aralık 2012 tarihinde “6360 Sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun’dur¹ Bu Kanun kapsamında, büyükşehir olan illerde köylerin tüzel kişiliğine ait alanlar mahalleye dönüştürülmüştür. Böylece köy toprağı üzerindeki tasarruf yetkisi köy tüzel kişilikleri alınarak büyükşehir belediyelerine verilmiştir. Bu süreç, idari anlamda köy toprağını kentsel alana dönüştürdüğü gibi köylülüğün de sosyo-ekonomik dönüşümünü hızlandıracak koşulları yaratmıştır. Burada bahsi geçen düzenlemeye dâhil edilen kentlerden biri de Malatya’dır. Bu bakımdan Bütünşehirleşmenin köylülük ve köylü yaşam biçimi üzerinde yarattığı etkileri tartışmak için Malatya önem taşıyan bir örnektir.

Tarımsal ekonominin ve feodal ilişkilerin baskın olduğu bir il olarak Malatya’nın ilk sanayileşme ve kentleşme deneyimi Cumhuriyet’le beraber 1930’larda olduğu biçimi ile gerçekleşmiştir. Bu anlamda ilk olarak Tekel Sigara Fabrikası ve Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayi Fabrikası kurulmuştur. Sanayileşme ve kentleşme açısından ilk örnekler olan bu fabrikaların ardından 1954’de Malatya Şeker Fabrikasının kurulmasıyla birlikte kentin ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bu fabrikalar Malatya ilinin modern anlamda sanayileşmesinde önemli kilometre taşları olmuştur. Bu yatırım il ekonomisine katkı sağlamış aynı zamanda kentleşme oranında ve kentsel nüfusta önemli bir artışa neden olmuştur. Öyle ki 1927 sanayi sayımında, imalat sanayinde 2447 kişi çalışırken, 1964 sanayi sayımında 5424 kişiye çıkmıştır. Bu bakımdan artış oranı % 121 gibi yüksek bir orana taşınmıştır².

¹ Burada hatırlatmak gerekir ki 14.03.2014 tarihli 6447 sayılı Kanunu’nun 1. maddesinde Kanun başlığında yer alan “on üç” ibaresi “on dört”, “yirmi altı” ibaresi “yirmi yedi” olarak değiştirilmiştir. 6360 sayılı Kanun’un 1. maddesinin ilk fıkrasında yer alan “Muğla ibaresinden sonra “Ordu” ibaresi eklenmiştir.

² Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Malatya Valiliğı İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, **Sosyal Kültürel Yönleriyle Malatya**, <https://www.csb.gov.tr/db/malatya/webmenu/webmenu1311.pdf>, Erişim Tarihi:0110.2016.

Gerek devletçi ekonomi döneminde gerekse de çok partili liberal dönemde Malatya, kentleşme deneyimi bakımından kendi içerisinde toplumsal ve mekânsal anlamda bir dizi sorunları barındıran bir taşra kenti olma özelliğini korumuştur. 1950'lere kadar kırsallığın baskın olduğu kentte, kentleşme sürecinde yukarıda kısaca değinildiği biçimiyle yaşanan dönüşüm süreciyle birlikte kırdan kopmaların da başladığı söylenebilir. Kent merkezinde kurulan fabrikalar ve etrafında şekillenen sosyal tesis, işçi konutları, park alanları ve meydanlarla beraber kentsel mekân yeniden üretim sürecini sürdürmüştür. Kırsal alanlardan şehirlere işçi göçleri yaşanmışsa da geniş tarım arazilerinde yapılan ve sanayi sektörünü destekleyen hammaddelerin (özellikle tütün ve şeker pancarı) yetiştirilmesine devam edilmiştir.

1980 sonrasında ise kentsel gelişmeye paralel olarak Malatya'nın merkezine yakın köyler kentleşmeye başlamıştır. Kırdan göç ederek şehir merkezinde yaşayanlar da köy ile olan bağlarını koparmamışlardır. Bu nedenle, Malatya'nın kent-köy ekseninde geçirdiği bu dönüşüme rağmen köylünün toplumsal yapısı ve ilişkilerini belli ölçülerde koruduğunu söylemek mümkündür. Günümüzde ise Malatya'nın Bütünşehir yapılması sadece kentin değil, köylerin de sosyo-ekonomik yapısını doğrudan etkileyen bir olgudur. Malatya'da, ekonomi-politik kararların bir parçası olan Bütünşehirleşme politikasının uygulanmaya başlanmasıyla hem kent hem de köy düzeyinde hızlı bir dönüşüm ortaya çıkmıştır. Bir örnek vermek gerekirse, bazı köyler yerel yönetimin sunduğu kamusal hizmetlerden ya da ortaya çıkan ranttan daha fazla yararlanmaya başlamıştır/başlamaktadır. Bazı köyler ise bu dönüşüm sürecinden pay alamayarak mekânsal ve toplumsal bir eşitsizlikle karşı karşıya kalmaktadır. Bu durum, aynı zamanda köyün/köylülüğün gündelik yaşamın maddi koşullarında eşitsizliğe daha fazla maruz kalmasına neden olmaktadır.

Hem yerelde iktidar odaklarının hem merkez iktidar odaklarının talebiyle ortaya çıkan ve neoliberal politikaların bir parçası olan *bütünşehirleşme*, yerel dokunun kendine özgü yapısının görmezden gelinmesine neden olmaktadır. Bunu en somut haliyle köyün/köylülüğün gündelik yaşamdaki ilişkilerinin dönüşümünde görmek mümkündür. Köyler arasındaki ihtiyaç/beklenti ayrımını ve kent merkezine olan mesafeleri görmezden gelinerek, bütün köyler bu düzenleme kapsamına tabi tutulmuştur. Bu tezin örneklemini oluşturan Basak, Sötlüce ve Bulgurlu Köyleri de "bütünşehirleşme" neticesinde yaşanan mekânsal ve toplumsal dönüşümün boyutlarını

kendi içlerinde farklılaşarak deneyimlemektedirler. İlk bakışta, Sötlöce ve Bulgurlu köyleri konum itibarıyla Malatya kent merkezine daha yakın oldukları için Basak Köyü'ne görece yerel hizmetlerden daha fazla yararlanmaktadırlar. Ancak geçimin yoğun bir şekilde hayvancılıktan sağlandığı Sötlöce köyünde ise bütünşehirleşme süresince bu geçim kaynaklarından sağladığı üretim olanaklarını düşürmüştür. Bulgurlu Köyü, her ne kadar geçimin kayısı tarımına dayandığı bir köy olsa da yeni yatırım alanlarının yaratılması (sanayi tesisleri, tarım işletmeleri, konut özel sektör yatırımları vb.) sürecinde rant politikalarının odağı haline getirilmektedir. Basak Köyü, zaten kent merkezine uzaklığı nedeniyle kentsel hizmetlere/olanaklara erişim açısından dezavantajlı bir konuma sahiptir. Ayrıca “Bütünşehirleşme” neticesinde, Basak Köyü'nde köy tüzel kişiliğı ile birlikte köy muhtarlığı, salma, imece gibi köyün ve köylünün geçim kaynakları ortadan kaldırılarak daha derin bir mekânsal ve toplumsal eşitsizlik yaşanmasının önü açılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, sermayenin kentsel mekâna ve hizmetlere yoğunlaştığı koşullarda, neoliberal politikalar bağlamında ve Türkiye iç siyasetinin izlediğı koşullar içinde yaşama geçirilen bir büyükşehir modeli olan Bütünşehirleşme aracılığıyla köylü üretiminin ve yaşam biçiminin mekânsal ve toplumsal anlamda maruz kaldığı dönüşümü ortaya koymaktır. Malatya gibi bir taşra kentinde, Basak, Sötlöce ve Bulgurlu köyleri örneğinde olduğu gibi bütünşehirleşme yalnızca kamusal olanaklara/hizmetlere erişim bakımından değil, kırsal toplumsal yapının dönüşümü bakımından birçok etki yaratmaktadır.

Bu noktada, bütünşehirleşme olgusu köy-kent arasında yaratılan eşitsizliklerin yanı sıra köylerin birbirleri arasında da ortaya çıkan eşitsizlikler yaratıldığını görmek açısından oldukça önemlidir.

1.2. Araştırmanın Hipotezleri ve Yöntemi

Kentsel mekân, sınırlarını sermaye birikimi koşullarıyla genişleterek ilerler. Kentsel mekân kapitalist sistemde yeniden üretilir ve bizzat mekânın kendisi metalaşır. Bu süreç kentsel yönetim ölçeğinin de genişlemesi ile birlikte gerçekleşir. Birbirini besleyen bir süreç olarak kentsel sermaye yoğunlaşması ile yönetim ölçeğinin genişlemesi hem kentsel toplumsal yaşamın hem de kırsal toplumsal yaşamın yeniden örgütlenmesi açısından birçok sonuç ortaya çıkarır.

Köy toplumsal yapısı ise kentsel mekândan ve toplumsal yapısından oldukça farklıdır. Gerek yaşam biçimi gerekse de mekânın kullanımı kendi içinde bir dizi farklılığı barındırır. Köy toplumu için üretim aracı ve aynı zamanda üzerinde yaşanan alan olarak köy/kır toprağı, tarımsal üretimin gerçekleştiğı yerdir. Sermaye birikimi süreci, köyde mekânın kullanım ve üretim biçimini değışime uğrattır. Kapitalist üretim biçimi ve sermaye birikimi dinamikleri, köyler üzerindeki etkisini giderek artırır. Köy mekânında sermaye birikiminin yarattığı koşullar köylerin sosyo ekonomik yapılarını doğrudan etkiler, ekonomik ve toplumsal yapısı üzerinde dönüşüme neden olur. Bu bağlamda, bu tez çalışmasının araştırma konusu aşağıdaki hipotezler doğrultusunda incelenmiştir.

Birinci hipoteze göre, ***“Sermaye birikiminin ‘kent mekânı’na ve kentsel kolektif hizmetlere yönelmesi, kentsel sınırların genişletilmesi talebini ortaya çıkarır.”***

Harvey’e (Marx’dan akt, 2001:295-296) göre; sermaye birikimi kapitalist üretim tarzında büyümeyi güçlendiren motordur. Kapitalist sistem bu nedenle, oldukça dinamiktir ve yayılma eğilimindedir. Sürekli ilerlemeye bağımlıdır. Durağan bir basit yeniden üretim kapitalizmin sürdürülebilirliği ile uyumlu değildir. Çünkü *“burjuvazinin temel misyonu birikim adına birikim, üretim adına üretim kuralıyla ifade edilmektedir”*. Kapitalizmin büyümeye dönük bu yüzü ve düzenli olarak büyümeyi gerektiren yapısı, sermaye birikimi için mümkün olan koşulları sağlar (Harvey; 2010: 199). Böylece durmadan büyümeyi hedefe koyan süreç kapitalist üretim ilişkisine uyum sağlayamamış alanlara nüfuz eder. Kent ise bu birikim sürecinde temel rol oynar. Öyle ki; kapitalizmin iç çelişkilerini çözemese de hafifletmeyi başarmış olması kent mekânını keşfetmesine bağlıdır. Kapitalizm yeni mekânlar yaratarak ve bizzat mekânlar üretme yolu ile varlığını sürdürür (Lefevbre, 2015: 146).

Harvey sermaye birikiminin mekândaki eşitsizliğine vurgu yaparak, kapitalizmin kendini sürdürebilmesini bir coğrafi mekânda, bir merkezde aşırı birikmesine bağlayarak bu mekânsal yığılmanın ise kendini kent mekânında somutlaştırdığına vurgu yapar (Harvey, 2008: 40). Kentsel olan onun toprağını metalaştırmış ve böylece sermaye birikimi koşullarını oluşturmuştur. Bu koşulların bir sonucu olarak kentsel alan kırsal alanın ve onun sosyo-politik yapısını kent formuna dönüştürür. Sermaye birikiminin yayılma eğilimi sermayenin yeni faaliyet alanlarına ve

yeni coğrafyalara nüfuz etmesiyle sonuçlanır. Böylece önceden var olan ekonomik ve toplumsal ilişkileri (kırsal alan, köyler ve pre kapitalist yapılar) kapitalist üretim biçimine dönüştür. Bu dönüşüm kentlerin çeperlerine ve kırsal bölgelere yayılma eğilimini ortaya çıkarır.

Sermayenin yeni yatırım alanlarına yönelme ve böylece yeni toplumsal istek ve ihtiyaç yaratma talebi, birikim sürecinin zorunlu bir ürünü olarak mekânsal düzenleme ve coğrafi yayılma yaratır (Harvey, 2001: 300). Bu yayılmanın kentsel gelişme ağı, gerek dünya genelinde gerekse de ülkeler içindeki yerel ekonomik ilişkileri kapitalizm lehine çözer. Bu çözülme ekonomilerin pre-kapitalist ya da yarı-kapitalist sektörlere sızmasına neden olur. Bu yayılma alanı içinde rekabetçi sermaye hâkimiyeti (Castells, 2014: 36) kentsel sınırların metropolitenleşmesine, dolayısıyla idari ve ekonomik sınırlandırılmaların ortadan kalkması ile sonuçlanır. Sermaye birikime katkı sağlayan en önemli unsurlardan biri olan sermayenin dolaşım hızını artırma gerekliliği, sermayeyi yeni mübadele ilişkileri yaratmaya ve bütün dünya piyasasını fethetmek uğruna tüm mekânsal sınırları ortadan kaldırmaya zorlar (Marx’dan akt, Harvey, 2001: 303).

Kapitalist sistemde sermaye birikiminin doğrusal bir biçimde gerçekleşmediği ve krizler ürettiği gerçeği, sermayenin bu krizi en azından geçici olarak savma amacıyla sanayi sahasından uzaklaştırmış ve bu sermayeyi kâr oranları hâlâ yüksek, hiçbir şey üretilmese bile toprak rantının spekülasyonu yoluyla elde edilmesinin mümkün olduğu yapıli çevreye aktarmasıyla sonucunu yaratır. Sermayenin yeni yatırım alanı olan kentsel mekandan elde ettiği rant farkı yeniden kentsel yatırıma dönüştürülerek bir genişleme sürecini ortaya çıkarmıştır/çıkarmaktadır (Harvey’den akt, Williams ve Smith, 2015: 48). Kentsel mekândaki rant, kentte durmaksızın ilerleyen biçimde yeniden üretim süreçlerini de kapsayan karmaşık ve çelişkili bir ilişki biçimi ortaya çıkarmıştır. Böylece kentsel mekânda kapitalizmin bütün ilişkileri yeniden üretilmekte ve kentsel mekân düzenlemesi yoluyla kapitalizm ayakta kalabilmektedir. Bu bağlamda kapitalist toplumsal örgütlenme kendini durmaksızın yeniden üretecek bir mekân yaratmıştır ve yaratmaktadır (Gottdiener, 2001: 254).

Kentleşmeyi, sermaye birikim süreçlerinin bir “*rasyonel peyzajı*” olarak adlandıran Harvey’e (2016: 42-43) göre; sermaye birikimi ile kentleşme iç içe geçmiş bir olgudur. Sermayenin; sürdürülebilirliği, rekabet yaratma amacı, kâr oranını

maksimize etme gibi talepleri kentleşme olgusu içinde kendine yer bulurken, sermaye birikimi, teknolojik yenilik ve kapitalist kentleşme ile birlikte hareket etme zorunluluğunu da beraberinde getirir. Sermaye birikiminin kentsel sınırları genişletme talebinin arkasında yatan süreç sermayenin tarihsel evriminde anlaşılabileceğini ileri süren Harvey'e (2016: 60) göre kapitalizm, fordizmin kriziyle yatırım eğiliminde politika değişimi yaratır. Bu değişimin kentleşme politikalarına yansıyan biçimi, fordizmde arz yönlü bir kentleşmeden neoliberal dönemle beraber talep yönlü bir kentleşmeye geçmek olmuştur. Böylece kentsel alan yatırım alanı olmakla beraber kentsel mekânın kendisi bir yatırım aracına dönüşür. Sermaye birikiminin krizine bir yanıt olarak kentsel çevre ve yapıyı çevre yatırımlarında hem aşırı birikim krizine çözüm bulunur hem de yeni rant alanları yaratarak kapitalizm devamlılığı sağlanır. Kentsel yapıyı çevre yatırımlarının sürdürülebilirliğinin sağlanması ise kentsel sınırların genişlemesine ve coğrafi olarak yayılmasına bağlıdır. Sermayenin kendini, git gide büyüyen birikimini genişleyen bir ölçekte çoğaltmak üzere kullanım değerini mekânda ortaya koyarken sabit ve hareketsiz bir coğrafi alanda sıkışıp kalması hem sermaye birikiminin büyümesi hem de birikimin devamlılığını engelleyen bir sonuç ortaya çıkarır. Ancak mekânsal sınırların genişletilmesi ve mekânın imha edilmesiyle bu sıkışma ve kriz geçici olarak atlatılır (Harvey; 2001: 306).

Yukarıda sıklıkla vurgulandığı biçimiyle sermayenin kentsel mekâna yönelmesi birikimin ana öznesi oluşturur. Sermayenin kent mekanını metalaştırması beraberinde kentsel sınırları genişleterek henüz sermaye dinamiklerinin etkisine kısmen kapalı olan alanlarda büyüme, rekabet, metalaştırma, kentsel rant gibi kapitalist üretim biçiminin koşullarını ortaya çıkarır. Bu durum ise kırsal alan ve köyler aleyhine kentsel sınırları genişletme yönünde baskı oluşturur.

İkinci hipotezi göre, ***Sermayenin 'kentsel mekân'a yoğunlaştığı koşullarda, kentsel sınırların genişlemesi ile köy toplumsal yapısının dönüşümü arasında ilişki vardır***".

Sermayenin kentsel mekâna yoğunlaşması ve kentsel sınırların genişletilmesi ile köyün toplumsal yapısının dönüşümü arasında yakın bir ilişki vardır. Bu dönüşümü yaratan süreç aynı zamanda kent - köy arasındaki tarihsel ve toplumsal ilişki biçimini yeniden düzenler. Kent - köy arasındaki tarihsel çelişkinin boyutlarını derinleştiren

süreç sanayi devrimi ile başlamış ve günümüzde sermaye birikim koşullarının kentsel sınırları kırsal ve köyleri kapsayacak biçimde ilerlemesiyle derinleşme sürecine girmiştir.

Sanayileşme kent mekânını önceleyerek hem kentsel alanı sermayenin yatırım alanlarına dönüştürmüş, hem de kırsal sermaye birikiminin koşullarına tabi kılmıştır. Geline aşamada kenti önceleyen ve kırsal alanı kentsel alana dâhil eden dinamik, ilk hipotezde olduğu gibi sermaye birikimi koşullarıyla açıklanabilmektedir. Kapitalizm tarafından kent mekânının keşfi onu krizlerden çıkışına olanak sağlayan ve sermaye birikim süreçlerine katkı sağlayan bir işlevselliğe dönüştürür. Bu işlev, kentin kırsal alanı da içine alarak dönüştürmeye başlaması sonucunu doğurur. Böylece sermayenin kentsel alanda yeni faaliyet alanlarına nüfuz eder ve önceden var olan faaliyet biçimlerini kapitalizme göre düzenler (Harvey, 2001:300).

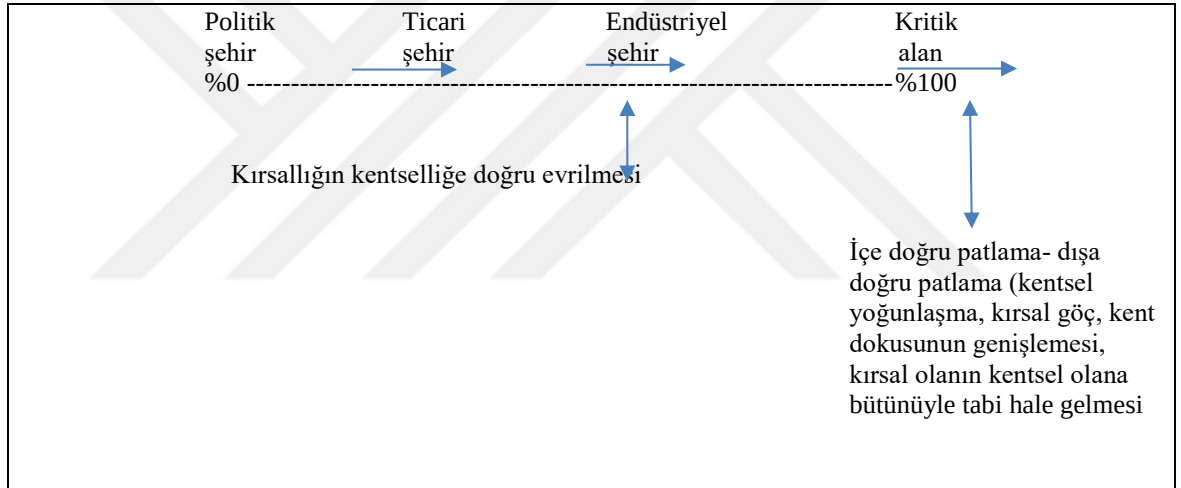
Köy mekânında kapitalizm öncesi sosyo-ekonomik yapılar sermayenin faaliyet alanlarındaki dönüşümünden etkilenir. Lefebvre (2015: 8) sanayileşme sonrası kentini ve arkasından gelen süreci, salt kentlerin yapısal ve işlevsel olarak farklılaşmış olması ile değil, bu farklılığın yeni bir kent toplumu yarattığı hipotezi ile açıklar. Bu yapı, tarımsal üretimi bizzat emen veya onun üzerinde hâkimiyet kuran bir süreç sonucunda inşa edilir. Bu durumun kent toplumu anlamına gelen yeni bir “kent formu” yarattığını ve böylece kapitalist kentte kritik bir evreye gelindiğini ortaya koymaktadır.

Kentin sınırlarının genişlemesi ve onun toplumsal ve mekânsal üstünlüğü bir “kent toplumu” ortaya çıkarır. Bu koşullarda sermaye birikimi, ekonomik büyüme, sanayileşmenin artışı ve etkisini dünya ölçeğinde genişletmesi, köylü yaşamına ait geleneksel topluluğu, yani köyü dönüşüme uğratmıştır. Kent toplumunun etkileri, yani onun mekânsal ve toplumsal özelliklerini kırsal alana ve köylere taşır. Ortaya çıkan bu durumu Lefebvre şöyle açıkla; “*kent dokusu*” kırsal yaşama ait toplumsal ve mekânsal özellikleri aşındırmıştır”. Çünkü kent, yalnızca yapısal bir çevreden oluşmamaktadır, ayrıca kapitalist sistemde gelişmenin öznesini oluşturur (Lefebvre’den akt: Gottdiener, 2001: 254). Bu bakımdan mekânın üretim biçimi ve tarzı kentsel alan sınırlarını aşarak yeni mekânlar yaratılması yoluyla ilerler. Kentleri birbirine bağlı metropoliten bir yerleşmeye çeker. Böylece gelişmiş kapitalizmin temel mekân örgütlenme biçimi olan metropoliten alan, işlevsel ve toplumsal ilişkiler sisteminin belirlenmesinde fiziksel

çevrenin önemini azaltır, ‘kırsal’ ve ‘kentsel’ arasındaki ayrımı ortadan kaldırır (Castells, 2014: 53).

Lefebvre (2015, 2016) göre, günümüzde şehirleşmenin geldiği nokta kritik bir evredir. Bu sürece evrimsel bir aşama izlenerek ulaşılmıştır. İlk çıkış noktası olarak sıfır bir şehirleşme yani, tarımsal yaşamın, tarım üretiminin, kırsal tam hâkimiyeti ve şehirlerin yok olduğu dönemdir. Son nokta ise yüzde yüz şehirleşme, şehrin kırsal emmesi ve sanayi üretiminin tarımda dahi eksiksiz hâkimiyetinin olduğu aşamadır. Şehirleşmenin olmadığı aşamadan şehirleşmenin egemenliğine giden süreci aşağıdaki soldan sağa giden bir çizgi çekerek ortaya koymaktadır.

Tablo 1. Lefebvre’nin Kentleşme Evrimi

Kaynak: Lefebvre, Henry (2015) **Kentsel Devrim**, çev. S.Sezer, İstanbul Sel Yayıncılık, s:20

Lefebvre (2015: 61) rekabetçi kapitalizm ya da neo kapitalizm olarak adlandırdığı günümüzde tarımsal üretimin ve dolayısı ile köylü yaşamının uzun süre hâkimiyetinden izler taşıyan üst yapıları, sanayileşmeye adapte edilmeye çalışıldığının altını çizer. Böylece kapitalizmin ilk aşamalarında olduğu gibi bugün de bu çabayı sürdürdüğünün ve toplumsal kentleşmenin de bunun dışında kalmadığına vurgu yapar. Lefebvre (2016: 86-87) göre neo kapitalist aşamada sermaye birikiminin merkezi olan kentlerin kırsal çevrenin eski sömürsünün yerini tahakküm ve sömürünün daha incelikli biçimlerine bırakmıştır. Kent karar ve “sözde” işbirliği merkezi olurken genişleyen ve yaygınlaşan kent kırsal alanı ve köyü içine almıştır. Böylece kent hayatı köylü hayatına nüfuz

ederken onun geleneksel ögelerinden (ticari ve sınai dağıtım ağları, karar merkezleri gibi, kentsel merkez yararına yok olan küçük merkez, zanaatkârlık) yoksun bırakır. Bu süreç beraberinde köyler, köysel özelliklerini yitirerek kırsallaşmış ve kendilerini şehre adapte eder. Bu kırsallaşma ve adaptasyon kimi zaman kente direnerek, kimi zaman şiddetle kimi zamanda içe kapanarak gerçekleşir.

İkinci hipotezin sahada test edilmesi için belirlenen işlevsel alt hipotezler aşağıda verilmiştir. Birinci işlevsel hipotez olan Bütünşehirleşmenin köy toprağının kullanım biçimini dönüştürmesi, köylü toplumunun geçim/istihdam olanaklarını ve böylece köylülüğün toplumsal yapı ve ilişkilerini dönüştürmesi arasında doğrudan bir ilişki vardır. Köy toprağının kullanım biçiminde ortaya çıkan bu dönüşümün köylerdeki nüfus hareketlerinin yeniden düzenlenmesi arasında ise dolaylı bir ilişki vardır.

Birinci işlevsel hipotez; **Bütünşehirleşme köy toprağının kullanım biçimini dönüştürür.**

Kent toprağının kullanım biçimi ile köy toprağının kullanım biçimi arasındaki temel ayrım Bütünşehirleşme ile beraber dönüşüme uğrar. Kentsel sınır ölçeğinin hem yönetsel hem de coğrafi olarak genişlemesi köy toprağının kentsel rant amacıyla kullanımının önünü açar. Bu durum ise köy toprağının kentsel üretim ve tüketim biçimlerine benzer bir biçimde kullanmasına neden olur.

Köy toprağı üzerinde tarım dışı üretim biçimlerinin yaşanmasına neden olan Bütünşehirleşme, köy toprağı üzerinde tarım dışı ve köylünün kolektif olarak kullandığı doğal varlıklar üzerinde dönüşüm yaratır. Köy toprağı üzerinde çok katlı binalar, otoyollar, sanayi tesisleri, ticaret merkezleri vb yapıların ortaya çıkmasıyla kentsel üretim sahası kırsal alan ve köylere doğru yayılır. Bu yayılma ise tarımsal üretimi sekteye uğratar köylünün toprağını tarım dışı alanlarda kullanmasının önünü açar.

İkinci işlevsel hipotez; **Bütünşehirleşme köy-kent arasındaki nüfus hareketlerini yeniden düzenler.**

Köy ve Kent arasındaki nüfus hareketleri Bütünşehirleşme ile beraber karşılıklı bir nüfus hareketi yeniden düzenler. Köyün Bütünşehirleşme ile beraber köye ait özelliklerinde yaşanan aşında beraberinde köylünün topraktan ve tarımsal üretimden koparak kentlere

göçünün önünü açar. Köy toprağının kentsel alana dönüşmesi ile köy-kent arasındaki nüfus hareketi arasında ilişki vardır.

Bütünşehirleşmenin nüfus hareketinde yarattığı dönüşümün bir yönü ise kent merkezine yakın köyler açısından çeşitli sonuçlar yaratmıştır. Köylerde kentsel ulaşım ağlarının genişlemesi köylüyü köyünde tutarak, kentsel yaşama ve istihdam olanaklarına ulaşımında yeni koşullar yaratmıştır.

Üçüncü işlevsel hipotez; **Bütünşehirleşme köylü toplumunun geçim ve istihdam olanaklarında dönüşüm yaratır.**

Bütünşehirle beraber köylerin kentsel arazi olarak belirlenmesi köylü toplumunun temel üretim aracı olan toprağın genel işlevini küçük meta üreticiliği veya geçimlik tarımının yerini kentsel üretim ve tüketim biçimlerine bırakır. Kolektif kullanma alanları üzerindeki tasarruf yetkisinin kentsel yönetime aktarılması tarım ve hayvancılıktan köylüyü koparmaktadır.

Kente yakınlık ve ulaşım koşullarındaki iyileşmeler köyleri kentsel ağ içine alırken, üretim ve tüketim maddelerini kentten sağlamalarının önünü açar. Gıda tekeli ve kapitalist tarımsal üretim koşullarında köylü üretmek yerine piyasa koşullarında satın alması ile sonuçlanır.

Dördüncü işlevsel hipotez; **Bütünşehirleşme köylerin yerel hizmetlere erişiminde eşitsizlik yaratır.**

Bütünşehirleşme kapsamında köylerin il sınırlarının içine alınması ve köylerin temel ihtiyaçlarının karşılanmasını sağlayan yönetsel araçlarının ellerinden alınması ile beraber, köylerin yerel hizmetlere erişiminde eşitsizlik yaratır. Kent merkezine uzaklık ve yakınlık gibi farkların gözetilmediği koşullarda ortaya çıkan bu durum köylerin kendi aralarında eşitsiz bir yapı ortaya çıkarır.

Kentsel yönetsel ölçeğin büyümesi yerel hizmetlerin sermaye koşullarında belirlenmesi kent merkezine yakın köylerin kentsel ağ içinde hızlı bir biçimde dönüştürürken, kentsel “gelişmeye” uzak köylerin yerel hizmet sunumundan yararlanma olanaklarını düşürür. Bu koşullarda kentsel eşitsizlikle beraber bir de kırsal eşitsizlik de meydana gelir.

Beşinci işlevsel hipotez; **Bütünşehirleşme köylerin toplumsal yapı ve ilişkilerini dönüştürür.**

Yukarıdaki dört işlevsel hipotez doğrultusunda yaşanan dönüşümler köylerin toplumsal yapı ve ilişkilerinin yeniden düzenler. Köylü yaşam biçimine ait geleneklerin ve yaşam tarzının kentsel yaşama eklemlendiği koşullarda köylü ait topluluk dönüşüme uğramaktadır.

Kentsel dokuya dâhil olmasıyla beraber köyler köysel özellikleri (geçimlik tarım, doğal varlıkların kolektif kullanımı, kendi karar organları ile kendi koşullarını belirleme, komşuluk, geleneksel aile ve toplum ilişkileri vb...) yitirmesi yönünde bir dönüşüm yaratır.

Temel hipotezlerle beraber işlevsel olarak geliştirilen bu hipotezler, bütünşehirleşmenin köyler üzerinde yaratacağı dönüşümün belirli başlıklar altında incelenmesine olanak verir. Araştırmanın inceleme alanı olarak seçilen Malatya tarihsel olarak kırsal mekân ve onun toplumsal ilişkilerini içinde barındıran bir taşra kentidir. Bu durum beraberinde pre kapitalist ekonomik ve toplumsal ilişkilerin günümüzde bile varlığını sürdürmesine olanak sağlar. Bütünşehirleşmenin Türkiye’de neoliberal dönem kent politikalarının ve yerel taleplerin bir ürünü olarak ortaya çıkması köyler açısından bir dizi dönüşüm yaşatmıştır/yaşatmaktadır. Gerek kentler arasındaki farklılıklar gerekse de aynı kent içinde köyler arasındaki farklılıklar bütünşehirleşmenin etkilerinin kendi içinde farklılaşmasına neden olur.

En küçük toplumsal yapının bile homojen olmadığı, kendi içinde sınıfsal, politik, kültürel yönden farklılaştığı koşullarda köyler de bütünşehirleşme sürecini kendi içinde farklılaşarak deneyimler. Bu bakımdan Basak, Sötlüce ve Bulgurlu’ya etkileri hem kendi aralarında farklılaşacak hem de kendi içinde farklılaşarak ortaya çıkar.

1.3. Bilgi Derleme ve İşleme Araçları

Bu tez çalışmasının kuramsal kesiminin yazılmasında, basılı ve elektronik ortamda yayımlanan kaynakların taranması yoluyla elde edilen bilgi ve bulgulardan faydalanılmıştır. Elde edilen bulgular niteliksel çözümleme tekniği kullanılarak analiz edilmiştir.

Sermeyenin kentsel mekâna yoğunlaştığı koşullarda kentsel sınırların genişlemesi köy toplumsal yapısının dönüşümüne neden olduğu ve böylece kentsel sınırların genişlemesiyle beraber kentsel dokunun köylere doğru yayılması arasındaki ilişkinin boyutları açıklanmıştır. Sermeyenin kentsel mekâna yöneldiği koşullarda yönetim ölçeğinin genişlemesi yani Bütünşehirleşmenin köyler üzerindeki etkileri Malatya’da seçilen köyler üzerinden ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Saha araştırması için örnek köylerin seçimi Lefebvre’nin *kentsel doku* yaklaşımına uygun olarak belirlenmiştir. Köylerin kentsel dokunun içindeki konumları itibariyle farklılaşan örnekler seçilmiştir. Bu bakımdan yapılan ön gözlemlerde Bulgurlu Köyü kentsel dokunun etkilerine Bütünşehir öncesinde de oldukça yakın olması ve köyün mesafe olarak kente yakınlığı temel alınmıştır. Hâlihazırda kentle olan ilişkisinin sıklığı Bütünşehirle birlikte süreci hızlandıracak olması seçilmesindeki en önemli kriteri oluşturmaktadır. Köy toprağının ve tarımsal arazisinin büyük bir bölümü kentsel dokuya dâhil olması köyde arsa spekülasyonları ve tarım dışı yatırımların da artmasına neden olacaktır. Bu açıdan Bulgurlu Köyü önemli bir örnek oluşturmaktadır. Köyde ön görüşmeleri, köyde seçilecek kaynak kişilerin belirlenmesinde köy ile ilişkileri temel alınmıştır. Köyde yaşayan ama kentte çalışarak hayatını idame ettirenlerin çoğunlukta olduğu bir köy olmasının bu köylüler açısından Bütünşehirleşmenin yarattığı etkiyi ortaya koymak açısından önemli olmuştur. Seçilen kaynak kişilerin belirlenmesinde bir diğer kriter geniş arazilere sahip ve özellikle kentte esnafılık yapan ve köye yazın gelerek kayısı hasadı döneminde köyde kalan köylü olarak belirlenmiştir. Bir başka kesim ise, köyde ya geçimlik tarım yapan (ortalama 5-6 dönüm arazisi olan, sadece bahçe tarımı yapan, 1-2 büyükbaş hayvan sahibi) köylüdür.

Sütlüce Köyü'nün saha araştırması kapsamında seçilmesinin temel nedenlerinden biri, *kentsel doku*'nun kısmen uzağında kalsa da etki süreçlerine yakın olmasıdır. Köy toplumsal formasyonundan izler taşıyan ve gerek kente mesafesi gerekse de geleneksel yapısı ile kent etkilerini kendi içinde farklılaşarak yaşayan bir köydür. Fakat kentleşme ağı içinde bir otoyol üzerinde olan ve nüfus hareketlerine açık oluşu dönüşümü hızlandıran bir etki yaratmıştır. Bütünşehirle birlikte kente ulaşım olanaklarının gelişmesi köy- kent ilişkisinde yeni bir dönüşüm yaratmıştır. Köyde yapılan ön görüşmeler sonucunda köyün ilk yerleşim sahipleri ve büyük toprak sahipleri ile geçimlik tarım yapanların yaygın olduğu görülmüştür. Bu açıdan kaynak kişiler temelde bu iki kategoriye göre seçilmiştir. Köyde ikamet etmenin dışında kentte istihdam edilen köylü sayısı da oldukça fazladır. Bu durum ise Bütünşehirleşmeden etkileri bakımın bu üç köylü kesiminin nasıl etkilediğini ortaya koymak açısından seçilmiştir.

Basak Köyü ise, kentsel dokunun dışında kalan bir köydür. Kent merkezine uzak bir ilçe köyü olarak Basak “kentsel doku” ve etkilerine kapalı bir köy toplumsal formasyonu olarak karşımıza çıkar. Bu durum ise, Bütünşehirleşmenin bütün köyleri kendi içinde farklılıklarını görmezden gelecek biçimde düzenleme kapsamında tutmasının yaratacağı sonuçları göstermesi açısından önemli bir örnek olacağı için seçilmiştir. Basak köyü Türkiye’de uzak köylerin büyük çoğunluğunda olduğu gibi yazın köye gele yazlıkçı köylü ve daimi olarak köyde yaşayan köylü olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat Basak Köyü, bu yaygın duruma rağmen kış nüfusu oldukça fazla olan bir köydür. Bu açıdan Bütünşehirleşmenin diğer iki köyde yaratacağı etkilere kısmen uzak görünmektedir. Bu açıdan köy üzerinde en çarpıcı etkisinin köyün kendini idame ettirmesine olanak tanıyan köy muhtarlığı, köy derneği, köy bütçesi, salma, imece gibi kurumlarının ortadan kalkması ile hissedecektir.

Saha araştırması olarak seçilen yukarıdaki köylerdeki kaynak kişilerle görüşmeler belirli tarihsel dönemi kapsamaktadır. Ekim 2015, Nisan 2016 ve Temmuz 2017 tarihlerinde Malatya Basak Sütlüce ve Bulgurlu köylerinde yapılan alan araştırmasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu tez çalışmasının alan araştırması bölümünde görüşme soruları Bütünşehir öncesi ve Bütünşehir sonrası olarak iki kategoriye ayrılmıştır. Bu ayrıma gidilmesinin nedeni ise yaşanan dönüşümü köylerin toprak kullanım biçimlerinde, geçim ve istihdam araçlarında, nüfus

hareketlerinde, yerel hizmetlere erişim olanaklarında ve toplumsal yapı ve ilişkilerinde ortaya çıkan dönüşümü ortaya koymaktır.

Saha araştırması kapsamında köylerin seçimi kısaca yukarda özetlendiği biçimde gerçekleşmiştir. Kaynak kişilerin seçimi ise gerek köy gerekse de köy-kent ilişkisi göz önüne alınarak belirlenmiştir. Kaynak kişiler köylere doğrudan yapılan ziyaretlerle ya da köy içinden verilen referanslar doğrultusunda seçilmiştir. Görüşmeler yapılırken kimi zaman bireysel kimi zaman da diğer aile bireyleriyle birlikte grup halinde yapılmıştır. Bu görüşmelerde her ne kadar daha önce belirlenmiş sorular sorulmuşsa da görüşmenin gidişatı içerisinde köylülerin anlatımı içinde zaman zaman müdahaleler yapılarak derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu bağlamda köy içinde yapılan sınıflandırmalar doğrultusunda bütüncülleşme süreçlerinde etkilenme biçimleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1.4. Kavram Tanımları

Mekân: Bir şey olmasa da şeyler (nesneler ve ürünler) arasındaki ilişkiler kümesidir. Kullanılan tüketilen bir ürün olan mekân aynı zamanda üretim aracıdır. Üretim aracı olmanın yanında ise, bir denetim dolayısı ile tahakküm ve güç aracıdır. Ayrıca her mekân toplumsal ilişkiler içerir (Lefebvre, 2014).

Kent: Keleş'e (1996: 75) göre kent, ekonomisi tarım dışı faaliyetlere dayalı olan, mal veya hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun istek ve gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkan, toplumsal bakımdan farklılık gösteren bireylerin oluşturduğu, yoğun nüfuslu yerleşimlerde işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişmiş olduğu birimlerdir.

Harvey'e göre ise kent, önceki üretimde biriktirilmiş sabit varlıkların deposu, belli bir teknoloji kullanılarak inşa edilmiş ve belli bir üretim tarzı bağlamında yapılandırılmış, belli bir iş bölümüne ve egemen üretim tarzıyla genelde tutarlı belirli bir hiyerarşik faaliyet düzenine dayandırılmış bir yaşam tarzıdır (Harvey, 2008: 187). Aynı zamanda kent, toplumsal oranda belirlenen önemli oranda artık-ürünün harekete geçirilmesi ve yoğunlaşması yolu ile yaratılmış planlı biçimlerdir (Harvey, 2008: 217).

Kırsal Mekân: İmalat ve hizmet üretiminin tarımsal üretimin belirlediği, üretim aracı olarak topraktan kökenlenen tarımsal üretimin yerel ekonomiye hâkim olduğu, toplumsal yeniden üretim ve toplumsal mücadele örüntülerinin tarımsal üretim

araçlarının mülkiyeti ve denetimi tarafından yapılandırıldığı, nüfus yoğunluğunun kentsel alanlara göre düşük olduğu alanlardır (Ury; 1999:115).

Köylülük: Kapitalist emek ve sermaye çelişkilerine açık aile emeğini yeniden üretme zorunluluğunu barındıran, kapitalist üretim tarzının aksine üretim ve yeniden üretim maliyetlerini düşük tüketim düzeyinde üstlenebilen kendine özgü toplumsal yaşamı olan bir olgudur (Bersntein; 2009: 132). Aynı zamanda köylülük basit aletler yardımı ile kendi aile emeklerini, esas olarak kendi tüketimleri için, politik ve ekonomik güçlerini elde etmek için yerine getirme zorunluluğunu gerektiren bir kategoridir. Köylülük toprak ile ilişki içinde tanımlanan köylü aile çiftçiliği, özel mesleki yapılar ve tarihi geçmişi olan toplumsal yapıların özel örnekleridir (Shanin, 1966: 240).

Küçük Meta Üretimi: Dolaysız üreticinin, üretim araçlarına esas itibarıyla sahip olduğu; esas olarak kendi ve ailesinin emeğiyle, kısmen veya tamamen piyasa için, fakat tüketim amacıyla (birikim yapmadan) üretimde bulunduğu bir durumdur (Boratav, 2004: 52).

1.5. Araştırmanın Sunuş Sırası

Bu tezin birinci bölümünde “ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI, HİPOTEZLERİ VE YÖNTEMİ”nin yanı sıra, bilgi işleme ve derleme araçları ile çalışmanın temel kavramlarına yer verilmiştir.

“KÖY- KENT AYRIMINDA TOPLUMSAL YAPI VE İLİŞKİLERİ” başlıklı ikinci bölümde ise; köy ve kent toplumsal yapısının tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm ele alınmıştır. Köy ve kent toplumsal formlarına ilişkin kavramsal, nedensel ve kuramsal yaklaşımlara yer verilmiştir.

Üçüncü bölümde “TÜRKİYE’DE KÖY- KENT İLİŞKİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ” tarihsel süreçte ele alınmış, köy-kent ilişkisinin geçirdiği dönüşüm anlatılmıştır. Aynı zamanda Gerek köy gerekse de kentsel toplumsal yapıyı dönüştüren dinamikler üzerinde durulmuştur.

“MALATYA’DA BÜTÜNŞEHİRLEŞME SÜRECİ SONRASI KÖY-KENT İLİŞKİSİNDEKİ DÖNÜŞÜM” başlığında Malatya’nın kentleşme deneyimi ve köylerinin genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Bütünşehir öncesi ve sonrası olarak iki başlık altında yaşadığı dönüşüm anlatılmıştır. Bu dönüşümü ortaya koymak adına

seçilen Basak, Stlce ve Bulgurlu Köylerinde alan çalışması yapılmıştır. Alan bulguları yine bu başlık altında köyler içinde benzerlikler ve farklılıklar ortaya konularak işlenmiştir.

“SONUÇ” bölümünde ise, hipotezlerden yola çıkılarak ve alandan elde edilen veriler doğrultusunda Bütünşehirleşme sürecinin köyler üzerinde yarattığı dönüşüm Bütünşehirleşmenin arkasında yatan dinamikler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. KAVRAMSAL OLARAK KÖY- KENT AYRIMINDA TOPLUMSAL YAPI VE İLİşKİLERİ

Bir toplumsal olguyu analiz edebilmek için kullanılan kavramları tanımlamak önemli bir işleve sahiptir. Fakat herkesçe kabul edilebilir bir tanım ortaya koymak oldukça zordur. Bu nedenle kavramların kendi bağlamları içinde ve diğer kavramlarla ilişkilendirerek ortaya konulması kuşkusuz anlamayı kolaylaştıracaktır. Bu açıdan gerek köy gerekse de kent toplumundan ve ilişkilerinden ne kastedildiğini ortaya koymak gerekmektedir. Toplumsal yapı içinde, üretim ve yeniden üretim ilişkileri, insanın yaşadığı meknla (doğa, konut, toprak vb) kurduğu ilişki ve sosyo kültürel özelliklerinin bir bütün olarak ele alınması gerektirir. Bu ana başlık altında amaç elbette toplumsal yapı ve onların bir bileşeni olarak mekân kavramlarının tek tek incelenmesi değildir. Bu açıdan iki ayrı toplumsal yapı olarak köy ve kentin, farklı ekonomik ve toplumsal ilişkilere göre örgütlendiği ve bu durumun mekâna yansıyan biçimi ele alınmıştır.

Tarihsel süreçte toplumsal yapı ve mekân arasında dönüşümleri barındıran ve karşılıklı etkileşim sonucu oluşan dinamik bir ilişki vardır. Bu ilişki içinde toplumlar, üzerinde varlık gösterdikleri alanı, mekân olarak somutlaştırmış ve böylece o alanı toplumsal biçime dnştrmştir. Bu bağlamda, mekân üretim ve bölüşüm ilişkilerinden ve onun ürettiği toplumdan bağımsız bir kavram değildir. Toplum ise, hem insanların kendi yaşamlarını hem de henüz kendi yaşamlarını güvence altına alamayacak durumdaki kuşakların yaşamlarınının, aynı zamanda da yaşamın yeniden üretiminin sağlanmasında evre koşullarının güvence altına alınması için kurdukları ilişkidir (Fülberth, 2008: 83). Bu bağlamda toplumsa yapı ise insanların ihtiyaçlarını karşılamak ve varlıklarını sürdürmek en temelde de biyolojik ihtiyaçlarını karşılayabilmek için doğal varlıkları, mekânı, toplumsal araç ve gereçleri kullanarak bir üretim faaliyeti içerisinde kullanmaları anlamına gelmektedir (Kıray, 2006: 96).

Üretim ilişkilerinde ortaya çıkan mekânsal ve toplumsal ayrım ise, köy ve kent gibi iki yerleşim alanını ortaya çıkarmıştır. Kendi içinde farklılaşan köy ve kent kuşkusuz kendi toplumsal yapısını da oluşturmuştur. Bu açıdan her toplum ekolojik bir birlik, mekanda belli bir yeri ve biçimi olan bir yerleşme şekli, kendine has özellikleri olan bir nüfus kompozisyonu, belirli bir sosyal örgütlenme ve bunlara bağlı bir sosyal değerler olarak ele alınmalıdır (Kıray, 2006: 97). Bu bakımdan üretim, tüketim ve örgütlenme gibi faaliyetler gerek tarihsel olarak gerekse mekânsal olarak (köy-kent) farklılaşmaktadır. Çünkü tarihsel süreçte yerleşik insan bu başat iki farklı mekânsal örgütlenme biçimini oluşturmuştur. Bu mekânsal formasyonlar kent ve köy biçiminde oluşmaktadır.

Yukarıda kısaca üzerinde durulduğu biçimiyle bakılacak olursa, köy ve kentin toplumsal, ekonomik ve mekânsal özelliklerini tarihsel süreçte nasıl şekillendiğini ve bugün gelinen aşamada nasıl bir sürecin ortaya çıktığını anlamak açısından köy ve kent toplumsal yapısı ve mekân ilişkisi ortaya konulması oldukça önemlidir. Bu açıdan ilk etapta köylerin ve kentlerin toplumsal yapısı, onun bileşenleri olan ekonomileri, sosyo kültürel özellikleri, mekânsal yapıları ve toprağı kullanım biçimleri ortaya konmuştur. Arkasından köy ve kent toplumunun tarihsel süreçte geçirdiği dönüşüm ele alınmıştır. Tarihsel süreç ise kendi içinde belirli dönemlere vurgu yapılarak anlatılmıştır. Bu dönemler feodalizmin yıkılışı, kapitalizmin ortaya çıkışı, sanayileşme, fordizmin krizi üzerinden ele alınmıştır. Ardından neoliberal dönemin kent ve köy politikaları ve günümüzde değişen ekonomi politik koşullar üzerinden anlatılmıştır.

2.1 Köylerin Toplumsal Yapısı

Köy küçük olduğu için insan oradan evrenin, şehirde gördüğünden daha büyük bir parçasını görebilirmiş; işte bu yüzden köy kentten büyükmüş (Pessoa, 2006: 46).

Köy toplumu, geniş bir tarihsel dönem içinde insanlığın çoğunluğunu oluşturmuştur (Shanin, 1966: 238). Tarım toplumlarında (Asya halklarının büyük bir kısmı, Kuzey ve Avrupa'nın ekili alanlarının çoğu, sahra altı Afrika'nın ve Amerika'nın belirli bölgelerini kapsayan) toprağı işleyenlerin büyük çoğunluğu köylülerdir. Öyle ki

18. yüzyılın ortalarına kadar dünya nüfusunu beslemek köylü üretiminin varlığına bağlıydı (Bernstein, 2014: 10). Bu bağımlılık bugün yerini kapitalist tarımsal üretime bıraksa da hala dünyanın birçok yerinde köylü yaşamı ve tarımı varlığını korumaktadır.

Bugün köylü toplumsal yapısının tarihsel dönüşümü, onun hem devlet-sermaye ilişkisinde hem de feodal ya da kapitalist üretimde yaşadığı dönüşüm üzerinden anlaşılmaktadır. Köylü toplumu üzerinde tarihsel bir çözümleme yapan Wolf (2002, 16, 30) her ne kadar yerleşik hayatın ve ilk köylü yerleşmelerinin örneklerinin tarihsel olarak daha gerilere gitse de köylülerin büyük ve birleşik bir toplumun parçasını oluşturduğunu, böylece ilkel grup veya kabilelerden ayrıldığıının altını çizer. Bu bakımdan devleti olan bir topluma entegre edilebilen ancak kendi toplumsal katmanı dışındaki güç sahiplerinin talep ve yatırımlarına tabi hale gelmesiyle gerçek anlamda bir köylü toplumundan bahsedilebildiğini belirtmektedir. Bugün köy, daha çok kentin karşılığında kapitalist tarımsal üretime entegre olmuş gibi görünse de geniş tarihsel dönem içinde yaşam biçimi, üretim koşulları ve üzerinde yaşadığı mekânsal yapının farklılıklarını muhafaza ederken, üretimin kendine özgü koşullarını da içinde barındırmaktadır.

Köylü üretiminin kapitalizmde nasıl dönüştüğü ve onun farklılaşma koşulları tarımda kapitalizmin gelişimi üzerinden tartışılmış ve köylü üretimiyle beraber toplumsal yapısının da varlığını nasıl sürdürdüğü üzerine çeşitli tezler üretilmiştir. Özellikle feodalizmden kapitalizme geçişte tarım sorunu ve köylü üretiminin akıbeti üzerine Kautks, Lenin ve Chayanov gibi düşünürler çeşitli yaklaşımlar ortaya koymuşlardır. Kautsky *Tarım Sorunu* başlıklı çalışmasında köylü üretimi ile ilgili önemli bir ayrıma değinerek; onun büyük kapitalist çiftçiden farklı olduğunu ve kendi hesabına çalışan emekçinin gündelik çalışmasıyla çeliştiğini ifade etmiştir. Bu açıdan köylü üretimini tanımlarken ürünleri karşılığında eğer elde ettiği gelir masraflarını düşükten sonra harcadığı emeği karşılıyorsa ve yaşamını sürdürebiliyorsa böylece kardan ve toprak rantından vazgeçebileceğini söyleyerek (Amin, 1997: 100) onu kapitalist üretim ilişkilerinden ve etkilerinden kısmen de olsa nasıl farklılaştığını ortaya koymuştur.

Tarımda kapitalizm ve sermaye egemenliğinin köylü tarımında yarattığı etkiyi incelemeye olanak vermesi açısından önemli bir etki yaratan Kautsky, kapitalizmin tarımda pre kapitalist ilişkileri ve mülkiyet ilişkilerini dönüştürüp dönüştürmediğini üzerine bir tartışma yaratmıştır (Aydın, 1986: 173). Lenin ise bu anlamda Kautsky'den etkilenecek Rus tarımı ve köylülüğü üzerine incelemeler yaparak onu toprak ve üretim araçları mülkiyetinin yoğunlaşmasıyla köylülük içinde artan bir farklılaşmaya neden olacağı böylece köylülerin proleterleşmesiyle sonuçlanacağını ileri sürmüştür (Amin; 1997: 100). Lenin (1996: 9-15) köylüleri kırsal alanda sınıf ilişkilerine göre tanımlamış, Rusya dâhil olmak üzere kapitalist bir ülkede kırsal alanda yaşayan nüfusun üç temel bileşeni olarak toprak sahipleri, tarımda çalışan ücretli işçi ve köylüleri göstermiştir. Bu bakımdan köylülerin sınıf mücadelesindeki yeri üzerine tartışma yaratan Lenin günümüz toplumlarında yer alan diğer öteki sınıflar (burjuvazi ve proletarya dışında) yürürlükteki toplumsal düzenin muhafazasından yana olduğunu, işçi sınıfının burjuva ile mücadelesinde küçük köylüler ve küçük üreticiler de dâhil gerici bir sınıf oluşturduğunu ifade eder. Küçük ölçekli çiftçiliği ve küçük mülkiyeti, kapitalizmin saldırısından korumanın, köylülüğü kurtarmaya çalışmanın toplumsal gelişmenin gecikmesine neden olacağı ve köylüleri kapitalist düzende bile zengin olacaklarına inandırmanın bir aldatmaca olduğunu vurgular.

Köylülük, doğal olarak artık bir sınıf oluşturmamaktadır. Ama bu çelişkiden dolayı bunun yorumlamadaki ve öğretideki bir çelişki olmadığı yaşamın kendisinden gelen bir çelişki olduğu unutulmamalıdır. Bu yaşayan diyalektik bir çelişkidir. Günümüz (burjuva) toplumu tarafından kırsal alanlarımızdaki serflik düzeni ne denli yok edilirse, köylülük de tek bir sınıf olmaktan o denli çıkar ve kır proletaryasının ve kır burjuvazisi büyük, orta, çok küçük olmak üzere bölünür. Serflik ilişkileri ne denli çok var olmaya devam ederse köylülükte o denli uzun bir sür sınıf olmaya ama daha çok feodal toplumun sınıfı olmaya devam eder (Lenin;1996: 15-16).

Kautsky ve Lenin'nin devamı olarak Chayanov *Köylü Ekonomisi* adlı kitabında köylü ailelerin işledikleri toprak miktarını, ailenin yaşam çevrimine dayandırmış ve köylü ailenin kâr ve ücret hesabı yapmadığını söyleyerek “küçük köylü ekonomisi” tezini ortaya atmıştır. Ona göre köylü ailesinin emeği ve yıllık üretim miktarı piyasa koşullarına göre hesaplanırsa gerek geliri gerekse de üretim miktarının azamileşmesiyle karşılaşılabılır ve köylü üretimi bu bakımdan kapitalizmden ayrılmaktadır (Köymen; 1999: 136). Chayanov (Chayanov'dan akt. Amin: 101) köylü üretim tarzında kendi topraklarının sahibi olan emekçiler esas olarak aile tüketimi için üretmekle birlikte, vergileri ödemek ve kendilerine mamul mal sağlayan kentsel piyasayı doyurmak için

üretileen ürünlerinin küçük bir bölümünü satarlar. “Köylü üretim tarzında” emek toprak ve sermaye birbirinden ayrılmamaktadır. Aile hem üretim hem tüketim birimidir ve meta ticareti ikincil önemdedir.

Köylü tarımı, bir üretim tarzı olduğu kadar bir yaşam biçimidir. Chayanov’un bu yaklaşımı daha çok toprakların kamulaştırıldığı ve köylülerin işleyebileceğı kadar toprağı ek maliyet gerektirmeden sahip olduğu, özellikle Rusya’nın 1920’lerdeki yaklaşımından geliştirilmiştir. Batıda ise bu durum kapitalist üretim mantığından farklı olarak “küçük köylü ekonomisi” yaklaşımının tartışılmasına neden olmuştur (Köymen; 1999: 137). Chayanov’un bakış açısında bu tip bir köylü ekonomisinin varlığı ancak belirli koşullarda var olması muhtemeldir. Kırsal nüfusun sayıca baskınlığı, kırdaki küçük mülkiyet sahiplerinin çoğunlukta olduğu toplumları kapsar. Kırsal zanaat ürünleri ile kentsel mamul mallara ve tarım ürünlerinin sadece çok küçük bir oranını içeren bir uzmanlaşma ve bu uzmanlaşma üzerine temellendirilen kır-kent ticareti ile varlığını sürdürmesiyle mümkün olur. Bu durum ise ancak bir tür köylü devlet sisteminde mevcut olabilmektedir (Amin, 1997: 102).

Yukarıda genel özelliklerine değinilen köylülüğü günümüzde tanımlamak oldukça zordur. Çünkü onun kendine özgü ayırt edici bir mantığa sahip olan toplumsal sınıflar gibi kuramsal bir kategori olmayışı ele alınış biçimini farklılaştırmaktadır. Bu açıdan köylülük, kapitalist gelişme içinde temel toplumsal sınıflara göre farklılaşmış ve böylece ancak gelişmiş meta üretimi içinde anlaşılabilir bir olgudur (Özuğurlu, 2013: 17). Bu açıdan köylü toplumunu tanımlamada kullanılabilir en kapsamlı genellemeleri şöyle sıralayabiliriz;

İlk olarak köylüler, tarımın özel bir karakterini ve toprakla kurulan özel bir ilişki içinde kendi ailesinin geleceğı için çalışanlardır. Bu bakımdan ailenin ihtiyaç duyduğu temel tüketim ürünlerini basit ekipmanlar kullanarak gerçekleştirenlerdir. İkinci olarak ise, aile çiftçiliğı köylü mülkiyetinin temelini oluşturmaktadır. Toprak köylü toplumu için üretim, tüketim ve aynı zamanda yaşam alanı olma özelliğı taşır. Her köylü, ailenin bir ferdi ve aynı zamanda da toprakta çalışan çiftçisidir. Böylece bir bütünsel yapının ayrılmaz parçalarından oluşurlar (Shanin, 1966: 238-239). Bu bağlamda köylü hem iktisadi eylemde bulunan bir birey hem de hane halkının reisisidir.

Sadece tarlasında çalışmaya hazır emek gücü değil, aynı zamanda doyurulması gereken bir aile üyelerinden oluşur (Wolf, 2002: 32).

Köylü toplumunda üretimin kendine özgü koşullarından biri de aile emeğini yeniden üretme zorunluluğudur. Bu zorunluluk her türlü olumsuz koşullarda bile emek gücünün maliyetinin düşürülmesiyle giderilmektedir. Köylü kapitalistte göre daha düşük emek verimliği içinde de olsalar daha çok çalışmaktadır. Bu bakımdan küçük aile tarımı, kapitalist üreticinin hiçbir zaman kabul edemeyeceği üretim ve yeniden üretim maliyetini, daha düşük tüketim düzeylerinde üstlenebilen bir üretim biçimini kapsar (Bernstein, 2009: 119). Bu bağlamda küçük köylülüğün temel stratejisi varlığını idame ettirebilme üzerine kuruludur. Bu süreçte dayanağı ise aile emeğinin görelî ve özerk kullanımına bağlıdır. Bu yapı köylülük için ne bir öznel tercih konusudur ne de içinden çıkmak istediği bir durumdur. Bu sebeptendir ki köylülük, kapitalist çiftçilikten tümüyle farklıdır (Özuğurlu; 2013: 62).

Bugün ise köylülük neo kapitalizm çağında tarımsal üretimin tekelleştiği köylü üretiminin de piyasa koşullarına tarihinde hiç olmadığı kadar maruz kalması üzerinden anlaşılmalıdır. Bu bakımdan köylülük kapitalist emek ve sermaye süreçlerine açık bir toplumsal ilişkiler biçimi olarak karşımıza çıkar. Kendine özgü toplumsal yaşamını bu ilişkiler ağı içinde korur, dönüştürür ve düzenler. Fakat köylülüğün kapitalist toplumsal ilişkilere açık bir süreçte bile farklılaşan bir formasyon olma özelliğini kaybetmez. Köylü her ne kadar üretim girdilerini ve pazarlama süreçlerini kapitalist ilişkiler üzerinden yürütse de üretimi kapitalist çiftçiden ayırır. Bu farklılaşmaya neden olan süreç kapitalizmde tarımsal üretimin aile tarımını ortadan kaldırarak kapitalistleştirilmesine yönelik yaygın klasik politik ekonominin beklentisini karşılamamasından kaynaklanmaktadır. Özellikle bu süreç 19. yüzyılın sonunda endüstriyel kapitalizmin karşısında aile çiftçiliğinin (small-scale) karşı koyması ile ilişkilidir (Bernstein; 2000: 27) Fakat bu karşı koyuş çağdaş kapitalizmin ulus ölçeğinde merkezileşirken yerel ölçekte gittikçe yoğunlaşmasındandır. Bu yoğunlaşmada her ne kadar toprak varlığı ve onun biricikliği (toprak sermayeleşse bile yeniden üretilmeyen bir meta olarak biriciktir) temelinde üretim faaliyetlerinin görece metalaşmamış alanlara kaydırma olanağını korumaktadır. Köylünün üretim ve yeniden üretimin örgütlendiği hane emeğine bağlı oluşu, onu meta dışına çıkabilme olanağı yaratsa da artık kapitalizm

nesnel olarak köylünün hem tarlasında hem de kaynayan kazanındadır (Özügürü; 2013: 84-85).

Günümüz koşullarında sermaye birikim süreçlerine açık bir katogori olarak köylülük, kendi içinde sınıfsal farklılar nedeniyle tarımda kapitalistleşmeden etkilenme süreçleri birbirinden ayrı olarak gerçekleşecektir. Bu bakımdan Bernstein'nin (2009:132-133) küçük çiftçilikte ve köylülerde sınıfsal farklılaşma ile zengin, orta ve yoksul köylü katagorilerinin ortaya çıkardığı tezi üzerinde durmak önemlidir. Bu sınıfsal oluşum neden ile kapitalist tarımsal üretim süreçlerinden farklılaşarak etkilenmektedirler. “Zengin köylüler” üretken varlıklarını biriktirebilen büyük ölçekte kendilerini sermaye olarak yeniden üretebilen, genişletilmiş yeniden üretime girebilenlerden oluşmaktadır. Orta köylüler ise, özellikle belirli bir alanda göreceli istikrarlı küçük meta üreticileri olanlardır.

“Yoksul köylüler” kendilerini sermaye olarak yeniden üretmeye çalışırken, çiftçilikleriyle işgücü olarak yeniden üretenler olarak karşımıza çıkar. Günümüz koşullarında *basit yeniden üretim sıkışması* içinde olan köylüler bu katogoriyi oluşturmaktadır (Bernstein, 2009: 132). Günümüzde köylüler kapitalizm koşullarında da göreceli olarak meta dışı alana çekilme olanaklarına sahip olsalar da kapitalist emek sermaye süreçleri içinde, hane temelli olarak üretim ve emeğin yeniden üretimi için meta üretiminin gerekli olması oranında, köylü üretimi ile sermaye arasında bağımlılık ilişkisi gelişmektedir. Bu ilişki içinde ticaret hadlerinin köylünün aleyhine olduğu durumlarda, köylüler hanenin yaşam standartlarını ve tüketimini düşürmek ve/veya emeği ve toprağı daha çok kullanmak (değersizleştirmek) yoluyla meta üretimini yoğunlaştırarak hane emeğinin yeniden üretimini sağlayabilirler. Ancak köylü hanenin, piyasanın yol açtığı baskı ve riskler karşısında kendi emeği ve toprak/doğa üzerindeki sömürüyü artırarak çözüm aramaktadır. Piyasaya olan tabiyetlerinin daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Bu durum ise Bernstein'nin yeniden üretimin sıkışması olarak ifade ettiği durumdur (Şengül, 2017: 6).

2.2. Kent Toplumsal Yapısı

Kentler özellikle modern zaman kentleri... bütün karmaşıklıkları ve yapaylıklarıyla, insanın en görkemli yaratısı, insan yapısının en müthiş eserleridir. Bu yüzden kentlerimizi... uygarlığın atölyesi ve aynı zamanda da uygar insanın doğal evi olarak düşünmeliyiz (Park'dan akt, Harvey, 2006: 180).

Kentler ortaya çıkışından bu yana karmaşık toplumsal ilişkileri içinde barındıran (kırsal alan ve köyler gibi kısmen homojen olan formasyonların aksine) toplumsal yapılar olmuştur. Kentsel toplumun yapısını ortaya koymak üretim tarzlarının³ içinde tanımlanması ile mümkün olmaktadır. Bu bakımdan kent, elle tutulabilir ve aynı zamanda da inşa edilmiş bir çevre, dolayısı ile toplumsal bir ürün olarak tanımlanır. Kent aynı zamanda önceki üretimde birikmiş sabit varlıkların bir deposu olurken, belirli bir teknoloji kullanılarak inşa edilmiş belli bir üretim tarzı bağlamında yapılandırılmış bir olgudur (Harvey, 2006: 187).

Bugün kent ne antik Yunan ve Roma, ne de feodal kent değildir. Lefebvre (2011: 14-14)'nin şehir toplumu ya da politik şehir⁴ olarak adlandırdığı toplumsal yaşamın, bugünün kent toplumundan oldukça farklı yönetsel, sınıfsal ve sosyo kültürel özellikleri içinde barındırdığının altını çizer. Bu açıdan politik şehrin özelliklerini şöyle ortaya koyar;

Politik şehirde kimler yaşıyordu? Rahipler savaşçılar prensler, soylular, askeri şefler. Aynı zamanda yöneticiler, yazıcılar. Yazı olmadan yani belgeler emirler, envanterler, vergi tahsilleri olmadan politik şehir tasarlanamaz. Politik şehir tepeden tırnağa emir, buyruk ve iktidar demektir. Aynı zamanda savaş ve iktidar için materyallerin imal edilip korunması ve temin edilmesi temelinde işleyen, zanaat ve değişim unsurları da vardır. Bu nedenle tali düzeyde zanaatkarları ve hatta işçileri barındırır. Politik şehir, çoğu zaman geniş bir toprağı korur ve yönetir, sömürür. Büyük tarımsal faaliyetleri – akaçlama, sulama, set çekme, toprak açma vs.- yönetir. Belirli sayıda köy üzerinde hâkimiyeti vardır. Toprak mülkiyeti burada, düzenin ve

³Harvey üretim tarzı kavramını Marx'dan aktardığı biçimiyle toplumun hayatta kalmasını güvenceye almak için insanların iradelerinden bağımsız olarak birbirleriyle toplumsal ilişkiye girmelerinin sonucunda ortaya çıkardığı bu ilişkilerin toplamını o toplumun iktisadi yapısını oluşturduğunu söyler. Üretim tarzı aynı zamanda üzerinde yasal ve siyasal üst yapının yükseldiği ve toplumsal bilincin belirli biçimlerine karşılık gelmektedir. Bkz. David, Harvey (2008) **Sosyal Adalet ve Şehir**, çev. M. Moralı, İstanbul Metis Yayınları, ss. 180-181.

⁴ Lefebvre varsayım olarak sıfır bir şehirleşmeden başlayarak yüzde yüz şehirleşmeye doğru soldan sağa giden bir çizgi çeker. Bu soyut şemada politik şehir ticaret ve endüstriyel şehirden önceki Asya tipi üretim tarzın içinde fiilen gerçekleşip süren, tarımsal bir çerçeveye hâkim olan ve tarımsal ilişkileri örgütleyen döneme işaret etmektedir. Bkz, Lefebvre, Henry (2015) **Şehir Hakkı**, I. Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık, s.89.

eylemin simgesi, monarkın seçkin mülkü halini alır. Diğer yandan köylüler ve cemaatler, vergi ödemek yoluyla etkin mülkiyeti ellerinde tutarlar (Lefebvre; 2015: 89).

Lefebvre (2011: 27) şehirden kent toplumuna geçişin bir tarihsel süreç içinde gerçekleştiğinin altını çizerek bu süreçte, şehir ya da sanayi öncesi prekapitalist şehir sanayini ve kapitalizmin etkisi ile parçalandığını ortaya koyar. Bu parçalanmadan günümüz kentini ortaya çıkmıştır. Bu açıdan kent toplumunun⁵ analizi için başlangıç olarak Sanayi Devrimi'ni temel almaktadır. Bu süreci özellikle de kent toplumu açısından büyük dönüşümlere neden olan bir motor olarak tanımlar. Modern toplumun özelliği olan sanayileşme, çevremizde doğan yeni bir toplumsal gerçekliliği yani kent toplumu yaratmıştır. Kent toplumu, sanayileşme ve beraberinde kapitalizmin dönemsel politik eğilimi içinde gittikçe karmaşılaşan ve genişleyen bir formasyon biçimi oluşturmaktadır (Lefebvre (2015: 21).

Günümüzde kentsel toplum, kapitalizmde gayrimenkul spekülasyonları, mekânın alımı satımı ve mekânın metalaşmasıyla şekillenir. Kent mekânından kastedilen artık bir toprak parçası değil üretilen toplumsal bir mekândır. Daha önce mekânın içine yerleşmiş bir ürün bir nesnenin üretiminden bahsederken bugün tüm mekânın alım satımı ve mekânın tarafları arasındaki mübadele üzerinden üretilen bir ürün olarak karşımıza çıkar (Lefebvre, 2015: 146). Kapitalizm kentsel mekân üretimi yoluyla sermaye birikimi için yeni mekânlar arayışı kentleri genişleyen metropolitan bir yerleşme içinde tanımlanmasına olanak vermektedir.

Kent artık tanımlanması güç ve sınırlarının nerde başladığı nerde sonladığı bilinmeyen bir olguya dönüşmüştür. Bu bağlamda kent, toplumsal sınıfların daha önce olmadığı kadar mekânsal ayrışmasının belirgin hale geldiği ve böylece eşitsizliklere kaynaklık eden bir olguya dönüşmüştür (Doğan, 2002: 82). Kapitalizmin ürettiği ve kendini kentte gerçekleştiren soyut mekân, stratejilerin aynı zamanda paranın ve politik devletin gücünü kapsayan bir mekândır. Bu mekân bankaların, iş yerlerinin, büyük üretim birimlerinin merkezi olmakla kalmamış aynı zamanda kent, otoyolların havaalanlarının, enformasyon ağlarının soyut mekânı haline gelmiştir (Lefebvre, 2014: 81).

⁵ Lefebvre toplumun bir bütün halinde kentleşmesi tezinden yola çıkarak, bugün henüz gerçekleşmemiş olan ama yarın gerçek olacak olan bir bütün kentleşmeden doğan toplumu *kent toplumu* olarak adlandırmaktadır. Lefebvre *Kent toplumu* terimiyle bir şehir ya da şehir devletini kastetmemekte, bu terimi sanayileşmeden doğan toplum anlamında kullanmaktadır. Bkz. Lefebvre (2015) **Kentsel Devrim**, çev, S.Sezer, İstanbul: Sel Yayıncılık, ss: 7-8.

Bookchin (2014: 13) ise, bir fenomen olarak tanımladığı kentleşmeyi, sadece bir coğrafi genişleme olmadığını, kent yaşamının yıkıcı bir şekilde insani niteliğini bozduğu, topluluk yaşamını olumsuz etkilediği ve tarımsal yaşamın doğal halinden uzaklaştırılması anlamına gelen bir tehdit olarak görür. Elbette sadece bir fenomen olarak açıklanabilecek bir olgu olmayıp, bu koşulları oluşturan sermayenin dolaşım ve birikim eğilimlerinin bir sonucu olduğunun altı çizilmelidir. Bu eğilimler ancak sermaye birikimi ve sermayenin çevrimler arası hareketi kavramlarıyla açıklanabilir. Sınırsız kâr güdüsü sermayenin ikinci ve üçüncü çevrime aktarılmasını, dolayısıyla kentsel mekânın üretilmesini ve devletin de bu süreçte düzenleyici bir rol almasını gerekli kılar. Böylece sermayenin ilk çevrimi olan endüstriyel üretimin karşılaştığı aşırı-birikim krizi, kentsel mekânın üretilmesini içeren sabit sermaye yatırımları ile aşılabilmektedir. Sermayenin ikinci çevriminde ise sermaye sabit bir yatırım haline gelirken hem üretim, hem de tüketim için gerekli olan mekânı oluşturur. Sermayenin üçüncü çevriminde ise, devlet emeğin ve sermayenin yeniden üretimine ilişkin politika yapımına ve uygulamalarına doğrudan katılır (Harvey'den akt. Uğurlu, 2013: 3). Bu çevrim hareketleri sermaye birikiminin kentsel mekânı yeniden düzenleyerek yeni bir kentsel toplumsal yapı oluşturmalarının da koşullarını hazırlamıştır. Böylece günümüzde sermaye için gerekli büyüme sağlanmış olurken emeğin yaratılan artık değerden aldığı payın ve dolayısıyla alım gücünün azalmıştır. Sermayenin değerlendirilebileceği alanlar bulma zorluğu yapıları çevre yatırımları (konut, alışveriş merkezi, altyapı) işte bu dönemde tüketimi artırarak bir büyüme çevrimi sağlamanın belki de daha önce hiç olmadığı kadar önemli bir aracı haline gelmiştir. Bir başka deyişle, kentleşme yoluyla sermaye birikimi tüm dünyada kapitalizmin krizini ötelemek için mekânsal bir çözüm aracı haline gelmiştir (Yeşilbağ, 2016: 606).

Sermayenin çevrimler arasındaki bu dolaşım biçimi sanayide yapılan taşınabilir malların üretim devresinin gelişiminin yavaşladığı ölçüde, sermaye yatırımları, ikincil sektör olan gayrimenkule yönelerek, emlak spekülasyonlarının ana kaynak haline gelmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu durum sermayenin neredeyse artı değer gerçekleştirdiği tek yerin kentsel mekân olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Sanayi içinde oluşan ve gerçekleşen toplam artı değer payı azalırken, gayrimenkul ve inşaat alanında oluşan ve gerçekleşen artı değer payı büyümüştür (Lefebvre, 2011: 151). Ancak sermayenin birikim süreçleri ve çevrimleri ile bağlantılı olarak kent, üretim

dolaşım, mübadele ve tüketim için fiziksel altyapılar üretmektedir. Bu “yapılı vre”⁶ üretimi ile beraber kentler hem üretimin hem de yapılı vre üretimin merkezi olmaktadır. Sermaye birikimin burjuvazi tarafından harcanması ve emek gücünün yeniden üretimine yönelik harcamalar kent sürecini derinden etkilemektedir (Harvey, 2016: 108-109).

Üretim ve yeniden üretim ağları ile genişleyen bir süreç, yeni kentin toplumsal ve mekânsal yapısını ortaya çıkarır. Yeni mekânda kentsel toplum her adımda sınırlarını genişleten, inşaat, tüketim ve ticaret merkezinin devasa yapıları haline gelmektedir. Sermeyenin birikim ve çevrimleri yoluyla yarattığı bu yeni yapı kuşkusuz bütün kentler için aynı toplumsal ve mekânsal sonuçları doğurmamıştır. Öyle ki gayrimenkul ve inşaat sektörlerin hızla büyüdüğü kentlerin yanında kısmen daha yavaş ilerlediği kentler arasındaki eşitsizliği ortaya çıkarmıştır. Kent toplumu bugün tarihinde hiç olmadığı kadar hem kentler arasında hem de kentlerin kendi içinde eşitsiz bir yapı oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu yeni kentsel toplumun en belirgin yanı yaşadığı kentin özellikleri etrafında şekillenir.

Kette yaşamak doğrudan bir yatırıma dönüşmüştür ve bize sağladığı maddi kazançlar üzerinden tanımlanır. Vergilerimizi karşılık bekleyerek deriz. dediğimiz para karşılığında aldığımız hizmet ne kadar büyükse, o kentte oturmak bizim için o kadar krlıdır. Kentsel konfor bariz bir biçimde okul sayısıyla, toplumsal sınıfların büyüklüğüyle, park sayısıyla, itfaiye ve polis hizmetleri ile suç oranıyla park yerleri ile ve sayısız benzeri özelliklerle ölçülmektedir (Bokchin, 2014: 44). Bu bakımdan sayılan özellikleri taşımayan kentler ise sadece kentsel görünüm altında eşitsiz bir toplumsal yapının unsurlarını taşımaktadır.

Böylece günümüzde etkileri geç kapitalistleşen ülkeleri de saracak biçimde genişleyen kent toplumu, soyut mekânın, metalar dünyasının, sermaye yatırımlarının ve sermayenin dolaşım sürecinde yapılı bir vre oluşturmuştur. Büyüyen bu kentsel ağ,

⁶ Harvey’in (2016: 111) “yapılı vre” kavramı sayısız farklı unsurlardan oluşan karmaşık bir üründür. Bu karmaşıklığın içinde yollar, kanallar, rıhtımlar, limanlar, fabrikalar, depolar, kanalizasyonlar, devlet daireleri, okullar, hastaneler, konut yerleri, işyerler ve mağazalar vardır. Faklı koşullar ve farklı kurallar doğrultusunda üretilen bu “yapılı vre” aşırı hantal yapıdır. Aynı zamanda kentsel süreçlerde uzun süre dayanan değiştirilmesi zor olan vreyi temsil etmektedir. Bu hali ile yapılı vre hem burjuvazi, hem de emek gücü açısından kullanılan ortak alanı oluşturmaktadır.

mekânı altüst etmekte kırsalı ve köyleri de içine alarak giderek genişlemektedir (Lefebvre, 2014: 28). Bu genişleme ağı içinde toplumsal ve mekânsal eşitsizlikler daha da derinleşirken mekânda yeniden üretilmektedir.

2.3.Tarihsel Süreçte Köy ve Kent Toplumsal Yapısının Geçirdiği Dönüşüm

Gerek köyler gerekse de kentler insan yerleşmelerinin başladığı mekânlardır. Böylece köy ve kent, ilk köy yerleşmelerinden kentsel yerleşmelere evrilen ve tarihsel süreçte birbiriyle ilişki içinde olan toplumsal mekânlardır. Bu bakımdan tarihin her aşamasında köyde de kentte de toplumsal yapılar olduğu gibi kalmamıştır. Üretim süreçlerindeki farklılaşma kenti de köyü de toplumsal olarak uygarlık tarihi boyunca çeşitli evreler geçirmesine neden olarak günümüze kadar taşımıştır. Köyün, kentlerin ortaya çıkmasıyla beraber ikincil konumdaki yeri kır-kent çelişkisini ortaya çıkarmış, kenti ilerlemenin ve uygarlığın mekânı yaparken, kır/köyü ikincil bir konuma yerleştirmiştir. Köy-kent çelişkisinin boyutları feodalizmden kapitalizme geçişte ve arkasından sanayi devrimi ile beraber giderek derinleşmiştir. Bu çelişkinin yarattığı koşullar doğa-toplum ilişkisinde yeni bir dönemi başlatmış ve bugün geline aşamada hem köyü hem de kenti geri dönülmez bir biçimde dönüştürmüştür ve dönüştürmektedir.

İnsanlığın yerleşim tarihi kuşkusuz kendi içinde oldukça kapsamlı bir meseldir. Fakat bu çalışma başlığı altında iki toplumsal yapının belirli tarihsel dönüşümlerine göndermeler yapılarak bugüne nasıl geldiğini ve nasıl bir dönüşüm geçirdiği ortaya konmuştur.

2.3.1. Köy Toplumsal Yapısının Tarihsel Dönüşüm

Karanlık bastımı mağarada toplanırdık. Saatimiz yoktu. Bu yüzden de ortada odun ateşi yakardık. Altın gibi parıldardı, ama o zaman altın daha maden olmamıştı. Geyiğin yağı damlardı ateşe. Kokusu taş duvara ruhunu çizerdi. Bu ruh yeniden geyik olurdu ertesi gün, ateşimiz üzerindeki yerini alırdı... Ölümsüzlük, korkusuzluk günleriydi o günler (Anday, 2008: 375).

İnsanın doğa ile ilişkisinde geçirdiği dönüşüm ile yerleşik yaşama geçiş arasında doğrudan bir ilişki vardır. İnsan, doğanın kendisine verdiği ile yetinen, doğayla

örnek bir ilişki içinde yaşayan ve bugün ise doğa üzerinde üstünlük kurana kadar devam eden süreçte kritik dönemler geçirmiştir. Bu dönemlerin başında ise bundan yaklaşık 10.000 yıl önce, iklim değişikliği, kıtlık ve bir dizi sebepten bazı toplulukların avcı toplayıcılıktan çiftçiliğe geçiş yapması gösterilmektedir (Faulkner, 2013: 21). Böylece insanlar dünyanın belirli yerlerinde bitkisel besinler temin etmek için doğaya bağlı olmak yerine ekin yetiştirmeye ve hayvanları yalnızca avlamak yerine evcilleştirmeyi gerçekleştirmeleri, bütün yaşam biçimlerini dönüştüren bir yenilik doğurmuştur (Harman, 2009: 24).

Diamond (2001: 29-30), farklı kıtalarda tarihsel bir karşılaştırmaya giderek MÖ 11.000 yılından başlayacak biçimde dünyanın birçok bölgesinde köy hayatının ortaya çıktığına işaret etmektedir. Amerika kıtalarına, tartışma yaratmayacak biçimde ilk insanların yerleştiğini öne sürer. Bu dönem Buzul Çağının sona erdiği ve jeologların Dördüncü Dönem dedikleri dönemi kapsamaktadır. Bu tarihten sonra birkaç bin yıl içinde dünyanın bir bölgesinde bitki ve hayvanlar evcilleştirilmeye başlanmıştır. Yerleşik hayata geçiş ve kurulan ilk köy yerleşmeleri doğa koşulları nedeniyle kalıcı olma özelliğinden yoksun olmuşlardır. Fakat sıklıkla iddia edilenin aksine ilk köy yerleşmelerinin olmazsa olmaz koşulu muhakkak evcilleşmiş hayvanların varlığı ya da çok sayıda insanı barındıran bir mekân olması değildir.

Tarıma başlamakla yerleşik bir yaşam türü seçmek birbirlerine karıştırılmamalıdır. Öteden beri çiftçinin yerleşik yaşamına karşıt olarak “evsiz barksız” avcının göçebe yaşamı gösterilir. Bu karşılık gerçek dışıdır uydurmadır. Pasifik kıyılarındaki kara ve deniz avcısı kabilelerinin yaşamından, derli toplu, süslü hatta lüks tahta evlerle bezeli yerleşik köyler vardı. Öte yandan bazı ekim türleri de ekicileri bir çeşit göçebe yaşama zorlamıştır. Zamanla yerleşme alanlarına yakın topraklar kırçillasmaya başlar ve böylece insanlar yollara düşer, başka yörelere yerleşir. Evleri derme çatma olduğundan, zaman içinde kendiliğinden yıkılacak hale gelirdi. Ama kolayca yeniden yapılırdı (Childe, 2006: 58-59).

Tarımsal üretimin ilk biçimiyle de olsa köyler toplumsal olarak ayrışmamış ve mekânsal olarak ise oldukça az sayıda insanı barındıran yerleşim yerleri olmuştur. Bu ilk çiftçilerden oluşan köy yerleşmeleri uzunluğu 30-40, genişliği 5 metreyi bulan, ağaçtan yapılmış iki ya da üç düzüne uzun evlerdir (Faulkner, 2013: 31). Köy yerleşmelerinin toplumsal ve mekânsal olarak daha gelişmiş bir örgütlenme modeline geçmesiyle, doğa şartlarının tarımsal üretime ve hayvan yetiştiriciliğine elverişli olması arasında doğrudan bir ilişki vardır. Daha örgütlü bir köy yerleşmelerinin coğrafi yeri ve

ilk uygarlıklarında gelişmesine ev sahipliği yapan “Bereketli Hilal”⁷ olarak adlandırılan bölgedir. Bu bölgede insanlar tarım için elverişli alanlar yaratma, su kaynakları açısından oldukça elverişli olan alanlarda sulama sistemleri geliştirerek daha gelişmiş köy yerleşmeleri oluşturmuşlardır. Böylece daha örgütlü yerleşme biçimleri ortaya çıkmıştır. Fakat dünyanın diğer bölgelerinde yerleşik yaşam ve köy yerleşmeleri kendine özgü koşullarda varlığını sürdürmüştür.

Bu ilk tarımcılar ile ilk yerleşmelerinin özellikleri, devamlılıktan uzak bir biçimde gerçekleşmiştir. Dünyanın farklı coğrafyalarında doğal koşulların belirleyiciliğinde gerçekleşen ilk köyler kalıcı yerleşim ve üretime uygun alanlar olmamıştır. İlk köy yerleşmelerinin tarımsal üretim gerçekleştirmedikleri gibi göçebe olmalarına rağmen yiyecek yetiştiren toplulukların da varlığı söz konusu olmuştur.

Göçebe/avcı ile yerleşik/çiftçi arasında kesin bir ayrım olduğu düşüncesi bir yanılgıdır. Çoğu kez kalın çizgiyle birbirinden ayırmamıza karşı, Kuzey Amerika’nın Kuzey batı büyük okyanus kıyıları ve büyük olasılıkla Güney Doğu Avustralya da içinde olmak üzere bazı bereketli bölgelerde yaşayan avcı/yiyecek toplayıcılar önce yerleşik düzene geçtiler ama yiyecek üretimine başlamadılar... Yerleşik gruplar 15.000 yıl önce avcı yiyecek toplayıcıların büyük bir bölümünü oluşturuyorlardı, o zamanlar olduğu gibi tek seçeneğin göçebelik olduğu verimsiz yerlerde değil, dünyanın bütün yerleşim bölgelerinde yaşıyorlardı. Bunun tam tersi yiyecek üreten ve göçebelik eden topluluklar da vardı. Yeni Gine Lakes düzlüğünde yaşayan bazı çağdaş göçebeler ormanda tarla açar, muz ve papaya dikerler, sonra çeker giderler, birkaç ay avcılık eder, yiyecek toplarlar, sonra da dönüp ettikleri bitkilere bakarlardı... (Diamond: 137-138).

Yukarıda kısaca ilk köy tipleri olarak adlandırılabilen yerleşmelerinin özellikleri vurgulanmıştır. Farklı coğrafyalarda ve farklı iklimsel koşullarda ortaya çıkan köyler kentin ortaya çıkışıyla yeni bir toplumsal ve mekânsal bir konuma evrilmiştir. Birbirinden bağımsız bir biçimde belirli üretim alanlarında uzmanlaşan köy yerleşmelerinin yanında işbölümü ve teknik olarak daha da ilerlemiş ve daha karmaşık sosyal ilişkileri barındıran alanlar ortaya çıkmıştır. Tarihsel olarak M.Ö. 3000 yıllara gelindiğinde Mısır, Mezopotamya ve İndüs vadisinde basit çiftçilerden oluşan küçük toplumlar değil, çeşitli meslek ve sınıfları içeren devletlerin varlığı ortaya çıkmıştır. Bu süreçle beraber rahipler, prensler, yazıcılar, memurlar ile sayısız uzman zanaatçılar, profesyonel askerler ve çeşitli işçiler de ortaya çıkmıştır (Childe, 2006: 104).

⁷ Verimli Hilal olarak da adlandırılan bölge, Batı ucu Mısır olan Nil’in dar vadisinde yüksek düzlüğün yaşama elverişsiz çölünü boydan boya kesen yeşil bir çizgi meydana getirmektedir. Nehir aynı zamanda Güneydeki birinci Çavlan ile Akdeniz arasında çok büyük eşyaların bile taşınabildiği hareketli bir yol sağlamaktadır. Filistin vadileri ve ovaları Suriye’nin dar kıyı şeridi bu bölgede bulunmaktadır. Lübnan’ın doğusundan Dicle’nin ötesindeki İran dağlarına kadar geniş bir bozkır kuşağına uzanır. Bkz. Gordon, Childe, 1985, **Tarihte Neler Oldu**, çev. Tuncay ve Şenel, İstanbul: Alan Yayınları, ss. 86.

Köylerden mekânsal olarak daha geniş alanları kapsayan ve daha örgütlü bir toplum olan kentlerin ortaya çıkışı ile beraber köyler ve köy yaşam biçimi, büyük oranda değişime uğramıştır. Uygarlıkların gelişmesine ve yükselişine öncülük eden kentlerin yanında köy ve kırsal alan tarımsal üretimin gerçekleştiği alanlar olarak bugün bile yaygın biçimde tanımlanmasına neden olan süreci başlatmıştır.

Kentler her ne kadar ortaya çıkışıyla kırsal alan üzerinde tarımsal fazlayı kullanan ve üretim ilişkisini yöneten bir konuma sahip olmuşsa da kapitalizme kadar kırsal alan ve köyler üretimi gerçekleştiren alanlar olarak kalmıştır. Kapitalizm öncesi üretim ilişkisi olan feodalizmde, köylülük olgusu doğrudan tarıma, dolayısıyla toprağa bağlı olması açısından oldukça önemlidir. Tarımsal artı ürünü oluşturan ve uzun bir tarihsel dönem içinde dünyanın birçok yerleşim yerinde egemen olan bir sistem olarak feodalizmi, bir tarihsel dönemlemeye girişilecekse onun olgunlaşmış biçimine 11. yüzyılda ulaşmış üretim organizasyonu olarak görmek gerekmektedir. Bu organizasyonda serflik, zorunlu çalışma, angarya ile şekillenen ve artı ürüne çalışma biçiminde rant olarak toprak sahibi tarafından el konulan, aynı zamanda toprak sahibi tarafından siyasal ve yargılama gücü ayrıcalığının sahibi olduğu bir sistem olarak tanımlamak mümkündür (Beaud, 2003: 11). Bu açıdan bakıldığında feodalizm özellikli bir tarım uygulamasına sahiptir. Üretim tarzındaki teknolojik gelişme, işbölümü ve mekânsal ayrışma, beraberinde toplumsal bir dönüşüm yaratmış, bu üretim tarzı da yeni bir toplumsal formasyon ortaya çıkararak toprak kullanımının da büyük değişim yaratmıştır. Geline aşamada tarımsal üretim daha örgütlü bir hal almıştır.

Feodal tarımda arazi üçe bölünerek kullanılırdı; bir bölümünde yaz hasadı, bir bölümünde kış hasadı ve üçüncü bölüm ise nadasa bırakılırdı. Bu uygulama ile tarımsal verimlilik artışı sağlanmaktaydı. Ayrıca 13. yüzyıldan sonra tarımda daha fazla kullanılan demir üretimi de verimliliği artırmıştır. Demir saban kullanım tekniği ile toprağın sadece derinlemesine kazılması sağlanmamış aynı zamanda altını üstüne getirerek daha verimli olması sağlanmıştır (Fülberth, 2008: 87-88). Bu yöntemle toprağın kullanım biçimi geniş bir kırsal araziye yayılmaktaydı. Tarım alanlarının yanı sıra tarıma açılmamış büyük alanları kapsamaktaydı. Köylü yerleşimi belirli bir alanı tutuyor ve üretimi toprak sahibi adına gerçekleştiriyordu. Köylünün üzerinde yaşadığı

ve asıl geçim kaynağını ürettiği çiftliklerin⁸ varlığı söz konusuydu. Bu günümüzde bilinen anlamıyla bir çiftlik değildi. Öyle ki; çiftlik arazilerinin malikânelere bölündüğü bir malikâne bir köyle, çevresindeki köy halkının işlediği bir ya da birkaç bin dönümlük ekilebilir bir toprak varlığıydı (Huberman, 2009: 12). Bu biçimde bir üretim şekli hem geniş bir alana yayılıyor hem de toplumsal ve mekânsal olarak feodal üretim tarzının en belirgin yönünü oluştuyordu.

Köyün gıdasını sağladığı işlenebilir toprağın, bugünküne nazaran, nüfusa oranla çok daha geniş olması gerekiyordu. Çünkü o çağın tarımı, büyük bir mekân tüketicisiydi. Yetersiz çalışma biçimi ve asla kullanılmayan, toprağı zenginleştirici maddeler yüzünden, başaklar ne sık ne de bol taneli oluyorlardı, özellikle de, köy toprağının tamamı hiçbir zaman aynı zamanda hasat edilemiyordu. En geliştirilmiş toprak kullanım yöntemleri bile, her yıl işlenen toprakların en az yarısının veya üçte birinin dinlenmeye bırakılmasını gerektiriyorlardı. Çoğu zaman da, nadas ve hasat birbirlerini düzensiz bir şekilde izlemekteydiler. Bu durumda da, kendiliğinden biten bitkiler, kültür bitkilerinden daha uzun süre tarlalarda kalmış oluyorlardı. Böylece, denilebilir ki, tarlalar aslında, doğadan geçici ve kısa bir süre için kazanılıyor, sonra bunlar tekrar doğaya dönüyorlardı. Hatta işlenen tarlalarda bile, doğa hiç duraksamadan onları kendine döndürmeye uğraşmaktaydı (Bloch, 1983: 85-86).

Geniş toprak parçalarında küçük köylü üretimine dayanan ve toprak sahibinin artı ürünü ekonomi dışı yollarla elde ettiği bir düzende toprak kullanımı, verimini artırabilmek adına yeni mekânlar açma ve üretim alanlarını genişletme üzerine kurulmuştur. Böyle bir sistemde köylüler hem toprak sahibinin geniş arazilerinde çalışıyor, hem de kendilerine ait toprakları ekip biçiyordu. Feodal dönemin köylüsü kapalı bir sistemde doğrudan doğa ve toprakla ilişki içinde yaşıyordu. Fakat bu kapalı yapı içinde bile kentsel ticaretten bahsetmemek mümkün değildir. Öyle ki; köylüler tarlalarının, kümeslerinin bazı ürünlerini kentsel pazarlarda kent sakinlerine, rahiplere ve silah adamlarına satmışlardır. Böylece nakti olarak ödemeleri gereken yükümlülükleri elde edecek geliri de sahip olmuşlardır (Bloch, 1983: 92). Harvey (2013: 227-228) ise bu dönemin Avrupası'nda egemen olan feodal ekonomin temelinde malikâneler ve biraz daha büyük derebeylikler üzerinde, yerel, içine kapalı ve kırsal alana dayalı ekonomilerin oluşturduğu bir dama tahtasına benzediğini söylemektedir.

Yukarıda kısaca feodal dönem üretim biçimi toprak ilişkisi ve köylü yaşamının mekânsal özelliği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Feodalizm, köylü ve köylülük

⁸ Çiftliklerden kastedilen daha çok Batı ve Orta Avrupa'nın arazilerine verilen bir isimlendirmedir. Bu çiftliklerin büyük bir kısmı "malikâne" (monor) denilen bölgelere bölünmüştür. Ekilebilir toprağın kıyısında da genellikle otlak, ekilmez arazi, orman ve çayır bulunurdu. Çeşitli yerlerdeki malikânelerin genişliği, örgütlenişi, üzerindeki insanların ilişkileri değişse de başlıca özelliklerini oluşturmaktaydı. Bkz: Huberman, Leo (2008) **Feodal Toplumdan 20. Yüzyıla**, çev. M. Belge, İstanbul: İletişim Yayınları, ss:12-13.

açısından ele alındığında toprağın tasarrufunun asıl üretici olan köylünün elinde olmadığı, toprağın tasarruf yetkisini elinde bulunduranlar (serf, lord, tımar) için üretim yapan ve bu merciinin artı ürünü zor kullanarak elde ettiği bir sistem olarak kaşımıza çıkmaktadır. Köylü hem kendi ailesi ile beraber kendine ait bir toprağı işlemekte hem de toprak sahibinin toprağında çalışan ve toprağa bağlı bir toplumsal yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Feodal dönemin köylüsünün ayırt edici özelliği ise onun köleden farklı kılan ve istediği zaman alınıp satılan bir mal olmamasıdır. Fakat böyle bile olsa feodal dönemin köylüsünde de zorla çalıştırılma, angarya ile özdeşleştirilebilmektedir. Köylü toprağa bağlı ve yaşamı için sadece elinde bulunan toprağı kendi yaşamını idame ettirebilmek için işleyen ama asıl işi ve önceliği her zaman bey toprağını işletmek ve artı ürünü en çokçalaştırmak için çalışan bir insandı. Üstelik bu çalışma biçimi bütün aile bireylerini kapsayan ve bağımsız hareketlerine izin verilmeyen bağlayıcı bir düzen içinde gerçekleşmekteydi. Feodal üretim, köylünün toprağa girişi garanti altında olduğu bir ekonomik sistemdi. Köyün üyesi dışarı sürülemez ve proleterleştirilemezdi. Rant (yani feodal rant, harcin özel bir biçimi) aynı olarak, ürün ve emek olarak ödenirdi (Amin, 1997: 95).

Özelikle feodal dönemde (belki hala günümüzde de devam eden) köy, köylü ve köylülük gibi kavramlar toplumsal yaşam içinde ikincil bir kavram olarak kullanılmaktaydı. Çeşitli toplumlarda farklı anlamlara gelse de köylü olmak ve köyde yaşamak ötekileştirmenin bir nedeni olmuştur. Ortaçağın sonlarında ve erken modern zamana kadar kırsal yoksul, kırsalda ikamet eden, serflik, tarım işçisi ve kaba insan adlandırmalarıyla kullanıldığı bilinir. İngilizce’de “peasant”, Fransızca’da “paysan” terimleri çoğu zaman aynı anlama gelecek biçimde kullanılmıştır. Bunlar; cahil, ahmak, kaba ve diğer küçük düşürücü terimlerdir. Kelime aynı zamanda suçlayıcı anlamlar da içermiştir. Örneğin 13. yüzyıl Almanya’sında köylü kelimesi kötü adam, şeytan, iblis, haydut hırsız, yağmacı... gibi birçok diğer küçük düşürücü anlamlarda kullanılmıştır (Edelman, 2013: 3-4).

Feodal dönemin krizi ve beraberinde köylü üretimi ve yaşam biçiminin dönüşümü geniş bir tarihsel dönemi kapsamaktadır. Avrupa Ortaçağında gerçekleşen bir dizi ekonomi politik dönüşüm, kentler arası ticaret ve kırsal yükümlülüklerin aşama aşama ortadan kalkması yeni bir dönemi başlatmıştır. Feodalizmim krizi ve onun içinden yükselecek olan kapitalizm köy ve köylülük için yeni bir tarihsel süreç

başlatmıştır. Öyle ki feodal toprak mülkiyeti ya da beslenmek amacıyla gerçekleştirilen küçük köylü tarımı, toprağın elinde bulundurulmasına ve toprak sahipliğine dayanmıştır (Marx, 2015: 613). Bu sahiplik biçimi, toplumlar arasında farklılık gösterse de toprağı eken biçen köylü sınıfın varlığı üzerine kurulmuştur. Feodalizmden kapitalizme geçiş süresince kırsal nüfus, farklı mülkiyet ilişkileri (serf, lord, tımar vb) içerisinde topraklarında gerçekleştirdiğı üretimden kopmuştur. Bu geçiş süreci gerek üretim biçimini değiştiren gerekse de kırsal nüfusu kentlere yığan ve böylece doğa ile olan ilişkisinin bozulmasına neden olan bir süreci doğurmuştur. Bu süreci Marx (2013: 688) kır nüfusunu topraktan koparak ücretli işçiye dönüştüren tarihsel bir harekete bağlar. Bu hareketi ise, lonca ve serflik bağlarından kopartılarak bütün üretim aşamalarından ve eski feodal düzenin kendilerine sağladığı bütün yaşama güvencelerinden yoksun bırakılması sonucunda doğan ve emeklerini satışa çıkartmaları ile neticelenen bir süreç olarak ele alır.

Yukarıda değerlendirildiğı biçimiyle kırsal mekânın ve köylülüğün, kapitalizme geçiş aşamasında yaşadığı dönüşümü, en temel ve kabul gören biçimiyle İngiltere örneğinde görülmektedir. 16. ve 18. yüzyılları arasında daha önce görülmemiş bir biçimde toprak düzeni ve köylü üretiminin büyük değişime uğradığı zaman dilimini oluşturmaktadır. Eski feodal üretim ilişkileri ortadan kalkmaya başlamış ve mülkiyet formları değişime uğramıştır. Diğer Avrupa ülkelerinin dışında İngiltere’de bu koşullar toprak çileme hareketi⁹ ile yeni bir döneme girmiştir. Bu hareketle birlikte büyük evlerde yaşayan toprak ağaları, kiracı çiftçiler tarafından işletilen ve ücretli tarım işçileri tarafından işlenen geniş mülklerin sahibi olmuştur. Bu hareketin en önemli sonucu ise geleneksel köylülerin yok oluşu olmuştur (Foster, 2002: 57). İngiltere’de bu süreç yaşanırken Almanya’da ise İngiltere’den daha ileri bir dönemde köylü üretim tarzı ve mülkiyet biçimi dönüşüme uğramıştır. Engels’in Alman köylü toplumu üzerine yaptığı incelemede köylü üzerinde büyüyen toprak mülkiyeti ve kapitalist rekabetten kaynaklanan baskıların bir sonucu olarak köylülerin ortak topraklara erişiminden doğan

⁹ Toprak çitleme hareketi, kırsal kesimdeki toprak ağalarının daha sistematik bir biçimde tekelleşebilmeleri amacıyla İngiltere’de taş duvarlarla ve çitlerle çevrilen tarımsal toprağın yüzdesinin 1600’de yüzde 47 iken 1700’de 71’e yükselmesidir (Foster, 2002: 58). Ayrıca Marx (2013: 669) bu hareketi, İngiltere’de ortak mülkiyet konusu toprakların mera haline getirilmesiyle birlikte yürütülen zorla el koyma hareketi olarak tanımlar. Öyle ki; 15. yüzyılın sonunda başlayarak 16.yüzyılda devam eden ve nihayetinde 18. Yüzyıla gelindiğinde büyük bir ilerleme ile ortak toprakların yağma aracı haline gelmesi neticesinde “Ortak Toprakların Çevrilmesi İçin Yasa Tasarıları” olarak şekillenmesiyle sonuçlandığını söyler.

eksiklikler, üretimin sürdürülmesinde güçlüklerin doğurduğunu ve böylece (Engels'den akt. Burkett, 2008: 199- 200) toprak mülkiyetinin kaybedilmesi ile beraber kırdan kopan kır emekçisinin kentlere göçünün yolunun bu şekilde açıldığına vurgu yapar.

Feodal dönemin üretim biçimi ve toplumsal yaşamı için en temel araç kuşkusuz topraktı. Tarımsal üretimin egemenliği kırılırken ve sanayi üretimine geçilirken toprağın kullanım biçimi ve ilişkileri de değişmiştir. Bu değişim, insan doğa arasındaki ilişkide yeni bir süreç başlatmıştır. Kapitalizmle beraber toprağın işleyişi ve kullanım biçimi hem insan hem doğa aleyhine dönüşmüştür. Marx Kapital'de kapitalizm geçişte toprağın ve geleneksel köylü üretiminin dönüşümünü şu iki başlıkta derinlemesine incelemiştir. Bunlar “ *Toprak Rantının Doğuşu ve Büyük Sanayi Üretimi ve Tarım* ”¹⁰. Marx bu başlıklarda Liebig'in analizinden etkilenmiştir. 1850'lerin sonunda ve 1860'ların başında yapılan bu çalışmanın etkisi altında Marx, toprağın sömürüsüne kapitalizmin sistematik eleştirisini geliştirmiştir. Marx emeğin ve toprağı yeni durumuna geniş ölçekli tarımı birleştirmiş ve büyük sanayi üretiminin kapitalist tarımda toprağı nasıl sömürdüğüne bu iki ana tartışma ile sonuca vardırmıştır (Foster, 1999: 378-379). Bu açıdan bakıldığında hem tarımsal ilişkilerin kapitalistleşmesi hem de sanayi üretiminin ilk örnekleri olarak manifaktür üretiminin gelişmesi toprağın kullanım biçimini değiştirerek köy- kent ilişkisinde yeni bir dönem başlatmıştır. Geleneksel köylü tarımı ve küçük zanaatçı dönüşüme uğramıştır. Öyle ki Marx aşağıdaki pasajda bu süreci şöyle açıklar;

Büyük sanayinin en devrimci etkiyi tarım alanı üzerinde göstermesi eski toplumun kalesi olan “köylüyü” yok etmesi ve onun ücretli işçi durumuna indirilmesi ölçüsündedir. Toplumsal dönüşüme ihtiyacı ve sınıflar arası çıkar çatışmaları, böylece, kırdan da şehirdeki düzeye yükselmiştir. Alışkanlıkların ötesine geçemeyen ve akıl dışı tarım yöntemlerinin yerini bilimin bilinçli, teknolojik kullanımı almıştır. Tarımda manifaktürün de çocukluk çağlarının ötesinde bir gelişme göstermelerine olanak vermeyen ve bunları bir arada tutan eski bağların kopuşu, kapitalist üretim tarzıyla tamamlanmıştır (Marx, 2013: 481).

Yukarıda anlatılan süreç kapitalizme geçişte tarımsal üretimin ve köylünün dönüşümünün doğa ve insan arasındaki ilişkide yeni bir dönem oluşturduğunu ifade eder. Foster (Marx'dan akt, 199: 380) feodalizminden kapitalist üretime geçiş sürecinde dönüşen ilişkiyi toprağın düzenli olarak kendini yenilemesi için gerekli elementlerini oluşturan, yaşamın doğal kanunları tarafından zaman aşımına uğratılan sosyal

¹⁰ Bkz: Marx, Karl (2013) Kapital Ekonomi Politüğın Eleştirisi, çev. M. Selik, N. Satlığan Cıtt 1,ss: 480.

metabolizma ve doğa insan arasındaki metabolik ilişkide bir çatlak yarattığını ortaya koyar. Doğa ile toplum arasındaki metabolik ilişkinin bozulmasının en başat koşulu kuşkusuz feodalizmden kapitalizme geçiştir. Feodalizmdeki köylü üretim biçimini yerini aşama aşama alan ve tarım topraklarının kullanım biçimini dönüşüme uğratan kapitalizmde üretimin biçimi artık geri dönülmez bir noktaya ulaşmıştır. Kapitalizmin gerek doğa toplum gerekse de üretim ve bölüşüm ilişkilerinde yarattığı bu çelişkiyi anlamak için feodalizmden kapitalizme geçişte yatmaktadır.

Uygarlıklar üretim ve yeniden üretim süreçlerinde doğa ile her zaman ilişki içinde olmuş onu dönüştürmüş fakat aynı zamanda kendisi de dönüşmüştür. Bu karşılıklı ilişki içerisinde her dönem doğa aleyhine sonuçlar doğmuştur. Bu bakımdan iki ana dönüşümden bahsedilecekse bunlardan ilki tarım devrimi bir diğeri ise kapitalist üretime geçiştir. Yukarıda da üzerinde durulduğu biçimiyle kapitalizm çıkış aşamasından bugüne kadar doğa insan arasındaki metabolik ilişkideki çatlağı derinleştirerek ilerlemektedir. Bu aşamadaki en kritik evre kent- köy arasında ortaya çıkan ayrımın derinleşmesidir. Çünkü kapitalist üretim biçimi, nüfusun büyük bir bölümünü kent merkezlerinde toplayarak insan ile toprak arasındaki madde dolaşımını bozmuş ve kır emekçisinin zihinsel yaşamını tahrip etmiştir (Marx'dan akt. Balta ve Mısır, 2011: 19). Kentsel alan kırdan kopan emekçi için zorunlu koşullarda gidilebilecek yer olmuştur. Kapitalizme geçişte en kritik evre ise Sanayi Devrimiyle gerçekleşmiş, tarımsal üretimin sanayileşmesiyle metabolik ilişki daha da derinleşmiştir.

Sanayi Devrimi ve 19. yüzyıl koşullarında; kentleşme süreciyle kapitalizmin kırsal alanları da köyleri de sadece ekonomik değil, aynı zamanda mekânsal ve toplumsal çelişkilerinin de barındırıldığı mekânlara dönüşmüştür. Kapitalist birikim modelinin kentsel mekanı keşfi ve yarattığı yeni mekânsal ve toplumsal formasyon biçimi, coğrafi alanı her adımda genişleterek ilerlemiştir. Sadece sanayileşme ve kentleşme süreçlerinde belirli aşamaya gelmiş ülkelerde değil çevre kapitalist ve pre-kapitalist sosyo ekonomik yapılar içeren toplumlarda kentleşme süreci devam etmektedir. Kentlerin konuşulduğu üzerinde politikalar geliştirildiği ve dünya nüfusunun gittikçe kentleştiği bir dünyada kırsal alan göz ardı edilmiştir. Bu göz ardı ediliş kuşkusuz insan doğa ilişkisindeki bozulmanın boyutlarını da ortaya koyar.

Köylülüğün küreselleşme koşullarında geçimlik tarımının giderek metalaşmasının yol açtığı küçük ölçekli çiftçilerin toprak kaybı, geçmişe kıyasla daha kapsamlı hale gelmesi, günümüzde köy toplumsal yapısının temel yaşam koşullarında büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Sermayenin gıda sistemi, sanayi kapitalizminin yarattığı küresel iş bölümü ve liberal küreselleşmenin tarım politikası köylülüğü azaltmakta, proleterleştirme ve şehirleşmeye yol açarken aynı zamanda sömürge coğrafyalarında köylüleşme ve kırsallaşmanın artması ve baskı altında tutulan emeğin aşırı sömürülmesi ile sonuçlanmaktadır (Berstein, 2009:110-111). Tarımda kapitalistleşme ve küresel tarım ekonomisinin köylülük üzerinde yarattığı sonuçlar daha geniş kapsamlı olarak *2.5.2 Sermaye Kırsala Yoğunlaşırken Köyler* başlığında anlatılmıştır.

Köy toplumsal yapısının tarihsel dönüşümünde geldiği nokta, sermaye emek çelişkisinin giderek derinleştiği koşullarda, sermaye ve emek çelişkilerine açık hale gelmesi üzerinden anlaşılabilir.

2.3.2. Kentsel Toplumsal Yapının Tarihsel Dönüşümü

Kentin kökenleri bizi ekonomik ve sosyal bakımdan daha örgütlü uygarlıkların ortaya çıkışına ve yükselişine götürür. Üretim ilişkilerinin doğuşu ve tarihsel süreçte ortaya çıkardığı yeni toplumsal örgütlenme modelleri her dönemde kendi kentini ve kent mekânını ortaya çıkarmıştır. Kenti tanımlarken onun içinde bulunduğu tarihsel koşullardan ve toplumların ekonomik ve siyasal yapılarından bağımsız olarak tanımlayamayız. İnsanlık tarihinin ilerleyen aşamaları göz önüne alındığında, kent yaşamı diğer yaşama biçimlerinden (kır, kasaba, göçebe) her zaman farklılıklar ortaya koymuştur.

Kent ortaya çıkışından bu yana cinsiyet, sınıf ve inanç temelinde derin ayrımları içinde barındıran toplumsal bir yapı olmuştur. Kentsel mekânın kullanım biçimi de üretim süreçlerinde ortaya çıkan ilişkiler sonucunda belirlenmiştir. Yine kent tarihsel evrimde yayılımı daima yoksulluk, güç ve ayrımcılık sorunlarını kapsayan bir süreç olarak, toplumsal ve mekânsal bir yaşam çevresini sürekli akış içinde tutan bir pratiği yansıtmıştır (Doğan, 2001: 97). Fakat bütün çelişkilerine rağmen kent tarihin her döneminde uygarlık, aydınlanma ve ilerlemenin taşıyıcısı olarak da değerlendirilmiştir. Kent araştırmalarında en çok atıf yapılan dönem olarak Yunan ve Roma kent devletleri düşünüldüğünde; kentte oturmak daha çok özgür birey ve mülkiyet sahibi olma gibi

tanımlamalarla ifade edilmiştir. Yurttaş kavramı ile ele alınan kentli bireyin faal olarak çiftçilerden (tarımsal üretimin belirleyiciliği) oluşmuş olmasına rağmen yurttaşın ideali, çeşitli ekonomik sınıfların arasında bir ayırım yapmaktan çok, esas olarak siyasal ve tüzel bir sınıflandırmaya dayanmıştır (Holton, 1999).

Peki, kentler nerelerde ortaya çıktı? Bu soru birçok yeni görüşle tanımlanması güç bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ama son yıllarda yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen bulgular kentlerin kökeni olarak bize doğu uygarlıklarına götürür. L. Benevolo kentlerin M.Ö. 3000 ve 2000 yıllarında Mezopotamya ile Nil, İndus, Sarı Irmak vadilerinde verimli tarım ürünlerin biriktirilmesi ve fazlasının takas edilmesi için bir komuta merkezi olarak ortaya çıkmış olduğunu belirtmektedir (Benevolo, 1995). Kentlerden önce mezralar, kutsal yerler, köyler; köyden önce de obalar, ilkel sığınaklar, mağaralar ve işaret taşları varlığı, bütün bunlardan önce ise insanoğlunun diğer birçok hayvan türüyle açıkça paylaştığı yerleşim yerlerinin var olduğu bilinmektedir. Kenti kendinden önceki yerleşim yerlerinden ayıran en temel özelliği, insanın yaşadığı ortamda zamanla diğer türler üzerinde egemenlik kurması sonucunda yeni bir örgütlenme ortaya çıkartmasıdır. İnsanın doğayı kontrol edişi onu diğer canlılardan farklı kılmakla kalmamış, yaşanan mekânın sınırlarını ve üretim olanaklarını genişleterek kentleri ortaya çıkarmıştır (Mumford, 2007). Böylece ilk dönem uygarlıklarının gelişmesinde en kritik evreyi oluşturan kentsel yaşama ilk adım, avcılık, toplayıcılıkla ve tarımın ilk biçimiyle geçinen toplumların görece olarak daha istikrarlı ve yerleşik gruplar içinde yiyecek üretimine geçmesiyle atılmıştır (Ghilde, 1985).

İlk kent yerleşmelerini köy yerleşmelerinden ayıran toplumsal ve mekânsal farklar, kent yerleşmelerinin uygarlıkların artık daha örgütlü bir toplumsal yapıya ulaştığı, iş bölümü ve uzmanlaşmanın başladığı ve yerleşmeler arasında mübadeleye dayalı ilk ticaretin de ortaya çıkmasıyla belirginleşmeye başlamıştır. Maden işletme, tekerlek, öküz arabası, yük eşiği ve yelkenli gemicilik, yeni bir ekonomik örgütlenişin temelini oluşturmuştur. Bu durum coğrafi olanaklarla birleşince verimli arazilerde üretimi artırmış ve artı ürün fazlasını ortaya çıkarmıştır. Bu gelişmenin ilk öncülerini Sümerliler oluşturmuştur (Childe, 1985: 107-108). Tapınaklar etrafında şekillenen bir mekân organizasyonunun varlığı bizi ilk kentlere götürür. Tapınakların yapımında kullanılan iş gücünü örgütlenmesi ise insanlar arasındaki iş bölümünde yaşanan ayrışmanın ilk örneklerini vermektedir. Topraktan elde edilen ürünlerin depolandığı ve

dolaşımının sağlandığı yerlerde ilk kentlerin ortaya çıktığı yerleşim yerleri olarak tanımlanabilmektedir. Tarihsel süreçte üretim ilişkileri, ticaret ve topraktan elde edilen ürün fazlası bu değişim ve dolaşımı kentleri dönemsel olarak incelememize olanak sağlamıştır. Üretim süreçlerini de yaşanan dönüşümle birlikte kent ile köy arasında bu dönüşüme uygun yeni bir sürece girmiştir. Hulton (1999: 54-55)’a göre; maddi ve zihni emek arasındaki en önemli bölünme köy ile kentin ayrılmasıdır. Köy kent arasındaki çelişki, barbarlıktan uygarlığa, kabileden devlete yerellikten devlete geçişle başlamıştır. Gerçekte, kentin, üretim araçlarının, sermayenin, zevklerin, gereksinimlerin toplandığı bir yer olmasına karşılık; köy, bunun tam tersi olarak yalnızlığı ve ayrılığı temsil edilmiştir.

Eski klasik tarihin, kentlerin tarihi olduğu fakat bu durumun toprak sahipliğine ve tarıma dayalı kentlerin tarihi olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Batı tarihinden bağımsız olarak Asya tarihinin kentin ve köyün birbirinden ayrılmaz birliğine dayanan bir tarihidir. Çağdaş tarih ise; kentlerin köyleşmesi değil, fakat köyün kentleşmesidir. Kentin gelişimi ile maddi süreçlerle olan bu ilişkisi yüzündendir ki, tarihsel olarak bakıldığında, “feodal” ya da “ kapitalist “ olarak tanımlanan üretim tarzları egemenliğinde kentler ortak birtakım özelliklerle karşımıza çıkar (Kaygalak, 2008: 30). Kentlerin üretim biçiminde yaşanan dönüşümden doğrudan etkilenen bir özne olması onu geç kapitalizme geçişte de kapitalist dönemde de önemli bir özne olmasına neden olmuştur. Feodal dönemin çözülüşünde kentsel gelişmede yaşanan değişim önemli bir yere sahip olmuştur. Bu bakımdan feodal dönemin toplumsal ve mekânsal yapısının genel özelliklerini ortaya koymak ve çözülüşü sürecinde kentlerde ortaya çıkan değişimi ve bugün gelinen aşmada kapitalist kent anlamak adına ortaya koymak gerekmektedir.

Kapitalizme geçiş tartışmalarında Maurice Dobb (2007: 31) feodalizmin özünü, anayasa tarihçisine göre toprak mülkiyetinin siyasal gücün kaynağı oluşunda, hukukçuya göre bireysel statünün toprak zilyetliği ile belirlenmesinde, ekonomi tarihçisine göre ise toprağın kişiler üzerinde hak sahibi olarak işlenmesinde yattığını ortaya koyar. Yaygın bir biçimde kapitalizmden önceki toplum olarak kullanılan feodal toplum; Kuzey, Batı, Orta ve Güney Avrupa’daki toplumların 5. yüzyıldan 15. yüzyıla kadarki dönemi, yani topraksız köylülerin ürettiklerini bir kısmına, kullanmadıkları fazlalığa, ekonomi dışı tedbirlerle arazi ve topraklara sahip olanlar tarafından el konulması dönemini kapsamaktadır (Fulbert, 2008: 86). Fakat böyle kaba bir

dönemleme girişimi, kapitalizmin gelişmesi ve bugün egemen üretim tarzı oluşumuna kadar birçok toplumda daha uzun bir zaman dilimine denk düşen bir süreçte var olmaya devam etmiştir. Feodalizmin Fransa’da 1789 yılına kadar, Almanya’da 19. yüzyılın başlarına, Rusya’da 1896 yılındaki köylülerin özgürleşmesine kadar Japonya’daysa 1861 dönemine kadar hüküm sürmüştür (Fulbert, 2008: 87). Gerek farklı toplumlarda gerekse de farklı dönemlerde var olan bir yapı olarak feodalizm bir üretim tarzı olarak ele alınacak olursa bu üretim tarzının en önemli aracı kuşkusuz toprak ve tarımsal üretim üzerine kurulu oluşudur.

Feodal dönemin sonlarına doğru kentlerin gelişmesi, kır -kent ticaret ağının gelişmesi, uluslararası ticaretin kentleri yeniden canlandırması ile yeni toplumsal ve mekânsal yapılar ortaya çıkmıştır. Fakat bu değişim dinamiklerinin çeşitli toplumlarda farklı tarihsel koşullarda gerçekleşmiş olduğu gerçeğini bir yana bırakmadan değinmekle birlikte aşağıda daha çok tipik bir sanayi öncesi ve Ortaçağ¹¹ kentlerinin özellikleri ortaya konulmuştur. Toprağın ve tarımsal üretimin başat olduğu bu sistemde kentlerde bu bakımdan kırsala bağımlı bir yapısı vardır. Feodal dönemi belki de kendi içinde iki döneme ayırmak isabetli olacaktık. Öyle ki Roma’dan sonra ortaya çıkan kentsel yıkımın tamiri ve ticaretin başlamasıyla kentlerin yükselişidir.

Aslında feodal uygarlık zaman içinde, tek dayanaklı bir blok halinde düşünülmemelidir. Son istilaların sona ermesiyle harekete geçen bu büyük olayın sonucu oluşan ve ondan ancak birkaç yüzyıl sonra ortaya çıkan çok genel ve çok derin bir dizi değişim, 11. yüzyılın ortasından itibaren gözlenmeye başlamıştır. Hiç de birer kopuş olmayan, ama bir yön değişikliği biçiminde beliren; ülkeden ülkeye, olaydan olaya kaçınılmaz zaman farklılıklarıyla birlikte, bu değişimler, sırayla, toplumsal etkinliklerin hemen tüm alanlarını kapsamalarına almışlardır. Bu nedenle çok farklı yoğunluklarda iki feodal çağ meydana gelmiştir (Bloch, 1983: 84). Genel özellikleriyle feodal üretim ilişkilerinin egemen olduğu toplumdaki kentlerin ve mekânın özelliklerini ortaya koymak önemlidir.

Feodal toplumlarda şehirler, pazar mübadele merkezleridir. El sanatlarının, zanaatkârların toplandığı ve çeşitli eşyaların uzvi (buhar ya da elektrik enerjisi ile değil, insan ve hayvan enerjisi) ile imal edildiği yerlerdir. Ayrıca siyasal, dinsel fonksiyonların ve taşıt aracı olarak kullanılan

¹¹ Zaman zaman Ortaçağ kavramı ve Ortaçağ kentlerinden bahsedilecektir. Flubert (2008: 86) göre “Ortaçağ” kavramı belirli bir tarihsel kavram içinde ortaya atılmıştır ve esas olarak eskiçağ (antikçağ), ortaçağı ve yeniçağı bir biriden ayırmak için kullanılmaktadır. Bkz. Fulbert, George (2007) **Kapitalizmin Kısa Tarihi**, çev, S. Usta, İstanbul: Yordam Yayınları, ss. 86).

hayvanların geçmesine müsaittir. Binalar alçak ve sıkışıktır. Sert bir segregasyon vardır. Bu hal, ya birbirinden ayrı etnik grup mahalleleri ya da çeşitli meslek gruplarının, bakırcıların keçecilerin vb, ayrı özel kısımlarda yerleşmesi şeklinde kendini gösterir. Alt tabakalar, şehrin dış mahallelerine itilmiştir. Bu çok sert ayrımlara rağmen arazi kullanma şekillerinde hakiki bir farklılaşma ve ihtisaslaşa yoktur. Konutlar aynı zamanda iş yeri, dinsel binalar aynı zamanda okul hatta alışveriş merkezi fonksiyonu görür. Ekonomik hayat bakımından çok az bölünme vardır. Zanaatkarlar üretim oluşumunun her safhasını, kendi evlerinin bir yanı olan dükkânlarında icra ederler (Kıray, 2006: 91).

Feodal kentin mekânsal yapısı, tipik bir sanayi öncesi kentinden izler taşımaktadır. Bir sanayi öncesi kentinde dinsel ve yönetsel işlevler ekonomik işlevlere ağırlık vermesine uzun bir zaman imkân vermemiştir. Bu dönemin yerleşmelerinde varlık sahipleri ve seçkinler merkezlerde; yoksullar, azınlıklar ve diğer istenmeyen ögeler çevrede yer almaktadır (Keleş, 2004: 9). Bu bakımdan sanayi öncesi kentleri gerek gıda gerekse de hammaddelere dayandırılan bir pazar olma özelliği taşımaktaydı. Birkaç sanayi öncesi kentinde nüfus 100.000 ya da daha fazla olmasına karşın, köylü nüfusa göre oldukça azdı. Pek çok caddeden, yalnızca insanların yürümesi ve ulaşımında hayvanlar için yol olarak faydalanılırdı. Çoğunlukla kentin belirli bir caddesi ya da bölgesi, ayrı bir ticaret türünün mensupları tarafından işgal edilirdi. Ortaçağ Avrupası'nda ve diğer yerlerde kentlerdeki evler atölyeler olarak hizmet ederler; dinsel yapılar da okul ya da alışveriş merkezleri olarak kullanılırlardı (Sjoberg, 2002: 39-40).

Feodal dönemle beraber kentler daha karmaşık toplumsal ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı mekânlar olmuştur. Kırsalda elde edilen artı ürünü denetleyen kentlerden üretimin mekânı olana kapitalist kentlere doğru gidildikçe bu çelişkiler artarak devam etmiştir. Her üretim biçiminin kendi kent mekânını yarattığı gerçeğinden yola çıkacak olursak, toplumsal ve tarihsel olarak toplumlardan toplumlara farklılıklar gösterse de benzer özellikleri ve mekânı kullanım biçimleri ile karşımıza çıkmaktadır. Bu bakımda iki farklı dönemleme yapılacak olursa bunlardan ilki feodal dönemin kentleri diğeri ise, kuşkusuz kapitalizmin kentidir. Kapitalizm ise, ortaya çıkışıyla birlikte kentleri öncelemiş ve gelişmelerini hızlandırmıştır. Kapitalist kent, varlığını sürdürdüğü mekânda diğer bütün pre-kapitalist yapıları ve sosyo-ekonomik ilişkileri tahrip etmiştir. Kapitalist kentin mekân organizasyonu Sanayi Devrimi'ne paralel olarak kenti hem sermayenin yatırım alanına hem de sermaye birikiminin gereklerine göre düzenlemeyi zorunlu kılmıştır. Bu birikim ve yarattığı koşullar eşitsiz bir toplumsal ilişki biçimi yaratmıştır.

Üretimin yeni mekânı olarak kentlere işaret etmemize olanak veren durum, pre-kapitalist dönemde tarımı, kırsal mekânı ve onun toplum yapısını önceleyen bir süreçten; sanayinin ve dolayısı ile kentlerin öncelenmesiyle oluşan yeni koşulların ortaya çıkmasıdır. Feodal üretim tarzının çözülmesi ve kapitalimizin yükselişinde kentlerin önemi tarihsel bir olgudur. Asıl üretimin kırsalda yapıldığı ve toprak sahibinin kentlerde yaşadığı Antik dönemde kent ve kent yönetimi baskın olsa da üretim biçimi tarımsal kalmıştır. Ortaçağ'da ise kırsalın egemenliğinden zaman içinde kent ve kır zıtlığıyla ilerleyen bir süreç ortaya çıkmıştır. Ortaçağ'ın mevcut kentlerinde¹² sanayi sermayesinin yükselişi söz konusu olsa da çeşitli engellerle karşılaşmıştır. Bu engellerin ortadan kalkışıyla beraber ise yeni üretim biçiminin kentsel mekânı şekillenmiştir. Ticaret sermayesinin ve yükselen yeni burjuva sınıfının kentlerde önce ticaret, finans, bankacılık ve gayrimenkul sektörlerindeki ilerlemesi ardından buharlı makinenin icadı ile beraber yaşanan Sanayi Devrimi kent mekânında yeni bir süreç başlatmıştır. Köyün ve kırsalın alanın bu süreçten sonra hızlı bir dönüşüm geçirmiştir. Tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar kent ve kır ayrımı derinleşmiş ve artık hem kırsal alan hem de kent için yeni bir dönem başlamıştır. Bu süreçten sonra kent ve kentleşme kırsal alanı da içine alarak genişleme ağı oluşturmuştur. Bu bakımdan kent-kır ayrımındaki tarihsel süreci Marx açıklığı ile ortaya koymuştur.

Ortaçağa kadar insanlığın tarihi kırsal tarihidir. Antikçağda kent üretim tarzının odağı değildi. Şehir devletlerinin kırsal olan ilişkisi tamamen siyasaldı. Kentler kırsal üretim üzerinde kontrol sağlayan idari birimler olmanın ötesine gidememişti. Ortaçağa kadar gelen dönem büyük ölçüde kentin kırsallaşması ile temsil edilmekteydi. Kentin kendisinin üretim çerçevesinde tanımlanmaması, sınıf mücadelesinde yer almamasını nedeni olmuştur. Bu nedenle kır ve kent arasındaki ilişki koptuğunda, yeni üretim tarzının doğması da mümkün olmamıştır. Roma'nın yıkılışı bireysel tarıma dönüşle sonuçlanmıştır. Özgün bir üretim tarzının doğması ise ancak Ortaçağ ile mümkün olmuştur. Ortaçağ'dan itibaren kent- kır karşıtlığı farklı farklı bir nitelendirme ile yeniden inşa edilmiştir. Diğer anlatımla antik çağdaki kentin kırsallaşması tersine dönmüş, aşamalı biçimde kırsal kentleşmesi süreci başlamıştır (Marx'dan akt. Şengül, 2001:11).

Sanayi Devrimi'ni izleyen süreçte böylece sermayenin yeni mekânsal konumlanması kentsel alanda kurulan fabrikaların varlığını ortaya çıkarmıştır. Kentsel alanlar üretimin ve aynı zamanda da yeniden üretimin merkezleri haline gelmiştir.

¹² Mevcut kentlerden kastedilen; bu kentlerde bulunan lonca sisteminin hem sanayi sermayesini engellediği hem de emeğin hareketini düzenlediğidir. Bu nedenle kapitalist üretim aslen dokumaya dayanan, birleşik kentlerin içinden ortaya çıkmış ve aynı zamanda yeni makinelerle güç sağlayacak su gücünün ve bu makineleri çalıştıracak emek gücünün bulunduğu kırsal bölgeye çekilmiştir. Kentlerin bu engelleyici rolü zamanla tutucu feodal toplulukların dağılması kırsal nüfusun gaspı ve kısmen tahliyesi ile ortadan kaybolmuştur. Böylece kapitalist üretim sistemi kırsal bölgelerde kök saldı ve Endüstri Devrimi'nin büyük kentlerini bu bölge etrafında geliştirmiştir (Saunders, 2013: 27).

Kırsal alandan kentlere doğru bu süreçten sonra daha hızlı bir göç hareketi ile beraber, kent hem nüfus olarak artmaya hem de coğrafi olarak sınırlarını genişletmeye başlamıştır. Buhar gücünün sanayide kullanılmaya başlanmasıyla beraber hammaddeye yakınlık endüstrinin konumlanışında rol almış ve böylece kırsal alanları kasaba ve köyleri kentleşme ağının içine çekmiştir. Bu dönüşüm üretimin merkezini kırsaldan koparmış, üretim topraktan fabrikaya kaydırmıştır. Bu kopuş kent-kır çelişkisinin boyutlarını derinleştirmiş ve geri dönülmez bir eşitsizliğin önünü açmıştır. Doğa, toplum ve üretim biçimi arasındaki dengenin bozulması, hem kentsel alanda hem de kırsalda toplumsal çelişkileri artırmıştır. Kentsel mekândaki bu çelişkilerin toplumsal ve mekânsal boyutlarına yönelik olarak ilk değerlendirmeyi Sanayi Devrimi'nin beşiği olan "İngiltere'de Emekçi Sınıflarının Durumu ve Konut Sorunu" başlıklı çalışmasıyla Engels ortaya koymuştur. Özellikle İngiltere sanayisinin beşiği olan Manchester'de yaptığı gözlemlerde toplumsal ve makamsal dönüşümü ve yarattığı yeni mekân organizasyonunu ortaya koymaktadır;

Kentin ilginç yerleşim biçimi nedeniyle, herhangi bir işçi sınıfı mahallesini hiç görmeden ya da bir zanaatkârla hiç karşılaşmadan bir ömür boyu Manchester'da yaşamak ve işine gelip gitmek mümkündür. Manchester'i ya da eğlence için ziyaret eden birisi, çalışan sınıfla orta sınıfa ait mahalleler birbirinden ayrıldığı için çöküntü alanlarını görmek zorunda değildir. Üst sınıflar sağlıklı kırsal kesimin havasını soluyup, her on beş dakikada bir hareket eden atlı arabalarla kent merkezine ulaşarak lüks konurlarında yaşarlar (Engels'den akt, Şengül, 2002:13).

Bu süreçten itibaren üretimin mekânı, kent merkezlerinde kurulan ve hem boyutları hem de sayıları giderek artan büyük fabrikalar olmaya başlamıştır. Hızla artan üretim ve yarattığı sorunları önleyecek hiçbir mekanizmanın olmaması, hızlı bir kirliliği beraberinde getirmiştir. Bu kirliliğinin en somut mekânı ise İngiltere Manchester ile özdeşleştirilmekteydi. Hobsbawn'ın Sanayi ve Uygarlık kitabında şehrin görüntüsünü şöyle anlatıyor;" Kömür buharı bulutu uzakta görülebilir. Evler bu buhardan dolayı kararmıştır. Manchester'den geçen nehir atılan boya maddeleri ile o kadar dolmuştur ki, bir boyacının fişisini andırmaktadır" (Hobsbawn, 2003: 87). Özellikle Sanayi Devrimi'ni başlatan İngiltere'deki pamuk sanayisi çevre kirliliğinin en temel kaynağını oluşturuyordu. Sanayi Devrimi üretimin her aşamasında kömür kullanımını artırdı. Sadece fabrikalarda değil İngiltere kentlerinde de kömür kullanımı yaygınlaştı. Bunun sonucunda hava kirliliğinin de boyutlarını arttı. İngiltere kentlerinde hızla tek yakıt

olarak kömür kullanılmaya başlandı. Bu durumun İngiltere kentlerinde yarattığı sonuçları Ponting (2000: 315) şöyle aktarıyor;

Dünyanın en büyük kenti olan Londra, en kötü koşulları yaratıyordu. 1880 yılında kentin merkezi bölümlerindeki 600.000 evde, hepsinde kömür yakılan üç buçuk milyon şömine bulunuyordu. Londra sisi gittikçe daha kötü bir deneyim ve sağlık açısından bir tehlike haline geldi. Havadaki büyük duman miktarından kaynaklanan korkunç sisler sıradanlaştı. Aralık 1873'te çok yoğun bir sis nedeniyle yaklaşık 500 kişi öldü; Şubat 1880'de de yalnız üç hafta içinde 2000 den fazla insan hayatını kaybetti. Duman kirliliği kötüye gittikçe, bu durumda onlarca yıl boyunca her yıl amansızca devam etti.

Yukarıda üzerinde durulan anlamıyla bu başlık altında sermayenin kırsal alan üzerinde kurduğu ilişki biçimi, kendi tarihsel koşulları içinde incelenmiştir. Köylü üretim biçiminin dönüşümü ve tarımsal üretime kapitalizmin girişiyle oluşan yapı üzerinde durulmuştur. Arkasından 1950 sonrası dönemde kentleşmenin hem merkez hem perifer ülkelerde hızla artması sermayenin kent politikalarında belirleyici oluşu ele alınmıştır. Kentte sanayi ve hizmet sektöründe yaşanan artış köylerden kentlere olan göçlerle desteklenmiş ve artık hem nüfus olarak hem de üretim ve tüketim ölçeğinde kentler kırsal alana üstünlük sağlamıştır.

Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında hem gelişmiş ülkelerde hem de gelişmekte olan ülkelerde hızla artan bir oranda kentleşme süreci yaşanmaktadır. Günümüzün modern kentini farklı biçimlerde tanımlamak mümkündür. Keleş (1996: 75)'e göre kent, ekonomisi tarım dışı faaliyetlerle dayalı olan, mal veya hizmetlerin üretim, dağıtım ve tüketimi sürecinde toplumun istek ve gereksinimlerini karşılamak için ortaya çıkan, toplumsal bakımdan farklılık gösteren bireylerin oluşturduğu, yoğun nüfuslu yerleşimlerde işbölümü ve uzmanlaşmanın gelişmiş olduğu birimlerdir. Castells (1997: 123) ise, kent tanımını yaparken kentin sürekli bir akış içinde bulunan toplumsal bir pratik olduğunu ifade etmektedir. Castells (1997: 15)'e göre kent, emeğin yeniden üretimi için gerekli olan kolektif tüketimin elde edildiği mekânlardır. Bugün geldiğimiz noktada kentler, artan nüfusları ve karmaşık sosyal ve ekonomik yönleri ile kendi gelişim sürecine bırakılamayacak derece büyümüştür. Kentlerin etki ettiği sınırlar her geçen gün artmakta ve kırsal alanlara doğru genişlemektedir.

Kent toprağının kullanım biçimi kapitalizmin tarihinde belirli dönüşümler geçirmiştir. Keynesçi refah devleti politikasında kentsel mekân ve kent toprağının kullanım biçimi dönemin koşullarında belirlenmiştir. Özellikle İkinci Paylaşım Savaşı sonrası kentleşmenin gerek merkez ülkelerde gerekse de çevre ülkelerde artış

göstermesi kentsel alana yönelik yeni yaklaşımları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde devlet yatırımları ve mekân politikaları kenti yeniden yapılandırma üzerine kurulmuştur. Kentsel sınırlar genişletilmiştir. Kent merkezlerinde kentsel hizmetlere yönelik birçok hamle daha çok devlet eliyle yapılmıştır. Devletin bu dönemde kentsel alana müdahalesi hem kapitalizmin kendini yeniden üretmesi hem de toplumsal çelişkilerini daha da derinleşmesine neden olmuştur. Devletin bu müdahalesi ise dönemin koşullarında bir zorunluluk olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında emeğin yeniden üretiminin maliyeti giderek artan biçimde devlete kaymıştır. Sermaye için karlı olmayan ancak emeğin yeniden üretimi için gerekli sağlık, eğitim, konut ve ulaşım gibi alanlar devletin sorumluluğuna girmiştir (Şengül, 2002: 17-18). Gerek merkezin gerekse de yerel devletin bu dönemde kentsel alana müdahalesi sermaye birikimi açısından yeni fırsatlar doğurmuştur. Üretim biçiminde ortaya çıkan sınıf çelişkisi kentsel alanda yarattığı yeni çelişki sınıf bilincini gölgelemektedir. Öyle ki; bu süreçte kentsel alana müdahalede başarı ya da başarısızlık devlet üzerinden tanımlanmış ve sınıf devlet karşıtlığına dönüşmüştür (Şengül, 2002: 21).

Bu bakımdan Harvey, Keyneysen kentin temel özelliklerini ve onun krizi içinde barındıran yapısını ortaya koymuştur.

Keynesyen kent bir tüketim yapısı olarak şekillendirildi ve bu kentin sosyal ekonomik ve siyasal hayatı devlet destekli, borçla finanse edilen tüketim teması etrafında organize edildi. Kent siyasetini odağı sınıfsal meselelerle uğraşan sınıfsal ittifaklardan tüketim, bölüşüm ve mekân üretimine ve yönetimine dayalı daha gevşek çıkar organizasyonuna kaydı. 1960'lı yılların kent krizi bu kaymanın tüm işaretlerine haizdi. Bu kayma ayrıca artı değer üretiminin atölyeleri olarak kentler ile artı değer tüketim ve gerçekleşme merkezleri olarak kentler arasında ciddi bir gerilim yarattı. Sermaye dolaşımı ile gelirlerin dolaşımı arasında, kentler ve banliyöler arasındaki zaten gerilim vardı (Harvey, 2016: 63).

Özellikle 1970 krizi ile beraber sermaye yatırımlarını hem mekânsal hem sektörel dönüşümüne paralel olarak kırsal alanlar için yeni ekonomik ve toplumsal dönüşümü hızlandırıcı bir süreç ortaya çıkarmıştır. Öyle ki doğal varlıklar üzerinde sermaye baskısının boyutları arttıkça kırsal alanın üretim ve tüketim araçları ortadan kalkmaya başlamıştır. Bugün köyler, bir yandan sermayenin kentsel mekân politikalarıyla toprağının kullanım biçiminin değişimiyle karşı karşıya kalmakta bir yandan ise ortak üretim ve tüketim varlıklarını sermayenin yeni yatırım alanlarına dönüştürmesiyle karşı karşıyadır.

Kent, bugün ifade ettiği anlamıyla kapitalizmin toplumsal çelişkilerinin barındıran mekân olma özelliği taşır. Öyle ki kenti değişim değeri olarak görenlerle (kentsel rantı arttırıcı, kenti sermaye acısından çekici hale getirecek altyapı-üstyapı çalışmaları talep edenler) onu kullanım değerine göre değerlendirenler (sağlıklı barınma, çalışma koşullarına sahip mekânlar, toplumsal gelişimlerini sağlayacak, kültürel gereksinimlerini karşılayacak kentsel siyasalar isteyen) arasındaki çelişkilerden kaynaklanan önemli bir çatışma alanı söz konusudur (Lefevbre'den akt, Doğan, 2006: 98). Kapitalizm ve onun yarattığı toplumsal mekân feodalizmden oldukça farklıdır. Kapitalizm bir üretim tarzı olarak pazar için üretimin yapıldığı ve üretim araçları ile emek gücünün metalaştığı bir sistemdir. Temel üretim aracı olan sermaye, toprak gibi doğal sabit ve önceden verili bir üretim aracı olmayıp, devingen bir üretim aracıdır. Sanayi sermayesinin ise, sadece pazardan pazara mal aktaran ticaret sermayesinden farklı olarak, kendi dolaşımına üretim sürecini katması, üretimi kendi kontrolü altına alması gerekir. Böylece kapitalizmde fiili üretim, sermaye birikimine el verecek biçimde emek verimliliğini arttırmaya yönelir. Bu ise, sermayenin çalışanlar üzerindeki kontrolünü sağlayacak biçimde üretimin, dolayısıyla iş mekânının, örgütlenmesini gerektirir (Gülp,1984: 14). Üretimin ve yeniden üretimin kapitalist ilişkilere göre düzenlenmesi kentsel mekânı hem üretimin merkezi hem de tüketimin merkezine koyar.

2.4. Kentsel Mekâna Sermaye Yoğunlaşması ve Yönetimsel Ölçek Arasındaki İlişki

Sermaye birikiminin kentsel mekâna yönelmesi ile kentsel yönetim ölçeğinin dönüşümü arasında ilişki vardır. Kentsel mekanın rant odağı haline gelmesi ile beraber kentsel alan üzerinde yürütölen politikalar, sermaye birikimi koşulları üzerinden şekillenmektedir. Bu bağlamda kentsel yönetim aktörleri ve yönetim ölçeği dönüşmektedir.

Keynesyen dönem koşullarında kentsel kolektif hizmetlerin sunumu yerel devlet eliyle yürütölürken, neoliberal dönem koşullarında bu hizmetler kademe kademe serbest piyasa koşullarına bırakılmıştır. Yerel yönetimlerin kamusal hizmet sunumu noktasında değişen koşulları yerel devletin yönetimsel yapısında bir dönüşüm ortaya çıkarmıştır. Yönetim ölçeğinin il sınırlarının tamamını kapsar hale gelmesi ve yönetim ölçeğinin kendi içinde farklılaşan kademelerinin ortadan kaldırmasına neden olurken yönetiminde merkezileşmenin önünü açmıştır.

Bu bağlamda kentsel mekanın metalaştığı koşullarda, kentin bir rant odağı haline gelmesi kent siyasetinde yeniden bir yapılanma ortaya çıkarmıştır. Neoliberal dönem ile beraber hem devletin hem de yerel devletin dönüşümü sermaye birikimine katkı işlevi üzerinden gerçekleşmektedir. Aşağıda iki başlık altında bu süreç ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2.4.1. Yerel Yönetimlerin Sermaye Birikimine Katkı İşlevi

Sermaye birikimi koşullarının belirleyiciliğinin giderek arttığı bir toplumsal yaşam içinde yerel yönetim yapılarının toplumsal ilişkiler içinde oynadıkları roller giderek karmaşıklaşmakta ve çeşitlenmektedir (Şengül, 2009: 69). Kapitalist sistemde üretim sürekliliği için, sermayenin yenilenmesi, üretim araçlarının yayınlştırılması gerekmektedir. Devlet ise bu süreçte hem üretim hem de yeniden üretim koşullarını oluşturur.

Yerel yönetimler özellikle 20. yüzyılda emeğin yaygın yeniden üretimi üzerinden tanımlanmıştır (Ersay ve Şengül, 2009: 40). Günümüz kapitalist toplumunda devletin rolü üretim tarzını desteklemek için zorunlu olarak belirli temel asgari görevleri yerine getirmek zorunda olduğu (Harvey, 2001: 330) gerçeğı, yerel devletin bu görevlerde temel rol üslenen kurumlar olarak tanımlanmasına olanak vermektedir. Öyle ki kapitalist devlette yerel yönetimleri merkezi yönetim gibi güvenilir bir talep unsuru olması, harcama kapasitelerinin önceden bilinmesi ilkeli ve sürekli bir gelir sistemi kavuşturulmuş olması (Güler, 2006: 276) sermaye birikimi adına en önemli yatırım kalemlerini oluşturulmaktadır. Bu bağlamda yerel devlet, kapitalist devlet aygıtının bir parçasıdır. Fakat tek başına sadece sermayenin ya da devletin bir uzantısı değildir. Devletin toplumsal bütünlüğün sağlanması için sorumluluğunu yerine getirirken toplum üzerinde bir yapı değil de toplumsal ilişkiler alanında işlev gören bir yapı olarak karşımıza çıkar (Jessop, 2008: 23). Bu bağlamda yerel devlet ise bu ilişkilerin en temel aktörüdür.

Kapitalizmin devlet ve yerel yönetimlerin işlevleri, dönemsel olarak farklılaşmıştır. Emeğin yeniden üretimini sağlama işlevi refah devletinde yerel yönetimleri devletin önemli bir aygıtı olarak işlev görmesine neden olurken refah devlet krizi ile beraber yerel devlet neoliberal birikim koşullarına göre şekillenmeye başlamıştır. Refah devleti açısından, kentler önemli mekânsal odaklar olmuştur.

Çünkü refah devletini tanımlayan eğitim, sağlık, konut vb. hizmetlerin büyük bölümü kent mekânına özgü nitelikler taşımaktadır. Bu durum kentin kendisini önemli hale getirirken, yerel yönetimlerde bu hizmetleri sağlayan kurumlar olarak ön plana çıkmıştır. Bu dönemde kolektif tüketimin örgütleyicisi olarak yerel yönetimler refah devletinin önemli birimlerinden biri olmuştur (Şengül, 2009: 73).

Refah devleti koşullarında yerel birimlerin kendilerini ulus devletin oluşturuca bir parçası olarak gördükleri anlayıştan, küresel ölçekte hareket eden sermayeyi kendi birimlerine çekmek için projeler geliştiren bir yerel yönetim anlayışı ortaya çıkmıştır. Bu değişimin yarattığı en çarpıcı sonuç ise kendisini kolektif hizmetlerin sunucusu olarak gören yerel yönetimlerin yerini, büyümeye önem veren ve sermayenin taleplerine duyarlı hale gelen anlayışın almasıdır (Şengül, 2009: 84). Bu aşamada kentler sermaye birikiminin mekânına dönüşmüştür. Bu süreçten sonra kent artık değerin üretildiği en önemli yer olmuştur. Ayrıca kentin altyapı yatırımlarıyla, üretim ve hizmet sektörleriyle bir bütün halinde sermaye birikimine dönüşmüştür. Özellikle kentlerdeki rant olgusu bölüşümün en temel yönlerinden biri olmuştur (Castels'den akt, Ersoy ve Melih, 2009: 370). Böylece ulus devletin içinde beliren bir yerellikten daha özerk bir birime geçiş ve buna paralel gelişen bir eğilim olarak yerelin bir tüketim birimi olmaktan üretimin örgütlendiği mekân haline gelişi, beraberinde yerel devlet, sermaye ve yerel sivil toplum ortaya çıkarmıştır (Şengül, 2009: 85). Kent yönetimlerinin yeni yapısı sermaye birikimine dolaylı ve doğrudan katkı sağlamaktadır. Yerel yönetimlerin mal ve hizmet alımları belirli toplumsal kesimlere doğrudan kaynak aktarımının bir aracıdır. Devlet gelirleri toplumsal kesimler arasında bu yeniden bölüşümü sermaye birikimi sürecini hızlandırıcı etki yaratmaktadır. Yerel yönetimlerin harcama kapasitelerinin artması kaynak aktarımındaki bu yerelleşme yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası ölçeklerde sermaye gruplarına yatırım alanı yaratmaktadır (Güler, 2006: 278).

Kent yönetimleri de bu yeni süreç (sermaye birikimine doğrudan ve dolaylı katkı sağlama işlevi) ile birlikte sermaye gruplarının da yer aldığı yeni koalisyonların oluşturduğu yapılar ile yönetim kavramı doğrultusunda yeniden yapılanmaya başlamışlardır. Bu koşullar kentsel mekânda iki temel değişim yaratmaktadır. Birincisi, yerel yönetimlerin emeğin yeniden üretim işlevini bırakarak sermayenin yeniden üretimini ön plana çıkarmak ve ikincisi i yerelin yarışmacı bir kent modeli ile ulus

devletle ilişkilerinde ve uluslararası alanda daha pragmatik ilişkiler kurmasıdır (Sert ve diğ, 2005: 105-106).

Böylece neoliberal dönemle beraber dünya ölçeğinde güç ilişkilerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Birikim stratejileri içinde devletin rolü sınırlandırılırken, piyasa mekanizması belirleyicilik kazanmıştır. Kentler de bu değişim sürecinin dışında kalmak bir yana, en çok etkilenen mekânsal birimler olmuştur. Ulus devlet altında kolektif tüketimin örgütlendiği mekân olan kentler, son dönemde sermayeyi kendine çekebilmek için yarışan birimlere dönüşmüştür (Şengül: 2009: 93). Yerel devleti oluşturan yönetsel yapı da sermayenin ve pazar ilişkileri mantığına göre şekillenmeye başlamıştır. Kentsel mekândan çekilerek, hizmet üretimini yerel yönetim yapılarına terk eden devlet karşısında, yerel yönetim yapıları da bu yenileşme ile kaçınılmaz olarak çehrelerini değiştirmiş ve yeniden yapılanma süreci içine girerek kendilerini mekân üzerinde yeniden konumlandırmaya başlamışlardır (Sert ve diğ, 2005: 107).

Günümüzde yerel yönetimlerin kapitalist devlet içindeki konumu, sermaye birikimi için yeni yatırım koşulları ve mekânları yaratmaktadır. Bir yerelin kentsel kolektif hizmetlerinin yürütülmesinden birden fazla yereli hatta bölgeyi kapsayan entegre yatırımlar yerel- ulusal ve küresel sermaye ağı içinde yeniden şekillenmektedir. Bu koşullar ise yerel yönetim ölçeğinin büyümesi ile sonuçlanmaktadır.

2.4.2. Yönetimsel Ölçek ve Sermaye Birikimi

Sermayenin her koşulda büyümesi, varlığını sürdürebilmesi ve kâr elde edebilmesinin koşullarından biri de yatırımlarının en kârlı alanlarda ve koşullarda gerçekleşmesiyle mümkündür. Günümüz neoliberal birikim koşullarında sermaye, yatırım ölçeğini yerel, ulusal, bölgesel ve küresel anlamda giderek büyütmektedir. Bu büyüme beraberinde yönetim ölçeğini büyütürken, aynı zamanda ekonominin ölçeğini de genişletmektedir.

Bu bağlamda ölçek ekonomisinden kastedilen, girdilerin arttırılmasıyla, çıktılar üzerinde daha büyük oranda fayda elde edilmesi olarak özetlenebilmektedir. Üretim düzeyi ya da hizmet kapsamının genişletilmesi ile daha büyük bir verime ulaşılabacağı kabul edilmektedir. Öyle ki üretim, hizmet kapasitesi artan, dolayısıyla daha

fazla girdiye (hammadde, sarf madde vb.) ihtiyaç duyan işletmenin bunları elde ederken daha büyük bir pazarlık gücüne sahip olmaktadır (Riley'den akt, Bayraktar, 2012: 5). Bu güce sahip olan işletmelerin pazardaki payı, giderek genişlemekte ve yatırım ölçeği büyümektedir.

Ölçek ekonomisindeki bu değişim hem ulus devletin hem de yerel devletin yönetim ölçeğinin genişlemesi ile sonuçlanmıştır. Siyasal güç odağı olma durumunu koruyan ulus devletin, küreselleşme sürecini kendi avantajına çevirmek ve sermaye birikimini hızlandırabilmek için yerel ya da ulusal yeni mekânsal ölçekler yaratmaktadır. Böylece, ulus devlet, sermaye birikimini hızlandırabilmek için yerel ve küresel ölçeklerde yeniden eklemlenmekte ve yeni mekânsal örüntüler oluşturmaktadır (Brenne'den akt, Tuncer; 2016: 4). Böylece neoliberalizm sermayeyi yerele bağlayan sınırları ve bağları çözülmekte ve özellikle emeği, devletleri ve bireysel sermayeleri disipline etmek için sermayenin hareketliliğinin artmasına ihtiyaç duymaktadır. Sermayeler değersizleşmeden kalmak için kâr oranlarını giderek artıracabilecekleri yatırımlarını büyük mekânsal ölçeklerde gerçekleştirmektedirler (Gough, 2006: 33).

Kapitalist devlet ise büyük mekânsal yatırımları egemenlik meşruiyetinin verdiği olanaklar çerçevesinde, kapitalist pazar ilişkileri içerisindeki çatışmaları çözerek kapitalist üretimden türeyen çelişkileri aşmaya çalışmaktadır. Devletin müdahaleci tutumunun yarattığı çelişkiler, devlet-sermaye ilişkisinin çatışmalı ve uzlaşmaz gibi algılanmasına neden olsa da esas olarak devlet ölçeğinin kendisi, kural koyucu-düzenleyici işlemleri aracılığıyla iktisadi-siyasal alandaki bu çelişkilerin aşılmasındaki oynadığı rol ve bu alana meşruiyet kazandırması nedeniyle önemli bir aktördür (Tuncer, 2006: 5). Böylece piyasaya ihtiyaç duyduğu her koşulda müdahale etmesi bu sürecin doğrudan sonucunu oluşturmaktadır. Bu müdahale biçimi sermaye ve emeğin yeniden üretimini olanaklı kılan toplumsal ilişkilere dair niteliksel mesafeler ile bunların içerdiği bağlılık ve toplumsal dayanışma biçimleri devlet müdahalesinin ölçeğini etkilemektedir. Bu bağlamda devletin komşuluk ya da köy düzeyinde etkisi zayıftır. Çünkü gündelik toplumsal ve ekonomik etkileşimlerin sosyalizasyon biçimlerinin çok azı küçük ölçekli yerlerde gerçekleşme eğilimindedir (Gough, 2006: 37). Çünkü bölgesel ve yerel düzeyde küçük ölçekli yatırımlar ölçek ekonomisi bakımından verimi düşük yatırımlar olarak adlandırılmaktadır. Çünkü üretim veya sunum esnasında kullanılan ekipmanların

daha gelişmiş olması ve/veya daha verimli kullanılması mümkün olmaktadır. Çıktıların pazarlanması da ölçek büyüdükçe ucuzlayıp, kolaylaşacaktır. Böyle bir büyük yönetim, faaliyet alanında bir uzmanlaşmayı beraberinde getirecektir. Hem uzmanlaşmış birimlerin kurulması hem de uzman personelin istihdamı büyük ölçeklerde daha kolay gerçekleşir (Riley'den akt, Bayraktar, 2012: 5).

Sermayenin büyüme eğilimi ve büyük ölçekli yatırımları gerek ulus devlet gerekse de yerel devletin yönetsel yapısını yeniden şekillendirir. Günümüz neoliberal dönem koşullarında sermaye için entegre yatırımlarının gözde merkezi haline gelen kentsel mekan da bu dönemde ölçek ekonomisini giderek genişlediği mekanları oluşturmaktadır. Yönetim ölçeğinin kentsel düzeyde büyümesi ile kastedilen küresel kentsel rekabetçiliğin giderek arması ile ilişkilidir. Kentlerin ekonomik büyümeyi sürdürebilmesi için sermaye ve nitelikli işgücü için cazip alanlar haline dönüştürülmesi gereğini öne çıkartılmaktadır. Bu kabule uygun biçimde farklı uygulamalarla metropoliten alanlarda küresel sermaye için olanaklar yaratılmaktadır. (Jouve ve Lefevre'den akt, Erençin; 2006:4).

Yerel yönetimlere ölçek ekonomisinin yaklaşımını uyarladığımızda, hizmet ölçeği büyüdükçe altyapı yatırımlarının yapılmasında, kentsel hizmetlerin sunulmasında ve kurumsal işleyiş açısından daha ucuz ve daha uzmanlaşmış bir hizmet sunumu sağlanabileceği iddiası dillendirilir. Bu açıdan küçük idari birimlerinin çevre temizliği, peyzaj düzenleme, yol, kaldırım inşası, itfaiye, mezarlık, mezbaha vb. hizmetleri kendi başlarına vermeleri yerine; tek bir elden, daha gelişmiş bir pazarlık gücü, daha mahir personel ve daha gelişmiş bir teknoloji kullanarak sunulmasının daha kaliteli ve verimli olduğu iddia ediliyor (Bayraktar, 2016: 6). Özellikle 1970'li yılların sonlarında yaşanan kapitalizmin içsel krizinin bir sonucu olarak ortaya çıkan neoliberal ekonomi- politığın kentsel süreç üzerine etkileri farklılaşmıştır. Sınırları kalın çizgilerle çekilmiş ulusal sınırlar içerisinde büyük ölçekli mal üretimi üzerine kurulu sanayileşmiş modern şehir sistemlerinden, ulusal ölçeklerin ötesine geçmiş, küresel ölçekte organize olan, uzmanlaşmış farklı coğrafi bölgelerin rekabetine dayanan ilişkiler ön plana çıkarılmıştır (Tuncer, 2016: 3).

2.5. Neoliberal Dönemde Sermayenin Yoğunlaştığı Mekânlar ve Köy Toplumsal Yapısının Dönüşümü

Sermaye birikiminin 1970 krizinin ardından hem merkez kapitalist ülkelerde hem de dünya ölçeğinde yeni bir yapılanmaya gittiği dönem olarak “neoliberal dönem” kent ve köy ölçeğinde yeni koşullar ortaya çıkarmıştır. Sermaye birikimi süreçlerinde yaşanan bu tarihsel dönüşüm kendini köy ve kent ekseninde yeni politikalarla göstermiş, köy-kent diyalektiğinde yeni bir dönem başlatmıştır.

Köy ve kent ölçeğinde ortaya çıkardığı yeni koşullara değinmeden neoliberal dönemin tarihsel arka planının ortaya koyacak olursa şunları söylemek mümkündür; özellikle 2. Paylaşım Savaşı sonrası dünya kapitalizmi (büyük bir bölümü ABD güdümlü sermaye birikimi) büyük bir coğrafi genişleme sürecine girmiştir. Gerek bağımsızlıklarını yeni kazanan eski sömürge ülkelerine, gerekse de savaş sonrası hasar gören Avrupa’ya hızla yayılmıştır. Bu koşullar kapitalizmin 1929 krizinden de çıkmasına olanak sağlamış batıda Keynesçi refah devleti, çevre ülkelerde ise kalkınmacı sosyal devlet yaklaşımlarının yerleştirilmesine neden olmuştur (Doğan, 2002:216).

1950’lerde başlayan ve 60’lı yıllarda da devam eden sermayenin hem küresel ölçekte büyümesi hem de devletin artan iktisadi genişlemesi 1970’lere gelindiğinde bir duraklama sürecine girmiştir. Krizin ardından gündeme gelen sermayenin yeniden yapılanması yönünde birçok adımlar atılmış ve üretimin giderek karlılık koşullarını yitirmesi, finans ve para sermayesine dönüş eğilimini güçlendirmiştir. Böylece üretimin karlılık koşullarını yitirmiştir. Üretim faaliyet en az maliyet ve en fazla kar arayışı ön plana çıkmıştır. Böylece üretim az gelişmiş ülke pazarlarına kaymaya başlamıştır (Güzelsarı, 2008: 32). Bu durum ABD’ye İMF (Uluslararası Para Fonu) ve DB’yi (Dünya Bankası) kullanarak, borçlu ülkelere “istikrar” ve “yapısal uyum” programlarını başlatma fırsatı yaratmıştır. Dış borç ödemeyi esas alan bu politikalarla, üçüncü dünyadan bir kaynak transferi başlatılmıştır (Başkaya, 2005: 109).

Sermaye birikiminin dünya ekonomisinin sürdürülebilirliğinin devamı noktasında yeni eğimler girerek kriz koşullarından çıkmanın yollarını aramıştır. Bunu da neoliberal birikim modelini önererek gerçekleştirmiştir. Sermaye

hareketlerine konan engellerin aşılması için küresel olarak devletin küçülmesi gerekliliği ortaya atılmış, devletin çekildiği alanlara ise sermayenin girişi hızlanmıştır.

1970 sonrası dönemde sermayenin bir dizi politik değişikliklerin hedefindeki ilk yapı kuşkusuz devlet olmuş ve politikalar, iktidarlar tarafından kimi ülkelerde yumuşak geçişlerle kimi ülkelerde ise sert ve büyük toplumsal krizlerle yürürlüğe konulmuştur. 1970 öncesi devletin kent mekânındaki kolektif tüketimi düzenleyen, emeğin yeniden üretimine katkı sağlayan işlevi, yerini devletin bu alanlardan çekilerek onu sermaye süreçlerine bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Bu bakımdan kent yeni bir işlev daha kazanmış, mekâna yatırımdan mekânın bizzat kendisinin yatırıma dönüştüğü bir döneme girilmiştir. Bu durum ise kentleşme süreçlerini hızlandırarak sınırlarının genişlemesine prekapitalist yapıları hızlı bir biçimde ortadan kalkması ile sonuçlanmıştır.

Neoliberal politikalar ile sanayinin, doğal kaynaklar ya da birtakım özel pazarlar gibi katı mekânsal yer seçimi faktörlerine bağımlılığı azalırken, bir yandan da nitelikli insan gücünü ve mevcut işlevsel ilişki zincirleri boyunca yayılan teknik ve sanayi ortamlarına daha bağımlı hale gelmeye başlamıştır. Dolayısıyla sanayi, her şeyden önce kentsel sisteme dâhil olmaya çalışırken; ilk dönemde olduğu gibi birtakım işlevsel unsurlara göre (temel maddeler, kaynaklar, dağılım noktaları) yer seçmeye başlamıştır (Castells, 2014: 51). Bu yer seçimin kırsal alanın ve köylerin kapitalist ilişkilere tam olarak entegre olmamış alanlarına ulaşmış ve özellikle köylünün kolektif kullanım alanlarını ve doğal varlıklarını yeni yatırım sahalarına dönüştürme eğilimini hızlandırmıştır.

Neoliberal yapılanmanın sonuçları sermaye açısından kentleri artan tüketimin, devasa bir büyümenin merkezine koyarken neoliberalizmin köyler üzerinde yarattığı etki ise iki biçimde kendini göstermiştir. Biri tarımsal üretimin giderek kapitalistleştiği ve ticarileştiği bir ortamda köylü yaşamına ait üretim biçimi ve yaşam tarzı giderek ortadan kalkmaya başlamış, böylece köylerden kentlere göçler hızlanarak devam etmiştir. Büyük ölçekli tarımsal üretim sahalarının genişlemesi köylüyü bu işletmeler karşısında savunmasız bırakırken devlet desteğinin de çekildiği koşullarda direniş kanallarını ortadan kaldırmıştır. Köylü giderek mülksüzleşmiş ve üretimden kopmaya başlamıştır.

Neoliberal dönemin ikinci etkisi ise özellikle 1970’de kapitalizmin kriziyle keşişen çevre krizine verilen cevapta aranmalıdır. Bir üretim “kaynağı” olarak görülen doğal varlıklar üzerinde sağlanmak istenen kontrol doğal varlıklarla doğrudan ilişkisi olan köylüler üzerinde bir baskı ile sonuçlanmıştır. Böylece sermayenin sektörel eğilimi ve doğal varlıklar üzerindeki denetim talebinin bir sonucu olarak, kırsal alan ve köyler yeni yatırım alanlarına dönüşmektedir.

Bu yukarıda kısaca üzerinde durulduğu biçimiyle bu dönüşümü anlamak sermaye hareketlerine bağlanabilmektedir. Öyle ki sermayenin yatırım eğilimlerini belirleyen faktörler yine sermayenin kendi dinamikleri ile açıklanabilecek bir meseledir. Sermaye üretimin her aşamasında birikerek artmak ve genişlemek zorundadır. Sermaye birikim süreci, yüksek kârlılığa dayandığından böylesi bir genişleme içsel dinamikleri harekete geçirerek kapitalizmi sürekli bir üretim artışına bağımlı kılar. Onun için de sermaye önünde hiçbir engel veya kısıtlama yokmuşçasına daha büyük ölçeklerde üretmeye ve biriktirmeye yöneltir (Altınok, 2014: 84). Bu birikim ve yönelim onu ekonomik krizlere sürüklerken aynı zamanda da krizden çıkmasının koşullarını oluşturur.

Bu bağlamda neoliberal dönemin köy ve kent düzleminde yarattığı dönüşüm iki başlık altında anlatılmıştır. Bunlar sermayenin kentsel mekân politikalarının sonucunda köyü ve köylülüğü nasıl dönüştürdüğü ve sermayenin kırsal mekâna yoğunlaştığı koşullarda ortaya çıkan etkinin yarattığı başlıklar olarak belirlenmiştir.

2.5.1. Neoliberal Dönemde Sermaye Kentlere Yoğunlaşırken “Köyler”

Neoliberal dönemi; hem liberal dönemle hem de Keynesyen dönemle arasındaki en temel farkı ortaya koyacak olursak onu, sermayenin daha önce nüfuz etmediği bütün alanlara sızacak biçimde sınırlarını genişletmesi olarak açıklayabiliriz. Bu alanların ilki devletin yapısında gerçekleştirilmek istenen dönüşümle başlamıştır. Neoliberal dönem koşullarında da devlet sermaye işbirliği varlığını geliştirerek korusa da devletin de artık bir sermaye yatırımcısı gibi işlev görmesini talep etmektedir. Bu durum ise, devletin yapısında bir dizi yeni politika değişimine neden olmuştur.

Bu değişimin mekâna yansıyan biçimine baktığımızda ise neoliberal dönem kentinin en temel özelliklerinden birinin mekânsal kurgusunun önceki dönemlerle karşılaştırıldığında daha hiyerarşik bir nitelik taşıyor olmasıdır. Popüler tanımlama ile

“dünya kentleri” sistemidir. Uluslararası sermaye hareketleri, kentleri yarışan yerelliklere dönüştürmektedir. Önceki dönemin kenti kolektif tüketimin örgütlendiği mekân olarak ön plana çıkarılıp emeğin yeniden üretiminin mekânı olarak işlevlendirilip tanımlanırken, yeni kent çok uluslu sermayenin karlılığını artıracak biçimde esnek üretimin örgütlendiği bir mekân olarak tanımlanmaktadır (Doğan; 2001: 99-100). Kentlerin işlevindeki bu dönüşüm karşısında kırsal alan ve köyler neredeyse hiç konuşulmayan ve üzerinde durulmayan mekânlar olmuştur. Toplumsal “gelişme” ve “ilerleme” gibi kavramlar büyük şehirlerin varlığı, dünya ekonomisindeki yeri, finansal kapitalizme olan katkıları üzerinden tanımlanmaktadır.

Neoliberal politikaların yürürlüğe konulduğu ülkelerin hemen hemen hepsinde emek kitlelerini yapısında dönüşüm meydana gelmiştir. “Yeni küçük burjuvazi” olarak adlandırılan grup (işçi, memurlar, teknisyenler ve ücretli personel) tekelci kapitalist yönetim aygıtının ve üretimin çeşitlenmesiyle ilişkili olarak hızla büyürken, şirketlerdeki kurumsallaşma ve modernizasyon nedeni ile geleneksel küçük burjuvazinin oranında (sanatkârlar, tüccarlar, küçük üreticiler) hızla bir düşüşe geçmiştir. Bu koşullarda işçi sınıfı yavaş yavaş büyürken, kapitalist tarımın gelişmesine paralel olarak köylülüğün hacmi de daralmıştır (Poulantzas’dan akt, Castells, 2014: 84-85).

Neoliberal dönemde kentleşme hiper-kentleşmeye doğru evrilmiş, kentleşme hızı dünya nüfusunun ekolojik, politik, ekonomik ve toplumsal anlamda çok büyük bir devrime yol açacak kadar artmıştır. Küresel nüfus içerisinde kentlerde yaşayanların oranı son 30 yılda ikiye katlanmıştır. Bugün gözlemlediğimiz kitlesel mekân yoğunlukları bugün tahmin edilemeyen bir yoğunluğa ulaşmıştır. Böylece küresel düzeyde ekonomi-politiğin işleyişini hızla dönüştüren dünya kentleri ve kent sistemleri oluşturmuştur (Avrupa’nın tamamı buna örnek gösterilebilir). Kent ve bölge-kentleri dünya ekonomisi içinde çok önemli rekabet unsurları haline gelmiş bu da birtakım ekonomik ve siyasal sonuçlar doğurmuştur (Harvey, 2008: 87). Yarışma ortamında kentler kentsel yeniden gelişmeyi öne çıkarırken, mekândaki eşitsiz gelişim koşulları ve sınıfsal ayrışmalar keskinleşmekte, “ileri kapitalist dünyadaki kentlere; esas olarak finans, tüketim ve eğlence merkezleri niteliğiyle birbirleriyle yarışmaktan başka bir olanak bırakmamacasına kentler sanayisizleşmeye ve yeniden yapılanmaya başlamıştır” (Harvey akt, Sert ve diğerleri, 2005: 103).

Sermayenin neoliberal dönemde kentsel mekândan kısmen ayrılışına neden olan süreç neoliberalizmin sanayisizleşme süreci ile beraber gerçekleşmiştir. Fordizm ortaya çıkardığı aşırı birikimi dengeleyen Keynesyen dönemin krize girmesi sanayi üretiminde yeni bir dönem olan sanayisizleşmeyi ortaya çıkarmıştır. N. Simit ve P. William bu süreci aşağıdaki pasajda şöyle açıklamaktadır;

Kent içi sermayenin değer kaybetmesiyle bağlantılı olarak, belirli iktisadi faktörler ve arsa kullanımları diğerlerinden daha fazla gerilemiştir. ...1960'lardan itibaren çoğu sanayi ekonomisinde sanayi sektöründe çalışanların oranı açısından bir düşüş yaşanmıştır. ...İngiltere'nin iç batı kesimleri ile güneydoğusu gibi bazı alanlarda veya Birleşik Devletler'in batı ve güney eyaletlerinde modern üretim hızla artarken diğer bölgelerinde azaldığı görülmüştür. Kentsel ölçekte ise durum; savaş sonrası canlanma sırasında genişleyen sanayi kapasitesinin büyük bir kısmı sanayini gerçek yuvası olan kent içi alanlara değil, kırsal ve dış konumlarda yer almıştır (Simit ve Williams; 2015: 41).

Bu yeni kapitalizm çağında kentsel mekânda endüstrinin yerini, kapitalist üretim sisteminin merkezi noktaları olan inşaat ve eğlence endüstri almıştır. Kapitalizm böylece sadece var olan mekânları birleştirmekle kalmamış, ayrıca tamamen yeni sektörlerle doğru genişlemiştir. Eğlence ve inşaat endüstrisi sahil şeritleri ve dağlık bölgeler boyunca kentleri ve kentleşmeyi genişletmek için birleşmiştir. Henüz tarım ve geleneksel üretim endüstrinin olmadığı alanlara doğru yayılmış ve genişlemiştir (Lefebvre'den akt, Saunders, 2013: 179). Bu genişleme ağı içinde köylü ve köylülük olgusu dönüşüme uğrarken en az kentlerde olduğu kadar kırsal alanda ve köylerde toplumsal eşitsizlikler ve yoksulluk her geçen gün biraz daha artmıştır/artmaktadır. Sanayinin terk ettiği mekânlara kentsel hizmet, finans, ticaret ve konut sektörünün hızlı bir biçimde yayılması, kentlerin sınırlarını genişletmiş ve kentsel mekânın sınırlarını kırsal alanlara taşımıştır.

Lefebvre'nin günümüzde kentleşmenin geldiği bu noktayı *toplumun bir bütün halinde kentleşmesi* teziyle açıklamakta ve kentsel dokunun köylü yaşamına ve geleneksel yaşamın üzerinde yarattığı etkileri ortaya koymaktadır. Lefebvre (2011: 9)'ye göre tarımsal üretim büyük sanayi ülkelerinde ve dünya ölçeğinde otonomisini kaybetmiştir. Tarımsal üretim üretimin sınırlarına ve emirlerine tabi olacak şekilde sanayi üretiminin bir parçası olmuştur. Fakat tarımın hâkim olduğu dönemden gelen yerel ve bölgesel özgünlükler bir şekilde kendini göstermekle beraber köylü yaşamına ait özellikler bu süreçte gittikçe aşınmıştır. Ekonomik büyüme sanayileşme nüfusun

ve üretim araçlarının belirli bir alanda yoğunlaşması *kent dokusu*¹³'nun tarımsal yaşamın kendine özgü koşullarını dönüştürürken, kentin kır üzerinde yarattığı hâkimiyeti ortaya koymaktadır. Kentsel doku'nun yayılması sadece büyük sanayileşmiş ülkelere değil aynı zamanda çevre ülkelere, Güney Amerika ve Afrika şehirlerine kadar kendini göstermektedir. Kentsel çekirdekten yayılan ve kurlsız bir biçimde genişleyen kentsel ağ, ülke ekonomilerinin büyümesini bu koşula bağlamıştır. Toprak spekülasyonu yoluyla sermaye yaratmak, oradan elde edilen sermayenin inşaat sektörüne yatırılması ve böylece toprak ve gayrimenkul üzerine spekülasyonla oluşan bir kentleşme süreci oluşmaktadır. Kentleşmenin yarattığı bu genişleme ülkelerde eski tarımsal yapıları çözmekte topraksız ya da iflas etmiş köylüler iş ve geçim imkânları bulmak için şehirlere göç etmeleri ile sonuçlanmaktadır (Lefebvre, 2016: 27-28).

Böylece sermayenin kentsel mekâna yöneldiği koşullarda *kentsel dokun*'un yayılımı hız kazanmaktadır. Kentleşme hızının sınırları genişledikçe büyük kentler parçalanarak, küçük ve orta büyüklükteki kentlere doğru evrilmektedir. Böylece Banliyolere, toplu konut alanları, sanayi kompleksleri ve kentleşmiş kasabalardan oluşan bir kentsel ağ içine dâhil olmaktadır (Lefebvre, 2011: 9-10). Günümüz kentleşmesinin geldiği noktayı anlamada önemli bir yeri olan Lefebvre'nin bu yaklaşımı *Kent Dokusu*'nun sanayileşmiş büyük ülkelerde toprakların büyük bir bölümüne yayıldığını ortaya koyar. Bu yayılma ülke sınırları içerisinde kalmayarak dünya geneline de hızla yayılmaktadır. Bu yayılma ile beraber kentsel doku giderek sıklaşmaktadır. Yerel farklılıklar devam etse de kentsel iş bölümü kırsal yerleşim yerlerine yayılmaktadır. Böylece kentleşme devasa boyutlara ulaşmaktadır. Kentsel doku'nun bu yayılması kentsel çekirdeği bozmuştur. Kentlerin sınırları dışa doğru yayılmaktadır. Yerleşmeler kent merkezinden dışa doğru yayılırken kent merkezinin yerini plaza, ticaret ve iş merkezleri almaktadır (Lefebvre, 2016: 28).

Neoliberal dönem koşullarında rekabetçi kapitalizmin yarattığı sonuçlar, tarımsal üretimin ve dolayısı ile köylü yaşamının uzun süre hâkimiyetinden izler

¹³ Lefebvre'nin kentsel doku ile anlatmak istediği şehirlerde oluşan alanları değil, şehirlerin kır üzerindeki hâkimiyetini ortaya koyan mekânların tamamına işaret etmektedir. Öyle ki köyün orta yerinde bir yazlık ev, bir otoyol, bir süper market... kent dokusunun parçası haline gelir. Köylüler için eski köy ortadan kalkar ve ufukta köy-kent görünür... diyerek bugün kırsal alanın mekânsal özelliğine vurgu yapmaktadır. Bkz. Lefebvre Henry (2015) **Kentsel Devrim**, çev. S. Sezer, İstanbul: Sel Yayınları, ss: 8-9.

taşıyan üstyapı unsurlarını sanayileşmeye adapte etmektedir (Lefebvre, 2011: 61). Böylece tarımsal yapıların kendine özgü koşulları ortadan kalkmaya başlamakta ve kentleşme dinamiklerine tabi olmaktadır. Bu bağlamda *kentsel doku* köy toprağının giderek kentsel bir yapıya dönüştüğü, nüfusun kasabalarda ve irili ufaklı şehirlerde yoğunlaştığı aynı zamanda mülkiyetin ve sömürünün yoğunlaştığı, ulaşımın ve ticari mübadelenin yaygınlaştığı bir olgu olarak ortaya çıkar. Bu durum ise köylü hayatını vaktiyle oluşturan zanaatkârlık, küçük yerel ticaret gibi özgünlükleri kaybederek, köylerin hem nüfusunu kaybetmesine hem de “köylüsüz” kalmasına neden olmaktadır. Öyle ki *kentsel doku*’nun taşıdığı ket toplumu ve yaşamı kırlara nüfuz etmektedir (Lefebvre, 2016:29). Kent toplumu kendine özgü düzen ve düzensizliklerini (Lefebvre, 2011: 58) kıra taşımakta, kentsel nesne sisteminin belirli unsurları olan su, elektrik, gaz gibi kullanım biçimlerini yeniden düzenlemektedir. Bu kullanım biçimleri beraberinde kentsel hizmet alanlarına yönelik tüketim biçimlerini (arabalar, televizyonlar evsel tüketim maddeleri vb) beraberinde getirmektedir. Kentsel değer sistemleri köylere yayılmakta, kentsel tarzdaki eğlence unsurları, giysiler, kentsel güvenlik kaygıları, yani kentin yaydığı rasyonellik kırsal topluma yayılmaktadır (Lefebvre, 2016: 29). Kentin bünyesindeki bu patlama muazzam bina yığınlarının ortaya çıkması kendini küçük ölçüde tarım, zanaatkârlık, basit takas ilişkileri vb şekilde gösteren doğal ekonomiyi ve organik toplumu bozarak, yaşanan yere ait olma duygusunun aşınmasına neden olmuştur (Boochin, 2014: 314-315).

2.5.2. Neoliberal Dönemde Sermaye Kırsala Yoğunlaşırken “Köyler”

Neoliberal dönem koşullarında sermayenin kırsal alana yönelmesi, iki temel başlık altında ele alınmalıdır. Bunlardan ilki kapitalizmin tarımda dahi eksiksiz bir şekilde varlığını gerçekleştirme talebidir. Tarımsal üretim dünya ölçeğinde giderek artan bir biçimde sermaye süreçlerine ve kapitalist üretim koşullarına bağımlı olmaya başlamakta ve böylece köylünün tarımsal üretiminin kendine özgü biçimleri her geçen gün ortadan kalkmaktadır. İkinci olarak ise maden, enerji ve sanayi gibi tarım dışı sermayenin kırsal alanda yer seçimini ve bunun yarattığı yeni koşullar üzerinden anlaşılmalıdır.

Bir üst başlıkta neoliberalizmin kentsel genişleme sürecinde kırsal alana doğrudan nüfuz edişi üzerinde durulmuştur. Neoliberal dönemin köylülük olgusu üzerinde yarattığı dönüşümlerden biri olan tarımsal üretim ve tüketim biçimlerinde yaşanan dönüşümün köy aleyhine yarattığı sonuçlar üzerinden anlaşılabilmektedir. Neoliberal dönem ülkelerin kendi doğal koşullarına uygun biçimde şekillenmiş tarım-gıda rejimlerini yıkararak köylülüğü, ekonomisiyle, kültürüyle birlikte dönüştürmeye başlamıştır. Üstelik bu süreç kırdan çıkan nüfusa kentsel alanda yeterince sosyal güvenlik ortamı sağlamadan gerçeklemiştir. Tarımsal ürünlerin fiyatlarının yerel maliyet koşullarından koparılıp uluslararası piyasa taleplerine tabi kılıp borsada spekülasyon konusu haline getirerek arz talebi tüketici gereksiniminden koparılmıştır (Yıldızoğlu, 2008). Bu kopuş en çok geçimlik tarım ve küçük meta üreticisini etkilemiştir. Tarımsal üretimin giderek piyasa koşullarına bırakılması tarımsal üretimde sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda dönüşümünün en önemli sonucunu bu ikisi üzerinde göstermiştir. Sermayenin tarımsal üretim üzerindeki tahakkümü arttıkça köylü hanesinin basit yeniden üretimi de artan ölçüde meta ilişkilerine bağımlı hale gelmiştir. Bu koşullar ise beklendiği üzere köylünün toprağını satması yani mülksüzleşmesi sonucunu doğrudan ortaya çıkarmamış, sermayenin bu yeni yapısı içinde köylüler mülksüzleşmeden de onları köylerinde tutarak tarımsal yapıdaki üretim ilişkilerini derinden sarsmıştır ve sarsmaktadır (Bernstein'den akt, Değirmenci, 2017: 770).

1970 öncesine kadar “sosyal devlet” “kalkınma” gibi politik yaklaşımlarla devlet tarafından korunan tarımsal üreticiler ve köylüler piyasanın yıkıcı koşullarında aşama aşama yalnızlaştırılmışlardır. Sermaye birikimi için bu politikalar uygun zeminler olmaktan çıkmasıyla sunulan neoliberalizm bir önceki dönemin katılıklarını aşarak, küresel rekabete uyum sağlayabilecek esneklikte bir birikim modelini teşvik etmiştir. Devletin yatırım alanlarından çekilmesi, kamu işletme ve hizmetlerinin özelleştirilmesi böylece küçük çiftçiye verilen desteklerini ve sübvansiyonlarının kaldırılması küresel tarımsal şirketlerinin birleşmeler ve satın almalar yoluyla yoğunlaşmasına neden olmuştur. Böylece sayıları azalan tarım ve gıda şirketlerinin tarımsal üretimi kontrolleri altına almaları (Bernstein'den akt, Çelik, 2017: 794-794) mülkiyeti elinde bulunduran küçük üreticiyi rekabet koşullarında savunmasız bırakılmıştır. Bernstein (2009: 104-105) tarımsal kapitalizmin ortaya çıkardığı sonuçları temel başlıklar altında şu şekilde sunar;

- Neoliberalizm tarafından küçük çiftçilere verilen destekler ve sübvansiyonlar kaldırılmış ve devlet yardımlarının azaltılmıştır.
- Küresel tarımsal girdi ve gıda şirketlerinin birleşmeler ve satın almalar yolu ile artan yoğunlaşmasıyla az sayıda şirketin piyasa paylarının büyümesi ile sonuçlanmıştır.
- Bu şirketlerin belirlediği yeni teknolojilerle “süpermarket devrimi” olarak ifade edilen süreç ortaya çıkmıştır. Böylece bu şirketlerin küresel besin kaynaklarının tedariki ve gıda satışlarındaki payı küresel ölçekte genişlemiştir.
- Bu teknolojilerin şirketlerin iktisadi süreçleri ile birleştiği koşullarda çiftçilerin üretiminde düşüşe neden olmuştur.
- Genetik maddelerde bitki ve hayvan mühendisliğinin yeni teknik sınırları ile (Genetiği Değiştirilmiş Organizmalar GDO) birlikte tek üründe uzmanlaşmanın yarattığı biyolojik çeşitlilikte azalma ortaya çıkmıştır.

Kapitalist tarımın yarattığı bu dönüşüm köylü tarımının yaygın olduğu pre kapitalist yapıların coğrafyalara hızla yayılmaktadır. Böylece Kapitalist tarım köylü tarımını kendisi ile rekabet şartlarına sürüklerken kendi doğal varlıklarını suyunu toprağını kapitalist üretim girdileri ile ekolojik döngüyü bozacak biçimde kullanmasının önünü açmaktadır. Bu koşullarda köylü tarımına ait özellikler aşılırken, beraberinde sermaye birikiminin çevre krizinin tetiklediği nedenler dolayısı ile doğal varlıkları doğrudan bir yatırım aracına dönüştürmüştür. Bu dönüşümünde yarattığı koşullar sermaye birikiminin köyler aleyhine yarattığı sonuçlardan ikincisi olarak karşımıza çıkar.

Sermaye birikiminin kırsal alana yönelmesi sermayenin sektörel olarak dönüşmesi ile doğrudan ilişkilidir. Neoliberal dönem koşullarında sermayenin doğal varlıklar üzerinde kurmak istediği kontrol, doğal varlıklarla doğrudan ilişkili olan kırsal alan ve köyleri kapsayacak biçimde giderek genişlemektedir. Sermayenin doğrudan kırsal alana yönelişi belirli sektörler eliyle gerçekleşmektedir. Bular HES (Hidroelektrik santrali), RES (Rüzgâr enerjisi santrali), maden arama ve çıkarma faaliyetleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece kent dışı alanlardaki doğal varlıkların kırsal alandaki konumlanması ve köylülerin doğal varlıklarla kurduğu doğrudan ilişki de büyük bir dönüşüm yaşanmaktadır. Doğa toplum ilişkisinde ortaya çıkan bu yeni durum doğal

varlıkların şimdiye kadar üretimde sadece bir girdi olarak değil doğrudan bir metaya dönüştürülmesiyle ilişkilidir.

Yatırımların yer seçimi bakımından kentsel alan ve organize sanayi bölgesi dışında konumlanan bu sektörler, köylülerin doğrudan ilişki içinde oldukları ve kendileri için yaşamsal olan doğal varlıkları üzerinde bulunmaktadır. Bu durum ise doğrudan üretim araçlarına yönelik bir baskı oluşturmaktadır. 1970 sonrasında ekolojik krizin yarattığı yeni koşullar bir yandan özellikle merkez kapitalist ülkeler dışında çevre ülkelerde mevcut maden ve enerji sektörleri devam ederken bir yandan da “yenilenebilir enerji kaynakları” yatırımları da dünya genelinde yaygınlaştırılmak istenmektedir.

Kapitalizmin doğa toplum ilişkisinde ortaya çıkardığı metebolik ilişkideki çatlak doğal varlıkların metalaşma süreciyle yeni bir ivme kazanmıştır. Kentlerin enerji tüketiminde ortaya çıkan artış kırsal alanda enerji üretimi için alanlara yaratılması yoluyla aşılma istenmektedir. Gerek yaşanabilirliği gerekse üretkenliği tehdit altında olan köyler kentsel mekânın taleplerini gerçekleştirmek adına dönüştürülen alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bugün kentlerin ihtiyacı olan su, enerji, gıda kırsal alan ve köylerden kentlerin yararına koparılmaktadır.

Merkez kapitalist ülkelerin özellikle iklim değişikliği ve ekolojik sorunlara yaklaşımı sorunun üretim sisteminden kaynaklandığı gerçeğini göz ardı ederken, verilen cevapta da aynı yaklaşımı sergilemesi orunları çözmediği gibi yeni ekonomik ve toplumsal sorunların kapılarını aralamaktadır. “Çevre Komisyonları”, “Ortak Geleceğimiz”, “Sürdürülebilir Kalkınma” gibi kavramlar üzerinden ele alınan hem sanayileşmiş ülkeler hem de gelişmekte olan ülkelerin daha hızlı ekonomik büyüme için kalkınmakta olan ülkelerin ürünlerinin daha fazla üstelik kısıtlamalar olmadan girebilmesine imkân tanımaktadır. Sermayenin daha hızlı büyüme ve daha büyük sermaye akışı ve az gelişmiş ülkelerin doğal varlıklara daha fazla erişim için atılan adımlar çevresel hassasiyetleri değil sermayenin sürdürülebilir büyümesine yöneliktir (Foster, 1999: 150). Sermayenin çevre sorunlarına verdiği cevabı yenilenebilir enerjiler olan rüzgâr santrallerinin ve güneş enerji panelleri olması tarımsal alanlarının giderek bu yatırımlarla dolmasına neden olacaktır. Henüz gerçekleşmesi zamana bağlı olan bu yatırımların gözle görülen ve hem kapitalist ülkelerde hem de çevre ülkelerde hızla yayılan HES’lerdir (Yılmaz, 2011: 103).

Sermayenin bu alanlara yaptığı yatırımlar kırsal alan ve köylerin doğal varlıkları üzerinde bulunması ve böylece köylü için doğrudan işbirliği içinde olduğu ve yaşamını idame ettirmesi için gerekli koşulları sağlayan su, orman, mera vb doğal varlıkları tehdit etmektedir. Bu süreç enerji piyasasındaki dönüşüm üzerinden kavranabilmektedir. Kırsal alan ve köylerin doğal varlıkları sermaye birikiminin sürdürülebilirliği adına, kentlerin büyük bir tüketim sahasına dönüştüğü koşullarda HES (Hidro Elektrik Santrali, Maden Arama, RES (Rüzgâr Enerji Santrali), Güneş Panelleri gibi yatırımlar köylüye rağmen kentsel ihtiyaçları karşılanması adına kullanılmaktadır.

3. TÜRKİYE’DE KÖY- KENT İLİŞKİSİNİN DÖNÜŞÜMÜ

Çalışma kapsamında, bu ana başlığın açılmasındaki amaç, Türkiye’de 2000’li yıllarla beraber belirleyici olan ve bir büyükşehir kent modeli olarak “Bütünşehir” yapılanmasına gelinceye değin köy ve kent ilişkisinin tarihsel bilgisini vermektir. Köylülüğün kentleşme bağlamıyla ele alınması Türkiye’de bu iki süreci birbiri ile ilişkili olarak incelenmesine olanak vermektedir. Cumhuriyet öncesi döneme kısaca değinilmiş ama daha geniş kapsamlı olarak cumhuriyet döneminden bugüne ele alınmıştır.

Toplumsal ilişkilerin ve mekânın sürekli bir dönüşüm ve değişim içinde olmasına neden olan üretim tarzları, her toplumda aynı tarihsel ve toplumsal koşullarda ortaya çıkmamıştır. Batı feodalizminin çöküşüne, kırsal nüfusun topraktan kopuşuna, sermayenin kent mekânına yoğunlaşmasına ve tarımsal üretimin metalaşmamasına neden olan kapitalizmin, tek ve başat bir üretim tarzı olma sürecini Osmanlı toplumu ve arkasından kurulan Türkiye Cumhuriyet’i kendi tarihsel ve toplumsal dinamiklerinde deneyimlemiştir. Bu bakımdan bu başlık altında her ne kadar Türkiye deneyiminin kendine has özelliklerine vurgu yapılmışsa da, yine de süreç tarihsel bir bütün içinde ele alınmış ve kapitalizme bağımlı biçimde eklemlenme süreci üzerinden tartışarak anlatılmıştır.

Bugün Türkiye kentlerinin ve köylerinin durumunu belirleyen süreç, sermaye birikiminin koşulları üzerinden anlaşılabilir. Kent toprağındaki rant ekonomisi büyümenin başlıca koşulu olmakta, köylü toplumunun yaygın üretimi olan küçük meta üreticiliği ve geçimlik tarımı kapitalist tekellerinin tahdidi altında kalmaktadır. Kentsel alanın sınırlarının genişletilmesi kırsal alan üzerinde, kentlerin hem idari hem de ekonomik anlamda bir baskısının önünü açmaktadır. Aynı zamanda sermayenin doğal

varlıklar üzerinde kurmak istediği kontrol, sermayenin yeni yatırım alanlarının coğrafi konumlanması kırsal alanı ve köyleri içermesi toplumsal ve mekânsal açıdan kapsamlı bir dönüşüm yaratmıştır/yaratmaktadır. Bu dönüşümü hızlandıran bir süreç olarak “Bütünşehir” kent yapılanmasıyla köylerin kentsel alana dâhil edilmesi, köyler üzerinde sermaye hareketlerinin kolaylaştırmaktadır. Kentsel büyüme ve büyükşehir kent yapılanmalarının ekonomi politik süreçlerle belirleniyor olması, Türkiye’de köyleri tarihinde hiç olmadığı kadar büyük tahribat ile karşı karşıya bırakmıştır/bırakmaktadır.

Yukarıdaki bağlamda kısaca üzerinde durulan biçimiyle alt başlıklarda Türkiye’de köy-kent ilişkisi öncelikle tarihsel süreçte ele alınmıştır. Bütünşehirleşmeye ve kentleşmenin sınırlarının artık kırsal alanları ve köyleri kapsayacak biçimde ilerleyişinin dinamikleri ortaya konmuştur. Bu bakımdan süreç Osmanlı döneminin genel koşullarından alınıp, son dönemlerinde kapitalizme eklemlenme dönemi ve arkasından Cumhuriyetle devam eden süreç anlatılmıştır.

3.1. Tarihsel Süreçte Türkiye’de Köy-Kent İkili Yapısı

Uygarıkların iki önemli yerleşim biçimi olan köy ve kent, diğer birçok ülkede olduğu gibi Türkiye açısından da birbiriyle ilişki içinde varlığını sürdürmektedir. Bu ikili ilişkinin biçimleri belirli tarihsel koşullarda ve üretim biçimlerine göre çeşitli dönüşümlere uğramıştır. Türkiye’nin Osmanlı’dan devraldığı toplumsal yapısı, Osmanlı’nın Batı kapitalizmine bağımlı bir biçimde eklemlenmesi, sanayideki gelişmelerin sınırlı kalması, tarımsal üretimim ve ona paralel olarak köylü yaşam biçiminin uzun yıllar korumasına olanak vermiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde küçük meta üreticiliği ve köylü yaşam tarzının devamlılığına olanak veren koşullar kendi içinde bir dizi özellik taşımaktadır. Bu açıdan Türkiye’de köy kent ikili yapısını anlatırken iki önemli tarihsel süreç üzerinde durulmuştur. Bunlardan ilki Osmanlı dönemidir; Batı feodalizmine nazaran kendi içinde farklı üretim ve mülkiyet ilişkisinde olması onu tipik bir feodal toplumdan kısmen ayırmaktadır. Bu ayrımın toplumsal yapıya ve mekâna yansıyan biçimlerini belirli tarihsel dönemlere göndermeler yaparak Osmanlı Dönemi köy-kent ilişkisi başlığında anlatılmıştır.

Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ve resmi ideolojisiyle beraber toplumsal ve mekânsal bir dizi yeni politika ve düzenlemelere gidilmesi bugün gelinen süreci belirlemede önemli rol oynamıştır. Bu sebeple Türkiye Cumhuriyeti'nde kapitalizmin yerleşmesi sürecince yaşadığı dönemler göz önüne alınarak Türkiye'de köy ve kentlerin ilişki biçimi sermaye- devlet ve köy- kent ekseninde yaşanan dönüşüm Türkiye'de köy kent ilişkisi başlığında anlatılmıştır.

3.1.1. Osmanlı Dönemi Köy-Kent İlişkisi

Osmanlı İmparatorluğu her ne kadar batı feodalizmine nazaran birtakım farklar içerse de esas olarak topraktan elde edilen artığın denetimi üzerine kurulan bir siyasal yönetim tarzının tipik örneği idi. Tarımsal artığın topraktan çekilmesine imkân veren mülkiyetin tek elde toplanması esas olarak köylüyü üreten gücün merkezine koymuş, kentleri ise ticaretin ve lonca tipi örgütlenmelerin varlığı ile ifade edilmesine neden olmuştur.

Temelde Osmanlı tarım düzeninin belirleyiciliği, sabana dayanan tarımla dengelenmiş bir nüfus ile bu nüfusunda tarımsal ürünleri bir fiil üreten geniş bir köylü kitlesinin varlığıydı. Bu kitlenin yarattığı üründen köylüye kendini idame ettirecek kadarını bıraktıktan sonraki artık ürünü alan ve bunun dağılımını kontrol eden küçük bir üst sınıftan oluşmaktaydı. (Kıray, 2006: 121). Osmanlı'da mülkiyetin tek elde (sultan ve çevresi) toplanmış olması köylünün toprak üzerinde sadece tasarruf yetkisini doğurmuştur. Köylünün üretici faaliyette bulunduğu topraklar üzerinde mülkiyet hakkı olmaması beraberinde köylülerin topraktan yararlanma karşılığı olarak elde ettikleri bir kısmını toprak vergilerini devlet adına toplayanlara (Tımar, Zeamet, Has vb.) aktarmasını zorunlu kılmıştır (Ercan, 2008: 86). Esasen reaya (köylü, göçebe topluluklar, zanaatçı ve tüccar) üretimi gerçekleştiriyor, padişaha vergi ödüyordu. Üretimle uğraşmayan egemen sınıf üyeleri ise kendilerini padişah adına yetkili kılınarak vergi toplamakla görevlendirilmişti. Böylece hem toprak düzeni sağlanıyor hem de siyasi ve askeri yönetim düzenin devamlılığı sağlanıyordu (Pala, 1996: 39). Bu bakımdan Osmanlı İmparatorluğu'nun ideal yapısı, üretim araçlarının mülkiyetinin, devleti oluşturan ve başında hükümdar bulunan bürokrasinin elinde yoğunlaşması olarak şekilleniyordu. Böylece bütün sistem hükümdarın yararına işlemiş oluyor, çeşitli gruplarda, çeşitli düzeylerde bu işleyişten faydalananlardı (Yarasimos, 2015: 198).

Osmanlı’da toprağın temel tasarruf biçimi olan tımar sistemi,¹⁴ diğer kapitalizm öncesi toplumlarda olduğu gibi Osmanlı’da da kenti, kır karşısında ikincil konuma yerleştirmiştir. Ekonomisinin esas olarak tarımsal faaliyetlere dayandığı bu toplumda nüfusun büyük bir bölümü, hukuksal olarak mülkiyeti devlete ait olan, küçük aile işletmelerine bölünmüş topraklar üzerinde yaşamaktaydı (Kaygalak, 2008: 62). Köylü üretimine dayanan bu yapıyı koruyabilmek adına devletin aldığı önlemlerden en önemlisi köylüyü toprakta tutabilme adına “çift bozan” adındaki vergidir. Bu vergi ki; köylünün toprağını terk etmesinin önüne geçmiş ve kısmen 16. yüzyıl sonuna kadar Osmanlı’da köy- kent dengesini sağlamıştır.

Bu düzenin sağlanmasındaki unsur olan tımarın en temel varlığı toprağıyla ve sakinleriyle köylerden oluşmaktaydı. Ayrıca tımarların kendi içinde daha büyük olanlarına büyük köyler, kasabalar, hatta şehirler, ayrıca pazar yerleri, limanlar, geçitler ve değirmenler gibi özel kazanç sağlayan yerler de dâhildi (Yaresimos, 2015: 225). İmparatorluğun başkentinde oturan ve toprak üzerinde mülkiyeti elinde bulunduran sultan ve çevresi için gerek köyler gerekse de kentler birer “tımar” olarak görülmektedir. Bu temel idari ve ekonomik yapı içerisinde köy- kent dengesi ise büyük ölçüde sağlamıştır. Özellikle büyük şehirler etrafında siyasal ve ekonomik olarak köyler arasında iş bölümü dolayısı ile belli alanlarda bir meta üretimi ilişkisini de beraberinde getirmiştir (Yıldızoğlu ve Margulies, 2013: 435).

Bu sosyo-ekonomik yapı kendi mekân organizasyonunu da zorunlu kılmıştır. İlber Ortaylı (1969) 16. yüzyıl Alman seyahatnamelerine dayanarak Osmanlı şehir ve kırsal yaşamının genel özelliklerini şöyle ortaya koymaktadır. Şehirlerin dar sokaklara sahip topraktan evler ile damsız yapılardan oluştuğu, köylerde ise ahalinin tarımla ve şehirlere satmak için tiftik ipliği eğirme işi ile uğraştıklarının altını çizmektedir. Üretim âletlerindeki tekniğin Batıya oranla yetersiz kaldığını fakat batının manifaktür üretimi için ihtiyaç duyduğu ucuz köylü emeğinin varlığını 16. yüzyılın başlangıcında Osmanlı

¹⁴ Osmanlı toprak yapısının kentine has niteliğinin en yaygın biçimi olan “tımar” İslamiyet’teki iktâ kurumun Selçuklu dönemindeki biçiminden gelmektedir. Kelime olarak “Tımar” hem merkezi idari sistem tarafından mal ve insan kaynakları sayımı yapıp gelirleri belirlenmiş bir toprak parçasının hem de, devletin tayin ettiği bir ya da birçok kişinin bu toprağın rantını kendi üzerine geçirmesi sağlayan bir sömürü biçimidir. Bkz, Yaresimos, Stefanos (2015) **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye-1 Bizans’tan Tanzimat’a**, İstanbul: Belge Yayınları, ss:224.

köylerinde de rastlamanın mümkün olduğunu aktarır.¹⁵ Bunun yanında Osmanlı'da köy yerleşmelerini dağınık ve seyrek nüfuslanmış ve sahip oldukları geniş mezzarların varlığı ile zirai üretimin ağırlığının kendini gösterdiği mekânlar olmuştur. Öyle ki Anadolu'nun hemen hemen her köyünde bir cami, Hristiyan yörelerinde papaz, küçük vakıflar tarafından kurulmuş çeşmeler, kişi adlarına göre donatılmış mezarlar ve türbelerden oluşan bir mekânsal yapı söz konusudur (Faroghi, 2006).

Yukarıdaki genel yapısının dışında Osmanlı'nın fetihlerden sonra kentlerin planlanmasında kendine özgü faaliyetlere girişilmiştir. Bir mekân olarak Türk-İslam kentleri yaratılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda özellikle İstanbul şehrinin mekânsal düzenlemesi bu açıdan önemli bir örnektir. İstanbul'un fetih sonrası şekillenen mekân organizasyonunda en önemli unsur; çevrili şehrin en sarp bölümünde yer alan ve şehri koruması için uygun yerde bulunan hisar olmuştur. Kent büyüdükten sonra hisarın altında asıl şehri çevreleyen ikinci bir hisar ortaya çıkmıştır. Halkın oturduğu, çarşı pazarın bulunduğu alan burada ortaya çıkmıştır. Şehir büyüdükten sonra şehrin dışındaki varoşlara Hristiyanlar çıkarılmıştır. Kentin merkezini saray ve resmi devlet bürokrasisi kullanmıştır. Genellikle varoşlar surlarla çevrili olmadığı için saldırıya açık konumda kalmıştır. Oraya genelde gayri- Müslim halk ve şehre sonradan gelenler yerleştirilmişlerdir (İnalçık ve Arı, 2005: 33).

Bu açıdan bakıldığında kentlerin mekânsal olarak ayrışması kapitalizm öncesi kentlerde olduğu gibi sınıfsal olmakla beraber dini, mezhep ve etnik nedenlere dayanmıştır. Osmanlı'nın bütün geleneksel kentlerinde benzer mekânsal yapılar görülmüştür. Kentlerin kendi içinde mahallelere bölünmesi bu benzer yapının izlerini taşımıştır. Bu mahallelerde ortada bir cami, okul ve hamam bulunmuştur. Ayrıca mahallelerde su yolu çeşme, hamam, mescit gibi tesisler bulunmaktadır. Mahalle nüfusu toptan bir cemaat sayılmaktadır (Ortaylı, 1997). Bu bakımdan kentsel hizmetlerin dağılımı devlet, vakıf ve bürokrasi eliyle yürütülmüş kentsel kolektif hizmetler etnik ve mezhepsel ayrımlara göre kentsel mekânda kendini yeniden üretmiştir.

Yukarıda özellikle vurgulanan toplumsal yapı ve kent- kır ilişkisinin genel durumu 1600 yıllara gelindiğinde Osmanlı toprak düzeninde yaşanan çözülmeye büyük

¹⁵ Bu konuda ayrıntılı bilgi için Bkz: Ortaylı, 1969 "Bazı 16. Yüzyıl Alman Seyahatnamelerindeki Türkiye Şehir ve Köylerine Ait Bilgiler" **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 4, ss. 135-159.

değişime uğramıştır. Osmanlı'da toplumsal yapının ve toprak mülkiyetinin dönüşümü tarihsel olarak Celali İsyanları¹⁶ ile başlar. Klasik Osmanlı tarım düzeni tımarın köylüyü köyünde tutan ve kentle karşılıklı ilişkisini düzenleyen yapısı toprakta mülkiyet ilişkilerinin dönüşümü ile değişime uğramıştır. Köylüler ekonomik darlık nedeniyle işsiz yığınlar halinde Anadolu'nun büyük bir kısmına dağılmışlardır. Birikmiş servetlerin toprağa yönelmesi, var olan ekonomik darlık ve karmaşıklıklarla birleşince köylülerin toprağın tasarrufunu, bağ bahçe ve evlerin mülkiyetlerini elden çıkarmalarına yol açmış; tarlaları karlı olan meralara dönüştürmek eğilimi de işsizliği artırmıştır (Cem; 2016: 159). Böylece toprak tasarrufunun ve artık değerini yeni biçimleri ortaya çıkarmıştır. Bunlardan biri sancakbeyleri ve beylerbeyine ait olup sipahinin zararına büyüyüp gelişen ve yüksek devlet görevlilerinin sahip olduğu güç ve itibar sayesinde korunan ama daima resmi görevle bağı olan büyük malikânelerdir. İkinci ise ulema ve kapıkullarının reaya zararına gelişen tefecilik faaliyetleri sonucu fiili özel mülkler halinde meydana gelen çiftliklerdir (Yarasimos, 2015: 435-436). Bu süreçte zayıflayan sipahi köylü birliği, köylülerin ağır vergiler altında ezilmesine ve bu süreçte nakdi gelir elde etmek için kendisine oldukça ağır şartlarda kredi tesis eden kişilere mecbur bırakılmasına neden olmuştur. Bu süreçte gelir kaynağını artıran kesimlerin gelirlerini yeniden toprağa yatırımlarıyla yeni bir zengin kitlesi ortaya çıkarmıştır (Cem, 2016: 159).

16. yüzyıl boyunca devam eden çözümlüşler özellikle kırsal alanda meydana gelen karışıklıklar, büyükşehirlerle doğru bir göç dalgasını da beraberinde getirmiştir. Kentlerde Lonca düzeninin de olumsuz etkilendiği bu göç dalgası 17. ve 18. yüzyıllarda da artarak devam etmiştir. Şehirlerde ürettiğinden daha fazlasını tüketen mevcut imparatorluk düzeni içinde bu göç dalgaları devlet idaresi için ikili bir kayıp yaratmıştır. Bu süreçte çok sayıda insan üretici olmaktan çıkmış, tüketici konuma gelmiştir (Yarasimos, 2015: 879). Bu yapısal dönüşüm devlet -köylü, kır-kent ilişkisinin bozmuş ve böylece imparatorluğun çöküşünü hızlandıran süreci başlatmıştır. Toprak düzenini

¹⁶ Celali İsyanları 1576'da başlayıp 1596-1610 yılları arasında bütün Anadolu'yu anarşiye boğan büyük isyan dalgalarına, ilk isyancıların birinin isminden ötürü verilen genel bir addır. Tarihçilerin belirttiğine göre isyanlar 1550'den beri oluşan koşulların bir sonucu olmuştur. Başlangıçları her ne kadar 1576'dan öncesine denk düşse de yaygınlaşmaları bu tarihe rastlamaktadır. 1610'da isyanların durulduğu görülse de sonraki tarihlerde yer yer bu tür başkaldırıları yaşanmıştır. Celali ve daha sonrasında gelişen isyanların temel özelliği, katılan zümrelerin çeşitliliği ve her zaman aynı sonuca köylünün soyulmasına varması olmuştur. Celali, bazen hükümet kuvveti bazen de köylü olarak yer aldıkları; bazen bu niteliklerden ötekine atladıkları bu isyanlar sosyal düzenin yıkılması bakımından hızlandırıcı bir etki yaratmıştır. Bkz: Cem, İsmail (2016) **Türkiye'de Geri Kalmışlığın Tarihi**, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları, s.158.

yarattığı olumsuz gelişmeler şehirleri işsiz kitlelerle doldururken (ki şehir nüfusu %100 artmıştır) servet birikiminin yarattığı tek tük zenginlerle işsiz yığınları bozulmuş bir ekonomik düzende güvensizlik içinde yaşamaya başlamıştır (Cem, 2015: 175-176). Bu durum köylerle kentler arasındaki ticari ilişkiyi yeniden düzenlerken, kentler arasındaki yolculukları, göçü ve ticari ilişkileri oldukça yoğun olduğu bir kentsel toplumsal ağ oluşturmuştur. Özellikle Anadolu köylüsünün mali ve diğer baskılar karşısında göç etme eğilimi giderek artmış, gerek büyük şehirlerin gerekse de küçük şehirlerin nüfusu belirli bölgelerde giderek yoğunlaşmaya başlamıştır. Bazı yerleşim yerleri tamamen boşalırken bazı yerleşim yerinin nüfusu ikiye katlanmıştır. Bu nüfus artışı ise köylerden kentlere, kentlerden kentlere geniş bir ticaret ağı doğurmuştur (Farouqhi, 2004: 90).

İmparatorluğun toprak düzenindeki bozulma ve buna paralel toplumsal yapısı sadece kendi iç dinamikleriyle değil aynı zamanda Batıda kapitalizmin gelişimine paralel olarak da büyük değişime uğramıştır. Devletin yaklaşık 200 yıl alan bu değişime karşı ekonomik ve idari anlamda bir dizi değişiklik yapması ile sonuçlanmıştır. Bu bakımdan en köklü değişimler söz konusu olduğunda Tanzimat Dönemi önemli bir tarihsel uğraktır. 1839 Tanzimat fermanıyla bütün dirlikler kaldırılmış ve memur maaşlarının hazineden verilmesi ve toprak vergilerinin devlet tarafından toplanması ilkesi benimsenmiştir. 1839 yılında Abdülmecid tarafından ilan edilen Gülhane Hattı Hümayunu ile başlayan dönem; toprak mülkiyetinin Batı hukuku çerçevesinde ele alındığı bir dönem olmuştur (Pala, 1996: 59). Bu dönemden sonra Osmanlı Avrupa’da (özellikle İngiltere) yükselen kapitalizme eklemlenme sürecine girmiş, Avrupa ile ticari ilişkilerini artırmış hammadde sağlayan bir konum edinmiştir. Osmanlı hammaddeleri artan dış ticaret hacmiyle beraber tarımsal üretimin hızla ticarileşmesini doğurmuştur.

Sanayi Devrimi yaşandığında Avrupa ülkelerinde kırdan kopuşlar ve kentli bir proletaryanın doğuşunun yarattığı emek fazlası, artan sanayi ürünleri için yeni pazar arayışlarını beraberinde getirmiştir. Osmanlı İmparatorluğuna emperyal etkilerle sirayet eden bu durum; para ekonomisi, mahalli üretimin olumsuz etkilenmesi, Avrupa sanayisi için gerekli hammaddeleri için büyük tarım alanlarının yaratılması yoluyla gerçekleşmiştir. Bu durum ise tarımda bir insan fazlasını beraberinde getirmiştir. Osmanlı’da da kırdan şehre göç edenleri istihdam edecek bir sanayinin olmayışı tam anlamıyla proletarya doğuşu yaratmamıştır (Yaresimos, 2007:31). Kırdan kopanların kentlerde bulabildikleri işler yarı zamanlı, esnek ve mevsimlik işler olmuştur.

1844 yılında İstanbul nüfusunu meydana getiren 891 bin kişinin 75 bin kadarı evi barkı belirsiz bekârlardı. Kayda bekâr olarak geçmelerine rağmen çoğu evliydi, fakat ailelerini memleketlerinde bırakarak birkaç yıllığına bu şehre gelmişlerdi. Bu bekârlar genelde evlere kapılanırlar, kayıkçılık, hamallık, sakalık, dülgerlik, duvarcılık bahçıvanlık, çobanlık vs. yaparlardı. Her alandaki bu yan işleri daha çok, bu taşradan şehre göçmüş bu insanlar görürlerdi. Aynı durum bu derece olmasa bile Osmanlı'nın diğer nüfusu artma eğiliminde olan şehirlerinde de vardı. İlk sanayileşme teşebbüslerini sayısı sınırlı olmuş ve sınırlı sayıda istihdama olanak vermiştir. Kazandıkları gelirler ise oldukça düşük oranlarda seyretmiştir (Yarasimos, 2007: 31).

Yukarıda ki pasajda da görüleceği gibi 1800'lü yılların ortalarından bu yana köylerden kentlere göçler yaşanmış fakat Batı'dan farklı olarak ne tam anlamıyla bir sanayileşme yaşanmış ne de köyden koparak şehre gelen bir işçi sınıfı ortaya çıkmıştır. Gerçekleşmeyen bu durumun aksine süreç daha çok Osmanlı'nın dönem koşullarında ve özellikle İngiliz sermayesinin Anadolu topraklarında tarımsal üretimi örgütleme talebiyle başlamıştır (Kurmuş, 1982: 82-88). Toprağın kullanım biçimde ortaya çıkan değişme ve tarımsal üretimin kapitalistleşmesinin ilk adımları bu dönemlerde atılmıştır.

Kuşkusuz Anadolu tarımına kapitalizmin girişi kendi içinde başlıca bir araştırma konusudur. Fakat burada çalışmanın konusu açısından iki önemli süreci ortaya koymak gerekmektedir. Bunlardan ilki tarım topraklarının emperyalist baskılarla ihracata yönelik üretim yapmaya başlaması, özellikle de İngiliz sanayisinin ihtiyaç duyduğu pamuk üretimine öncelik vermesidir. Bu durum tarımda kapitalist üretim ilişkilerini yaygınlaştırmıştır. İkinci olarak ise Sanayi Devrimini gerçekleştiren ülkelerin ihtiyaçları doğrultusunda üretilen ürünlerin coğrafi dağılımı eşitsiz bir gelişmenin önünü açmasıdır. Bu süreçte Anadolu'da köy-kent ilişkisinin eşitsiz biçimde gelişmesinin zeminini oluşturmuştur.

19. yüzyıla kadar Osmanlı toprak düzeninin genel yapısı düşünüldüğünde büyük toprak mülkiyetinin gelişmesi ve köylünün serfleşmesine izin vermemiştir. Bu yüzyıl boyunca Anadolu'nun büyük kısmında tahıl ekimi yapılmış ve hayvan yetiştiriciliğine devam edilmiştir. Bu durumda köylü tarımının Anadolu'da uzun yıllar devam etmesine olanak tanımıştır. Fakat İmparatorluğun Sanayi Devrimini izleyen yıllarda pazarla bütünleşme sürecinde gerek tarımsal üretimin metalaştığı gerekse de sanayileşmenin geliştiği ve daha çok İstanbul limanı çevresindeki Marmara Yöresi demiryolu ağı içerisindeki Ege Yöresi ve Mersin limanının çevresi ve Doğu Akdeniz'i kapsayan bir kapitalist ağ oluşmuştur (Yıldızoğlu ve Margulies, 2013: 433-470). Bu kapitalist ağ içinde özellikle bazı kentlerde modern anlamda bir kentsel yapıda ortaya

çıkıştır. Özellikle Tanzimat Reformu'nun yarattığı Batılaşma ve beraberinde devlet otoritesinin yeniden sağlanması çabaları, kent alanına yeni bir müdahale biçimi ortaya çıkarmıştır. Osmanlı bürokrasisi için reformların hedefi batılı anlamda bir kent yaratmaktır. Bu anlamda 18. yüzyılda Viyana'da ve Napolyon döneminde Paris'te görev yapan Osmanlı elçilerinin anlatımları bu kentlerin dama biçimli planlarına, geniş ve ağaçlı caddelerine, yüksek binaların yapısı bir model olarak sunulmuştur. Bu süreç eski İslam kenti ile yeni oluşan modern kent arasında mekânsal bir mücadele alanı oluşturmuştur (Yarasimos, 1999: 17)

Osmanlı'nın bu son dönemlerinde yaşanan gelişmeler belli başlı kentleri canlandırırken kırsal alanda ise yaygın olarak küçük köylü tarımının varlığını korumasına olanak sağlamıştır. Böylece kırsal alandan kentlere yoğun bir göç hareketi yaşanmamıştır. Tarımdaki kapitalist girişimlerin belirli bölgelerle sınırlı kalması Anadolu kırsalında toprak ilişkilerinde ve nüfus hareketlerinde önemli bir değişiklik yaratmamıştır.

3.1.2. Cumhuriyet Dönemi Köy-Kent İlişkisi

Cumhuriyet dönemi köy- kent ilişkisi başlığı altında anlatılmak istenen, Türkiye'de Cumhuriyetin kuruluşundan günümüze kadar olan süreçte köylerin ve kentlerin toplumsal ve mekânsal özelliklerini ortaya koymaktır. Kendi içinde belirli tarihsel dönemlere göndermeler yaparak kentlerin ve köylerin yapısında ve mekânı kullanım biçiminde ortaya çıkan değişimler ele alınmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin mekânsal ve toplumsal dönüşümünü tarihsel olarak dönemleme girişimi yaygın bir biçimde 1980 öncesi ve sonrası olarak ele alınmaktadır. Türkiye'de bu tarihsel uğrak gerek siyasi gerekse ekonomik olarak farklılaşan bir dönem olması açısından önemlidir. 1980 öncesinin köy-kent yapısının özelliklerini kuruluş dönemi politikalarıyla ve arkasında 1950 sonrası değişen koşullarıyla ele almak gerekmektedir. Merkezde kapitalizmin krizi (1929 Buhranı) ve sonrasında devletçi bir ekonomi modeli benimsemek zorunda kalmıştır. 1950 sonrası merkez ülkelerde sosyal devlet politikaları, çevre ülkelerde ithal ikame politikaları, üretim ve yeniden üretim ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Bu süreci alt başlıklarda, en kapsamlı biçimde dönemleme girişimi olan Tarık Şengül'ün *Kentsel Çelişki ve Siyaset* kitabındaki başlıklara gönderme yaparak ele alınmıştır.

İlk olarak *Ulus devletin Kentleşmesi (1923-1950)* başlığı, Osmanlı döneminin imparatorluk temelli toprak düzeninden ulus devlet merkezli bir düzene geçişin devlet eliyle gerçekleşen ilk kentleşme dönemi olması açısından, ikinci olarak *Emek Gücünün Kentleşmesi (1950-1980)* ikinci dünya savaşı ve arkasından şekillenen sosyo mekânsal ilişkilerde yaşanan dönüşüm açısından oldukça önemlidir. Son olarak da günümüz koşullarının da temelini atıldığı *Sermayenin Kentleşmesi (1980 sonrası)* başlıkları ile ele alınmıştır. Özellikle 1980 sonrası dönem, sermayenin 1980 öncesinde de kentleşme sürecindeki rolünü bir yana bırakmadan son 20 yıl içinde daha önceki dönemlerle karşılaştırıldığında sermayenin kentlerde daha önce sızmadığı alanlara sızarak bir alanda egemen bir hale gelmesiyle ortaya çıkardığı yeni duruma gönderme yaparak anlaşılmaktadır (Şengül, 2009: 103-105).

Yukarıda altı çizilen yaklaşımın tarihsel dönemlemesine, bu tez çalışmasının ana konusu gereği köy- kent ikili yapısı üzerinden anlatılmış oluşu nedeniyle, dönemlerin kendi içinde köy ve kent politikaların ayrı ayrı anlatılmış ve son olarak da genel durumları üzerinde durulmuştur.

3.1.2.1. “Köylü Türkiye”: 1923-1950 Dönemi Türkiye’de Köy -Kent Siyaseti

Köylü Türkiye başlığıyla kastedilen aslında belirli bir tarihsel dönemi kapsamaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan 1950’de yaşanan ekonomik ve politik değişime gelinceye değin köy ve köylü siyaseti, kentsel gelişim ve kapitalist ilişkilerin yaygınlaşması adına üretilen politikalar ile beraber yürütülmüştür. Türkiye sadece nüfusun büyük çoğunluğunun köylerde yaşaması açısından değil bu dönemde devlet eliyle ulusal kapitalizm yerleştirme aşamasında dahi köy ve köylülük politikalarına önem vermiş, böylece köylülük varlığını büyük ölçüde korumuştur. Her ne kadar özellikle 1980 sonrasındaki politikalar köyleri geri dönülmez kayıplara uğratacak olan bir sürece maruz bırakmışsa da her şeye rağmen Türkiye için köy ve köylülük olgusu üzerine konuşulması ve söylenmesi gereken çok şeyi barındırmaktadır.

Eric Hobsbawm’nın *Aşırıliklar Çağı* (Hobsbawm, 2015: 207) kitabında yaptığı en önemli tarihsel tespit, 20. yüzyılın ikinci yarısından bu yana yaşananların, köylü yaşam biçimini kademeli olarak gerek gelişmiş kapitalist ülkelerde gerekse de “azgelişmiş” ve “gelişmekte olan ülkelerde” ortadan kaldırdığıdır. Çeşitli ülkelerden örnekler ve sayısal

verilere¹⁷ başvurarak bu sürecin nasıl geliştiğini ortaya koymuştur. Ancak Ortadoğu ve Avrupa yöresinde tek bir “köylü kalesinin” kaldığını ve bunun Türkiye olduğunu, zamanla köylülük zayıflasa da 1980’lerin ortalarına kadar hâlâ mutlak bir çoğunluk olarak kaldığının altını çizer (Hobsbawm, 2015: 208). Köylülüğün ve küçük meta üreticiliğin merkez kapitalist ülkelerde neredeyse tamamen ortadan kalktığını düşündüğümüzde Türkiye gibi ülkelerde kısmen devam eden yapı bu anlamda önemini koruyan bir örnek olma özelliği göstermektedir. Bu bakımdan Türkiye’de köylülük hala varlığını sürdüren bir olgu olma özelliği taşımaktadır. Türkiye’yi bir köylü kalesi olduğu tespitine olanak veren süreç ülke politikaların iç dinamiklerine bağlanabilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Osmanlıdan bir tarım ülkesi devralınmıştı. Fakat dönem koşullarında kapitalist ülkelerdeki tarımsal üretim teknikleri düşünüldüğünde Osmanlı toprakların tarımsal potansiyeli düşüktü ve geri tarımsal teknikler ile yapılmaktaydı. Binlerce hektar arazi boştu çünkü bu toprağı işleyecek iş gücü ve sermaye birikimi yoktu. Cumhuriyetin ilk yıllarında 13 milyon olan nüfusun %76’sı köylerde yaşıyordu. Bu hali ile Türkiye tipik bir tarım ve köylü ülkesiydi (Karluk, 2007:177). Öyle ki Osmanlının son dönemleri ve Birinci Paylaşım Savaşı yıllarında toprak dağılımı hem siyasi olarak hem de pazar payı olarak birbirinden farklı coğrafi bölgelere ayrılmıştı. Toprakların genelinde küçük üreticinin ağırlığı köylüyü büyük toprak sahiplerinin eline bırakmaktaydı. (Köymen, 2008: 108-109).

Cumhuriyet kadrolarının köylüye yönelik politikası, herkesçe bilinen “Köylü milletin efendisidir” şiarıyla köylüyü “kalkındırma” paradigması dayandırıldığıdır. Dönem koşullarında ülkedeki tarımsal üretim gücünün büyük bir kısmını oluşturan köylü köyünde tutulmak istenmiş, tarım ürünlerinin onda birini oluşturan bir vergi türü olan ve üretim artışı önündeki en büyük engel olan aşar vergisi 17 Şubat 1925’de kaldırılmıştır (Günaydın, 2010: 160). Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarından İkinci Paylaşım Savaşı’na kadar geçen dönemde Cumhuriyet kadrolarının ve tek partili yönetimin izlediği gerek ekonomik gerekse de toplumsal politikalar köylülüğün

¹⁷ Dünya genelinde köylü yaşam biçiminin dönüşümünü şu şekilde ortaya koymaktadır; köylü yaşamı, Britanya dışında kalan sanayileşmiş ülkelerin büyük bölümünde varlığını uzun yıllar sürdürmüştür. Almanya ABD gibi tarımsal nüfusun gittikçe azaldığı en büyük sanayi ekonomilerinde bile nüfusun belli bir bölümünü kapsamaktaydı. Fransa İsveç ve Avusturya’da hala %35- 40 arasındaydı. Avrupa’da Bulgaristan ve Romanya’ya gelince toprakta çalışanların oranı her beş kişiden dördünü kapsamaktaydı.

sürdürülmesine ve korunmasına önemli katkılar sağlamıştır. Bu katkılar dışında dönemin koşulları gereği sanayinin ve kentleşmenin gelişmediği bir ortamda köylüyü köyünde tutma çabaları ortaya atılmıştır. Bu politikalarından en önemlisi kuşkusuz köy-kent bütünleşmesinin (kırsal artığın kente aktarılması) sağlanmasını hedefleyen ve resmi ideolojinin bir proje yaklaşımı “köycülük”¹⁸ politikası olmuştur. Dönemin halkçılık ideolojinin bir sonucu olarak köy ve köylülüğü özel olarak değerlendirilmesine olanak sağlamıştır. Köy ve köylülüğe tek parti döneminin yoğun ilgisinde olması kuşkusuz ülke nüfusun çok büyük bir çoğunluğunun köylerde yaşıyor olmasıdır. Dönemin yönetici seçkinlerinin eğitim yoluyla yaratmayı hedeflediği yeni cumhuriyetçi vatandaş potansiyeli köylülerden oluşuyordu. Bu açıdan dönemin kadrosunun atıfta bulunduğu halk aslında köylüydü. Bu kadar büyük bir köylü nüfusun olması, aynı zamanda dönemin ülke ekonomisinin de neredeyse tamamen tarımsal üretime bağlı olduğunu böylece köylülüğün dönem itibarıyla siyasal, kültürel ve ekonomik bütün tartışmaların merkezinde yer almasına neden olmuştur (Onbaşı, 2011: 70).

Cumhuriyet’in ilk yıllarında köylüyü doğrudan ilgilendiren ve özellikle makineleşmeyi teşvik eden politikalar köylüyü üretimin merkezinde tutma amacı taşımaktaydı. Bu anlamda 1924 yılında kabul edilen bir kanunla en az 500 dönüm toprak işleyenler ile 200 küçükbaş ya da 50 büyükbaş hayvanı olanlar ve yardımcıları askerden muaf tutulmuştur. 1926’da çıkarılan bir kanunla ise traktör ve motorlu pulluk sahiplerinin kullandığı petrol, benzin ve mazotun gümrük vergilerini ödemediğinde elde etmeleri sağlanmıştır. Tarımdaki bu teşvik politikalarının kapsamı öncelikli sektörler ve belirli tarım ürünlerinde yoğunlaşma sağlamıştır. Öyle ki 1920’lerde ihracat değerinin yarısından fazlasını tütün, pamuk, fındık ve incir gibi az sayıda ürün sağlamaktaydı. Tütün üretiminde İzmir yöresinde tütün ekenler toprağı olmayan yarıcılarken, Samsun’da tütüncüler toprak sahibiydiler. Akdeniz ve Ege bölgesinde büyük çiftliklerde pamuk ve pancarda yine büyük çiftliklerde üretiliyordu (Köymen, 2008: 117-118).

¹⁸ En genel anlamıyla köycülük, halkevleri içinde bir proje olarak ortaya çıkan köycülük kollarının faaliyetleri kapsamaktadır. Bu kolların temel amacı köylerin toplumsal ekonomik ve hijyenik açıdan köylerin gelişimini sağlarken, şehirlerle köyler arasında ilişkiyi güçlendirmeyi amaçlayan, köyleri aydınlatmayı amaçlayan sosyo kültürel faaliyetleri köylere taşıyan faaliyetlerin tamamını kapsamaktadır (Karaömerlioğlu, 2001: 161).

Bu üretim süreci devletin tarımsal üretimi artırma ve kapitalistleştirme aşamalarında yoğunlaştığı sektörler olmuştur. Bu durum pazar için üretime yönelmiş olduğunu ve beraberinde kapitalist çiftçiliğin gelişmesine neden olduğu açıktır. Bu durum ise özellikle belirli kentlerde sosyo ekonomik dönüşümü sağlarken Anadolu'nun birçok kentinde geri kalmışlığı da beraberinde getirmiştir. Böylece küçük köylülük ve geçimlik tarım devamlılığını korumuştur.

Yukarıda genel hatlarıyla tarım ve köylülüğe yönelik politikaların altı çizilmiştir. Tarımsal üretimin sürekliliği ve köylülüğün korunup “kalkındırılması” yaklaşımları devletçi ekonominin ve ulus devletin kentler içinde benzer müdahaleci bir yaklaşımla hareket etmesiyle sonuçlanmıştır. Cumhuriyetin kuruluş aşmasından 1950'lere kadar ulus devletin toplumsal ve mekânsal politikaları kentlerin yeniden organizasyonunu zorunlu kılmıştır. Bu anlamda Ankara'nın başkent seçilmesiyle beraber başlayan süreç ulus devletin kent politikalarının belirlenmesinde en belirgin örneğini oluşturmuştur. Ulus devlet oluşum sürecinde kentsel mekân oluşum en belirgin özellikleri, başkent İstanbul karşısında önemli bir gelişme odağı durumuna gelen Ankara'ya taşınması ve KİT'lerin yer seçim kararlarıyla Anadolu'ya görece önem veren bir ulaşım ağının yaratılmasıdır (Şengül, 2009: 114). Bu bakımdan Cumhuriyetin en önemli mekân stratejisi olarak Ankara'nın başkent oluşu, bölgesel geri kalmışlığın giderilmesinde yeni kentlerin yaratılması adına önemli bir bölgesel gelişme adımı olmuştur. Yeni bir başkent yaratılması yoluyla bölgesel gelişme siyaseti dünya şehircilik deneyimi adına önemli bir yere sahip olmuştur. Diğer yandan üretimin mekânsal bütünleşmesi adına hammaddelerin en kolay biçimde çıkarılması ve en kısa yolla liman kentlerine aktarılması, demiryollarının millileştirilmesi ve yapılan diğer demiryollar ile Ankara merkezli bir kentsel ağ oluşturulmuştur (Keskinok, 2006: 27-28).

Yeni devletin kapitalist mekân ve dolayısı ile kapitalist kent yaratma stratejisi kentsel alanda sanayileşme hamleleri ile beraber yürütülmüştür. Cumhuriyetin ilk yıllarındaki liberal deneyimin ardından, devletin ekonomik yatırımlara yön verdiği devletçilik yıllarında sadece başkenti değil Anadolu kentlerine de ağırlık vermiştir. Kamu yatırımlarının yer seçimi Anadolu'ya eşit biçimde dağılmış olması, KİT'lerin kurulduğu yerlerdeki kentlerin hızla büyümesine neden olurken nüfus artışı da sağlanmıştır. Tüm bu politikalar sonucunda, söz konusu dönemde nüfusun ülkesel

ölçekte coğrafi dağılışı önceki dönemlere oranla daha dengeli bir hal almıştır (Şengül, 2001:115). KİT'lerin kurulduğu kentlerde toplumsal ve mekânsal dönüşüm gerçekleştirmiştir. Fabrikaların kurulduğu kent ve çevrelerinde kentsel hizmetlerin sunumunda, fabrikalardaki üretim işlevlerinin yanı sıra dinlenme, sağlık, spor, işçi evleri okul hamam, çocuk oyun alanları gibi sosyal tesisi konutlarının mekânı olmuştur. Fabrikalardaki sinema, tiyatro, konser vb. etkinlikler halkın katılımına açık olmuş ve sadece üretim alanları değil aynı zamanda kültürel yaşamında örgütlendiği alanlar olmuştur (Keskinok, 2004: 59). Kuruluş dönemi gerek köy gerekse de kent özelinde genel bir toplumsal yapı ortaya koyacak olursak şunları söylemek mümkündür. Osmanlı'dan devralınan yapı varlığını korumaktaydı. Bu yapı köyler için daha çok adaletsiz toprak dağılımında kendini göstermiştir. Öyle ki 1912- 1913 yıllarında yapılan tarım sayımları, Osmanlı döneminden devralınan toprak dağılımına ilişkin bazı ipuçları vermektedir. Anadolu için derlenen ve 1 milyon aileyi kapsayan bu verilere göre, toplam tarımcı ailelerin yüzde 1'i toplam toprakların yüzde 39 'una; ailelerin yüzde 87 'si ise toplam toprağın yüzde 35' ine sahip olduğu ortaya konmuştur (Köymen, 1999: 2). Bu durum ise küçük köylü tarımı ve meta üreticiliğinin tarımsal üretimde çoğunluğu oluşturduğunu göstermektedir. Bu bağlamda Türkiye'de 1923-1950 dönemlemesinde tarımsal alandaki faaliyetler, köylü ailesinin kendini beslemesine dönük, ihtisaslaşmamış ve sınırlı artı ürün yaratan geçimlik üretime ve belirli pazarlar için belirli ürünlerde yoğunlaşmış yüksek artı ürün meydana getiren kapitalist üretime yönelik olmak üzere iki cepheye ayrılmıştı (Tekeli, 1982: 123).

Ulus devlet kapitalist toplumsal dönüşümü hayata geçirmek adına gerek kentsel mekânda örgütlenme biçimini gerekse de kırsal alanda tarımsal üretim ilişkilerindeki dönüşümü paralel bir biçimde gerçekleştirmek istemiştir. Bunun için, kapitalist ilişkiler arzu edilen ulus devlet anlayışını benimseyebilecek kentler yaratırken aynı zamanda kırsalda da bu yöne doğru yeni bir bilincin yerleşmesine yönelik politikalar gerçekleştirmiştir. Bu açıdan bütünleşmiş bir pazar anlayışını yerleştirmek adına sadece kentlerde değil kırsal alanlarında bu bütün içinde yer almasını sağlamak istemiştir. Kapitalizmin kırsal alanda yıkıcı etkisini göstermeden ya da göstermesini olabildiğince erteleyerek yeni oluşturulan kentlerin kırsaldan gelen göçlerle dengesinin bozulmaması sağlanmak adına önlemler alınmıştır (Yıldırımaz, 2010: 402). Cumhuriyetin bu ilk yıllarında ve tek partili dönemde hayata geçirilen politikalar, kırsal

alandaki bir çözümlenin kısmen önüne geçmiş ve kentlere olası göçlerin önüne geçilmiştir. Bu durum ise köy toplumsal yapısını köylünün yaygın üretimi olan küçük meta üreticiliğinin ve geçimlik tarımın daha uzun yıllar varlığını korumasına neden olmuştur.

3.1.2.2. 1950-1980 Dönemi Türkiye’de Kent ve Köy Politikalarının Dönüşümü

II. Paylaşım Savaşından sonra kapitalistleşme süreçlerini daha önce tamamlamış olan ülkeler tarafından, dünyanın geri kalmış ülkelerine kapitalist üretim biçimini yaymak ve coğrafyasını genişletme adına politikalar geliştirdikleri bir döneme girilmiştir. Bu süreç, Türkiye için hem öncesinde uygulanan devletçi ekonominin yerini liberal piyasa ekonomisine bırakmış hem de tek partili dönemden çıkılarak çok partili bir düzene geçişle gerçekleşmiştir. Türkiye’nin 1950 yılında batılı ülkelerde değişen paradigmalardan nasibi almış ve kapitalistleşme ve kentleşme dinamiklerini liberal bir çizgide devam ettirmiştir. Tek parti döneminden çıkılması ve devletçiliğin liberal politikalarla beraber yerleştirilmesi bu dönemi kapsamaktadır. Merkez ülkelerin izledikleri ekonomi politik koşullardan bağımsız olmayan bir biçimde toplumsal ve mekânsal bir dizi dönüşümlerin yaşandığı bir döneme girilmiştir. Kentsel mekânda fabrikalaşma ve etrafında şekillenen işçi konutları ve gecekondulaşma süreci hızlanmış, kırsal mekâna da ise kapitalist ilişkiler yaygınlaşmaya başlamıştır. Köylerden ise kentlere göçlerin yoğunlaştığı bir dönem olmakla birlikte tarımsal üretimde makineleşme yaygınlaşmaya başlamıştır. Kentler hem üretimin hem de yeniden üretimin merkezleri olmaya başlamış ve ülke nüfusu kırsal alanlar aleyhine artmaya başlamıştır. Genel hatlarıyla değerlendirilmekle beraber bu başlık altında Türkiye’nin bağımlı bir ekonomik düzende kentleşme sürecinin de kendi koşullarında deneyimlemiş ve eşitsiz bir kentleşme süreci yaşamıştır (Keskino,: 2016, Tekeli, 1983, Şengül, 2002).

Türkiye açısından kentleşme hızının artış gösterdiği ve köylerden kentlere yapılan göçlerin (köylerden kentlere göçten kastedilen aslında sayılı kentlere yapılan göçlerdir) başladığı bir dönem olarak 1950 sonrasına göndermeler yapılmaktadır. Fakat süreç özellikle tarımsal üretimde yaşanan kapitalist dönüşümden bağımsız ve kentte oluşan yeni mekânsal ve toplumsal değişim üzerinden okunduğunda köy ve kent özelinde kendine özgü farklı sonuçlar doğurmuştur. Köylerden kentlere sanıldığı kadar aksine büyük bir göç yaşanmazken köylerde ise tarımsal üretimdeki artışı tarıma

açılmayan toprakların kapitalist tarım metotlarının kullanımı ile belirli coğrafyalarda toplanması sonucunu doğurmuştur. Türkiye tarımına kapitalizmin girişi ve kırsal toplumun dönüşümü üzerine öne sürülen yaygın görüş, daha çok tarımda yaşanan makinalaşmanın getirdiği hatta daha özellikli olarak köylere giren traktör başına köyden ayrılan köylünün tespit edilmesi yönünde olmuştur. Bu durum ise kırdan yaşanan dönüşümü anlama noktasında yetersiz kalmıştır. Böyle bir kavramsallaştırmanın kırsal alanda ve köylerde yarattığı dönüşümü almak adına ve arkasından geliştirilecek politikaların belirlenmesinde de temel sorunlar yaratmıştır (Tekeli, 1983: 86-87).

Kırdan kente göçün yaygınlaştığı ve hızlandığı bir dönem olarak 1950-80 arası yaşanan süreci anlamak göç meselesi üzerinden okunmalıdır. Öyle ki göç her ne sebeple gerçekleşirse gerçekleşsin büyük bir dönüşüm ve toplumsal altüst oluşturmıştır. Köyden göçe neden olan ekonomik dönüşü ve arkasından yaşanan göç, köye ve köylülüğe yönelik algıyı da dönüştürmüştür. Köylülük bir önceki döneme göre farklı bir gerçekliliğe ulaşmış ideolojik olarak köylülük tanımlarının yanında artık kente inen ve kendini gösteren somut birer varlık olarak tanımlanmaya ve kabul edilmeye başlanmıştır (Yıldırım, 1980: 398-399). Üretimden koparılan köylü kentlere göçerken köylerde tarıma kapalı arazilerin tarıma açılması, köylerde büyük toprak ağalarının modern tarım tekniklerine geçişleri tarımda üretim biçimini ve kapasitesini artırmıştır. 1961 yılında Türk İktisadi gelişmesi araştırma projesi kapsamında geliştirilen Ruşen Keleş ve Orhan Türkay (1961) tarafından Türkiye genelinde 44 köyü kapsayan bir inceleme sonucunda elde edilen veriler, Türkiye’de özellikle 1950 sonrası dönemde köylünün üretim kapasitesinin ve tekniğinin arttığı sonucuna varılmasına neden olmuştur. Öyle ki; artışlar daha çok o zamana dek üretime açılmamış arazileri ekime açmak yoluyla elde edilmiştir. Şehirlerde kurulan fabrikaların hammadde ihtiyacı doğrultusunda ise yeni mahsullerin ekimi yoluna gidilmiştir. Köylerde üretim için gerekli sermaye daha önce tefeci, ağa ve köy zenginlerinden karşılanırken 1950 sonrası banka ve kooperatiflerden sağlanması yoluna gidilmiştir. Böylece köylerdeki üretim ve tüketim ilişkilerinde büyük dönüşüm yaşanmış, kapitalist üretim biçimi köylere giriş yapmıştır.

Lefevbre (2015: 93)’nin “gelişme yolunda” diye tanımladığı geç kapitalistleşen ve sanayileşme sürecini bağımlı bir biçimde gerçekleştiren bir ülke olarak Türkiye’de tarımsal yapıdaki çöküş, mülksüzleşme, iflas etmiş köylü, kentlere yönelir ve gecekondu mahalleleri ise kentteki sanayi için yedek işçi deposunu bu biçimde

doldurmuş olur. Bu bakımdan gecekondlu mahalleleri tarımla sanayi arasında aracı bir rol oynamaktadır. Türkiye özelinde bu durum, 1960 ve 1970'lerden sonra köylerinde kentlere göç eden ama gerek taşındıkları gecekondlu mahallelerine toplumsal yap ve ilişkileri taşımaları gerekse de köyleri ile iletişimi koparmayarak maddi olarak desteklendiği bir süreç olarak karşımıza çıkmıştır.

Türkiye'de 1950-1980 arası bir dönemde üretilen politikalardan bahsedecek olursak "kalkınmacı" yaklaşım üzerinden ele almak gerekmektedir. Anayasanın devlete ve kurumlarına kalkınma planları hazırlattığı ve uygulatma gibi sorumluluklar yüklemiştir. Kentsel politikalar geliştirme stratejileri bu süreçten bağımsız gerçekleşmemiştir. Beş yıllık kalkınma planlarında kentleşmenin sanayileşmenin doğrudan bir sonucu ve ekonominin itici gücünü oluşturduğu tespitleri yapılmış (Keleş, 2008: 82) devlet kentsel mekânda üretim ve yeniden üretim süreçlerinin temel aktörü olmuştur.

3.1.2.3. Kentlerin Yükselişi Köyün Düşüşü: 1980 Sonrası Dönemde Türkiye'de Köy ve Kent Politikaları

Günümüzde sermayenin büyüme adına büyüme ve birikim adına birikim mantığının gerek kentleri gerekse de köyleri kapsayacak biçimde geniş bir alanda tahribat yaratmıştır ve yaramaktadır. Sermaye birikimin mekân seçimi kapitalizmin tarihsel aşmalarında belirli eğilimler göstermiştir. Bu eğilimler ki; Sanayi Devriminin koşullarında kentsel mekânın merkezinde şekillenen fabrikalar ve hammadde ihtiyacını sağlamak için demiryolları ile örülen bir mekân organizasyonu oluşmaktaydı. Kırsal alan ise sanayi ve kentler için emek ve hammadde deposu olarak kullanılmaktaydı. Fordizmin yarattığı üretim biçiminin 1970 yılında krize girmesiyle yaşanan sanayisizleşme süreci sermayenin gerek üretim tarzını gerekse de coğrafi dağılımını dönüşüme uğrattı. Sermaye yatırımları kent dışı alanlarda belirlenen organize sanayi bölgelerine kayarken, büyük fabrika üretimi ise parçalanarak çeşitli aşamalarda ve mekânlarda yapılmaya başlandı. Sermaye birikiminin olmazsa olmaz ihtiyacı doğal varlıklara olan bağımlılığı özellikle sermayenin yer seçimi konusunda onu çeşitli politikalar geliştirmeye zorlamıştır. Günümüzde sermayenin doğal varlıklar üzerinde kurmak istediği denetimin bir sonucu olarak uluslararası ölçekte yeni politikalar oluşturmaktadır. Türkiye'de ise süreç daha çok 1980 sonrasında şekillenmiş fakat 2000'li yıllarla beraber artarak devam etmiştir. Sermayeni yer seçiminde bugün gelinen

aşamada kentsel alanlar kırsal alanları da kapsayan genişleyen bir ağ içinde tanımlanmaktadır.

Neoliberal dönemin kent mekânını kullanma biçimine gelmeden önce bu dönemin genel özelliklerine değinmek gerekmektedir. Bu dönem kapitalizmin 1970 krizine bir yanıt olarak ortaya çıkan ve sadece ekonomik değil aynı zamanda politik ve sosyal anlamda bir dizi yeni politikalar içeren değişiklikler serisidir. Öyle ki 1970 öncesi Keynesci devlet müdahaleciliği, fordist üretim ve birikimin yaygınlaşması, refah devleti ve bir kısmı bağımsızlığını savaş sonrası dönemde kazanan az gelişmiş ülkelerde ulusal kalkınmacılık politikaları 1970'lerin ortalarına doğru kar oranlarında düşüş, işsizlikte artış, sermaye birikiminin yatırımların üstüne çıkması gibi belirtilerle büyük bir krize girmiştir (Doğan, 2002). Krizden çıkış için önerilen politikalar ise değişiklikler serisini oluşturmaktadır. Bunlar; finansal serbestleşme, para ve sermayenin uluslararası hareketliliğinin artması sermayenin tüm formlarının (ticari, finansman ve üretken sermaye) dünya ölçeğine yayılmasıdır (Oğuz, 2012: 2). Bu değişiklikler Türkiye özelinde 1980 sonrası dönem denk düşmektedir. Bu dönem Türkiye'sinde yürürlüğe konan ve 24 Ocak Kararları olarak anılan istikrar programı, o güne kadar izlenen kalkınma stratejisinin terk edildiğini göstermiştir. İstikrar programı ile Türkiye'nin korumacı, ithal ikameci politikalarla sanayileşmeye dayalı kalkınma politikası bir yana bırakılmış, onun yerine liberal politikaların öne çıktığı dışa açık, ihracata dayalı yeni bir kalkınma stratejisi çizilmiştir. 1980 istikrar programı çerçevesinde Uluslararası Para Fonu'na (IMF) verilen niyet mektubu ve Dünya Bankası'na sunulan taahhüt mektubunda serbest piyasa güçlerine dayanan bir ekonomik düzen oluşturulacağı, devletin birçok sektörden el çekeceği, sanayi, tarım ve petrol alanlarının yabancı sermayeye açılacağı, KİT'lerin bütçeye yük olmaktan çıkarılacağı belirtilmektedir (Kendir, 2001: 284).

Yukarda kısaca tarihsel arka planda yaşanan dönüşümle bugün Türkiye'de köy ve köylülük sorunu ele alınmak istenirse, onu 1980 öncesinde tartışılan bağamlarından çıkarmak gerekmektedir. Bu bağamların başında ulus devletin modernleşme sürecinde köyler için halkçı politikalar geliştirme, köylüyü topraklandırma tartışmaları, tarımsal üretimi pazarla bütünleme çabaları, özellikle de 1950'den sonra köyden kente göçlerin önüne geçilmesi ve kırsal kalkınma gibi yaklaşımlar gelmektedir. Bütün bu politik söylemler artık geçerliliğini yitirmiştir. Özellikle 90'lı yıllar ve onu izleyen 2000'li

yıllar, köylerin neredeyse hiç konuşulmadığı aksine kentlerin ekonomik, politik ve sosyal süreçlerde tartışılan bir nesne konumuna çıkarmıştır.

Bütün bu bakış açılarından ayrı olarak bugün kastedilen yapı, kapitalist üretim ağı içinde pazar ile bütünleşmiş tarımsal üretimin, büyük çiftliklerde yapılan entegre tarımın ve ulus ötesi tarım tekellerinin gölgesinde kalmış, sahip olduğu sınırlı arazide küçük meta üreticiliği ile geçimlik tarım yapan köylüdür. Anadolu'nun temel toplumsal ve kültürel yapısı olan köylülükten geriye kalan budur. Bugün ise bu yapı sermaye birikiminin güdümünde kentleşme hızının yarattığı olumsuz koşullara karşı savunmasız kalmıştır/kalmaktadır.

Özellikle günümüz de kentte yaşayanların günlük hayatında köylülüğün ne ifade ettiği daha kapsamlı bir sorunun kapılarını aralar. Kent içinde yaşarken “köye ait” bazı kavramlara rastlamak mümkündür. Kent merkezlerinde kafelerin ya da otoyol kenarlarındaki tesislerin tabelâlarında "köy kahvaltısı" ibaresine görebilirsiniz yahut alışveriş merkezleri ve süpermarketlerin raflarında köy tereyağı, köy peyniri, köy yumurtası... gibi pazarlama amaçlı tanımlamalara rastlarız. Bunun yanında şehir merkezlerindeki sorunlardan (gürültü, hava kirliliği, trafik vb.) şikâyet eden insanların köylerde yaşayan insanların daha şanslı olduğunu söylediklerine tanık oluruz ve hatta birçoğumuz bu görüşü destekleriz. Bu bakımdan köy ve köylülüğe ait olanları yine kentsel alan içinde ve onun argümanları üzerinden anlamaya çalışırız. Yine bugün birçok haber kaynağında köylüleri ellerinde kazma küreklerle köylerine yapılması muhtemel Hes, çimento fabrikası, maden arama tesisi, rüzgâr ve güneş enerjisi santralleri vb. yatırımlara karşı nöbet tutarken görmenin yanında, gerek firma sahipleri gerekse de güvenlik güçleri ile mücadelelerine tanıklık ederiz. Bu alışık olunmayan tablo aslında bugün sermaye birikim süreçlerinin doğal varlıklar üzerinde ki baskının bir sonucudur. Bu bakımdan Türkiye’de köylü artık tarımda kapitalizm yarattığı yıkım karşısında savunmasız kalan ve piyasa koşulları üzerinden anlaşılabilecek bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Yıldızoğlu, 2009).

Neoliberal dönemin Türkiye’inde ilki 1980’li yıllarda başlayan ikincisi 1990’la devam den ve bugün 2000’li yıllarda süren aşamalarda neoliberal tarım uygulamaları Türkiye’de tarımsal üretim politikaları kökten değiştirmiş ve köylü için geri dönülmez yıkımla yaratmıştır. 1980 - 1989 arasındaki dönemde, katma değeri

düşük tarımsal hammaddeleri ya da tarıma dayalı ilkel sanayi mallarının satımı ile arzulanan oranda döviz geliri elde etmenin ve dış ticaret dengelerini düzenlemenin olanaksızlığı bir kez daha saptanmıştır. Bu doğrultuda, 1960'lı ve 70'li yıllarda yapılan birçok teorik ve ampirik iktisat çalışması, eşitsiz değişimin az gelişmişlik ülkeler aleyhine olan sonuçlarını ortaya koymaktadır. Spekülasyoncu yabancı sermaye girişi teşvik edilmiş, yabancı sermayeyi cezbetmek için gerekli yüksek faiz oranları üretim yapıları üzerinde kırııcı etkiler yapmıştır (Günaydın, 2006: 15) Bu teorik arka planın yarattığı sonuçlar Türkiye için tarımsal üretim ve köylü üretiminin giderek azalmasına neden olmuştur.

Türkiye’de 1980 sonrasında kentsel mekân, ise özellikle belirli kentlerin giderek büyüdüğü ve metropolleştiği bir dönemde yeniden üretimin ve kentsel rant ve inşaat sektörünün yarattığı bir büyüme ekonomisinin merkezi olmuştur. Öncesindeki sanayileşme ve kalkınma gibi kavramlar beraber telaffuz edilmekte ve kentsel mekân hem üretimin hem de yeniden üretimin mekânı olarak adlandırılmıştır. Bu paradigma değişimine olanak veren süreç ise sanayisizleşme süreci ile doğrudan ilişkilidir. Sanayileşme sürecine etki eden en büyük dinamik kuşkusuz fordizmden esnek üretime geçiştir. Bu geçiş süreci kentsel mekânın yeniden organizasyonunu zorunlu kılmıştır. Küçük ölçekli esnek üretim biçimi kitlesel üretim yapan fordizmle karşılaştırıldığında mekâna bağımlılığı sınırlı devinim olanakları yüksek özellikleri ile yeni olanaklar sağlamıştır. Fordizmin ihtiyacı olan niteliksiz iş gücü ise salt kentsel alanda bulunurken bu sınırlamaları olmayan esnek üretimi kent dışı alanlarda da yapılabilir hale gelmiştir (Ersoy, 2001: 36). Bu koşullar ise kentsel mekândan kaçan sanayiye kırsal alanlara organize sanayi bölgelerine yönlendirirken kentsel alanda yeniden üretimin merkezi olmuştur. Türkiye açısından ise bu süreç kentsel mekânda sanayi üretimin ana kurumları olan KİT’lerin özellikle 1980- 1990’lı ve ardından 2000’li yılları izleyen bir tarihsel süreçte özelleştirilmesine ve tek tek kapatılarak üretimlerinin ortadan kaldırılması ile sonuçlanmıştır.

Sanayiden boşalan alanlar kentsel yapıyı çevre yatırımlarının yeni mekanını oluşturmuştur. Bu el değiştirme süreci kentsel toplumsal yapısı derinden sarak sağlamıştır. Bu süreçte sermaye devlet işbirliği ile kamulaştırma süreçleriyle kentsel mekânda yeniden dizayn edilmiş, eski sahipleri yerini iş merkezlerine toplu konutlara, alış veriş merkezlerine bırakmıştır. 1980’le başlayan ve 2000’li yıllarda da devam eden

süreçte Türkiye’de kentsel mekân ulusal ve uluslararası birikim krizinin aşılması için bir araca dönüşmüştür. Böylece karlılığı hala yüksek ve sermayenin değersizleşmesini geçici bir süre de olsa önleyici bir alan olarak kentler, devlet eliyle hukuki, siyasal ve iktisadi engellemelerden hızla arındırılmıştır (Purkis, 2014: 140).

Türkiye kentleşmesinin ve kırsal alanda köylü üretimin ve yaşam biçiminin yaşadığı dönüşümün son 20 yıllık sürecini ortaya koymak istersek şunları söylemek mümkündür. Kentleşmenin bugünkü sürece gelmesindeki en büyük nedenlerden birisi olarak tarımsal ekonomik yapının çöküşü ve tarımda geçimlik üretim yapan köylüye yaşam hakkı tanımayacak biçimde dönüşmüş olmasıdır. Köylü üretimi üzerindeki korumanın ortadan kaldırılması ile kırdan kente göçün hızlandığı, kırsal alan ve köylerin boşalarak kentlerin yeni nüfus artışı karşısında eşitsizliğin ve gelir dağılımı adaletsizliğin artarak devam edeceği bir sürece girilmiştir. (Doğan, 2001: 112). Neo liberal politikaların hem kentsel mekân hem de tarımda yarattığı yeni koşullar yeni bir toplumsal yıkımı köyler üzerinde üretimden koparak gerçekleştirirken kentlerde ise mekânda eşitsiz ve gelir dağılımının giderek bozulduğu bir toplum yaratmıştır.

Kentsel mekânda eşitsiz bir toplum oluşurken, köyde ise farklılaşan köylü yapısıyla eşitsiz bir yapılanma ortaya çıkmaktadır. Bu bakımdan Metin Özuğurlu’nun *Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı* çalışmasında altı temel kategoriye ayırdığı köylü farklılaşması bu süreci açıklamada başvurulması gereken temel kaynaklardan biridir.

Özuğurlu (2013: 94-100) Türkiye’de küçük köylülüğün dönüşümü analizini farklılaşan köylü hane kategorileri üzerinden açıklamaktadır. *Fazlalık nüfustan teşkil eden hane tipi* olarak sınıflandırılan köylü kategorisinin ayırt edici özelliği köylü özellikleri ile temel bağlantısını koparmış, köyde ikamet ediyor olmak dışında bir bağı kalmayan köylüdür. Mülk toprağı olmayan ve geçimini köy dışı gelirlerle sağlamaktadır. *Köy ayaklı proleter hane tipi* kategorisinde ise tarım dışı işlerde ücretli istihdam edilen köylü tipidir. Köyde genellikle 30 yaş altı aktif işgücünün ana yönelimi olan bu durum tarımsal üretimin oluşturduğu riskleri yüklenmek istemeyen ve tarım dışı gelirlerle yaşamını idame ettiren köylüdür. *Küçük meta üretimi: Geleneksel küçük köylülük* ise hane emek gereksinimlerinin düşük olduğu ailelerde, emeğin tarım dışı alanlara sevk edildiği köylü tidir. *Küçük meta üreticisi: geleneksel küçük meta üreticisi* bir önceki kategoride olduğu gibi hâkim emek kullanma stratejisi hane işletmesinin

gereksinimlerine yöneliktir. Fakat hane üretimi büyüdükçe ücretli işçi istihdam etme eğilimi artabilen köylü tipini oluşturmaktadır. *Küçük meta üreticisi: yeni küçük meta üreticisi* olan köylü ise hem hane içi üretimi için ücretli işçi istihdam eden ayrıca elde ettiği geliri hane dışı işlere yöneltme eğilimi taşımaktadır. Son kategori olan *geleneksel ve yeni çiftçi* ise sadece ücretli tarım işçisi istihdam etmesi ile diğer köylü işletmelerinde ayrılmaktadır. Kapitalist çiftçi işletmesini hala köylü kılan özellik ücretli işçi de istihdam etse hane emeğini kullanmasıdır.

Özügurlu'nun Türkiye için altı kategoriye ayırdığı köylü tipinde Bütünşehirleşmeden etkilenme biçimleri kendi içinde farklılaşmasına neden olacaktır. Bu çalışmanın saha araştırması bölümünde bu farklılaşma göz önüne alınarak açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2. Türkiye’de “Sermayenin Kentleşmesi” ve Büyükşehir Kent Modeli

Türkiye açısından sermayenin kentleşmesi¹⁹ 1980 sonrasında yerel devletin büyük bir dönüşüm geçirmesi ile paralel ele alınmalıdır. Çünkü sermaye birikiminin yeni eğilimleri yerel yönetimlerin yapısında önemli değişiklikleri beraberinde getirmiştir. Yerel yönetimlerin yapısında başlatılan bu dönüşüm sermayenin 1970 krizinden çıkışına yönelik izlediği politikalar doğrultusunda gerçekleşmiştir. Keynesyen dönemin kent ve yerel devlet anlayışı yerini, yerelleşme, küreselleşme ve neo liberalleşme gibi kavramlara bırakmıştır. Neoliberal dönemle beraber ortaya çıkan yeni kapitalist ilişkiler kent ve bölge anlamında yerel düzeyde sermaye ve erk sahipleriyle, uluslararası sermaye arasında yeni bağlantılar kurulması ile sonuçlanmış ve böylece sermaye dolaşımının önündeki engellemeler aşama aşama kaldırılmıştır (Doğan, 2001: 99). Sermayenin bu yapısal dönüşümü yerel devletin de yeniden yapılanma sürecine girmesini zorunlu kılmıştır. Bu dönüşümün Türkiye özelinde piyasa ilişkilerine her alanda yönelme ile sonuçlanmıştır. Bu bağlamda en önemli değişikliklerden biri

¹⁹ “Sermayenin kentleşmesi” kavramı Tarık Şengül’ün **Kentsel Çelişki ve Siyaset** kitabında Türkiye’nin kentleşme sürecini üç döneme ayırırken 1980 sonrası koşulları açıklamak için kullandığı bir kavramdır. Sermayenin kentleşmesinden kastedilen; 1980’li yılların başından itibaren ortaya çıkan yeni siyasal dengeler ve ekonomik yapılanmalar, kentleşme süreçlerinde sermayenin giderek hegemonyasını kurduğu bir kentleşme dönemini ve katmanını doğurmuş olmasından kaynaklanmaktadır. İster devlet aracılığı ile ister pazar mekanizması çerçevesinde olsun sermaye her dönemde kentleşme süreçlerinde önemli rol oynamasına karşın 1980 sonrasında yalın bir şekilde ortaya çıkan durum, sermaye lehine değişen dengelerin kent mekânını hiçbir dönemde olmadığı kadar sermaye mantığı tarafından belirlenmesine yol açması diğer bir çok sosyo ekonomik alanda olduğu gibi kentleşmede de bir sermaye baskısını en yoğun hissedildiği dönem olmuştur. Bkz: Şengül, Tarık (2009) **Kentsel Çelişki ve Siyaset: Kapitalist Kentleşme Süreçlerini Eleştirisi**, Ankara: İmge Yayınları, s. 138-139.

metropolitan kentlerin yönetim yapısının yeniden düzenlenmesidir. Diğer kent yönetimlerinden farklı olarak iki kademeli bir belediye oluşturulmuştur. Bu duruma ek olarak ise belediyelerin mali yapılarının güçlendirilmesine yönelik bir dizi düzenleme yapılarak belediyeye ayrılan kaynaklar da belirli bir artış sağlanmıştır (Şengül, 2001: 200-201). Sermaye birikim süreçleri ile devletin ve dolayısıyla yerel devletin de ekonomi içindeki rolü sınırlandırılırken, piyasa mekanizması belirleyiciliğini kazanmıştır. Kentler ise bu değişimin dışında kalmamış hatta değişimin en çok hissedilen ve yaşanılan mekânları olmuştur. Öncesinde ulus devlet sınırları içinde kolektif tüketimin örgütlendiği mekânlar olan kentler, sermayeyi kendi mekânlarına çekmek için yarışan birimler haline gelmeye başlamıştır (Şengül, 2009: 93).

Bu bakımdan Türkiye’de büyükşehir kent modelinin ülkenin modern anlamda belediye sistemin örnekleri olan İstanbul, Ankara ve İzmir için uygulanan bir model olarak ortaya çıkmıştır. Bu üç il için getirilen özgü kurallar ilk olarak 1983²⁰ yılında ayrı bir yasa olarak düzenlenmiştir. Bu yönetim biçimi büyükşehir kent modeli olarak adlandırılmış ve izleyen yıllarda ise belirli değişiklikler ile büyükşehir olan kentlerin sayısı yükselmeye başlamıştır (Güler, 2009: 290). Büyükşehir kent modelinin sayısındaki artış belirli koşulların oluşmasından sonra ortaya çıkmıştır. Özellikle İstanbul İzmir ve Ankara gibi büyük kentlerin çeperinde çok sayıda yeni yerleşim yerlerinin ortaya çıkmasının hizmetlerin sunumunda eşitsizlik yaratması ve kent hizmetlerinin birden çok belediye tarafından sunulmasın yarattığı kaynak israfı gibi nedenlere dayalı olarak büyükşehir kent modeline geçiş üzerine politikalar üretilmeye başlanmıştır (Keleş, 1985: 70).

Türkiye’nin 1980’lerde başta İstanbul olmak üzere büyükşehirlerinin kendine özgü sorunları olduğu ve yeni bir yönetim modeline ihtiyaç duyulduğu sıklıkla dile getirilen bir politik söyleme dönüşmüştür. Daha öncesinde konuşulmaya başlansa da 1982 Anayasası ile getirilen “büyükşehirler için özel yönetim biçimleri oluşturulabilir” ibaresi yeni kent yönetimlerinin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu özel yönetim

²⁰ Büyükşehir belediyelerinin kuruluş ve işleyişlerini düzenlemek üzere çıkarılan ilk yasa, 3030 sayılı “Büyükşehir Belediyelerinin Yönetimi Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanun”, Büyükşehir Belediyesini "sınırları içinde birden çok ilçe bulunan belediye" olarak tanımlamış ve bu özelliklere sahip olan İstanbul, Ankara ve İzmir’de Büyükşehir Belediyesi kurulmasına olanak sağlamıştır. Bir başka deyişle büyükşehir belediyeleri metropolitan yerleşim bölgelerinde belediye hizmetlerini götürmeleri amacıyla kurulmuşlardır. Bkz: Polatoğlu Aykut (2015) “Büyükşehir Kent Modeli ve Türkiye’de Uygulaması Üzerine Düşünceler”, **YDÜ, Sosyal Bilimler Dergi**, Sayı, 1, ss: 44-45.

biçiminin niteliği 1984 yılında çıkarılan seçim yasası ve 3030 sayılı yasalarla şekillendirilmiştir. Yeni düzenlemeyle belediyelere verilen görev ve yükümlülükler kısıtlı bir kesimi ilçe beledilerine bırakılmış buna karşılık önemli karar ve uygulamalar büyükşehir düzeyinde merkezileştirilmiştir (İncioğlu ve Erder, 2008: 43-44).

1980’li yıllarla başlayan yerel devletin ve kent yönetiminin dönüşümü 1990’lı ve izleyen yıllar belediyelerin uluslararası semeye ile doğrudan etkileşime geçmesi açısından ulus devletin denetiminde giderek uzaklaştığı bir dönem olmuştur. Ulaşım, kentsel altyapı, içme suyu, katı atık hizmetleri büyük bir hızla özeleştirilmeye başlanmıştır. Kentsel hizmet yapım işleri düşük ücret, sigortasız çalışma, sendikasız işçi çalıştıran taşeron firmalara ihaleler yoluyla verilmiştir (Doğan, 2001: 116).

Yukarıda kısaca Türkiye’nin yerel yönetimin evrimine değinilmiştir. Büyükşehirlerin oluşumu süreci dönemlerin ekonomi politik koşullarından bağımsız gelişmemiştir. 1980’lerde başlayarak 2000’li yıllara gelinceye dek büyükşehirlerin sayısı giderek artmıştır. Aşağıdaki tablo bu sürecin kısa bir özeti niteliğindedir.

Tablo 2. Türkiye’de Büyükşehirlerin Kuruluş Yılları

Belediye	Kuruluş Tarihi	Nüfusu	Yasal Dayanağı
Ankara	1984	4.431.719	3030 sayılı Kanun
İstanbul	1984	13.120.596	3030 sayılı Kanun
İzmir	1984	3.354.934	3030 sayılı Kanun
Adana	1986	1.591.518	3306 sayılı Kanun
Bursa	1987	1.905.570	3391 sayılı Kanun
Gaziantep	1897	1.341.054	3398 sayılı Kanun
Konya	1987	1.036.027	3399 sayılı Kanun
Kayseri	1998	950.017	3508 sayılı Kanun
Antalya	1993	1.001.318	504 sayılı KHK
Diyarbakır	1993	843.460	504 sayılı KHK
Erzurum	1993	367.250	504 sayılı KHK
Eskişehir	1993	629.609	504 sayılı KHK
İzmit (Kocaeli)	1993	1.459.772	504 sayılı KHK
Mersin	1993	843.429	504 sayılı KHK
Samsun	1993	531.997	504 sayılı KHK
Adapazarı (Sakarya)	2000	560.876	593 sayılı KHK

Kaynak: İzci ve Turan, 2013, SDÜ, İİBF Dergisi, S.2, s.124.

2000’li yıllara gelinceye kadar belirli koşullarda büyükşehir ilan edilen iller ile Bütünşehir yapılanması arasındaki en temel ayrım, Bütünşehirleşmenin bütün il sınırlarını kapsamasıdır. Kent toprağının rant ekonomisinin bir motoru haline gelmesi ve böylece kent sınırlarının hem coğrafi olarak genişletilmesi hem de yönetim ölçeğinin büyümesine neden olmuştur. Bu açıdan 3030 sayılı Kanunun 5216 sayılı Kanun ile

yürürlükten kaldırılması ile yeni bir süreç başlatmıştır. Yasayla büyükşehir belediyesi sınırlarına hem ölçek hem de nüfus kriteri getirilmiştir. Büyükşehir belediyesi kurulması için aranan bir başka ölçüt de fiziki yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik durumlarının uygun olması halinde toplam nüfusu en az 750.000 olan il belediyeleri yasayla büyükşehir belediyesi olma sürecini kolaylaştırmıştır. Yine 5216 sayılı Kanun ile 16 büyükşehir belediyesinin sınırları genişletilmiştir. Buna göre büyükşehir belediyesinin sınırları içinde ve aynı il sınırları içinde bulunan belediye ve köyler katılma konusunda belediye yasası hükümlerine göre büyükşehir belediyesine katılabileceklerdir (İzci ve Turan, 2013: 124).

Tablo 3. Türkiye’de Bütünşehir Kapsamına Alınan İller

Belediye	Kuruluş Tarihi	Belediye Nüfusu	İl Nüfusu	Yasal Dayanağı
Aydın	2012	736.465	989.862	6330 Sayılı KHK
Balıkesir	2012	825.980	1.152.323	6330 Sayılı KHK
Denizli	2012	778.209	931.823	6330 Sayılı KHK
Hatay	2012	1.164.243	1.480.571	6330 Sayılı KHK
Malatya	2012	419.959	757.930	6330 Sayılı KHK
Manisa	2012	1.089.431	1.379.484	6330 Sayılı KHK
Kahramanmaraş	2012	801.592	1.044.816	6330 Sayılı KHK
Mardin	2012	446.426	764.033	6330 Sayılı KHK
Muğla	2012	564.742	817.503	6330 Sayılı KHK
Tekirdağ	2012	701.640	798.109	6330 Sayılı KHK
Trabzon	2012	593.168	763.714	6330 Sayılı KHK
Şanlıurfa	2012	1.021.382	1.663.371	6330 Sayılı KHK
Van	2012	598.931	1.035.418	6330 Sayılı KHK

Kanak: Arikboğa, Erbay, 2013, Yerel Politika Der., s.68.

Bu anlamda Bütünşehirin büyükşehirden farkı yeni yasanın gerek köyler gerekse de kentler için getirdiği yeni koşullarda hem köy hem de kentler ekseninde değişen politikalar üzerinden ele alınmalıdır. Bütünşehirleşmenin getirdiği en büyük değişiklik kuşkusuz köylerin tüzel kişiliğinin kaldırılarak mahalleye dönüştürülmesidir. Bu bakımdan köylerin tüzel kişiliği ve karar organları bağlandıkları ilçe belediyelerine bırakılmıştır. İlçe belediyeleri ise köyler ile ilgili olarak yapacakları düzenlemelerde yetkili kılınırken, gereken koşullarda büyükşehir yönetiminde müdahalesine açık bırakılmıştır. Bu açıdan yasanın 3. maddesinde, “ilçe belediyeleri veya ilçe belediyelerinin talep etmeleri hâlinde büyükşehir belediyeleri bu kanuna göre tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüşen köylerde yapılacak ticari amaç taşımayan yapılar için yürürlükteki imar mevzuatı doğrultusunda yörenin geleneksel, kültürel ve mimari özelliklerine uygun tip mimari projeler yapar veya yaptırır”. Hükmü yer almaktadır. Bu maddeyle beraber büyükşehir kent yönetimine kırsal alanları ve köyleri

kapsayan büyük çaplı imar hazırlama ve uygulama yetkisi verilmektedir. Bu koşullarda köyleri de içine alacak biçimde kentsel ağı genişletilmesi ve böylece köy arazilerinin tarım dışı alanlarda kullanımının önü açılmaktadır.

Yasanın getirdiği bir diğer idari değişim il özel idarelerinin kaldırılmasıdır. Kaldırılan il özel idaresinin bazı yetkileri yatırım izleme ve koordinasyon kurullarına bırakılmıştır. İlgili madde; *“21/7/1983 tarihli ve 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun 12 inci maddesi kapsamında il özel idarelerince kullanılan haklar ve yetkiler ile yürütülen görevler, il özel idaresi bulunmayan illerde Yatırım İzleme ve Koordinasyon Başkanlığınca kullanılır ve yürütülür”* şeklindedir. Tabiat ve kültür varlıklarının daha çok kırsal alan ve köy arazilerinin üzerinde olması bu alanlarla ilgili tasarruf yetkisinin köy tüzel kişiliğinden alınarak sermaye yatırımlarının bir kurumu olan yatırım inceleme ve koordinasyon kurumuna bırakılması kırsal alan ve köylerdeki bu varlıkların korunmasını ve yaşatılmasını zorlaştıracaktır. Aynı zamanda amacı dışında ticari kaygılarla kullanımın önü açılacaktır.

Mahalleye dönüşen köylerin köy varlıkları üzerindeki tasarruf yetkileri ellerinden alınırken orman köylerinin hakları madde 16 da aynı çiminde korunmuştur. *“5393 sayılı Kanunun 12 nci maddesine aşağıdaki fıkra eklenmiştir. “Mevzuatla orman köyleri ve orman köylüsüne tanınan hak, sorumluluk ve imtiyazlar orman köyü iken mahalleye dönüşen yerler için devam eder. Bir belediyeye katılarak mahalleye dönüşen köy, köy başlı ve belediyelerce kullanılan mera, yaylak, kışlak gibi yerlerden bu mahalle sakinleri ve varsa diğer hak sahipleri 25/2/1998 tarihli ve 4342 sayılı Mera Kanunu hükümleri çerçevesinde yararlanmaya devam eder.”* Bu açıdan orman köyleri için bir koruma maddesi eklenmişse mera kanununda yapılan değişikliklerle meraların kentsel kullanıma açılmasını önündeki engeller kaldırılmaktadır. Gıda Tarım ve hayvancılık Bakanlığı tarafından hazırlanan 30 Ekim 2015 de Resmi Gazete 'de yayımlanarak yürürlüğe giren yönetmelikle mera ve yaylaklar kentsel dönüşüm alanı ilan edilerek imara açılmıştır. Yönetmeliğe göre “ot bedeli” ödeyen firmalara mera ve yaylaklar tahsis edilebilecektir. Meraların hayvancılık dışında kullanımının önünü açan bu düzeltme yıllardır sistemli bir biçimde hayvancılığı yok etmenin yeni bir yöntemi olarak kaşımıza çıkmaktadır (Meralar İmara...2015). Bütünşehirle birlikte de köy varlıklarının üzerinde ki tasarruf yetkisi köylünün elinden alınması meralar üzerinde yapılacak tarım dışı yatırımları gerçekleştirmeyi kolaylaştıracaktır.

Bütünşehirleşme sürecinin köylerde yaratacağı dönüşüm ve yeni durumlar için bütünşehir yasasında sözde “önlem” alınmıştır. Öyle ki tüzel kişiliği kaldırılan köylerde gelir vergisine tabi olma ve içme suyu bedellerinde ortaya çıkacak artış için beş yıllık bir süre ön görülmüştür. 3. maddenin geçici 1/15. maddesinde *“Bu Kanuna göre tüzel kişiliği kaldırılan köylerde, bu fıkranın yürürlüğe girdiği tarihten itibaren 29/7/1970 tarihli ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununa göre alınması gereken emlak vergisi ile 26/5/1981 tarihli ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu uyarınca alınması gereken vergi, harç ve katılım payları beş yıl süreyle alınmaz ve 31/12/1960 tarihli ve 193 sayılı Gelir Vergisi Kanununun 9 uncu maddesinin birinci fıkrasının üçüncü bendi, 23 üncü maddesinin birinci fıkrasının birinci bendi ile beşinci bendi, 66 ncı maddesinin birinci fıkrasının beşinci bendi hükümleri 31/12/2017 tarihine kadar (bu tarih dâhil) uygulanmaya devam edilir. Bu yerlerde içme ve kullanma suları için alınacak ücret beş yıl süreyle en düşük tarifenin % 25’ini geçmeyecek şekilde belirlenir. 10/7/2004 tarihli ve 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununun geçici 2 nci maddesi ile köy tüzel kişiliği kaldırılarak mahalleye dönüştürülen yerlerde de bu fıkra hükmü uygulanır.”* Şeklindeki düzenleme akıllara çok yaygın bir söylemi getirmektedir. Öyle ki kurbağayı içi sıcak su dolu kaba atarsanız kurbağa hemen sıçrayarak kendini kabın dışına atacaktır. Oysa onu soğuk su dolu kaba koyarsanız orada öyle kalacaktır. Suyun ısısının yavaş yavaş artması kurbağa tarafından hissedilmeyecek oluşu onu yanıltacaktır. Su kaynayanaya kadar ise kurbağa çoktan ölmüş olacaktır. Bu hikâyeden çıkarılacak kıssadan hisse bu yasadaki beş yıllık süreyi açıklar niteliktedir. Köylüler değişimi bir anda yaşamayacak zaman içinde koşullara alıştırlacaktır.

3.3. Mekânın Yeniden Organizasyonu Açısından Büyükşehirden “Bütünşehir” Yönelim

Bütünşehirleşme olarak ele aldığımız ve Türkiye kentleşmesinin 2000’li yıllarında en etkin politikası olan bu yapılanma, arkasında gerek ulusal gerekse de uluslararası ölçekte dinamikler barındırır. Sadece idarî bir yönetim değişikliği ya da kamu politikası anlamı taşımadığı, aynı zamanda iktisâdî temelleri olan bir politikadır. Türkiye gibi çevre kapitalist bir ülkede, 1980 sonrası (ihracata dayalı büyüme, uluslararası finans sermayesi ile bütünleşme idari ve yönetsel yapıda köklü değişiklikler) neo liberal politikalar hattında yeniden yapılandırma süreci uzun yıllar içinde ekonomik, politik ve sosyal krizleri de barındırarak ilerlemiştir. Bu bağlamda

sermaye birikiminin kentte ve kent mekanına yönelik rant politikaları ekonominin yeni itici mekanizmasını oluşturmuştur. Öyle ki 6360 Sayılı Bütünşehir Yasa Tasarısının meclis görüşmeleri sırasında AKP Antalya Milletvekili Menderes Türel'in aşağıdaki pasajda yeni yasanın özelliklerine kısaca değinen konuşması aslında yasanın hazırlanmasındaki itici gücü gözler önüne sermektedir;

Bu reform hızlı kentleşme karşısında geç kalmış bir reformdur. Türkiye'de kent nüfusu 1984 de %35 iken bugün %80lere ulaşmıştır. Artık **ekonominin merkezi şehirlerdir**. Bu çağda şehirlerde ki yatırımların ve hizmetlerin Ankara'dan bakanlıklar eliyle yürütülmesi hem para hem zaman israfıdır. ... Köylerin mahalleye dönüşmesi en isabetli hususlardan biridir. **Köy muhtarlığı zaten imkânı olmayan bir birimdir**. Kaybetmeyecek köylerimiz aksine büyüyecektir. ... Ayrıca köylünün tarımsal hakkı korunduğu gibi yapı stokunun ruhsatlanması ile önemli sorunları da çözülecektir. **Köylerde araziler, tarlalar artık arsa olacağından** köyler daha da değer kazanacak ve zenginleşecektir.²¹

Türkiye'de kentlerin nüfusu söylendiği üzere 1980 sonrasında âdeta bir patlama yaşamış, köylü nüfus hızla azalmış ve kentlerde yoğunlaşmıştır. Kentler ise hızla büyüyerek sermaye yatırımlarının cazibe merkezleri halini almıştır. Bugün kent toprağının sınırları kırsal alanı içine alarak genişletilmek, köy toprağının kullanım biçimini ise değiştirilmek istenmektedir.

Yukarıda kısaca anlatılan biçimiyle neoliberal dönüşümün bir sonucu olarak “bütünşehirleşme” Türkiye’de AKP iktidarı ile birlikte ortaya çıkan neoliberal belediyeciliğin bir örneği olarak karşımıza çıkar. Bütünşehirle birlikte kentsel popülist politikalar kent palazlandırılmak istenmektedir. Bunun bir sonucu olarak kırsal alan ve köyler derin mekânsal ve toplumsal bir eşitsizliğe maruz kalacaktır. Bu süreç içinde köyler, daha derinlemesine bakıldığında değişikliklerin dışında tutulan (Bütünşehir yapılanması merkez ve yerel aktörlerin kararlarının bir sonucudur) pasif bir özne olacaktır.

Bütünşehirleşme yukarıda kısaca üzerinde durulduğu biçimiyle sadece Türkiye koşullarında bir yasal düzenleme olarak tanımlamak olgunun bütününe anlamak adına eksik kalacaktır. Bütünşehirleşmenin köylerin tarım toprakları kolektif kullanım alanlarına yönelik nasıl bir etki oluşturduğu ancak kapitalizmin ve sermaye birikiminin bugün gelinen aşamada yaşama geçirmek istediği politikalarla anlaşılabilir.

²¹**Bkz:** Menderes Türel TBMM Genel Kurul Büyükşehir Belediye Kanunu Ak Parti adına 07.11.2012 Tarihli Meclis Konuşması, <https://www.youtube.com/watch?v=ccG1WTkhe3A>, Erişim Tarihi: 06.02.2016.

Köylerin ilk birikim yoluyla mülküzleşme süreçleri ve tarımsal üretime kapitalizmin girişi daha kapsamlı olarak yukarıda anlatılmıştır. Günümüzde karşılaştığımız bu politik yapının ilk birikim yaklaşımıyla doğrudan ilişki kurmak mümkündür. Öyle ki 1970 sonrasında sermaye yeni mekânlar yaratarak, kentsel mekânının bizzat kendisini metalaştırma yoluyla ilerlemektedir. Sermaye birikimin ilk koşullarında baskı, kolonileştirme, savaş köylülerin topraklarından koparılması kapitalizmin ilk dönem politikalarını oluşturmaktaydı. 1970 sonrası dönem ise amaç değişmese de farklılaşan yöntemleriyle yine bir mülküzleştirme ve el koyma süreci başlatılmıştır. Lüksemburg (akt, Harvey; 2004: 36) sermaye birikiminin uzun tarihsel coğrafyası içinde “ilk birikim” sürecinin yıkıcı dinamiklerinin devamlı bir süreç olarak göstermiş, bugün birikim genişletilmiş yeniden üretim yoluyla işlemeye devam devam ettiğini vurgulamıştır. Bu açıdan Harvey (2004: 38) ise bu yeni süreci “mülksüzleştirme yolu ile birikim” olarak tanımlamıştır.

Türkiye’de *bütünşehirleşmeyi* arkasındaki ekonomik güdüyü mülksüzleştirme ile açıklamak mümkün olduğu kadar onun siyasal bir arka plana kovuşturma adına Büyükşehir Yasası’nın yürürlüğe girmesiyle beraber çeşitli yaklaşımlar geliştirilmiştir. Bunlardan ilki Ali Ekber Doğan’ın “Kenti Azmanlaştırarak Birikim: Yeni Büyükşehir Yasasına Harvey’in Çerçevesinden Bakmak”²² başlıklı yazısında *Bütünşehirleşmenin* siyasi ve ekonomik yönlerini ele alarak AKP’nin neoliberal politikalarının bir uzantısı olduğunun altını çizmektedir. Hem siyasi çıkarların hem de ekonomik çıkarların bir birleşimi olarak bütünşehir, özellikle yerel seçimlerde iktidar partisi adına yeni siyasi kazanımlar sağlamıştır. Kentlerin büyükşehirlerle dönüştürülmesinin yereldeki yansımalarının kentlere bütçeden ayrılan ödeneklerin daha fazla olacağı ve kentin teşviklerle kalkınacağını düşünülmesidir. Kentlerde bu yaygın beklentinin aksine köyler bu süreçte karşılaşılabilecek sorunlar bu tartışmalar arasında gözden kaçmaktadır.

Sermaye hareketlerinin taleplerini arkasında barındıran bu düzenleme kuşkusuz özellikle Türkiye gibi ülkelerde devletin sermaye ile ilişkisindeki yeni koşullar mekândaki dönüşümü şekillendirme adına fırsatları sermaye çıkarı doğrultusunda

²² Bkz: Ali, E. Doğan (2013) **Kenti Azmanlaştırarak Birikim: Yeni Büyükşehir Yasasına Harvey Gözüyle Bakmak**, [http:// www.academia.edu/10601975/](http://www.academia.edu/10601975/)
Kenti_Azmanlaştırarak_Birikim_Yeni_Büyükşehir_Yasasına_Harvey_Gözüyle_Bakmak, Erişim Tarihi: 15.08.2016.

hazırlarken diğer toplumsal sınıflarında bu süreçte olası itirazları gölgeleyen ve kayıplarını kazanım olarak sunan politikaları da üretme konusunda gereken koşulları yaratmaktadır. Bu açıdan devlet eliyle kent mekânına müdahale sürecinin aktörleri kimi zaman yerel iktidarlar, kimi zaman merkezi hükümetlerdir. Çoğu kez ikisi aynı anda ve ortak strateji içinde ve bunun için gerekli olan “yasal” altyapıyı oluşturarak kente müdahale ederler. Böylece kent mekânı, gerek duyulduğunda yeniden üretilen, dağıtılan, satılan ya da takas edilebilen bir meta haline dönmektedir. Bu dönüşümde aslında devlet, mekân üzerinden kendi iktidarını yeniden inşa etmektedir. (Uğurlu, 2013: 2).

Tarih boyunca devletin mekâna çeşitli yollarla ve sebeplerle müdahale ettiği onu egemen iktisadi yapının varlığı koruması ve geliştirmesi açısından kimi zaman kurtarıcı kimi zaman hızlandırıcı süreçleri yaratmıştır ve yaratmaktadır. Bu bakımdan bütünşehir sermaye dinamiklerinin Türkiye’ politikaların da öngördüğü hızlandırmayı sağlayacaktır. Kentsel yapılı çevre üretiminin son 20 yılda Türkiye ekonomisi için yarattığı görece “ekonomik büyüme”nin bir süre daha devam etmesini sağlayacaktır.

4. MALATYA’DA BÜTÜNŞEHİRLEŞME’NİN KÖYLER ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Malatya kenti, Türkiye’nin kentleşme evriminde özellikle 1980 sonrası dönemde giderek sermaye birikimi süreçlerine açılan ve Cumhuriyet dönemi kentsel kazanımlarını özeleştirmeler ile yitiren ve bugün geline aşamada plansız ve kontrol edilmeyen bir kentleşme ile karşı karşıyadır. Kırsal yapı ve ilişkilerinin hem mekânsal hem toplumsal olarak yaygın bir biçimde yaşayan bir kent olarak Malatya, bütünşehirleşme ile hem kentsel bakımdan hem de köyler özelinde ciddi dönüşümler yaşamaktadır.

Bu kapsamda bu ana başlığın açılmasındaki amaç Malatya’da Bütünşehir öncesi ve Bütünşehir sonrası yaşanan dönüşümü ortaya koymaktır. Tarihsel süreçte Malatya’nın geçirdiği dönüşüm ve ardından Bütünşehirleşmenin yarattığı sonuçlara değinilmiştir. Diğer alt başlıklarda ise araştırmanın alan bölümü kapsamında köylerin Bütünşehirleşmeden nasıl etkilendiğini ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca hem saha araştırmasının deneyimlerinin ve araştırma sonucunda elde edilen veriler doğrultusunda genel bir tartışmanın yapıldığı bir başlıkla süreç açıklanmaya çalışılmıştır.

4.1. Bütünşehir Yapılanması Öncesinde Kentsel ve Kırsal Yapı

Yaklaşık olarak 10.000 yıllık bir yerleşim tarihine sahip olan Malatya, doğu ile batı arasında her dönemde sosyo-ekonomik önemi olan kentlerden biri olmuştur. İlk yerleşim kalıntılarına ulaşılan Aslantepe Höyüğünde²³ 1930'lerden bu yana yapılan kazılarda ortaya çıkarılanlar Malatya'yı Anadolu'nun en eski yerleşim yerleri arasında gösterilmesine neden olmuştur. İlk yerleşime ev sahipliği yapan yerler Tohma Çayı ve Fırat Nehri üzeridir. Fırat Nehri'nin sağladığı su yolu taşımacılığın bu yerleşim seçiminde önemli bir neden olarak gösterilebilmektedir. Her dönem Malatya'nın ekilebilir arazilerinden elde edilen artık ürünler, orman ürünleri ve yeraltı madenleri açısından zengin bir bölge olma özelliği ön planda olmuştur. Antik dönemin kent yerleşmelerinin belirli coğrafyalarda ortaya çıktığı ve geliştiği düşünüldüğünde Malatya'nın da ilk kentsel yerleşmelere ev sahipliği yaptığını söylemek mümkündür.

Bir antik kent özelliği taşıyan Malatya için toplumsal ve mekânsal bir yapı ortaya koyacak olursak, özellikle Aslantepe, Caferi Höyük ve Değirmen-tepe bölgelerinde bu yerleşimleri köylerden ayıran uzmanlaşmış iş gücüne rastlandığı bilinmektedir. Merkezi bir yönetim uzak noktalara yapılan ticaret vb kalıntılarla Malatya'nın antik çağdan bu yana kentsel bir yerleşme olduğunu doğrulamaktadır²⁴. Arkeolojik kanıtlar ışığında Malatya'nın Hitit, Asur ve Roma gibi Devletler için önemli bir yerleşim olduğu bilinmektedir. Anadolu'ya yapılan İslam ve Türk akınları sonucunda Selçuklu ardından Osmanlı idaresine geçen Malatya, günümüzde Eski Malatya olarak bilinen bölge kentin merkezi olurken Osmanlı'nın son dönemlerinde kent merkezi bugün bilinen alana doğru kaymıştır.

²³ Arslantepe Höyüğü Malatya'nın 7 km. Kuzeydoğusunda, Fırat ırmağının (Karakaya Baraj Gölü) batı kıyısı yakınındaki Orduzu Beldesinde yer alan Arslantepe Höyüğü'nün Kültür Dolgusu 30m yüksekliğindedir. M.Ö.5000 yıllarından M.S.11.yy'a kadar yerleşim görmüştür. M.S.5-6yy'lar arasında Roma köyü olarak kullanılmış ve daha sonra Bizans Nekropolü (mezarlık) olarak yerleşimini tamamlamıştır. M.Ö.2000 yılında Arslantepe, Fırat Nehri'ne doğru genişleyen Hitit İmparatorluğu'nun Melidia-Meliddu adıyla şehri olarak kullanılmıştır. Bu yerleşim tepenin kuzey-doğu yamacına açılan şehir kapısı ve avlusuyla Orta Anadolu Hitit kentlerine benzeyen, etrafı toprak surla çevrili bir Geç Hitit şehri olarak kullanılmıştır. M.Ö. 5.binden -M.Ö.712 tarihindeki Asur istilasına kadar yerleşim yeri olarak varlığını sürdüren Arslantepe daha sonra bir süreliğine terk edilmiş, M.S. 5-6.yy'lar arasında ise Roma Dönemi köyü olarak kullanılmış ve daha sonra Bizans Nekropolü (mezarlık) olarak yerleşimini tamamlamıştır. Kazılara Geç Uruk dönemi Sarayı ile Geç Hitit Sarayı alanında devam edilmektedir. Daha fazla bilgi için bkz: <http://www.malatyakulturturizm.gov.tr/TR,58312/aslantepe.html>, Erişim Tarihi: 14.11.2016.

²⁴ Bkz: Tuğrulca, Orhan (2013) **Malatya Tarih Kent ve Kültür Neolitik Dönemden Osmanlı Dönemine Kadar**, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, ss:33-34.

Bir feodal Osmanlı kenti olarak Malatya’da kentin toplumsal yapısını kentin merkezinde ulema, esnaf ve lonca yetkilileri oluşturmuştur. Kentin yönetiminde söz sahibi olan bu sınıflar ayrıca askeri sınıfın üzerinde de etkisini göstermiştir. Köylüler ise kentli sınıfın karşında ikincil bir konuma sahip olmuşlardır (Tuğrulca, 2013: 48-49). Klasik dönem Osmanlı’da yerleşim yerlerinin ekonomik etkinliklere ve vergi hesaplamaları üzerinden belirlenmekte olduğundan Malatya için ekonomisine nüfusuna, kent ve köylere yönelik bilgiler tahrir kayıtlarından elde edilmektedir. Malatya ilinin Osmanlı Dönemi’ne ait bilgiler ise üç ayrı sancağa (Liva) ait mufassal, icmal ve evkaf defterleri içinde yer almıştır. Bunlar Malatya, Arapkir ve Divriği defterleridir. Bu defterlerdeki bilgilere göre günümüz Malatya ili sınırları dâhilinde, XVI. yüzyıl yerleşmesi olarak ikisi sancak merkezi, biri kaza merkezi durumunda üç şehir ve 448 köy bulunduğu kaydedilmiştir. Defterlerden yerleşmelerin fonksiyonları hakkında bilgi almak mümkündür. Bu bilgiler doğrultusunda yerleşmelerin şehir, kasaba, köy, mezra, yayla, çiftlik veya kom olduğu belirlenebilmektedir (Elibüyük, 2013: 201).

Osmanlı’nın toprak düzeninde dolayısıyla ile toplumsal ve mekânsal olarak dönüşümlerin başlamasıyla beraber Malatya’da da modern anlamda yerel yönetim biçiminin kurulmasıyla bir takım değişimler başlamıştır. Özellikle 19. yüzyılda Malatya’nın kent yapısı köklü değişikliklere uğramıştır. Şehir merkezi bugün bilinen bölgeye (Aspuzu) taşınmıştır. Şehir merkezi mekânları da bu dönüşümle beraber şekillenmiştir. Örneğin Osmanlı döneminde yerel yöneticilerin yaşam alanları aynı zamanda devlet işlerinin yürütüldüğü mekânlardı ancak bu dönemden sonra hükümet binaları şehir merkezinin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Meydan, cami, medrese, kilise, çarşı, bedestenler, surlar ve ana caddeye çıkan sokaklarla yeni bir mekânsal yapılaşmanın önü açılmıştır²⁵. Osmanlı’da kentsel hizmetlerin kadılar ve vakıflar tarafından yürütüldüğü bir dönemden günümüzde bilinen anlamda bir yerel yönetim biçiminin kurulmasıyla beraber Malatya’da kent yönetiminde idari değişiklik yaşanmıştır. 1855’de çıkarılan Şehremaneti ile Malatya Sancağında belediye başkanı, kâtipler, müfettişlerden oluşan bir yapı ortaya çıkmıştır (Demiral ve Evin, 2011: 80).

²⁵ 19. Yüzyılda Malatya’da şehirleşme süreci içerisinde telgrafhane, Rüştîye Mektepleri gibi yönetim, iletişim ve eğitim kurumları ortaya çıkmıştır. Ayrıca askeri bölgeler, hastahaneler, okullar gibi batı tarzı bir kentsel gelişme başlamıştır. Bkz: Tuğrulca, Orhan (2013) **Malatya Tarih Kent ve Kültür Osmanlı Dönemi**, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları, ss: 320-322.

Özellikle 19. yüzyılın başında ve seferberlik yıllarında kentle köy arasındaki ilişkinin oldukça az olduğu fakat buna rağmen köylerden şehre ekonomik ve toplumsal sebeplerle göçlerin olduğunu söylemek mümkündür. Köyde kalabilmek ve yaşamlarını idame ettirebilmek için mevsimlik olarak şehre gelişler sıklaştıkça köy- kent ilişkisi de yeniden şekillenmiştir. Özellikle köyde yaşam zorlukları (ağa baskısı, geçim sıkıntısı vb) nedeniyle şehre yerleşmeler görülmeye başlanmıştır. Köylüler köyleriyle iletişimi koparmadan özellikle sonbaharlarda köylerine giderek yarıcılara verdikleri ürünleri getirip şehir pazarlarında satmışlardır. Kente gelerek kiraladıkları odalarda yaşayan aileler kentte genellikle geçici işlerde çalışmışlardır. Öyle ki; erkekler duvarcılık, sıvacılık, hamallık, katırcılık, kadınlar ise ev sahiplerinin ev işlerinde çalışmışlardır (Fenercioğlu, 2016: 98-99). Köyle kent arasındaki bu ilişki biçimi kuşkusuz dönemin koşullarında büyük bir değişim ve dönüşüme sebep olmamıştır. Köylerin birçoğunun kente olan uzaklığı daha uzun yıllar izole bir biçimde yaşamalarına neden olmuştur.

Malatya'nın kentsel gelişiminde en önemli aşama kuşkusuz Cumhuriyetin ilanından sonra gerçekleşmeye başlamıştır. Malatya'nın Cumhuriyet dönemi kentsel yapısı dönemin resmi ideolojisi ve politikalarından bağımsız gerçekleşmemiştir. Özellikle 1930'lu yılların Devletçilik ve Halkçılık gibi hem toplumsal hem de iktisadi faaliyetler kentsel mekânı yeniden düzenlemiştir. Yeni kurulan ulusal devletin mekân organizasyonu devlet eliyle gerçekleşmiş, kapitalist üretim ilişkileri ve mekânı bu yaklaşımla oluşturulmuştur (Keskinok, 2004: 54). Cumhuriyet projesinin en önemli ayağı olan ulus devlet oluşturma programının mekânsal yansımaları daha çok merkezden yönlendirilen politikalarla oluşturulmuştur. Başkentin taşınması ve örnek bir kent tasarımı yaratılması, KİT'lerin yer seçim kararlarının Anadolu'ya görece önem veren bir ulaşım ağı ile örgütlenmesi sağlanmıştır (Şengül, 2001: 114).

Malatya için ise öncelikli olarak atılan adımlardan en önemlisi demiryolu ağının kurulması olmuştur. Sanayi hamlesinin en önemli göstergesi olarak demiryolu yapımı, Malatya doğu ile batı arasında ulaşım güzergâhı olarak önemli bir yere sahip olmuştur. Öyle ki; Malatya demiryolu hatları kuzeyi, güneyi ve doğuyu birbirine bağlayacak biçimde yapılmıştır. Söz Konusu bu üç hattın ilki Malatya'yı Akdeniz'e bağlayan, ikincisi doğuya bağlayan Diyarbakır hattı ve son olarak üçüncüsü Sivas üzerinden batıya, kuzeye ve Erzurum üzerinden Kafkasya'ya bağlanan yoldur (Tuğrulca; 2013:

320-322). Demiryolunun kurulması sanayi için gereken altyapının da oluşturulması anlamına geldiğinden kentin sanayileşmesi ve kentsel gelişimi adına en önemli tarihsel adım olmuştur. Böylece Malatya için 1930'lu yıllar ve sonrası sanayinin geliştiği bir dönem olmuştur. Sanayi için dönem koşullarında önemli bir ulaşım ağı olan demiryolu bu gelişme ağına büyük katkı sağlamıştır. Bu süreçten sonra sırasıyla şehir merkezine doğru Ankara kent planlaması için Türkiye'ye gelmiş olan ünlü Alman kent Plancısı Jansen'in destekleriyle dört ana sanayii tesisinin etrafında 30.000 nüfuslu bir bahçe şehir modeliyle düzenlenmesine gidilmiştir. Bu sanayi tesisleri kente girişten merkeze doğru sırasıyla Şeker Fabrikası, Vagon Fabrikası, Mensucat Fabrikası ve Tekel Fabrikası olmuştur (Demiral ve Evin, 2011: 81).

Malatya çok partili hayata geçişle beraber idari anlamında yaşadığı değişimle bugünkü il sınırlarına kavuşmuştur. Öyle ki Anayasanın 89. maddesi ile 20 Nisan 1924 tarihinde il olan Malatya'nın bu yıllarda sınırları daha geniş olmasına rağmen 1934 yılında Kemaliye ilçesinin, 1954 yılında ise Adıyaman, Kâhta ve Besni'nin Malatya'dan ayrılmasıyla il sınırı bugünkü durumunu almıştır (Yücel ve diğerleri; 2014: 42). Bu dönem sonrasında kentsel gelişmenin evrimi içerisinde konut alanlarında iş merkezlerinde artışlar gelişerek devam etmiştir. Kamu yatırımları sanayi yatırımlarına odaklanmış sınırlarını kentsel alanda yayılarak geliştirmiştir. Öyle ki bu dönemde kurulan Ziraat Bahçesi, Meyve Islah Enstitüsü (Demir; 2002: 24) tarımsal üretimdeki modernizasyonun bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Kentsel gelişmenin 1960 ve 1970'li yıllardaki gelişimi de benzer bir seyir izlemiştir. Kentin büyüme ve yayılması özellikle sanayi ve ulaşım ağlarının içinde gerçekleşmiştir. Özellikle 1970'li yıllarda Malatya Et Kombinası, Maksan (Malatya Makine Sanayi A.Ş), Güntaş İplik Fabrikası, Kaltaş İplik Fabrikası, Anadolu Tekstil Fabrikası, İplik ve Dokuma Fabrikaları ve Malatya Boyataş-Merbolin Boya Fabrikaları gibi şehrin doğu ve batısındaki çıkış noktalarında inşa edilen sanayi kuruluşları şehrin büyüme yönlerini belirlemiştir (Akbulut, 2010: 13). Ayrıca 1975'de Vagon Onarım Fabrikası gibi sanayi tesislerinin kurulmasını da hızlandırmıştır. Daha sonraki yıllarda 2. Ordu Komutanlığı'nın buraya taşınması, İnönü Üniversitesi'nin kurulması bölge müdürlüklerinin oluşturulması, İplik ve Dokuma Fabrikaları, Kayısı işleme Fabrikaları, Un-Bulgur İmalathaneleri, Kereste ve Mobilya imalathaneleri ile Organize Sanayi Bölgesi gibi sanayi, ticaret ve hizmetler sektörünün gelişmesi ile kentleşme süreci devam etmiştir. Bu arada Karakaya Barajı göl

sahası altında kalan yerleşmelerde yaşayan nüfusunun büyük bir çoğunluğu tarafından Malatya'ya göçler gerçekleşmiştir (Sever, 2007: 67).

Malatya'da özellikle 1950-1980 yılları arasında kentsel gelişmeye paralel olarak kentsel genişleme ağı kentin belirli bölgelerine yayılarak genişlemiştir. Bu genişleme kentin doğal nüfus artışının yanı sıra kente gerek köylerden gerekse de kentin çeperinden yapılan göçlerle gerçekleşmiştir. Kentteki mevcut yerleşmelerin bahçeli bir ya da iki katlı evler iken imar planlarında yapılan değişiklikler 3-4 katlı konut alanlarının sayısı çoğalmış. Bu yerleşme ağı içimde yerleşim yerleri genişleyerek mahallelerin sayısı giderek artmıştır (Demir, 2002:31-32). 1980'den sonra Malatya'nın kent köy ilişkisinde yaşanan dönüşüm iki biçimde anlaşılabilir. Bunlardan ilki kentsel gelişme ağının giderek karayollarının artışı ile beraber geniş bir aşana yayılmasıdır. Bu yayılma alanı içinde kentin çeperindeki kırsal mekânlar ve köyler giderek kentsel ağın içinde kalmaya başlamıştır. İkinci olarak ise uzak köylerden kentlere yaşanan göçlerle köylerde yaz ve kış nüfusu olmak üzere ikili bir yapı oluşmuştur.

1980 sonrası kentsel sanayiye destekleyen tarımsal üretim yeri ticari ürün olan kayısı tarımına bırakarak hem Malatya tarımı açısından hem de köylerin ekonomilerinde yeni bir durum yaratmıştır. Sanayinin kentsel mekândan koparak organize sanayi bölgelerine yönelişi aynı tarihsel süreci kapsar. İlk organize sanayi bölgesinin kuruluşu 1977 yılında İl Özel İdaresi, Malatya Belediyesi, Ticaret ve Sanayi Odası, Sanayiciler Derneği ve Organize Sanayi Kooperatiflerinden oluşan Müteşebbis Teşekkül Heyeti tarafından kurulma süreci başlatılmış ancak 1994 yılından faaliyete girebilmiştir (Demir, 2002:44). Bu süreç Türkiye'de Kamu İktisadi Teşekküllerinin özelleştirilmesi politikaları ile yürütülmüş kent merkezinde üretim organize sanayi bölgelerine doğru bir geçiş yaşamıştır.

Köy yerleşmelerinin 1980 sonrası dağılımı ise köy yerleşmelerinin sayısında ve köyde dört mevsim ikamet eden nüfusun sayısında azalma eğilimi göstermiştir. Malatya'da özellikle köylerin yerleşme biçimi ve dağılımı düşünüldüğünde hem nüfus hem de bölgesel olarak eşitsizlikler üzerinden anlaşılabilir. Sulu tarımın yapıldığı ve köy yerleşmelerinin yoğun olduğu bölgeler daha çok Tohma Çayı'nın suladığı alanlar üzerindedir. Oysa bu alanların dışında, özellikle havzayı çevreleyen Akçadağ ve Arguvan platoları ile güneyde Malatya Dağları'nda köylerin alanları geniş fakat

nüfusları azdır. Çünkü bu alanlarda tarım yapacak arazi genelde az ve verimi düşük, buna karşılık hayvancılık için gerekli olan mera alanları geniştir. Bundan dolayı bu yörelerdeki köylerde yaşayanlar daha ziyade hayvancılıkla uğraşırlar. Ayrıca sahanın coğrafi özelliklerine bağlı olarak orman ve seyrek ağaçlıkların varlığı da köylerin büyüklüğü üzerine etkili olmuştur (Elibüyük, 2013: 44).

Özellikle 1980’li yıllar düşünüldüğünde ülke iç dinamikleri ve dünyadaki neoliberal dönüşüm koşulları içinde büyük sermayenin kent toprağına yönelmesi piyasacı, projeci ve rantçı kent siyaseti uygulamalarını beraberinde getirmiştir. Ayrıca kırsal alanda, özellikle KİT’lerin yarattığı sanayi ve hizmet sektörünün yarattığı ivme ve Keban ve Karakaya Barajları nedeniyle çok sayıda köyün sular altında kalması etkisi ile ucuz emeğin ve kırdaki biriken sermayenin kente akması Malatya’da 1980 sonrası dönüşüm dinamiklerini oluşturmuştur (Şengül ve diğ., 2016: 86-87).

4.2. Malatya’da Bütünşehir Sonrası Köy ve Kent İlişkisi

Sermaye birikimi ile yönetim ölçeğı arasındaki ilişkinin boyutları ve yerel yönetimlerin sermaye birikimine katkı işlevleri 2.4. *Kentsel Mekâna Sermaye Yoğunlaşması ve Yönetimsel Ölçek Arasındaki İlişki* başlığı altında anlatılmıştır. Malatya’nın Bütünşehirleşme süreci de yerel devletin yönetsel dönüşümü ve yerel ölçekte meydana gelen genişlemeden bağımsız değildir. Malatya kenti için yerel yönetimlerin sermaye birikimine katkı işlevi, ülkenin doğusu ve batısı arasındaki konumu itibariyle anlaşılabilir. Hem merkez aktörlerinin hem de yerel sermaye gruplarının beklentisi geniş ölçekli sermaye yatırımlarına işlevli bir hale getirilmek istenen bir Malatya yaratmak olmuştur. Kent özellikle son 10 yılda inşaat sektörünün ana merkezi haline gelmiştir. Kentsel dokunun hızla kırsal alanlara doğru yayıldığı görölmektedir. Malatya kırsalının büyük bölümünü oluşturan bağ ve bahçelerin, tarım alanlarının ve müstakil yapıların yerini yüksek katlı yapılar alırken, kırsal alandaki küçük zanaat ve esnaflığın yeri eğlence ve ticaret sahalarının aldığı gözlemlenmektedir.

Malatya’nın büyükşehir olma süreci Türkiye’de özellikle 1980 sonrası dönemde kentleşmenin ve yerelleşmenin politik söylemlere konu olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Bu bakımdan mevcut iktidar ve siyasilerinin Malatya’nın büyükşehir olmasının yaratacağı “faydaları” dile getirirken bu süreci belirli paradigmlar üzerinden inşa etmişlerdir. 17 Mart 2011 tarihinde dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın

Malatya ziyaretinde kentin büyükşehir olmasına yönelik açıklamaları bu sürecin popülist bir söylem üzerinden kurulduğunu göstermektedir. Bu ziyaret sırasında büyükşehir beklentisine yönelik miting alanında sarf ettiği sözler bu durumu açıkça ortaya koymaktadır;

Malatya'nın bir beklentisi var. Bu da malum büyükşehir olma beklentisi. Burada biliyorsunuz bir sınır var. Sınır il nüfusunun 750 bin olması. Malatya'mızın bir 10 bin açığı var. Bu 10 bin açığı, Malatya'nın gidermesi lazım. Ne yapacaksınız? Şu anda nüfus artış oranı binde 5. Bununla olmaz. Binde 10'a çıkarmakla olur. 3 olursa yeter. Buna hazır mıyız? (Kadınlar evet diye bağırıyor) Ama ses biraz az geliyor. Beyler görüyorsunuz, ona göre şu iki yıl içinde burada bir 10 bin eksikimizi giderdiğimiz anda mesele bitmiştir. Malatya'nın mülki sınırları büyük şehir sınırı olacak. En ücra köşesine kadar, aynı İstanbul gibi büyükşehir belediye sınırı olacak. Yani şu andaki sınır değil. Yasal düzenlemeyi böyle yapıyoruz. Malatya gibi iller bir çekim alanı olsun. Marka şehir olma yolunda yürüyor, bunu Büyükşehir olarak yürütelim. Bugün yapacağımız açılışlarla pek çok yatırımı çekeceğimize inanıyorum (Nüfusunuza...,2010).

Yukardaki paragrafta da anlaşılacağı üzere büyükşehir seçim öncesi vaatler olan; yatırımların artacağı ve kentin “gelişeceğini” gibi söylemleri kullanılarak kamuoyuna açıklanmıştır. Fakat kentin büyükşehir olmaya ihtiyacı içinde olduğu söylemi bulunduğumuz koşullarda bir yanılgı oluşturmaktadır. Kenti büyütme büyükşehir belediyesini il sınırlarının tamamını kapsayacak hala getirmek arkasında sermaye dinamiklerini barındırır. Malatya için ise tasavvur edilen Bütünşehirleşme kent modeli kentin hızlı ve engel tanımayan bir sürece girmesi ve böylelikle ulusal ve uluslararası sermaye yatırımlarını kente çekmesi hedeflenmektedir. Bu sebeple Bütünşehir kent modeline başvurulmuştur. Yani salt yukarıdaki söylemlerle ve politik çıkarlar gözetilerek ortaya çıkmamıştır

Yerel seçimlerinin ardından fiili olarak yürürlüğe giren Bütünşehir kent modeli Malatya için yeni kentsel toplumsal bir dönüşüm yaratacak olan dinamikleri içinde barındıran bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bütünşehir sonrası Malatya'da yaşanan dönüşümü anlamak ve köy kent ekseninde nasıl bir sürece girildiğini belirli temalar üzerinden ele almak gerekmektedir. Bunlardan biri yasanın mevcut hali ile yarattığı idari dönüşümdür. Bir yönüyle de bu yeni koşulların gerek köyler kent için nasıl bir değişim yarattığı en önemli sonucunu oluşturmaktadır.

Bütünşehir ile Malatya kentinin yaşadığı dönüşüm öncelikle idari anlamda yaşanan değişikliklerle kendini göstermiştir. Yasal düzenlemenin 12.11.2012 tarihinde yürürlüğe girmiş fakat 27 Mart 2014 yerel seçimleri sonrası fiilen uygulama alanı bulmuştur. Mevcut yasa da aynı biçimde belirtildiği gibi Malatya büyükşehir statüsü

kazanmış; büyükşehir olabilmesi için gerekli en az iki merkez ilçeden oluşması gerektiğinden Yeşilyurt ve Battalgazi ilçeleri merkez ilçelere dönüştürülmüş, merkeze bağlı taşra teşkilatları ve köyler bu iki merkez ilçeye dâhil edilmiştir. Diğer ilçe belediyeleri varlığını korurken gerek bu ilçelerin köyleri gerekse de merkez ilçelerdeki köylerinin tüzel kişiliği kaldırılmış ve mahalleye dönüştürülmüştür. Bu bakımdan yapılan en önemli idari değişiklik İl Özel İdaresi'nin kaldırılması olmuştur.

Köylerle beraber 39 belde belediyesi de tüzel kişiliklerini kaybetmiş, mahalleye dönüşmüştür. Özellikle Yeşilyurt ve Battalgazi ilçelerinin planlama bütünlüğüne girmesi, sermayenin kent toprağına ve gayrimenkul sektöründe yoğunlaşmasına dayanan kent ekonomisi önemli bir etki yaratmıştır. Bu süreçte kırsal alanlarda tarım hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı alanlar (Şengül ve diğ, 2016: 71) kentsel ilerleme ağı içinde kalmalarına neden olmuştur.

Bütünşehir sonrası kent köy ekseninde yaşananlar daha çok yerel hizmetler ve kurumlara arası koordinasyon sorunları üzerinden tartışılmalıdır. Bütünşehir kapsamında köyler ve ilçe belediyelerinin yetkileri azaltılarak büyükşehir ve merkez belediyelerin yetkileri ve bütçeleri artırılmıştır. Bu durum ise yatırım eğilimleri ve kentin “gelişme” alanları için bulunan bölgelerde yoğunlaşmış, bu bakımdan öncelikler bu alanlara verilmiştir. Özellikle kentsel genişleme ağı içindeki bölgeler ve kentsel doku içinde kalan köylerin yol, içme suyu, doğalgaz, kanalizasyon gibi altyapı çalışmaları bu alanlarda yoğunlaşmıştır.

4.3. Malatya Basak Sütluce ve Bulgurlu Köylerinde Yapılan Alan Araştırma Hakkında

Malatya gibi kentleşme sürecini diğer birçok taşra kentinde olduğu gibi kapitalist ilişkilere bağımlı bir biçimde gerçekleştiren ve gerek köylerinde gerekse de kentin çeperinde hala kırsal toplumsal ve ekonomik yapısını koruyan bir kentte, bütünşehirleşme sürecinin etkilerini ortaya koymak adına kuşkusuz bütün köylerin ele alınması mümkün değildir. Bu nedenle süreç aşağıda ortaya konan nedenlerden dolayı Bulgurlu, Basak ve Sütluce köyleri örnek alanlar olarak seçilmiştir.

Günümüzde kapitalist kentleşmenin geldiği nokta, kırsal alan ve onun toplumsal yapısına yönelik baskısını giderek artırmıştır. Kentler ve *kentsel dokuya* ait toplumsal ve mekânsal özellikler kırsal alanlara yayılmakta, kent köyleri de içine alacak

biçimde bir genişleme ağının merkezinde yer almaktadır. Öyle ki köyler özellikle görece kent merkezlerine yakın olanlar açısından bu süreç daha yakından gözlenmektedir. Otoyollarla ikiye bölünen köyler, kentsel mekânlara ait yapılar (kentsel konut, fabrikalar, ticaret binaları yazlık evler vb) çoğaldıkça köylerden bakıldığında kent kolaylıkla görülmektedir.

Malatya’da ise üç köy araştırma kapsamına alınmıştır. Köylerin seçiminde kent merkezine mesafeleri göz önünde bulundurulmuştur. Ele aldığımız köylerden ikisi olan Bulgurlu ve Sötlüce köyleri yukarıda kısaca anlatılan biçimde bir etkiye maruz kalmıştır ve kalmaktadır. Bu nedenle Bulgurlu ve Sötlüce köylerinin seçilmesinde gözetilen ölçüt kent merkezine yakınlıkları ve kentsel gelişme açısından etkisine en açık köyler olmasıdır. Özellikle Bulgurlu Köyü bu açıdan bakıldığında tarımsal arazileri, Bütünşehirden önce başlayan ve bütünşehirleşme ile hızla devam eden süreçte tarım dışı kullanıma açılmıştır. Bu açıdan Bulgurlu ’da Bütünşehirleşmenin ortaya çıkardığı etki bir hayli hızlı gerçekleşmektedir. Bir başka açıdan bakıldığında Bulgurlu Köyü özellikle Malatya için verimli kayısı yetiştirilen alanlara sahiptir. Bütünşehirle bu alanlara yönelik sermaye baskısının boyutları daha belirgin olacağından incelenmesi gereken köylerden biridir. Köy, kent merkezine yakınlığı kentle sık ilişki içinde olmasını sağlamış böylece köyde tarım hayvancılık yapanların dışında kentte ücretli emek istihdamına yönelen insanların da sayısı oldukça fazladır. Köyde yaşayan ancak kentte çalışan küçük esnaf ve zanaatkârlarda varlığını korumaktadır. Köyün tarımsal arazileri yıllar içinde çeşitli sektörlerle açılmış fakat bu süreç daha çok kamulaştırma ve devlet yatırımları üzerinden gerçekleşmiştir. Sermaye hareketlerinin etkilerine bu denli açık bir köyün bütünşehirleşme ile kentsel alana dönüşmesi, sermayenin etkilerini hızlandıran bir durum doğurmuştur. Bu bakımdan köyün toplumsal ve mekânsal dönüşümünü ortaya koymak adına Bulgurlu önemli bir örnek olması sebebiyle seçilmiştir.

Sötlüce Köyü ise 1980’li yıllarla beraber ortaya çıkan kentleşme ağı içinde ikiye bölünmüş bir köy olarak karşımıza çıkmaktadır. Sötlüce ve Aşağı Sötlüce olarak köylü arasında isimlendirilen köy tipik bir yol üstü köyü özelliği taşımaktadır. Bu özelliği ise kentsel toplumsal ve makamsal yapıların köye taşınmasını kolaylaştırmıştır. Bütünşehirle beraber sürecin daha hızlı gelişeceği bir köy olması sebebiyle oldukça önemlidir. Fakat saha araştırmasında elde edilen bulgular değerlendirildiğinde Sötlüce Köyü’nün geleneksel toplumsal yapısını koruyan yanlarının ağır basması özellikle köye

dışardan gelen göçlere ve toprak satışlarına özellikle belirli ailelerin (köy kuruluşunda üç ailenin satın aldığı bir köydür) kısmen kapalı oluşu köyü kentleşme karşısında bir direnme biçimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat bu etki sadece geniş arazide (30, 40, 50 dönüm ve üzeri) tarım yapan aileler için geçerli bir durumdur. Öyle ki aşağı Sötlölçe’de tarım dışı arazi satışlarının örneği görölmüştür.

Bir yol üstü köyü olması Sötlölçe’yi kentle ikili ilişkilerini artıran bir durum yaratmıştır. Hayvancılık köyün önemli bir geçim kaynağıdır ve kentte pazarladıkları en önemli ürünlerinin oluşturmaktadır. Bu açıdan Bütünşehirleşmenin Sötlölçe Köyü’nde hayvancılığı geçim ve istihdam olanaklarını nasıl dönüştüreceği köyün seçiminde gözetenilen bir olgu olmuştur. Toplumsal yapı ve ilişkileri açısından geleneksel bir köy olan Sötlölçe kentleşme kısılcasında ve sermaye hareketlerinin odağında kalmaktadır. Böylece bu yapısını koruyup koruyamayacağı ve dönüşümden ne kadar etkileneceğini tespit etmek Bütünşehirleşmenin köyleri nasıl dönüştürdüğünü anlamayı kolaylaştıracaktır.

Malatya’nın Hekimhan ilçesine bağlı Basak Köyü’nün alan araştırmasına dâhil edilmesi süreci ise, şu nedenler üzerine kurulmuştur. Öncelikle bir ilçe köyü olması ve kent merkezine uzaklığı ana sebeptir. Bu özelliği dışında ilçe köylerinde kış nüfusu diğer Malatya ilçe köylerinin birçoğuna oranla ödukcâ fazladır. Bu bakımdan köyde dört mevsim yaşamın olması ve köy formasyonunu koruyan toplumsal ilişkileri barındırması açısından Basak Köyü incelenmesi gereken bir örnek teşkil etmektedir. Bütünşehirleşme ile beraber köy tüzel kişiliğinin kaldırılmasının ardından yerel hizmet ve köy yaşamının bu süreçte yaşayacağı dönüşüm kentte uzak köylerin önümüzdeki süreçte ortaya çıkacak dönüşümü anlama adına önemlidir. Bir diğer açıdan Basak bir alevi köyüdür. Köy, Yavuz Sultan Selim döneminde Alevi’lere yönelik baskılardan kaçarak sığınılan bu bakımdan kuruluşu 1500’lü yıllara uzanan eski ve köklü bir tarihe sahiptir. Köyün bu özellikleri her ne kadar bu çalışmanı amacı bir toplumsal yapı analizi yapmak olmasa da köyün kendine has özelliklerinin ve farklılıklarını ortaya koymak kuşkusuz önemli olmaktadır.

Basak Köyü özellikle 1960’lı yıllarda ülke dışına verilen göçler vermiş. Almanya Fransa Hollanda gibi ülkelere çalışmaya giden ve emekli olduktan sonra köye dönüş yapan ailelerin sayısı fazladır. 1980 sonrasında ise daha çok özellikle genç nüfus eğitim amacıyla köyü bırakarak Malatya ya da diğer kentlere göç etmişlerdir. Köye

dönüşler daha çok yazlık evler yapabilen ailelerden oluşmuştur. Basak Köyü bu özellikleri ile kentsel ağın dışında kalan ve kentleşme ve sermaye hareketlerinden etkilenmesi kısa ve orta vadede mümkün olmayan bir köydür. Bu açıdan köy, yerel hizmetlerden faydalanma açısından bir eşitsizliğe maruza kalmaktadır. Bu durum ise köylüyü köyünde tutmayı zorlaştırmaktadır. Özellikle kış aylarında köyün yaşam koşullarının zorlaşması köydeki devamlı nüfusu olumsuz etkilemektedir. Kent merkezinde bile kar ve şiddetli yağmur sonucunda günlük hayatı olumsuz etkileyen durumlara karşı yetersiz kalan bir yerel yönetimin bütün köyleri kapsayacak ilçe belediyeleri ile koordine bir biçimde çalışarak bu sorunlar çözebilecek olmasını beklemek oldukça iyimser bir bakış açısı olur. Bu bakımdan Basak köyü Sütluçe ve Bulgurlu 'ya oranla kentleşme sürecinin dışında ve kentsel hizmetlere erişimde eşitsiz bir yapı ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bütünşehirleşme yerel ve merkezi idarecilerin düşündüğü biçimde bütün köyleri “kalkınacağı” bir süreci başlatmamıştır.

Yukarıda kısaca altı çizilen nedenler ışığında Malatya’da Basak, Sütluçe ve Bulgurlu Köyleri sermayenin kentsel sınırları genişletme talebinden kendi içinde farklılaşarak etkilenen üç köydür. Bu farklılıklar kendini her köyde farklı yapısal dönüşümle gösterirken köyler arasında da ortaya çıkan farklılıkları da ortaya koymak adına önemli olmuştur.

Saha araştırması süresinde yaşananlar ise çalışmaya önemli bir katkı sunması açısından önemlidir. Basak Köyü’nün kent merkezine uzaklığı sebebiyle ziyaretler sırasında köyde birkaç gün geçirmek ve köyün gündelik yaşamı içine dâhil olmak, köy gözlem ve görüşmelere oldukça faydalı olmuştur. Basak Köy’ü Hekimhan ilçesine 20 dk mesafede dağınık köylerin çevrelediği yeşillikler içinde bir köydür. Kentin gürültüsünden ve kirli havasında uzak oluşu insanı etkilerken, birkaç tane betonarme yapı dışında köy formasyonunu korumaktadır. Kuruluşunun oldukça eskilere dayanması açısından köyün yaşlıları ile yapılan sohbetlerde doğa, toplum ve insan ilişkilerine dair birçok masal, efsane dinleme şansı elde edilmiştir. Bütün yaşamını toprağın egemenliğine bırakan köylüler özellikle son 30 yılda üretimin ticarileşmesi, kentte ulaşım olanaklarının artması, kentsel istihdamın köyün gençleri tarafında tercih edilmesi noktasında aşama aşama topraktan kopmaya başlamış. Hayvancılık ise Basak gibi otlak ve meralar açısından zengin bir köyde bile köyde genç nüfusun azlığı nedeniyle bitme noktasına gelmiştir. Fakat bu çalışma kapsamında köy kentleşme baskısından kısmen

uzak olması köy formasyonunu koruması açısından önemli bir etken olmakla beraber, köyde yaşam koşullarının tarım ve hayvancılığın giderek azalması ile köy giderek yalnızlaştığı ve kendi içine çekildiği gözlemlenmektedir.

Sütlüce Köyü'nün 1980'li yılların ortasında başlayan otoyol çalışmaları köy için kentleşme eğilimi açısından zannedildiği kadar etki yaratmamıştır. Saha araştırması esnasında köyün büyük toprak sahipleri topraklarını dönemsel olarak değişen tarımsal üretime entegre ederek, tarımsal üretimin devamlılığına olanak veren koşulları yaratmıştır. Köyün muhafazakâr yapısı ise kente ait üretim ve tüketim alışkanlıklarını uzun yıllar köyden uzak tutmuş. Bu açıdan köy muhtarının verdiği örnek bunu bu durumu açıklar niteliktedir. *Köylere ilk radyo, televizyon kıraathanelerden başlamış, sonra hanelere yayılmıştır. Doğru mu? Şimdi bizim köyümüzde kıraathane olmamıştır.* Fakat özellikle 1990'lı ve 2000'li yıllarla beraber köylünün kentle olan ilişkisinin giderek sıklaşması kentsel üretim ve tüketim ilişkilerinin önünü açmıştır.

Bulgurlu Köyü ise her dönem kent merkezine en yakın köy olması sebebiyle ulaşım olanaklarının gelişmediği dönemlerde bile gerek yaya olarak gerek binek hayvanları ile kent merkezine ulaşımın mümkün olduğu bir köydür. Köy görüşmeleri esnasında köylülerin kendilerini her ne kadar köylü olarak tanımlasalar da bizim köyümüz şehir gibi diyerek köy kent etkileşiminin boyutlarını ortaya koymaktadır. Görüşmeler esnasında çocukluk anısını anlatan köylü kadının söyledikleri zaman içinde kentsel mekânın sınırlarının köyleri içine alacağını anlatır niteliktedir. *Dedem benim rahmetli katırı vardı şehre gider gelirdi her zaman, bizi de götür derdik götürmezdi. Hemen şuracıkta niye göremiyoruz derdik. Merak etme kızım zamanı gelince şehir sana gelecek derdi.* Bu öngörünün gerçekleştiğini günümüz koşullarında görmek mümkündür. Bulgurlu Köyü verimli tarım arazilerine sahip bir köy olması ve tarım alanlarının Malatya- Elazığ karayolunun üzerinde bulunması köy toprağının tarım dışı kullanımının önünü açmıştır. Köy yolu üzerinde apartmanlaşma, sosyal tesis, sanayi işletmeleri gibi yatırımların sayısı her geçen gün artmaktadır.

Yukarıda kısaca saha araştırması hakkında bilgi verilmiştir. Aşağıdaki başlıklar ile beraber bu tez çalışmasının üç köyünün genel özellikleri ve Bütünşehirleşme sonrasında yaşadıkları dönüşüme ayrıntılı olarak yer verilmiştir.

4.4. Bütünşehir Yapılanmasının Malatya Basak Köyü Üzerindeki Etkileri

Basak Köyü'nün Bütünşehirleşme sürecinden nasıl etkilendiğini ortaya koymak köyün tüzel kişiliğinin ortadan kalkması ile yaşanan değişime ve köyde yaşayanların süreçten nasıl etkilendiğine bakmak gerekmektedir.

Yönetmel açıdan Bütünşehirle beraber mahalleye dönüşen köyde muhtarların işlevsiz bırakılmasının ilk sonuçlarından biri yerel hizmetlere erişimde sıkıntılar yaşanmasıdır. Basak köyü gerek Büyükşehir Belediye'sinden gerekse de Hekimhan Belediyesi'nden yeterince hizmet alamamaktadır. Köy tüzel kişiliği kaldırılmadan önce ilk elden kaymakamlık tarafından açılan ihaleler doğrultusunda yol, su ve altyapı gibi hizmetlerini alan köy Bütünşehirle beraber Malatya Büyükşehir ve Hekimhan Belediye'sinden inisiyatifine bırakılmıştır. Köylünün doğrudan gelir kaynağı olan bütçesi kaldırılınca da artık en acil ve hayati öneme sahip harcamalar için bile öncelik kullanma şanslarını yitirmişlerdir. Basak köyü bütünşehirleşme öncesi imece usulü ve bütçe uygulaması ile muhtarlık ve su deposu gibi ihtiyaçlarını karşılamış ve bu anlamda kısmen de olsa kendi kendine yeten bir köy olmuştur. Şimdi ise süreç muhtara verilen dilekçeler üzerinden işlemektedir. Bu durum da basak Köyün 'ün ihtiyaçlarının karşılanmasında gecikmelere neden olmaktadır. Muhtarlık kurumunun işlevsizleştirildiği koşullarda Basak özellikle kış aylarında kapanan yollar ve kente ulaşımında yaşanan sorunlarla yüz yüze kalmıştır.

Kentsel dokunun uzağında kalan bir köy olarak Basak kentleşme karşısında kendi içine kapanmakta ve giderek azalan nüfusu ile tarımsal üretimden kopmaktadır. Genç nüfusun köyde yaşam olanağı bulmayı kentte göçün önünü açmaktadır. Özellikle okulu ve sağlık ocağı olmayışı köyde yaşamayı zorlaştıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Kente uzak köylerin son yıllarda yürütülen sistematik politikalar doğrultusunda boşalmaktadır. Basak Köyü'ü Bütünşehirden önce de ulaşım sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamayışı göz önüne alındığında Bütünşehirle birlikte de bu boşalma ve yalnızlaşma sürecinin hızlandığını söylemek mümkündür.

Bütünşehirleşme ile Basak köyünde yaşanan dönüşüm aşağıda belirli başlıklar altında daha kapsamlı olarak anlatılmıştır. Öncesinde Basak Köyü'nün toplumsal yapısına yönelik bilgiler verilmiştir. Bu bilgiler daha çok köyde yapılan gözlemlerden, köyün yaşlıları ve ileri gelenlerinin anlattıkları üzerinden yazılmıştır.

4.4.1. Basak Köyü Genel Özellikleri

Basak Köyü Hekimhan ilçesine bağlı ve ilçeye mesafesi yaklaşık 15 kilometre olan bir köydür. Civarındaki diğer köylere (Sazlık, Övenç) oranla nüfusu oldukça fazladır. Okulsuz, hemşiresi olmayan ve yerel hizmetlerin sunumunda unutulmuş bir alevi köyüdür. Köyden verilen yoğun göçler ile nüfusu yıllar içinde azalmıştır. Öyle ki köyde genç nüfus oldukça azdır. Daha çok orta yaş ve üstü nüfusu ile yaşam mücadelesi vermeye çalışan insanların var olduğu bir köydür. Yazın ise köyün nüfusu kışa oranla artmaktadır.

Türkiye'nin yurtdışına işçi göçlerinin verdiği dönemde Basak Köyü'nden de çok sayıda insan göç etmiş. Uzun yıllar yurtdışında çalışan insanlar emekli olduktan sonra yeniden köylere yerleşmiştir. 1980'li ve 1990'lı yıllarda ise daha çok eğitim yolu ile köyden göçler yaşanmıştır. Böylece yurt içine verilen göçlerle azalan bir nüfusun dengelediği, tarımsal üretimin tamamen geçimlik olarak yapıldığı bir köy özelliği göstermektedir. Şehir merkezine uzaklığı nedeniyle şehrin mekânsal yapılaşmasına görece uzak kalan Basak Köyü'nün yerleşme özelliği; topraktan malzemeli tek katlı yapılar, evlerin bitişiğindeki ahırlar, köy meydanında bulunan harman yeri, kıraathanesi ve çeşmesi ile tipik bir köy formasyonundan izler taşımaktadır.

Köyüne yazlık ev yapmak amacıyla gelen köylü, köyün toplumsal ve mekânsal dönüşüm geçirmesine sebep olmuştur. Gerek maddi durumları iyileşen köylülerin evlerinde beton yapılaşmaya gitmiş olmaları, gerekse de köyden göç eden köy sakinlerinin yeni yaptırdıkları yazlık evlerine iki ve ya üç katlı beton binalardan oluşması köyün mimarisinde dönüşüme neden olmuştur. Bu bakımdan bir yanda tarım arazisi üzerine yapılan yazlık bahçeli evler bir yanda köyün eski yerleşim özelliğini koruyan kerpiç evleri ile bir köy formasyonunda bile mekânsal bir eşitsizliğin örnekleri yaşanmaktadır.

Fotoğraf 1: Basak Köyü 1970'li Yıllar Genel Görünümü (Yıl 1974)

Kaynak: <https://basakkoylum.tr.gg/>

Fotoğraf 2: Basak Köyü Günümüz Görünümü (Yıl 2011)

Kaynak: <https://basakkoylum.tr.gg/>

Köyde daha çok geçimlik hayvancılık yapılması köy nüfusunun orta yaş ve üzeri olması ile doğrudan ilişkilidir. Köyün son 5-6 yıl öncesine kadar hayvan sayısı nedeniyle çobanı varken bugün evlerde sadece 1 ya da 2 hayvan oluşu çobanlığı ortadan kaldırmıştır. Tarımsal üretim ise son yıllarda daha çok ceviz ve kayısı üretimine yönelik olarak dönüşmüştür. Köylü buğday arpa gibi ürünleri neredeyse hiç üretmemektedir. Harman yeri bundan 20 yıl evvel tonlarca ürünün serildiği bir meydana şimdi sadece köylünün şenliklerde bir araya geldiği bir mekân olarak kullanılmaktadır.

Seneler içinde köy yollarının iyileşmesi Basaklılar temel ihtiyaçlarını Hekimhan merkezine giderek karşılamaktadırlar. Özellikle köye yazın gelen nüfus kentten bir yaz ya da bir kış boyunca yetecek erzağı köye taşımaktadır. Bu durum köyde tarımsal üretim adına sadece evlerin önünde yapılan bahçe tarımı ile sınırlı kalmasına neden olmuştur.

Basak Köyü'nün oldukça tarihi bir geçmişi olması kültürel özelliklerinin içselleştirilmesi adına önemli bir durumdur. Köyün bir alevi köyü olması sebebiyle kalabalık cem törenlerine uzun yıllar aksatılmadan devam edilmiştir. Fakat son 10 yılda bu ibadet neredeyse ortadan kalkmıştır. Bugün köyde varlığını devam ettiren ve köye has bir etkinlik olan “kış yarısı” köylüyü bir araya getirmesi açısından en önemli etkinliktir. Köylü için en önemli mevsimsel geçişi simgeleyen kıştan bahara geçişi kutladıkları ve köy ahalisi olarak imece usulü ile yapılan tek etkinliktir.

Kış yarısı kutlamalarında köylüler arasından seçilen iki kişiden biri kadın kılığına girerek, yanlarına aldıkları köylülerle kapı kapı dolaşarak hazırlanacak yemek için gerekli erzağı toplamaya çıkarlar. Türküler ve maniler söyleyerek toplanan yağ, bulgur, et, yumurta vb yiyeceklerle köyün ortasında pişirilen yemek bütün köylü tarafından tüketilir. Davul zurna eşliğinde kışın sona erişi ve baharın gelişi kutlanır.

Fotoğraf 3: Bask Köyü Kış Yarısı Etkinliği 1

Kaynak: <https://basakkoylum.tr.gg/>

Fotoğraf 4: Kış Yarısı Şenliği 2

Kaynak: <https://basakkoylum.tr.gg/>

Basak Köyü'nün genel özellikleri kısaca yukarıda anlatıldığı gibidir. Bütünşehir öncesi ülke politikalarının sonuçlarının etkilerini gözlemleyebileceğiniz köyde, tarımsal üretimde ve hayvancılıkta azalma, nüfusun giderek seyrekleşmesi, gençlerin köy ile bağlarını koparması gibi süreçler yaşanmıştır. Bütünşehirle beraber ise bu süreçte yaşanan yeni koşulları görmek adına belirli başlıklar oluşturulmuştur. Aşağıda bu başlıklara yer verilmiştir. Bütünşehir öncesi de yaşanan ve Bütünşehirle beraber de ortaya çıkan yeni durum birlikte verilmiştir.

4.4.1.1. Toprak Kullanımı Açısından

Basak Köyü toprağa sunulan hemen hemen her ürün için elverişli bir yetiştirme alanı sağlamaktadır. Köyün sulak bir alanda oluşu (ki bu durum köy ve civarlarına yapılan akınlarda yerleşmek için ana sebeptir) kaynak suyu açısından zengin olan köy verimli mera ve otlaklara da sahiptir. Köyde narenciye de dâhil olmak üzere farklı iklim özelliklerine uygun çeşitli meyveler uzun yıllar yetiştirilmiştir. Bugün bile kirazı ve cevizleriyle öne çıkmaktadır. Köylü sarp ve ekime elverişsiz olan alanda yetişen Melhem ağacına kiraz aşılayarak kendin has bir üretim tarzı da oluşturmuştur. Bu açıdan ender rastlanan bir üretim biçimi olma özelliğini korumaktadır (Aslan, 2012a: 55-56).

Köylü özellikle son 20 yılda kayısı ve ceviz gibi ticari amaçlı üretime yönelmesinden dolayı ekili arazinin büyük kısmını bu üretimler için kullanmaya başlamıştır. Bu durum ise köyün kendine özgü toprak kullanım biçimini dönüştürmüştür. Endemik türlerin giderek azalması ve yetiştiriciliğini ortadan kaldırmıştır. İhtiyaç odaklı üretimden tarımsal üretimi pazar koşullarına entegre olması ile beraber iki biçimde bir dönüşüm yaşamıştır. Bunlardan biri köylünün tek tip ürüne geçmesi ve böylelikle eski verimliliğini ve çeşitliliğini yitirmesidir. İkincisi ise köyde yerleşik nüfusun azalmasıyla gerçekleştirilen tarımsal üretimin ticari amaçlı ürünlere (kayısı ve ceviz) yönelmesidir.

Özellikle 1980'li yıllarla beraber tarımsal üretimde yaşanan düşüş kent merkezinde oldukça uzak köylerde kendini daha yakından hissettirmiştir. Hem ekim biçim azalmış hem köyde nüfusun azalmasıyla tarımsal üretim sınırlı sayıda yapılmaya başlanmıştır. Basak Köylülerinin yaygın söylemleri 1950, 1960 ve 1970'li yıllarda üretimin oldukça fazla ve verimli olduğunu göstermektedir. Hayvancılık ise bu süreçte köyde kalan genç nüfusun yaptığı orta yaş ve üzeri nüfusunda sadece geçimlik olarak 1-2 büyükbaş hayvan ile sınırlı kalmıştır.

Tarım köyde tabi ki eskisi gibi değil. Arpa ekilirdi, buğday ekilirdi, hayvan yemi ekilirdi. Herkes tarlasını biçer hayvanları ile getirirdi. Köyün ortasında harmanlar vardı. “Şılın” ki biz öyle deriz sap yığınları birbirine değirdi. 80’li yıllara oranla tarımda büyük bir düşüş var. Çocukluk yıllarımda bütün dağlarda sürüler olurdu. 6-7 sürümüz vardı. Şimdi neredeyse bitmiş durumda evlerde bir iki tane geçimlik hayvan var oda küçük değil büyükbaş.

H.A, 74.

Tarımsal üretimin özellikle 1980 sonrasında Türkiye’de giderek serbest piyasa ilişkilerine bırakılması, tarımsal üretime yönelik koruma tedbirlerinin giderek azaltılması köylüyü üretimden kademe kademe el çekmesine neden olmuştur. Son 30 yıldaki bu değişim köylüğün yaşam biçiminin en belirgin özelliği olan tarımsal üretimi sekteye uğratmıştır. Tarımsal üretimin azaldığı koşullarda köylü köy dışı geçim araçlarına muhtaç hale gelmiştir.

Köyde tarımsal üretimi azaltan bir diğer faktör ise köylünün nüfus hareketleri ile doğrudan ilişkilidir. Köyün genç nüfus açısından yetersiz olmasının bir sonucu olarak yaşlılar yeteri kadar tarım ve hayvancılık faaliyetleri yapamamaktan oldukça şikâyetçidirler. Gençlerin daha çok kent merkezinde özellikle mevsimsel işler yaparak hayatlarını sürdürmeleri onları köy faaliyetlerinden uzaklaştırmaktadır. Köyde kalan anne ve babaları sadece sınırlı sayıda hayvan besleyip, tarlalarında kendi ihtiyaçları doğrultusunda ekim yapmaktadırlar. Sadece insanların değil toprağında yalnızlaştığı Basak’ta hayvancılık en azından temel ihtiyaçlarının karşılanması adına güçlüklerle yapılan bir uğraşa dönüşmüş.

5 baş davarımız var. Yaz kış onlarla uğraşıyorum. Gücüm yetmiyor ama ne yapacaksın mecbursun. Köylü ne yapsın? Burada insanlar üç beş davarla kendi yağında kavrulan insandır.

L.Ç, 45

Köylü tarımsal üretiminden koparken hayvancılık ise sınırlı da olsa varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Köylü yaşamını idame ettirebilmek adına hayvan beslemekte ve üretim yönelik hayvan sayısını düşürürken sadece geçimlik bırakmaya mecbur kalmıştır. Köylerde hayvancılık devam ediyor ise bu sebeple devam etmektedir.

Bugün her evde bir iki inek var. Herkes davarını sattı. Bakımı zor oluyor. Kim yapacak köyde? Genç yok ki. Bizde artık bakamıyoruz. Davarı gençler güdecek. Biz bu yaştan sonra nasıl yapalım?

S. Ç, 65.

Köylünün tarımsal üretimden ve dolayısı ile hayvancılıktan el çekmesi köylünün temel geçim kaynaklarını ortadan kaldırmıştır. Genç nüfusun da kentsel gelir

kaynaklarına yöneldiği koşullarda köylerin yaşlı nüfus oranını artırmaktadır. Yaşlı nüfus ise sadece geçimlik tarıma yönelmiştir. Dul yetim ve yaşlılık gelirleri gibi sosyal güvenlik harcamaları kalemini oluşturmaktadır.

Bütünşehirleşmenin yarattığı koşullar Basak Köyü açısından kısa vadede büyük bir dönüşüm yaratmamıştır. Kent merkezine uzak oluşu kentsel gelişme ağı dışında kalışı toprak spekülasyonu adına bir süreç başlatmamıştır. Fakat köyde Bütünşehirleşme ile beraber köylünün kendi idame ettirme adına, ortak varlıkların kullanımı açısından ve köyün temel ihtiyaçları karşılama adına bir dönüşüm gerçekleşmiştir. Tarımsal üretim sürecinin olmazsa olması su sorununun çözümü açısından başlatılan ve köylünün kendi imkânları ile yaptırmaya çalıştığı su deposunun Bütünşehirleşme ile yarıda kalması köylünün hazır olmadığı koşullarla yüz yüze kalması sonucunu doğurmuştur.

Bütün köylü bir araya geldik. Kaymakamlığa bir proje sunmuştuk ihaleye çıkması için ama onu beklemeden el birliği ile soğuk su deposu yaptıralım dedik. Ama bizim köy kalabalık olduğu için bazı zamanlarda da civar köylere de veriyoruz bir tane daha ihtiyacımız var. Yapalım dedik ama bizim elimizden aldılar şimdi yetkiyi. Ben muhtar olarak para toplayamam köylü birlik olup bir şey yapamayız. Bana diyorlar ki sen dilekçeleri topla belediyeye git ver. Ee onlar ne zaman dilekçemi işleme alacak yapacak belirsiz.

H.A, 76.

Yukarıdaki koşullar köylünün uzun yıllardır getirdiği kendi kendine yetebilirlik ve hayatta kalma stratejine yönelik olumsuz bir etki yaratmaktadır. Köylünün temel geçim kaynağından ve gelir kaynaklarında uzaklaştırılması kolektif tüketim olanaklarının ellerinden alınmasına neden olmuştur. Köylüyü köylü yapan en temel özelliklerinden biri olan ortak üretim ve kendi kendine yetebilme ortadan kalkmıştır.

Böylelikle köylü toprakla kurduğu metabolik ilişkiden aşama aşama koparılmaktadır. Üretim koşullarının giderek piyasa ilişkilerine açık hale gelişi, geçim zorlukları çeken köylüyü (özellikle genç ve orta yaşlı) kentsel istihdama yöneltmiştir.

Yaşadığı dönüşüm konusunda henüz yeterli bilgiye sahip olmayan, yaratacağı sonuçları kestiremeyen Basak Köylüsü elindeki sınırlı arazi ve koşulları ile toprağına ve köyüne tutunacak ya da kente göç yoluna başvuracaktır. Yaşlılar için köy dışında bir yaşamın mümkün olmadığından içe kapanarak ve yalnızlaşacak bu sürece dâhil olurken, gençler için toprakla kurdukları ilişkinin giderek zayıfladığı bir sürece girilmiş olacaktır.

4.4.1.2. Nüfus Hareketleri Açısından

Köye ilk yerleşmeler 1500’lü yıllarda kendilerini saldırılardan korumak isteyenlerin yurt arayışlarıyla başlamıştır. Baskınlardan ve akınlardan korunmak için köye ilk olarak dört kardeşin (ki bunların dedeler olduğu söylenir) sulak bir alan olması sebebiyle burayı seçmiş olabilecekleri rivayet edilir. Köyde ilk yerleşimin mesken özelliği ise bu amacı doğrular biçimdedir. Öyle ki varlığını 1950- 1960’lara kadar sürdüren köy evlerinin mimari yapısına bakıldığında anlaşılmaktadır. Köye ilk yerleşenler evlerinin üstündeki damlara tek giriş çıkışı olan ve kolay bir şekilde kaçmaya elverişli bir kapı yapmaları ve damlarda sığınak biçimindeki yapılar bir yerleşmeden çok koruma güdüsüyle hareket ettiklerinin bir göstergesidir (Aslan, 2012a: 4).

Köyünün nüfus hareketlerindeki en önemli dönüşüm Türkiye’nin yakın tarihinde yurtdışına yapılan işçi göçlerine paralel olarak gerçekleşmiştir. Köyden ilk olarak 1960’lı yıllarda Alman Fransa ve Hollanda’ya göçler başlamıştır.

Nisan 1969’da köyden çıkıp Almanya’ya gitmek üzere o dönemin buram buram köy kokan yerden ayrılıp İstanbul’a geldim. Burada herkes gibi Almanya yetkilileri tarafından sağlık taramalarını geçtim. Bu muayenelerde okuryazarlık, dişlerin eksiksiz ve sağlam olması gerekliliği vücutta leke iz vb olmaması gibi birçoklarını... Vücutlarındaki en ufak bir varisin bile elenme sebebi olduğu ve birçok insanın geri çevrildiği taramaların hepsinden geçtim. Çeşitli işlemlerden geçip elimize lisanını bilmediğimiz evrakları imzalattı verdiler. Böylece Almanya’ya gönderildik daha doğrusu postaladık desek daha doğru olur (Aslan; 2012b; 107).

Köy özellikle nüfusun kırılma noktalarından en önemli dönem 2000’li yıllar olmuştur. Öyle ki 300 öğrencili bir okul varken köyde şimdi boş duran bir öğretmen lojmanı ve geriye bakımsız bir okul binası kalmış. Bu durum ise okuma çağında çocuğu olan aileleri zorunlu olarak kent merkezinde yaşamaya zorlamaktadır. Var olan okulunda açılması için yeterli öğrenci sayısına ulaşamadıklarından bugün eğitime kapanmış durumdadır.

Köyde birçok şeyimizi biz imece uslu yaparız; senede 3- 4 sefer imece olur. En çokta okulumuzu tamir ederiz. Yol su kadar önemlidir okulda. 1970 okulu imeceyle yaptık iyi hatırlarım. Genci yaşlısı herkes çalıştı. 300 talebeli okuldu. Hele sor ne oldu, 10 öğrenci bulamadık diye okul kapandı.

H. C, 74.

Bütünşehir Basak Köyü’nün nüfus hareketleri üzerinde yarattığı dönüşüm kent merkezine uzak köylerin akıbetini yaşadığı söylenebilir. Köyde özellikle 25 yaş altı

nüfusun eğitim aracılığıyla köyden kente göç etmektedir. Görüşmeler için köye giderken lise öğrencisi çocuğunu okuması için kent merkezinde bırakan bir anne ile konuşma fırsatım olmuştu. Ellerinde avuçlarında ne varsa okuması için harcadıklarını söyleyen kadın çocuğu için köyde kalırsa bir geleceği olmayacağı düşüncesi ile hareket ettiği anlaşılmaktadır. İlerleyen zamanlarda köyde yapılan görüşmelerin genelinde Basak Köylü 'sünün köyden ayrılma nedenleri olarak eğitimin ön planda olduğu görülmüştür. Sadece okuyarak köyden ayrılabilceği başka şartlarda bir geleceklerinin olmayacağı düşüncesi yaygındır.

Kızım tıp fakültesinde okuyor. Köyde kalsa ne yapacaktı. Okumazsan bizim köyden başka bir şansın yok. Mezun olur görevine başlar köye de yazları gelir. Genç kimse kalmadı okulumuzda olmadığı için taşınmalı eğitim de nereye kadar köylü imkân bulursa şehre gidiyor. Ama bakıyor şehir de pahalı tutunmayan geri dönüyor. Biraz kayısı biraz ceviz bir iki dönüm bahçe ile geçim salıyor.

H.A, 74.

Basak Köyü Bütünşehir ile birlikte köyün temel ihtiyaçlarının karşılanması, köy yönetimi ve gelir kaynaklarını kaybetmiştir. Köyde sağlık ve eğitim gibi temel ihtiyaçların son 5-6 yılda ortadan kalkması gençleri kent merkezlerine göçe zorlarken köyde kalan ve göç imkânı olmayan yaşlı nüfusu köyde kalmaya mecbur bırakmıştır. Hem köy hem de köylü giderek yalnızlaşmaya mahkûm edilmiştir. Bu yalnızlaşma kentleşme karşısında uzak köylerin giderek içine kapanmaları ile sonuçlanmıştır.

Günümüz köylerinin bir özelliği olan yazları köye giden ya da köyde yazlık ev yapan hatırı sayılır kitlenin varlığı Basak Köyü'nde de mevcuttur. Yazın köye aidiyet hissettikleri için gelen ve toprakla ilişkisini köyüyle ilişkisini koparmak istemeyen köylülerde bulunmaktadır. Sadece meyve ve sebze ekimi yapan kışlık yiyeceğini oluşturan bir köylü kesiminden bahsedilebilir.

Doğma büyüme buralıyım kızım ben anam babamda burada doğmuşlar. Çocukluğumuz dağda bayırda çalışarak geçti. Hayvan yyardık, ekin biçerdik, ot toplardık. Şimdilerde hele de 10- 15 senedir hiç kalmadı ne tarım ne hayvancılık. Kışın köyde değiliz yazın geliyoruz sebze meyve ekiyoruz. Kışın kalmıyor kimse boşalıyor köy ama nüfusu fazla olduğu için yine çok insan var bu köyde.

S.A. 71.

Basak Köyü'nün nüfusu yıllar içinde azalsa da köyün civar köylere oranla hep yüksek olmuştur. Fakat son 6 yılda köyün nüfus hissedilir oranda azalmıştır. Azalmasındaki en büyük etken ise genç nüfusun köyden uzaklaşmasıdır. Okul ve sağlık

oçağı hizmetinin de verilmediği koşullarda köyde yaşam kışın yaşlı nüfus barındırırken yazında köye gelen yazlıkçı nüfusa ev sahipliği yapmaktadır. Basak köyü özellikle genç nüfusunda yaşanan bu azalma son on yıllardır ülkede yürütülen sistematik politikalar ile doğrudan orantılıdır. Bütünşehirleşme ile ise, bu süreç hız kazanmış ve köyde yaşam koşulları giderek zorlaşmıştır. Genç nüfus için imkân sunmayan köy, orta yaş ve üstü için sadece varlığını korumak ve yaşam mücadelesini devam ettirmek üzerinde anlaşılmaktadır.

4.4.1.3. Geçim Araçları ve İstihdam Açısından

Köylü toplumların en önemli geçim aracı kuşkusuz topraktır. Basak için ise toprak vazgeçilmez bir varlıktır. Çünkü sahibi olduğu ve olacağı her şeyi ona sağlayan tek ve biriciktir. Toprağın yıllar içinde tarımsal üretimin azalmasına paralel olarak verim ve çeşitliğindeki azalma göz önüne alındığında, köylü toprak dışı gelirlerle hayatını idame ettirme yoluna gitmiştir. Köyden yurtdışına göç veren ve emekli olarak köye dönenlerin toprak uğraşı bahçe tarımı ile sınırlı kalmıştır. Köyün özellikle 2002’li yıllara kadar berber, sucu, elektrikçi gibi küçük zanaatçısı mevcutmuş. Bugün ise sadece kahvesi ve içinde çok sınırlı sayıda ürünü barındıran bir bakkalı vardır.

Köylünün toprak ile olan ilişkisindeki zayıflama üretimdeki azalma köy dışı geçim olanaklarını yönelmeyi zorunlu kılmıştır. Dönüm başına alınan devlet desteğinin azlığı, ekim sonrasında yaşanan pazarlama soruları ve ürünün değersizliği köylüyü üründen koparmıştır.

Şimdilerde öyle tarım hayvancılık yok küçük çapta insanlar kendilerine yeteni kadarını yapıyor. Köylülük kalmadı ki işte evinin önünde bahçesi var meyve sebze eker. Geri kalanını bakkaldan alır. Parası olura şehre iner Hekimhan’dan Malatya’dan alır. Ama taze emek bulamıyor. O yüzden evinde yapar ekmeğini. Küçük zanaatçı yok köyde sucu, elektrikçi ufak tefek işlerin olur şehirden çağırıyorsun. Berber yok mesela. Ama iki kahvesi var. Yani demem o ki oturuyor köylü.

İ. Ç, 75.

Basak köyünde bütünşehirleşmeden önce başlayan ve sonrasında da devam eden süreçte köyde yaşamak dışında köyle ilişkisi kalmayan hatırı sayılır bir nüfus vardır. Tarım ve hayvancılığı sadece geçimlik gerçekleştiren köylü tarım dışı gelirlere muhtaç hale gelmiştir. Devletin dönüm başına verdiği sınırlı bir ücret, dul yetim aylığı, kimsesizlik ödeneği ve engelli aylığı gibi sosyal güvenlik gelirlerine muhtaç olan köylü sayısı oldukça fazladır. Böylece yazı kıt kanaat geçiren, kışın ise yardımlarla güç bela

yaşan köylü topraktan ve üretimden koptukça daha derin bir toplumsal eşitsizlikle karşı karşıya kalmaktadır.

Köyde kalanlar geçimlerini şöyle sağlıyor. Tarlasını ekip biçiyor, ceviz var kayısı var, bahçesi var. Ama kayısının cevizin bir garantisi yok geçen iki yılda ikisine de bir don vurdu. 12 ay uğraş sonra eline hiç bir şey geçmiyor. Devletin garantisi de yok. Köyde durumu iyi olmayıp sosyal yardımlaşmadan 5- 10 kişi kömür yardımı alıyor o da ne yanmayan kömür. Dul ve yetim maaşı alanlar var.

H.A, 74.

Basak Köyü'nün özellikle Bütünşehirleşme sonrasında ihtiyaçlarını ilçe merkezinden ve kent merkezinden sağlama yoluna gitmiştir. Bu durum ise giderek azalan tarımsal üretimi sekteye uğratmıştır. Yazın kayısı ve ceviz üretiminden elde sınırlı gelir ve devlet yardımları kıt kanaat bir geçim yaratmıştır. Köy bakkalının söyledikleri köyde neden esnaflığın ortadan kalktığının göstergesidir. Köylünün köyünde kalmamasının nedenlerini de açıkça ortaya koymaktadır.

İki senedir bakkalcılık yapıyoruz. Çiftçilik yaptık, bahçecilik yaptık, malcılık yaptık uzun seneler. Şimdi de var ineğimiz tavuğumuz ama az tabi eskiye göre çok az. Bakkalda çok iş olmuyor hazıranda gurbetçiler gelince satış oluyor en çok onlar alıyor bir şeyler. Malları toptancıdan getiriyoruz. Malatya'dan getiriyoruz. Biz yaz kış buradayız. Eskiden köy daha kalabalıktı. Toplu cem olurdu. Burada şimdi ebe yok doktor yok iğnem var vurduramıyorum. Acil hasta oldu geçenlerde öle yazdı. Zorla götürdüler. Ebesi hemşiresi gelsin burada yaşasın, her şeyi var yeri evi köylü her şeyini veriyor.

N.Ç. 47.

Köylüyü geçim araçlarından istihdam olanaklarında koparan bir süreç olarak Bütünşehirleşme özellikle Basak gibi kent merkezine uzak köylerde köylünün yalnızlaşmasına üretmeden ve kısıtlı tüketim imkânları ile yoksulluk ve geçim sıkıntıları ile yüz yüze bırakmıştır. Tarımsal üretim ve türevlerinin ortadan kalktığı koşullarda köylüler kentsel istihdama yönelirken köyde kalmak zorunda kalan kesim için ise de şartlar giderek ağırlaşmaktadır.

Bütünşehirleşme ile tarımsal üretimden kopması ve köylünün imece, salma gibi öz kaynaklarından mahrum kalmasıyla geçim araçları ve istihdam olanakları değişmiştir. Basak Köyü nüfusu her geçen yıl azalmaktadır. Köyde yerel hizmetleri sunumunda yaşanan sıkıntı köylüyü köyünde barındırmamaktadır. Dolayısı ile köy nüfusundan yaşanan bu azalma köyde esnaflığı ortadan kaldırmıştır. Köylü kentte geçici işler ile hayatını idame ettirirken, köyde kalanlar ise geçimlik tarım ve sosyal güvenlik gelirleri ile yetinmek zorunda bırakılmıştır.

4.4.1.4. Hizmetlere Erişim Bakımından

Köylerin yerel hizmetlere erişimi ve ihtiyaçlarının giderilmesi kuşkusuz tüzel kişiliğin varlığı ile bir anlam kazanmaktaydı. Öyle ki imece, köy bütçesi, köy derneği gibi kurumlarla doğrudan hizmeti gerçekleştirebilme kapasitesine sahipti. Köy tüzel kişiliğinin kaldırılması ile köylünün kolektif olarak gerçekleştirdiği bu etkinlikler artık bürokratik süreçlere bırakılmıştır. Köy muhtarlarının işlevsizleştirilmesi hizmetlerde kesintiye neden olmuştur. Hizmetlere erişmek için gerek Hekimhan Belediyesi ve Malatya Büyükşehir Belediye'sindeki farklı bürokratik aşamalardan geçerek elde edebilecek olmaları, erişim zorluğu ve gecikmeleri beraberinde getirmiştir. Basak Köyü'nün muhtarı ile yaptığım görüşmede sarf ettiği sözler süreci açık bir biçimde ortaya koymaktadır;

Ben hizmet alamama durumumuzu daha önce birçok yerde dile getirdim. Büyükşehir olsun Hekimhan Belediyesi olsun toplantılarda söyledim. Köylerin neyi vardı bütçesi vardı, köylüden her sene para topluyorduk. Şimdi o kalktı. Köylü imece usulü çalışırdı mesela bu muhtarlık binasını 2009 da imece usulü biz yaptırдық. İmecesini bütçesi elinden alınıyor köylünün başka geliri yok ki. Bize diyorlar ki siz oturun hiçbir iş yapmayın. Bir ihtiyacınız olursa bize dilekçe yazın biz gelip yapacağız diyorlar. Buraya gelmeleri aylar sürer. Kısacası büyükşehrin bize bir faydası olmadı.

H. A, 74.

Yerel hizmetler bakımından en acil ihtiyacın kanalizasyon olduğu köyde köylünün tek muhatabı olan muhtarın bu konuda etkisiz kalması Bütünşehirleşmenin Basak Köyü'nde neden olduğu olumsuzlukların başında gelmektedir. Köylünün alıştığı bir düzenin aniden köklü bir biçimde değiştirilmesi, değişime kapalı ve direnen toplumsal formasyonlar için oldukça zorlu koşullarla köylüyü karşı karşıya bırakmaktadır. Büyükşehir olma sürecini olumlayarak sahneye koyan siyasal iradenin aksine köylü açısından beklentileri karşılayamayacağı gerçeği özellikle de Basak Köyü açısından oldukça aşikârdır.

Büyük şehir olunca da bir şey değişmedi ki kızım ne olacak Hekimhan Belediyesi zaten zayıf, yetişemiyor. Büyükşehir buraya nasıl yetişecek Şu gün en acil ihtiyacımız kanalizasyon çünkü sıkıntılı bazı evlerin yok hala. Dilekçe verip söylüyoruz muhtara diyor ki belediye yapacak bizlik bir şey yok bu nasıl iştir kırk yıllık âdeti değiştirdiler.

H. C, 74.

Köylü için “ 40 yıllık âdeti değiştirdiler” yakınması haklı olarak hem toplumsal hayatın gerekleri hem de günlük hayat pratiklerine yansıyan büyük bir dönüşüm yaratmıştır. Muhtarlık kurumu, İl Özel İdaresi ve Kaymakamlık aracılığı ile hizmet kanallarının ortadan kaldırıldığı koşullarda köylüde bir kafa karışıklığı ve belirsizlik

hâkim olmuştur. İlçe belediyesinin sınırlı şatları büyükşehir belediyesinin uzaklığı köylüde tedirginliği de beraberinde getirmiştir.

Köylerin mahalleye dönüşmesi hizmet almamız açısından iyi olmadı. Bunun olması 1,5 yıldır mesela belediyeye bağlandık bir hizmet görmedik. Özel İdareden daha iyi hizmet alıyorduk. Kaymakamlıklar bizim yaptığımız projeleri ihaleye açıyorlardı. İçme suyu, yol, su deposu gibi... Bugün ise hem Hekimhan hem de büyükşehirden hizmet alamıyoruz. Ufak tefek şeyler dışında bizim işimiz yok muhtarlar boş oturuyor.

H.A. 74.

Kentleşme ağının dışında kalan ve kent merkezine uzak bir köy olarak Basak, tüzel kişiliğinin de kaldırılmasıyla yerel hizmetlere erişim açısından bir eşitsizlikle karşı karşıya kalmıştır. Köyün öz kaynaklarının ellerinden alındığı koşullarda bütünşehirleşme ile ortaya çıkan koşullar arasındaki belirsizlik köylüyü çaresiz bırakmıştır. Yönetim açısından ortaya çıkan boşluk ve yetki karmaşası hizmet sunumunu geciktirirken, köyleri unutulmuş ve boşalmış mekânlar olmaya zorlamaktadır.

Hipotezde de vurgulandığı biçimi ile Bütünşehirleşme'nin yerel hizmetlerin sunumunda ortaya çıkaracağı eşitsizliği en derinden hisseden köy Basak olmuştur. Basak Köyü kent merkezine uzaklık açısında yol ve alt yapı hizmetlerinden yeterince yararlanamayışı Bütünşehirle beraberde değişen pek bir şey olmadığının açıkça görülmesi açısından açık bir örnek oluşturur.

Bugün köye en acil ihtiyacımız, yetkililere ulaşamamak ve hizmet alamamak. Yolun yarısını asfalt yaptılar yarısı duruyor. Sonra yaparız dediler yapmadılar. Gittim Hekimhan'a büyükşehirin projesinde var diyor şef müdüre gidiyorum yok diyor. Sadece DSİ den hizmet aldık son dönemlerde soğuk su deposu yaptırık. Büyük işlere gelmiyorlar ama ufak tefek yol açma genişletme gibi hizmetler alıyoruz. İki tane kepçe göndermişlerdi. Dağ yolundaki taşlık bölgeyi açtılar hayvanlar rahat gidip gelsin diye.

H.A. 74.

Köylüye en acil ihtiyaçlarının ne olduğu sorusu yöneltildiğinde hizmet sunumunda ortaya çıkan yetki kargaşasının çözülmesi olarak yanıt veriyorlar. Hangi ihtiyaç için hangi kurumun kapısını çalacağını bilemeyen köylü bürokratik süreçlere hapsedilmiş durumdadır. Bu koşullarda hizmetlerin sunumunda belirsizlik ve gecikmeler ortaya çıkarmıştır ve çıkmaktadır.

Basak Köyü kentsel hizmetlerden yeterince faydalanmamaktan şikâyetçi iken Bütünşehir ise bu durumu daha da karmaşık hala getiren bir dönemi başlatmıştır. Öz gelir kaynaklarını da kaybeden köylü acil ihtiyaçlarını dair giderememeye başlamıştır.

Muhtarların “dilekçe memuru” olması ile işlevsiz hale getirilmesi yerel yönetimlerin en temel kurumları olan muhtarlığa büyük darbe vurmuştur. Uzun bürokratik süreçlere bırakılan hizmet alım süreci köylü için külfet olmuştur. Yol, su, elektrik ve altyapı gibi hizmetlerin köylerin politik eğilimlerine göre gerçekleştiği aynı zamanda seçim süreçleri ve oy kaygıları ile yapıldığı bir ülkede Bütünşehir sorunları çözen değil sorunları karmaşıklaştıran bir süreci başlatmıştır. Basak Köyü de hem kent merkezine uzaklığı hem de politik eğilimleri dolayısı ile yerel hizmetlere erişimde sorunlarla başa bırakılmıştır.

4.4.1.5. Toplumsal Yapı ve İlişkileri Açısından

Köklü bir tarihi geçmişi olan Basak Köyü yakın tarihsel döneme kadar geleneksel kurumlarını koruyan ve yaşatan bir köy olmuştur. Sadece Köy içinde değil kent merkezine, Malatya dışına hata yurtdışına yerleşmiş olan Basaklılar kültürlerinin yaşatılması konusunda gerekli hassasiyeti göstermiştir. Malatya ve Ankara merkezli iki dernek üzerinden organize olan köylüler Basak için çalışmalar yürütmektedir. Fakat özellikle son 15 yıllık süreçte köyde yerleşik nüfusun azalma toplumsal ilişkileri zayıflatmış. Köyde ortak yapılan ve köyün kendine özgü kültürel faaliyetleri ya tamamen yapılmaz olmuş ya da düşük katılımlarla gerçekleşir olmuştur. Köyde orta yaş ve üzerinde olanların anlatılarından yola çıkarsak Basak Köyü’nde üretim ve tüketim ilişkilerinin bir hayli çeşitli ve köylü arasındaki dayanışmanın da oldukça yüksek olduğunu görebilmek mümkündür. Günlerce süren ekin ekimi sonrasında gerçekleşen hasat döneminde köylü hep birlikte bu süreci gerçekleştirmişlerdir.

Köyde büyük toprak sahipliği ve köy ağalığı gibi ayrışmaların çok derin olmaması bu süreçte önemli rol oynamıştır.

Tarım köyde tabi ki eskisi gibi değil. Arpa ekilirdi, buğday ekilirdi, hayvan yemi ekilirdi. Herkes tarlasını biçer hayvanları ile getirirdi. İhtiyacı olana yardım edilirdi. Köyün ortasında harmanlar vardı. “Şılın” ki biz öyle deriz sap yığınları birbirine değirdi. 80’li 90’lı yıllara oranla tarımda büyük bir düşüş var. Çocukluk yıllarımda bütün dağlarda sürüler olurdu. Her köylünün evinden alırdı çoban. 6- 7 sürümüz vardı. Az bir rakam değil. Şimdi neredeyse bitmiş durumda evlerde bir iki tane geçimlik hayvan var oda küçük değil büyükbaş.

H. A. 74.

Köylünün toprakla olan ilişkisinde yaşanan dönüşüm beraberinde toplumsal hayatın ve ilişkilerin dönüşümünün bir başlangıcı olmuştur. Ekin biçme daha sonrasında hasat toplama süresince kolektif bir üretim süreci gerçekleştiren köylü özellikle son 5-6 yılda tarımsal üretimde yaşanan düşüşle paralel olarak azalmıştır.

Bu açıdan tarımdan ve hayvancılıktan yani köylüyü köylü yapan özelliklerinden çıkartılması köyün toplumsal yapısı ve ilişkilerin doğrudan etkilemektedir. Öyle ki köylünün özellikle Basak gibi kent merkezine uzak bir dağ köyünde yaşayan insanların tek özellikleri köyde oturmak olmuştur. Bu durum ise zorunlu koşullarda gerçekleşen ve köylüyü yalnızlaştıran ve yoksullaştıran bir durum yaratmıştır.

Köy gençliğimde böyle miydi? Yaz kış bütün köylü bir aradaydık. Cem yapardık, kış yarısı olurdu. Lokmalar dökerdik hep şenlikli olurdu bizim köy. Şimdi bir kış yarısı yapıyoruz oda eskisi kadar kalabalık olmuyor belki bu sene yapmazlar bile. Ben gençken komşularla köy meydanında çeşme başında evlerimizde toplanırdık. Şimdi bak sağ ev boş sol ev boş. Bekliyoruz ki yaz olsun da köye gelenler ola.

L. Ç. 54.

Köyün birlik ve beraberliğini güçlendiren ve toplumsallaşmasının en önemli göstergesi olan ortak üretim, tüketim ve şenlikler özellikle son 5-6 yılda oldukça azalmıştır. Köyde genç nüfusun olmayışı bu dönüşümün en belirgin yanını oluşturmuştur. Bütünşehirle beraber köylüyü köylü yapan imece, salma gibi faaliyetlerin ve köy derneği gibi köyün işlevsel kurumlarının ortadan kalkması ortak ilişkileri sekteye uğratmıştır.

Basak köylüsü komşuluk ve akrabalık ilişkilerinde birbirleri ile oldukça iyi ilişkileri ile bilinen bir köydür. Köyde kış yarısı, köy düğünleri ve ortak harman gibi faaliyetler köylünün toplumsal yapısını ve ilişkilerini güçlendiren özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır. Basak Köyü Bütünşehirle beraber son 6 yılda köyde sağlık ve eğitim hizmetlerinin eksikliği köyde yaşayanları kent merkezine göç etmeye yönlendirmiştir. Bu koşullarda köylü kolektif etkinlikleri gerçekleştirmeye devam etse de katılımın düşük olması ile karşı karşıya kalmaktadır.

Köyde 4-5 sene öncesine kadar toplu Cem'ler olurdu. Hep beraber yapardık. Yemekler yapılır yenirdi. Artık kimse yok ki köyde geçen sene yapmadık. Köylü yazın geliyor kışın gidiyor. Biz Yaz kış buradayız ne yapalım gidecek başka yerimiz yok. İnsan o zamanları özleyiyor.

N.Ç. 65

Köy nüfusunu son on yılda azaldığı ve köylünün toprakla ilişkisinin giderek koptuğu düşünüldüğünde köyünün gündelik yaşamı da bu süreçten etkilenmektedir. Alevi köyü olması kalabalık Cem Törenlerinin yapıldığı dönemler artık geride kalmış. Sadece Kış Yarısı yapılmakta fakat son birkaç yıl içinde köylünün ve gençlerin katılımı giderek düşmektedir.

Basak Köyü'nün köklü bir tarihi oluşu yerleşmenin 1500'lü yıllara dayanması kültürel mirasın oldukça gelişmesine katkı sağlamıştır. “Anadolu Kırsalında Alevi Köylülüğü”nün örneklerini taşıyan Basak toplumsal yapısı ve ilişkilerinin günümüze kadar devam etmesine katkıda bulunmuştur. Gerek köy içinde gerekse de köy dışında gerçekleştirdiği faaliyetlerle bu özelliğini korumak adına çalışmalar yürütmektedir.

Kızım burası Alevi köyü bizim çok değerli insanlarımız vardı. Cemler yapardık musahip kardeşliği yapardık. Dedenin yanında “daral dururduk” sorulurdu bu adamdan razı mısınız? İtiraz edenlerin itirazı dinlenirdi. Birinin hakkına girdiyse mahkeme kurulur hesabını verirdi. Bedelini öderdi. Artık para ya da mal olurdu. Yoksa bir daha Cem'e giremezdi. Düşkün ilan edilirdi. Büyük cem evimiz vardı semahlar dualar ederdik. Dinini Kuran' bilen bir köyüz biz ahlâkî ve dürüstlüğü ile meşhur bir köyüz.

H.C.74

Bütünşehirleşme ile beraber Basak Köy'ünde yaşanan değişimler birbirleri ile ilişkili olarak ortaya çıkmıştır. Köylünün tarımsal üretime giderek kopması köylüyü tarım dışı gelirlere özellikle kentsel gelirlere yöneltmiştir. Bu durum ise köylü nüfusu aşama aşama azaltmıştır. Köy tüzel kişiliğinin kaldırılması ve köy kurumlarının işlevsizleştirilmesi yerel hizmetlerinin sunumunda eşitsizlikler yaratmıştır. Okul ve Sağlık Ocağı'nın olmaması köyde yaşamı zorlaştırmış bu durum ise köyde devamlı nüfusu azaltmıştır. Bu azalma köylünün kolektif ilişkilerini zayıflatırken toplumsal yapısını ve ilişkilerini aşındırmıştır.

4.5. Bütünşehir Yapılanmasının Malatya Sötlöce Köyü Üzerindeki Etkileri

Malatya Sötlöce Köyü'nün Bütünşehirleşmeden etkilenme süreci köyün kendi iç dinamikleri üzerinden anlaşılabilir bir olgudur. En küçük toplumsal yapının bile kendi içinde homojen olmayışı ve sosyo-ekonomik farklılıkları barındırması, köyde yaşayanların Bütünşehirleşme sürecinden etkilenme biçimlerini de değiştirmektedir. Bu bakımdan Sötlöce Köyü'nde gerek 19-25 Nisan 2016 tarihlerinde yapılan genel gözleme dayalı görüşmeler gerekse de 26-28 Temmuz 2017 tarihlerinde açık uçlu sorularla derinlemesine yapılan görüşmelerde elde edilen bulgular sötlöce köyünün Bütünşehir öncesinde de başlayan dönüşümünün Bütünşehirle hızlanarak devam ettiğini ortaya koymuştur. Fakat Sötlöce'nin özellikle büyük toprak sahibi olan ailelerinin topraklarını satma eğilimlerinin değişkenlik göstermesi, köylerini bırakma olasılıkların düşük olduğu ve tarımsal üretiminin devamlılığını yönünde eğilimleri olduğu da

gözlenmiştir. Bu eğilim kuşkusuz tarımsal üretimden başka bir yolu olmayan ve geçimlerini idame ettirmenin tek koşulunun tarım olması ile doğrudan ilişkilidir.

Sütlüce’de köylü yaşam biçimine dair en belirgin özelliklerinden biri ise, hayvancılığın yıllar içinde azalsa da devam ediyor oluşudur. Özellikle kent merkezine yakın olması pazarlama açısından bir kolaylık sağladığı için hâlâ köyün önemli geçim araçları arasında yerini alıyor. Bütünşehirleşme ile beraber ulaşım olanaklarının gelişmesi bu süreci olumlu etkilemiştir. Fakat bu etki köyün mera ve sulak alanlarının tarihsel süreçte azalmasıyla ve hayvancılığın özellikle orta yaş üstü köylü için bakım zorluğu yaratması hayvancılığı birçok evde sadece geçimlik bırakırken bazı hanelerde ise son bulmasına neden olmuştur. Mera ve sulak alanlarının çevredeki sanayi tesislerinden çıkan atıklarla kirlenmesi köyde tarımsal üretim hayvancılık ve sulamayı olumsuz etkilemiştir.

Hayvancılığın yanı sıra geçiminin büyük bir bölümünü de kayısı tarımdan sağlayan (az ve geçimlik olmak üzere arpa, buğday, tütün gibi ürünlerinde üretildiği) köy kayısının dönemsel olarak fiyat dalgalanmalarına açık oluşu ve pazarlamadaki sorunlar nedeniyle üretim miktarlarını azaltma yoluna gitmiştir. Özellikle şehir merkezinde istihdam olanaklarını tercih eden köylü açısından bu eğilim oldukça yüksektir. Bu durum ise, geçimini kentten sağlama olanağı arttıkça tarımsal üretimde ve istihdam da bir azalmayı da beraberinde getirmiştir. Bütünşehirle beraber ulaşım imkânlarının artması kentte gidiş gelişin belediye obüsleri ile sağlanması eskiden kullanılan köy arabalarının ücretlerinden kısmen daha cazip olması bu eğilimi artmasına katkı sağlamıştır. Köyün alt yapı hizmetlerinde Bütünşehir olması ile beraber kısmen bir artış sağlanmıştır. Su, elektrik kanalizasyon atık toplama gibi yerel hizmetler için daha öncesinde köylü kendi imkânları ile gerçekleştirirken şimdi doğrudan Malatya su işleri olan Maski aracılığıyla ve elektrik idaresini doğrudan arayarak hizmet almalarının önü açılmıştır. Bu durum ise kentsel hizmetlerin sunumda köyleri de kentler ile aynı koşullara kavuştururken aynı zamanda da hizmet sunum sahasının genişlemesi yeni sorunlarında başlangıcını oluşturmuştur. Yerel hizmet sunumunda ödenen vergiler açısından kentlilerden bir farkı kalmamıştır. Fakat hizmetlerin sunumunda gecikmeler ve aksaklıklar kentsel kolektif hizmetlere de eşitsizlik yaratmıştır.

Sütlüce Köyü'nün kent merkezi ile olan ilişkisi kentleşme oranı yükseldikçe sıklaşmaya başlamıştır. Özellikle Bütünşehirle birlikte saat başı hareket eden belediye otobüsleriyle bu etkileşim giderek sıklaşmıştır. Bu durum hem köylünün gündelik yaşamını hem de nüfus hareketlerini dönüştürmüştür. Gündelik yaşam içerisinde şehre gidip gelme sıklığı köyde geçirilen zamanı azaltmış, şehir merkezine ulaşım kolaylığı ise şehre taşınma oranını düşürmüştür. Kentle olan gidiş geliş sıklığı köylünün tüketim alışkanlıklarını dönüştürmüş, kentsel tüketim maddelerini köye taşımıştır.

Yukarı da daha çok genel gözlem ve görüşmelere dayanarak Sütlüce Köyü'nün Bütünşehir karşısındaki değişimine değinilmiştir. Aşağıda, etkileri üzerine açılan ana başlıklar üzerinden konu daha detaylı bir biçimde anlatılmaya çalışılmıştır. Köyü Bütünşehir karşısında yaşadığı çözülme, kendi içinde koruduğu geleneksel yapının direnme kanalları ve kendi içinde süreci farklılaşarak nasıl deneyimledikleri ortaya konulmuştur. Bu bakımdan oluşan etkilere geçmeden önce genel hatlarıyla Sütlüce Köyü'nün toplumsal yapısı üzerinde durulmuştur.

4.5.1. Sütlüce Genel Özellikleri

Sütlüce 2012 öncesinde Malatya merkeze bağlı bir köy iken 2014 yerel seçimleri sonrasında iki merkez ilçeden biri olan Malatya'nın Yeşilyurt ilçesine bağlanmıştır. 1980'li yılların başlarında şehirlerarası yolun yapılmaya başlanması ile ikiye ayrılmış bir köydür. Bu ayrımla beraber köy aşağı sütlüce ve sütlüce olarak ifade edilmeye başlanmıştır. Köye ilk yerleşmelerin olduğu 1940'lı yıllardaki isminin Mandıra olduğu bilinmektedir. 1960'dan bugüne ise köy Sütlüce ismi ile anılmaya başlanmıştır. Nüfusunun büyük bir kısmı Adıyaman İlinin Porga ismi ile anılan bölgesinden yapılan toplu göçlerle oluşmuştur. Porga dışında ise yine Adıyaman'ın diğer ilçe ve köylerinden göç alan bir köydür. 1940'larda başlayan bu göç hareketi 1950-1960 yıllarında da yoğun olarak devam etmiştir.

Büyük tarım arazileri üzerine kurulan ve dönemin gelir getiren tarım ürünleri olan arpa, buğday, tütün, pancar gibi ürünler ekilirken, özellikle Malatya'da kayısı tarımı ve ticaretinde yaşanan süreç ile beraber kayısı ve kayısı fidancılığı yapmaya başlamıştır. Fakat bugün toprakların miras yolu ile bölünmesiyle (köy genelinde ortalama 15- 20 dönüm arazi) yaşanan küçülmeyle sınırlı arazide kayısı ekimi yapılmaktadır. Evlerin bahçelerinde ise daha çok hane ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik

olarak sebze ve meyve yapılmaktadır. Civar köylere karşın Sütölçe’de geçimlik hayvancılığın dışında evlerin yanlarında kurdukları küçük mandıralarda büyükbaş hayvancılık yapmaktadır. Fakat çoğu hanede ise 1-2 inek ve birkaç tavuk ile sadece geçimlik olarak hayvancılık yapılmaktadır.

Otoyol üzerinde bir köy olması Sütölçe’yi şehir merkezi ile yakın ilişkiler kurmasına olanak sağlamıştır. Özellikle otoyolun yıllar içinde genişletilmesi ile beraber ulaşım araçlarının sayısı da artış göstermiştir. Köy dolmuşu ve yakınındaki ilçelerin araçları buna izin vermiştir. Bu durum kentte çalışan köylü sayısının artırmıştır. Köyde yaşayan ve kentte istihdam edilen köylü hane sayısı oldukça farklıdır. Bugün de devam eden bu süreç Bütünşehirleşme ile beraber ulaşım ağının gelişmesi ile artış göstermiştir.

Sütölçe Köyü toplumsal yapı ve ilişkileri açısından daha çok muhafazakâr bir toplum yapısına sahiptir. Köyde çok sayıda camii, kuran kursu mevcuttur. Öyle ki köyde çok sayıda insan imamlık ve kuran kursu hocalığı mesleğini tercih etmiş ve etmek istemektedir. Eğitim tercihleri üzerine yöneltilen sorulara verilen cevaplar bu eğiliminin yüksek olduğunu göstermektedir. Köyün yaşlılarının büyük bir kısmı özellikle 70 yaş ve üzeri Kürtçe konuşmaktadır. Gençler ise aile büyüklerin diline hâkim olsalar da Türkçe konuşmaktadırlar.

4.5.1.1. Toprak Kullanım Biçimleri Açısından

Köy toprağı kent toprağından farklı olarak tarımsal üretime yâda tarımsal üretimi destekleyen üretim biçimleri adına kullanılır. Köy toprağı ile kent toprağını ayıran en temel özellik budur. Bütünşehirleşme daha önce de sıklıkla vurgulandığı gibi köy toprağıının kullanım biçiminde yeni bir dönem başlatmıştır. Köy toprağı artık kent arazisi olmuş, tüzel kişiliğı kaldırılan köylerdeki imarlı, imarsız, mera, sulak alan vb bütün arazi üzerindeki tasarruf köylünün elinden alınmıştır. Bu koşullar altında Bütünşehirleşme köylünün toprak kullanım biçimini iki biçimde etkilemektedir. Bunlardan ilki tahmin edileceğı üzere köy toprağıının tarım dışı üretim ve tüketim yatırımlarına açılmasıdır. İkincisi ise köylünün toprağıını ekip biçme ve tarımsal üretimden giderek kopmasıdır. Bu başlık altında Sütölçe Köyü’nde Bütünşehirleşmenin toprak kullanım biçiminde yarattığı bu iki eğilimin nasıl oluştuğunu ortaya konmuştur.

Sütölçe Köyü’nün toprak kullanımı yıllar içerisinde değışkenlik göstermiştir. Öyle ki Türkiye genelinde pazar için üretimin ve tarımda makineleşmenin başladığı

1950’li yıllardan itibaren ürün deseni buğday, tütün, haşhaş, şekerpancarı oluşturmıştır. 1980’lerin sonuna doğru ise gerek tarımsal girdi fiyatlarının artması gerekse de devlet desteklerindeki azalma Sütölçe köylüsünü bu ürünleri üretimden vazgeçmesine neden olmuştur. Buna paralel kentin Kamu İktisadi Teşebbüsleri olan Sümerbank, Tekel ve Şekerbank’ın üretimi kademeli olarak azaltması, özelleştirilmesi ve ardından kapatılması (Sümerbank ve Tekel kapatılırken Şekerbank ise düşük kapasiteli üretime devam etmektedir) sürecinde ürünlerini pazarlama imkânı kalmayınca ticari getirisi yüksek olan kayısı üretimine geçilmiştir.

İlk traktörü biz aldık. 1963 model 5 ortaktık. Sonra herkesin eli bollaşınca kendileri de aldılar. Buğday, arpa, tütün, pancar ekerdik. Bizim 50 dönüm arazimiz vardı. Bütün araziye ekip biçerdik. Buğday arpagiller ürettiyorduk. Çat barajından Tohma’dan sulanıyordu bizim arazi su boldu toprak boldu şartlar elverişliydi

H. B. T. 65.

Yaklaşık 35 yıllık süre içinde Sütölçe Köyü toprağının büyük bölümünü kayısı üretimi için kullanmaktadır. Köy Malatya tarımındaki yaygın eğilime paralel olarak gerek büyük üretici (50 dönüm ve üzeri) gerekse de küçük köylü elindeki toprağı daha çok kayısı ekimi için kullanmaktadır. Tarım piyasasındaki koşullara bağılı olarak gerçekleşen bu üretim, doğal koşulların yarattığı olumsuzluktan sıkça etkilenmektedir. Sık sık yaşanan don olayları, pazarlama sürecinde yaşanan tekelleşme ve devlet desteğinin olmayışı vb koşullarda büyük sıkıntı içinde kalmaktadırlar. Fakat buna rağmen kayısı üretimi Malatya’nın köylerinde egemen olan tarımsal ürünü temsil etmektedir. Sütölçe halkı da Malatya’nın birçok köyü gibi geçiminin büyük bölümünü kayısı tarımı yaparak sağlamaktadır. Yıllar içinde bölünen topraklara rağmen yine de geniş toprakları olan çiftçiler ilin kayısı üretimine büyük katkı sağlamaktadırlar. Bu anlamda köyde büyük üreticilerin sayısı oldukça fazladır.

1980 yıllarına kadar büyük araziler vardı. Bu araziler üzerine büyük ekinler yapıldı. Zamanla bu topraklar bölündü bahçe oldu. Miras düşen evini yaptı arsasını böldü. Bahçeye çevirdi. Şimdi elindeki 15-20 dönüm arazide tarım yapaya çalışıyor.

M. Ç. 53.

Arazilerin miras yolu ile bölünmesi ve tarımsal üretimdeki rekolte düşüşü Türkiye tarımının genel sorunlarını oluşturmaktadır. Bütünşehirleşme öncesinde tarımsal politikaların sonuçlarının etkisiyle de ortaya çıkan bu durum, Bütünşehirleşme ile beraber değişime uğramıştır. Bu değişim ise, tarımsal üretim dışı kullanılan araziye tarım dışı kullanıma açma eğilimini güçlendirmektedir. Köy içinde müstakil ev ve

evinin önünde 1-2 dönüm bahçesi olan köylü için köyde kalmak ve tarımsal üretimden giderek kopmuş ve kentsel istihdama yönelmiştir.

Fotoğraf 5: Sütlüce Köyü Tarım Arazilerinden Biri

Kaynak: <https://www.facebook.com/seren.ada.52056>

Köy özellikle son 25-30 yılda kayısı üretimine dayalı bir tarımsal üretim gerçekleştirirse de kayısının genel sorunları ile yüz yüze kalmaktadır. Arazinin de yıllar içinde giderek değerlenmesi köylünün üretimdeki çeşitliliğini azaltarak tek bir ürüne yoğunlaşmaları ile sonuçlanmıştır.

Köyümüz eski sıvaş yolunu takip ediyor ve arazimizden geçiyor. 25 yıldır bu arazi gittikçe kıymetleniyor. Kuytu da kalan civar köylerden daha değerli hale geldi. Kayısı Ekimi 30 yıldır yapılıyor. Su kaynakları gittikçe azalıyor. Devletin kayısı üreticisinin su sorununu çözmeli.

H. B. T. 65.

Kayısı üretimi açısından büyük sayılabilecek yani yaklaşık 50 ve 100 dönüm arasında yapan ve yıllık ortalama 10 tona yakın kayısı sağlayan çiftçiler vardır. Fakat üretim sürecinin zorluğu, pazarlama olanaklarının tekelleşmesi kayısı için devlet desteğinin olmayışı gibi birçok sebepten üretim giderek daha da zorlaşmaya başlamıştır. Kazancının maliyetini karşılamamasından doğan sorunlar beraberinde üretimi azaltma yoluna gidilmesine neden olmuştur.

Kayısıdan para kazanılıyor, kazanılmıyor değil. Özellikle tutmadığı yıllarda iyi gelir getiriyor. Fakat gidere gelire vurduğunuz zaman işte sıkıntı orada başlıyor. Mazot pahalı gübre pahalı... Malatya'da 3-4 tane benim bildiğim tüccar var. Onlar oturuyor kendi aralarında köylünün kaderini belirliyor. Akbaşlar, Kırıcılar, Paşaoğulları bu firmalar tekel olmuş durumda. Bu araçlar ardan kalksa köylü kendisi pazarlasa daha güzel olacak.

H.Y. 23.

Kayısının üretiminden hasadına ve nihayet yaş ve kuru olmak üzere satışının gerçekleştirilmesine kadar devam eden süreç pazar koşullarına bırakılmıştır. Bu durum ise köylüyü pazarda tekel üreticilerle baş başa bırakmıştır. Üretiminin uzun aşamalardan geçerek pazara ulaşan bir ürün olarak kayısı köylüler açısından değerinin çok altında satılmaktadır. Aracı kurumların ve kentteki tekel üreticilerin inisiyatifine bırakılmıştır.

Sütlüce Köylüsü Malatya kayısının en büyük üreticilerinden biri olmasına rağmen üretim ve pazar sürecinde yaşadıkları sıkıntılara çözüm olarak köylü olarak birlikte hareket etmeyi önerse de bunun pratikte gerçekleşmediğinde farkındadır.

Köylü hakkını aramıyor. Biz eylem yapsak ses getirecek şeyler işte bak gör o zaman neler oluyor. Kayısı para etmiyor diye yakınacağımıza bir yıl beklet elinde satma! Ama bizim köylümüzde birlik yok. Kentli insan gibi hakkımızı aramalıyız. İki üç tane zengin tüccarın elinde piyasa onlar kazanıyor, geri kalan köylüde ne yaparsa yapsın diyorlar.

R. T. 27.

Şehir merkezine olan yakınlığının her dönem toprak fiyatlarını değerli kıldığı Sütlüce'de kentleşme oranındaki artışla beraber toprağın kullanım ve tanımlama biçiminde dönüşüm yaşanmıştır. Köye ilk yerleşim sürecinde verimli tarım alanı olarak tanımlanan köy bugün yaygın olarak değerli köy arazisi olarak tanımlanmaktadır. Öyle ki Bütünşehirleşme ile beraber köylünün en büyük beklentilerinden biri arsa fiyatlarında bir artış gerçekleşmesidir.

Yol üstü köyü ve arazisinin sulak olması Sütlüce Köyü'nü civar köylerden daha cazip bir hale getirdiği bir gerçektir. Köyün yaşam alanları dışında çevre araziler üzerine yazlık ev ve çitlik gibi yapılaşmalara satılmıştır. Fakat bu durum Bütünşehir

olması ile beraber köyün yaşam alanları ve köylünün tarım arazilerine de sığramaya başlamıştır. Köylünün arazisinin satma eğilimi ise bu süreçte başlamıştır.

Baharda bizim bu aşağıdaki arazinin etrafını çevirmişler inşaat devam ediyor. Göremiyoruz da neler oluyor. Orada eskiden oturanlar İstanbul'a yerleşmişti arazi boştu 3-4 senedir. Şimdi duyduk ki bir doktora satmışlar onlarda gelip yazlık ev yapıyorlar yani villa olacakmış. Üç katlı havuzu falan olacakmış.

F.C. 28.

Sütlüce Köyü'nün Bütünşehir olması ile beraber köy arazisinin köy dışından gelen yapancılara satma eğilimi artmıştır. Bu satışlar köy civarındaki arazisinin de ötesine geçerek yaşam alanlarına kadar ulaşmıştır. Köylünün tarımsal üretimden giderek azaldığı koşullar göz önüne alındığında köylünün arazini tarım dışı süreçlere açmaktadır. Köy formasyonunun *kentsel doku*'nun etkilerine açık hale gelmesinin en çarpıcı örneklerinden birini yazlık evler oluşturmaktadır. Kentte yaşayan ve üst gelir grubuna ait olanların kent dışı alanlarda konut ve yazlık ev eğiliminin giderek artması yer seçimi olarak kent merkezine görece yakın kırsal alanları ve köyleri kapsamaktadır.

Sütlüce Köyü'nün şehirlerarası yol üzerinde olması, köyden kente, kentten köye nüfus hareketlerine açık olması, köy toprağının değerinin Bütünşehirleşme ile artması ya da artmasına yönelik beklenti ve spekülasyonlar Sütlüce'nin *kentsel doku* etkilerine giderek açık olması sonucunu doğurmuştur. Köyde tarımsal üretimin devamlılığına imkân veren koşullar varlığını korumaktadır. Fakat köyde yaşamak dışında köy ile (tarım ve hayvancılık) ilişkisi olmayan nüfus için süreç farklı işlemektedir.

4.5.1.2. Nüfus Hareketleri Açısından

Sütlüce Köyünün şehir merkezi ile kurduğu yakın ilişki sebebiyle, nüfus hareketleri açısından çift taraflı bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Ulaşım olanaklarının artışı şehre taşınanların köyleri ile olan bağıni koparmamalarına ve yazları köylerinde geçirmelerine, köyde oturup şehirde çalışanların ise gidiş geliş yapmalarını sağlamıştır. Bütünşehir olması da köye ulaşımında yeni bir durum yaratmış ve köylünün kentle olan nüfus hareketliliğini hızlandırmıştır.

Köyün büyük bir kısmının akraba oluşu ve aile içi evliliklerin yaygınlığı köyden bu yolla oluşan göçleri engellemiştir. Bu geleneksel yapının son yıllarda kırıldığı özellikle okuyan gençlerin köy dışına çıkması köyün nüfus hareketinde bir

takım değişiklikler yaratmıştır. Öyle ki şehir dışına okumaya giden nüfus sayesinde köye faklı illerden gelenler olmuş.

İlk zamanlarda daha çok bu köyde akrabalar kızlarını birbirlerine vermişler. Herkes akraba köyde. Ama şimdilerde dışarıdan kızlar geliyor. Biz dışarıya veriyoruz. Zaman değişti. Sivas'tan Tokat'tan gelinlerimiz oldu. Köye geldikleri zamanda şaşırdılar bizim köyümüz köy gibi değil ki her şeyi var. Gelişmiş bir köy. Her istediğinde şehre gidiyorsun

G. T. 50

şehirleşme ile beraber özellikle 2012 sonrasında büyükşehir belediyesinin toplu taşıma imkânı sayesinde köylü şehirde çalışsa da köyde oturmayı tercih etmiş. Saat başı kalkan otobüs sayesinde gidiş gelişin rahatladığı dile getiren köylü, şehirde oturma maliyetinin daha yüksek olması sebebiyle köyde kalmayı tercih etmektedir. Sadece maddi sebeplerde de olmayıp köye hissettikleri aidiyet duygusu onları köyde tutmaktadır.

Benim oğlum araştırmada (Malatya Turgut Özal Eğitim ve Araştırma Hastanesi) çalışıyor. Bu sene evlendirdim. Sana şehirden bir ev alalım dedik istemedi. Kendisi de istemedi. Eşi de istemedi. Köyde onlara ev yaptık. Küçük bir ahır yaptık. İki tane inek aldılar. Köyde yaşıyorlar oğlum işe gidiş geliş yapıyor.

F. Ç. 47.

Sütlüce köyünün Bütünşehirleşme sürecinde nüfus hareketlerinde ikili bir dönüşüm yaşanmıştır. Ulaşım olanaklarının artışı, yolların genişletilmesi, asfaltlanması, civar ilçelerin otobüs dolmuş seferlerinin fazlaľařması bir yol üstü köyü olarak Sütlüce'de yaşayanları köyünde tuttuğu kadar köyden göçünde önünü açmıştır. Çocuklarını eğitim amacı ile kent merkezine gönderen ailelerin köyden kente taşınma eğilimleri yüksektir. Üniversite eğitimi için köy dışına çıka özellikle 25 yaş altı gençlerin eğitimleri bittiğinde köyde yaşamak istememeleri düşü ücretli işlerde olsa şehirde kalmak isteme eğilimleri yüksektir.

Fırat üniversitesinde çevre mühendisliği okuyorum. Yazları köye geliyorum. Ne iş varsa yapıyorum ki ben gidince arkamdan laf olmasın, aileme katkı olsun. Ama mezun olduğum zaman köye gelsem ne yapabilirim. şehirde iş bulmayı kalmayı isterim. Köyde tarım zor hayvancılık zor gübre fiyatları yem fiyatları pahalı. Kayısı şehirdeki tüccarlara veriliyor, araçlar var onlar alıyor. Evet, para kazanılıyor. Ama gelir gidere vurduğunuz zaman kazanılmış olmuyor. Mazot pahalı gübre pahalı yem pahalı ...

H. Y. 23

Köyde yaşamak dışında köyde toprağı ve hayvanı olmayan köylü için ise köyde yaşama isteği giderek azalmıştır. Özellikle kadınlarda eşlerinin işleri, çocuklarının da eğitimleri gereği kentte gidip gelmeleri yerine kentte oturmak daha

cazip gelmektedir. Arazi fiyatlarının Bütünşehirle beraber giderek artması ve köy arazisini kentsel arazi fiyatlarına yakınlaştırmıştır.

Eşim inşaat işi yapıyor. Köyde sadece oturduğum ev var. Evimizin önünde de bir dönümlük arazi. Eşim işi şehirde çocuklar okumaya şehre gidiyor. Bana kalsa durmam köyde. Bahçeye bostan ekiyorum. Tavuk alalım dedim. Eşim zaten hiç istemiyor. Kümes yapalım tavuk besleyelim dedim kabul etmedi. Mutfağın altına geliyor kümes yeri. Hani koku olur diye kabul etmedi. Hem komşuların bahçesine bostanına giriyorlar.

A. C. 43

Bütünşehirleşmenin ulaşım olanaklarındaki iyileşme köylünün kentle ilişkisini artırmıştır. Bu artış ise çift yönlü bir değişimi beraberinde getirmiştir. Kentte çalışanların işe gidiş gelişlerinin kolaylaşması kentte yaşamın zorlukları köylerinde kalmalarına neden olurken, köyde yaşamak dışında (tarım ve hayvancılık ile uğraşmayan) köyle bağı olmayan kesiminde köyden kente gitme eğilimi artmıştır.

4.5.1.3. Geçim Araçları ve İstihdam Açısından

Köyün gerek eski adı (Mandıra) gerekse de şimdiki adı köyde hayvancılığın önemli bir geçim aracı olduğunun ipuçlarını vermektedir. Köyde özellikle son 5-6 yıl içinde köyde hayvancılıkta büyük bir düşüş gerçekleşmiştir. Sadece hane düzeyinde geçimlik devam eden hayvancılık köylünün gelirinde de bir azalmayı beraberinde getirmiştir. Hayvan desteğinin yeterli olmaması ve kontrolünün yapılmaması hayvanlığının arışına bir katkı sağlamamıştır. Öyle ki kentte çalışan ve kentte yaşama eğilimi yüksek lan köylü için ise hayvancılık yük teşkil etmektedir.

Sütlüce köyü geçirdiği dönüşüme ve içinde barındırdığı eğilime rağmen geçiminin büyük bir bölümünü tarım ve hayvancılık ile sağlayan bir köydür. Fakat bunun dışında hanelerin bazılarında şehir merkezine çeşitli işlerde çalışanlara rastlamak mümkündür. Şehir merkezine olan yakın oluşu köyde yaşamaya devam etseler bile şehirde çalışmalarına olanak vermiştir. Köyde tek geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılığın yeterli kazancı sağlamamasına paralel olarak şehirde istihdam olanaklarından faydalanan köylülere rastlamak mümkündür.

Köyün gençlerinde fabrikalarda, belediyede araştırma hastanesinde çalışanlar her zaman olmuştur. Ne yapsın geçimi yetmiyor. Mecbur şehre gidecek. Bizim köyde her zaman şehre yakındı yolumuz vardı, köy dolmuşumuz vardı. Köyün gençleri sabah işine gider akşam gelirdi. Bugünde halen öyle yapıyorlar. Büyükşehirde olunca imkânlarda arttı. Otobüs çok sık geçiyor, yolumuz yeni yapıldı, genişletildi.

M. Ç. 53.

Köyde Bütünşehirle beraber köyün kente olan ulaşım sorunu neredeyse ortadan kalkmıştır. Belediye otobüsü her saat başı hareket etmektedir. Bu durum ise kentte istihdam edilen köylü için oldukça olumlu bir gelişme olarak karşılanmıştır. Kentte iş arama ve tarımsal üründen ve topraktan kopma eğiliminin giderek yaygınlaşmasına neden olan bu durum köyde arazisi olmayan ya da çok sınırlı bir arazide yaşam mücadelesi veren köylü için olumlu bir gelişme olarak yansımıştır. Köylünün kente taşınmasının önünü kesen bu durum köyde kalıcı kış -yaz nüfusunu görece dengelemiştir. 1990'lı yılların koşullarıyla bugünkü koşulları karşılaştıran köylü önemli bir “gelişme” sürecinin yaşandığını dile getirmektedir.

Ortaokuldayken ben bir minibüs vardı. Şimdi ulaşım rahat belediye saat başı çalışıyor. 5 - 6 yıl önce köyden kimse çarşıya gitmezdi. Şimdi artık şehir yakın insanlar gidip çalışıyor. O yüzden yaz kış nüfus değişmez bizim burada.

M. A. 32.

Fotoğraf 6: Sütluce Köyü Sokak Görümü

Kaynak: <https://www.facebook.com/seren.ada.52056>.

Hayvancılığın ve tarımın giderek azaldığı, kentsel istihdam arayışlarının yoğun olduğu koşullarda köyde esnaf ve zanaatçılıkta adına sadece bir bakkal ve inşaat malzemeleri satan bir küçük işletmeye rastlamak mümkündür. Kente ulaşımın giderek yaygınlaşması ihtiyaçların kentten karşılanmasına neden olmuştur. Bahçe tarımının da

yaygın oluşu insanların yazın sebze ve meyve ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamasına olanak vermiştir.

Bakkaldan en çok kepek un kömür bahçe malzemesi alınıyor. Çok kazanç yok. Belediye otobüsü çalışıyor 3-4 senedir. Herkes çarşıya gidiyor günlük ihtiyacını oradan alıyor. Köy yeri şehir gibi değil ki aylık alıyor borcunu ödüyor bakkala, köylü öyle değil ekini kaldırarak davarını satacak ki kayısısı kaldırarak da ancak borcunu ödeye.

L. M. 52

Geçimini kayısı tarımından sağlayan köylü pazarda yaşanan tekelleşme nedeniyle yeterli kazanç elde edememekte ve üretim sürecinin zorlukları ile kıyasladığında üretimi devam ettirmek adına bir gelecek görememektedir. Hayvancılığın hane düzeyinde gerçekleştiği köyde kentli esnafın köylüden daha ucuz olarak aldığı süt ve süt ürünlerini pazarda daha yüksek oranlarda satmaktadır. Bu koşullar da birçok köylü satmak yerine hayvan sayısını azaltarak sadece geçimlik düzeye düşürmektedir.

4.5.1.4. Hizmetlere Erişim Bakımından

Bütünşehirleşmeden sonra köylere hizmet götüren İl Özel İdareleri ve Köylere Hizmet Götürme Birlikleri gibi kurumların işlevlerinin ortadan kaldırılmasıyla beraber köyler hizmet alımında doğrudan Büyükşehir Belediyeleri'ne bağlanmışlardır.

Sütlüce Köyünün bugün en temel sorunlarını susuzluk ve alt yapı eksikliği oluşturmaktadır. Büyükşehirle bağlanması ile beraber değişeceğine yönelik beklenti karşılığını bulmamıştır. Köylünün mera olarak kullandığı sulak bölge Organize sanayi bölgesinden bırakılan atıklarla kirlenmiş ve köylünün sadece merası değil aynı zaman piknik alanı olan bölgeyi nerdeyse kullanılmaz hale getirmiştir. Bu durumu defalarca yetkililere bildirmelerine rağmen bir değişiklik olmaması yerel yöneticilerin öncelikler konusundaki yaklaşımını ortaya koymaktadır.

Büyükşehir olması ile beraber yerel hizmetler bakımından kendisini en çabuk hissettiren evlerindeki suların şebeke suyuna bağlanması ve artan su faturaları olmuştur. Daha önce bahçe tarımında ve evlerinde kullandıkları suya artık atık kullanım bedeli gibi ek yükümlülükler getirmiştir. Bütünşehirle beraber Yeşilyurt Belediye'sine bağlanan Sütlüce'de katı atıkların toplanması amacıyla çöp konteynerlerinin koyulması köylü açısından yeni bir durum yaratmıştır. Öyle ki köy için kullanışlı olup olmaması ayrı bir sorunun kaynağını aralamaktadır. Akıllara “köylünün çöpü olur mu” sorusunu getirmektedir.

Biz burada köylü doğa ile iç içeyiz. Buraya büyükşehir oldu diye getirip çöp tenekesi koymuş. Günlerce boş kaldı. Kardeşim köylü insanın çöpi olmaz. Hazır bir şey tüketmiyoruz ki biz her şey evimizde yapıyor. Atıkları toprağa veriyoruz yemek kalıntılarını hayvanlara doğaya dönüştürüyor. Köylü demek doğayla iç içe yaşayan insan demek. Yeni yeni insanlar boş kalmassın diye çöp atıyorlar. Buraları da kent gibi kokutacaklar. İnan bana 3 4 hafta o çöp kovası boş kaldı. Dedim alayım ineklere su deposu yapmak için kullanayım. Tertemiz kaldı inan bana. Şimdi bizden bide çöp vergisi alacaklar. Biz istedik mi bize sordular mı yok dayatma sadece.

R. T. 27.

Köylünün üretim ve tüketim süreçlerinde doğa ile işbirliğinin boyutlarını ve geçirdiği dönüşümü ortaya koyan en önemli örneklerden birini teşkil etmektedir. Doğa insan ilişkisindeki iş birliğinin boyutları kentleşmenin (bu anlamda kentin temsil ettiği üretim tüketim kalıplarının) artışı ile beraber sınırlarını ve etkileri kırsal alanlara/ köylere taşıyarak bu iş birliği üzerinde yıkıcı etkiler yaratmaktadır. Sanayi devrimi ve onun yaydığı tüketim coğrafyasının sınırları genişledikçe hem atıkların boyutları hem de coğrafyası genişlemektedir.

Belediye getirip çöp kovası koymuş. Biz atıklarımızı yani yiyecek içecek organik atıkları hayvanlarımıza veriyoruz. Diğer kâğıt, naylon yakılacak olanları yakıyoruz. Konserve cam plastik zarar verici olanları çöpe atıyoruz. Şimdi ilk geldiğinde ben baktım köylü ne atıyor diye merak ettim. Otu koparmış çöpe atmış hani temiz olacağız ya (gülüyor). Temizlemiş yaban otunu atmış. Sokak temiz olacak ya eskiden yoldaki hayvanlara verirdi. Bir nevi yeşil gübredir o. Ama doldurmak için içine atmış. Çöpüm dolsun millet beni temiz zannetsin. Dün iki tane pil vardı caminin önünde atık pil kutusu var oraya götürdüm.

H. Y. 24.

Köylünün Bütünşehir olması ile beraber nerdeyse aldığı ilk hizmet olan atık toplama hizmeti köylü tarafında yadırganmaktadır. Öyle ki köylünün atıklarını bertaraf etme biçimi doğa ile oldukça uyum göstermektedir. Bu uyum zaman içinde öğrenilmiş ve nesilden nesile aktarılmıştır. Fakat köyün kentleşme süreçlerine yakınlığı ve kentle olan maddi ilişkisinde ortaya çıkan yeni durum göz önüne alındığında köyde kentsel atık türünü çoğaltmıştır. Teknolojik gelişmeler, hazır tüketim, köylerde kent tipi yapılaşmaların artışı ile beraber atıklarında özelliği değişmiştir. Yine de atık toplama hizmeti birçok köylü için olumlanan bir yerel hizmet olmuştur. Çöplerinin köy alanında uzaklaştırmak için katedilen mesafe azalmıştır. Fakat köylüde çöpler zamanında toplanmazsa kaygısı yaşanmaya başlamıştır. Bu kaygı ise oldukça haklı bir kaygıdır. Kent merkezinde bile atık hizmetlerinin istenilen oranda gerçekleşmemesi, akıllara Büyükşehir köylere nasıl ulaşacak sorusunu getirmiştir.

Köye getirdiler çöp kovalarını iyi de oldu eskiden biriktirirdi. Kokardı evin içinde götürüp köyün arkasındaki araziye atardık. Tabi hepsini değil hayvanlara verirdik. Hayvanım yok benim ama komşulara verirdim. Şimdi çok rahat hiç beklemeden hemen yakında atıyorsun.

Tabi şehirdeki her adım başı yok ama yeter yani koymuşlar bizim bu yol ağzına iki tane bir tane de karşı tarafta var iyi oluyor. Başka var mı görmedim. İyi hoşta gelip ne zaman alacak belediye bunları. Ya günlerce gelmez. Kalırsa içinde bu sefer kokar bunlar Hele de yazın.

H.C. 42.

Büyükşehir olması ile beraber hizmetlerin artışı köylüyü yeterince tatmin etmezken yeni talepleri de ortaya çıkarmıştır. Muhtarların bu talepleri karşılamadaki yetersizliği ve il yönetimine ulaşamama zorluğu ayrı bir sorunun başlangıcını oluşturmuştur. Muhtarların sadece ilgili sorunları ve hizmet beklentilerini bir dilekçe yolu ile belediyeye ulaştırması ve takibini yapma zorunluluğu doğurmuştur. Köylü ise hâlâ tak merci olarak muhtarı tanımaktadır.

Temizlik çöp vergisi gibi masraflar çıktı. Belediye otobüsü köyün içinden geçmiyor. Yol üstü de birçok eve uzak. Köyün içinden geçmesi gerek. Muhtarların işleri açısından bir rahatlama var. Bütçe tutmuyoruz. Heyet yok bunların yerini belediye aldı. Hizmet almak için kurum kurum dolaşacaksınız. Belediye ne bilsin köye ne yapılacak. Biz tespit edip bildireceğiz. Takip edeceğiz. Köyün bir kısmının kanalizasyonu yok. Proje hazırlmış belediye kaynak bulunca yapılacak.

M. Ç. 53

Köylerin kentsel mekâna dâhil edilmesi ve tüzelkişiliğinin ortadan kaldırılması yerel hizmet sunumunda köylü açısından bir takım kazanımları beraberinde getirmiştir. Fakat köylü için, sorunlara anında müdahale etme ve kendine yetebilirlik özelliği elinden alınmıştır. Sötlüce köyünün Malatya'daki iki merkez ilçe olan Yeşilyurt Belediyesine bağlanması Büyükşehir ve merkez ilçe arasında hala bir yetki kargaşası yaşanırken Sötlüce'nin bu koşullarda hizmet alımının sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşmış ve karşılaşacaktır

4.5.1.5 Toplumsal Yapı ve İlişkiler Açısından

Sötlüce Köyü Adıyaman'ın Porga bölgesinden bir ailenin göçü ile kurulmuş bir köydür. Geniş aile toprağına dayalı tarım ve hayvancılık biçimleri bugünde varlığını sürdürmektedir. Bu bakımdan köyün ilk sahiplerinin köylülük ilişkileri, toprağı ve geleneklerini koruma yönündeki eğilimi yüksektir. Fakat özellikle Bütünşehirleşme ile beraber kentle iletişimi sıklaştıkça bu eğilim azalmaya başlamıştır. Geniş tarım arazisine (50 dönüm ve üzeri) sahip köylü için tarımsal üretim hala önemli bir gelir kaynağı olmaya devam etmektedir. Bu kitle gerek üretim sürecinde gerekse de pazarlama süreçlerinde sorunlar yaşasa da üretiminin devamlılığını sağlayacak koşulları oluşturmaktadır. Fakat küçük toprak sahibi (20 dönüm ve altı) üretim ve Pazar

dengeğini yakalayamadığı için kademe kademe üretimden kopmuştur. Bu durum ise Sütlice köylüsünü üretimde koparmaktadır. Tarımsal üretimden kopan ve kentle ilişkisi giderek artan köylü için üretim yerine tüketim eğilimi de giderek artmıştır.

8 dönüm arazi var buraya kaysı ekmişler kayınbabamlar şimdi onlar vefat etti eşim fabrikada çalışıyor. Kim ilgilecek eğer zaman bulursa bir ilaç atıyoruz. Hani uğraşsak bile para etmiyor. Giderini karşılarsak seviniyoruz. Hani çok fazla olsa verirsin Rençber o da kazanır sende ama ben bu elimdekini ne yapayım. Eşim çalışıyor şükür elimize geçiyor aylık çarşıdan gelirken de ne ihtiyaç varsa alıyor. Ekmeğimizi evde yapıyoruz. Yoğurt, süt, peynir geçinip gidiyor işte köylü bir şekilde.

A.Y 32

Özellikle belediye otobüslerinin saat başı kente ulaşım imkânı sunması köylünün gündelik hayatında köyde geçirdiği zamanı özellikle gençlerde azaltmıştır. Birçok genç ve orta yaşlı köylüyü ihtiyaçları için kente yöneltmiştir. Köy kadınlarının en önemli sosyalleşme araçları köy meydanı çeşme başı ve kapı önü iken şimdi iletişim araçları ile örgütlenerek kent merkezlerine alışveriş, akraba ziyaretleri, günler ve eğlence amacıyla sık sık kentte gidip gelmek olmuştur. Evlerde televizyon ve internetin yaygınlaşması köy insanını eve ağlayan bir diğer etken olmuştur.

Komşuluk eskisi kadar kalmadı. Kadınlar toplanırdık tarlaya giderdik hayvanlarımızı yayarken beslerken karşılaşırdık. Piknik alanımız vardı giderdik. Karşılaşırdık köyde bir yerde. Eskiden kadınlar evlere giderdi otururduk şimdi televizyon var herkes evinde hele de kışın herkes evinde. Bazı komşular nerde ne yapıyorlar bilmiyoruz. Hani yanlış anlama merak ettiğimizden değil ama komşuyuz yani şurada. Ancak bir bugün cenaze olacak öyle göreceksin.

H.T. 50

4.6. Bütünşehir Yapılanmasının Malatya Burgurlu Köyü Üzerindeki Etkileri

...Aşağıda annem,
Nehrin hatırasında çay bardaklarını yıkıyordu.
Şehir görünüyordu:
Büyüyen çimento, demir, taş geometrisi
Güvercin taşımayan yüzlerce otobüs...
(Sepehri, 2006: 14).

Bulgurlu köyü bulunduğu konum açısından kent merkezine yakın bir köydür. Köy kent arası mesafe kimi zaman eşeklerle, atlarla ve kimi zamanda yürüyerek gidip gelebilecekleri kadar yakındır. Bu açıdan Bütünşehir dönüşüm sürecinden ve kentsel dokunun genişleme ağı içinde kalması açısından en çok etkilenen köy olmuştur.

Geniş tarım arazilerine sahip olan ve Malatya kenti için önemli kayısı üretimi sağlayan bir köy olarak Bulgurlu, şehirleşme süreciyle beraber tarım arazilerini kaybetmekte; kentsel konut, sosyal tesis gibi yatırımlara açılmaktadır. Köyün yaşam alanı ile tarımsal arazinin bulunduğu alan bir birinden ayrılmaktadır. Bu ayrılık Bütünşehirleşmeden etkilenme biçimini de farklılaştırmaktadır. Bu bakımdan süreç iki yönüyle ele alınmalıdır. Bunlardan ilki köyün ana yol üzerindeki tarım arazilerinin tarım dışı alanlara açılmasıdır. Mevcut koşullarda Bütünşehir olmadan öncede etkiye açık olması kent arazisi statüsüne dönüşmesiyle hızlanmıştır. Son beş yıl içinde arazi satışları artış göstermiş ve arazi değerlendirilmiştir. Köyün sosyal tesis, apartmanlaşma ve gerek tarımsal gerekse de tarım dışı üretim tesisleri için seçilen bir köy olmuştur.

Tarım arazilerinin sermaye hareketlerinden etkilenme sürecinin hızı henüz köyün yaşam alanına taşınmamış olsa da köyün yerleşim yeri köy formasyonunun taşıdığı özellikleri kısmen yitirmiştir. Yıllar içinde apartmanlaşma ve konforlu yazlık evlerle köy dönüşüme uğramıştır. Hayvancılığın oldukça azalması evlerin yanında bulunan ahırları sadece kışlık ürünlerin depolandığı bir alana dönüştürürken evlerin içyapıları kentsel konutlara oldukça benzemeye başlamıştır. Köyün Bütünşehirle beraber kentte gidiş gelişinde yaşanan sıklık köyün üretim ve tüketim alışkanlıklarını etkilemiştir. İhtiyaçlarını köyden karşılamak yerine kent merkezine gitmek köylü için hem kolay hem de daha çekici gelmektedir. Üretim süreçlerinin (özellikle sebze, meyve, süt ve süt ürünleri) zorluklarına katlanmadan elde etmektedirler. Fakat bu durum köylülerin gelir durumuna göre farklılaşmaktadır. Kentsel tüketim ürünlerine ulaşım için gerekli maddi koşulları olmayan köylüler ise bu süreçte yaşam zorlukları ile karşı karşıya kalmaktadır.

Fotoğraf 7: Bulgurlu Köyü Genel Görünümü

Yukarıda köy evlerinin birinin terasından çekilen fotoğraf, köyün karşında konumlanan bir otoyol üzerinde yükselen betonlaşma ve kentsel dokunun giderek yaklaştığı gözler önüne sermektedir. Kentsel yapılaşmanın giderek köy içine doğru ilerlemesi otoyolların genişletilmesi ve büyük imar projelerine yapılması ile beraber bu süreç giderek hızlanmaktadır. Aşağıdaki fotoğrafta ise köye giden yol üzerindeki yapılaşmanın örneklerini göstermektedir. Bulgurlu Köyü'nün verimli tarım arazilerinin de bu yol üzerinde olduğu düşünüldüğünde, bu araziler üzerindeki ara spekülasyonları ve büyük yatırımları içeren imar projeleri için gerekli koşullar oluşturulduğu görülmektedir. Köylü açısından ise ulaşım imkânlarının kolaylaşması kentte yaklaştıkça kentsel hizmetlerden alacakları payında giderek artacağı da göz önünde bulundurulmalıdır.

Fotoğraf 8: Bulgurlu Köyü ve Ana Cadde Birleşme Noktası

Kaynak: <https://www.malatyaemlakcilar.com/city/bulgurlu-koyu/>

Bulgurlu Köyü'nün Bütünşehirleşme sonrası yaşadığı en büyük değişim köye ulaşımında belediye otobüsünün varlığı olmuştur. Köylüye yöneltilen büyük şehir olunca köyünüzde ne değişti sorusunun cevabı genellikle belediye ulaşım hizmetinin varlığı üzerinden verilmektedir. Kent merkezine oldukça yakın olmasına rağmen alt yapı katı katık hizmetlerinde büyük eksikliklerin olduğu köyde, Bütünşehirleşme ile beraber bu hizmetlerin artacağına dair bir algı oluşmuştur. Fakat gerek genel gözlemlerde gerekse de aşağıdaki satır başlıklarında da aktarıldığı gibi süreç beklenildiği gibi ilerlememektedir.

Fotoğraf 9: Bulgurlu Köyü Sokak Görünümü

4.6.1. Bulgurlu Genel Özellikleri

Bulgurlu Köyü Malatya İli şehir merkezine 12 km uzaklıkta, şehrin doğu yakasında bulunmaktadır. Malatya'nın geneline uygun olarak Bulgurlu Köyü'nde de karasal iklimin egemendir. Köyün geçim kaynağını tarım ve hayvancılık oluşturmaktadır. Fakat Malatya'nın diğer birçok köyünde olduğu gibi oldu hayvancılık sadece hanelerin geçimini sağlayacak biçimdedir öyle ki hane başına sahip oldukları hayvan sayısı oldukça düşüktür. Buna karşın köyün tarım arazileri, Malatya Elazığ şehirlerarası yolun üzerinde bulunmakta ve bu topraklarda yaygın olarak kayısı tarımı yapılmaktadır.

Malatya için kayısı pazarı her ne kadar sorunlu bir alan olsa da kayısı üretimi gerek büyük üretici gerekse de küçük üretici arasında oldukça yaygındır. Bulgurlu Köyü'nde de tarım toprakları kayısı büyük oranda kayısı üretimine bırakılmıştır. Tarım arazileri ile köyün arasında bulunan 4 km mesafe düşünüldüğünde ise köy içinde evlerin önünde mevcut olan arazide daha çok geçimlik tarım ve mevsimsel sebze meyve üretimi yapılmaktadır.

Köyün merkezine yakınlığı her zaman köyden şehre gidiş gelişleri kolaylaştırmıştır. Öyle ki eşekle katırla ve dahi yürüyerek şehir merkezine inmek mümkün olmuştur. Bulgurlu köyü özellikle 1980 sonrası dönemde gerek şehir merkezine gerekse de şehir dışına göçler vermiştir. Eğitimli nüfusun şehir dışına çıkması ve yerleşmesi ile köyde bugün genç oranı düşüktür. Fakat gençler arasında şehir merkezinde çalışan ve köyde oturanlar ise çoğunluktadır. Öyle ki şehirde daha çok hizmet sektöründe istihdam edilen gençler köyde oturmaya devam etmektedirler.

Köy her ne kadar şehre yakında olsa, köy toplumsal ve mekânsal özelliklerini büyük oranda korumaktadır. Çok sayıda kerpiç ve tek katlı evler, önlerinde bahçeler ve ahırlarıyla, evler arası mesafenin köyün merkezine yaklaştıkça iç içe olması, köy mekânından izlerin taşıdığını göstermektedir. Köyün ortasındaki cami, cami önünde bulunan çeşmesi de bu mekânsal organizasyona eşlik etmektedir.

Köy formasyonunu koruyan yapıların yanı sıra köyde beton ve çok katlı evlerde görülmektedir. Köyü merkezinde olmasa da özellikle yol üzerinde yapılan yeni evlerde şehir yapılaşması kullanılmaktadır. İki üç katlı teraslı balkonlu bu evler daha çok yazlık ev olarak kullanılmakta, köyden şehre göç edenlerin yazları köyde konaklamalarına imkân veren evlerdir.

Köyde oturan insanların büyük bir bölümü genel olarak aynı soyada sahiptir ve akrabadırlar. Yaygın olarak doğma büyüme Bulgurlu olanların sayısı yüksektir. Köye, yani bugün bulunduğu mevkiye göç edenler ise daha çok civar yerleşim yerlerinden geldiklerini söylemektedirler. Bugün Malatya Turgut Özal Tıp Merkezi'nin ve İnönü Üniversitesinin bulunduğu alanların kamulaştırılması sonrasında bölge köylerinde yaşayanlar Bulgurlu 'ya gelmişlerdir.

Bulgurlu Köyü'nün şehir merkezine yakınlığı yerel hizmetlere erişim açısından bir takım avantajlar sağlamaktadır. Öyle ki büyükşehir olmadan öncede yol, kanalizasyon, elektrik şebekesine sorunları da olsa sahip bir köydür. Büyükşehir olmasıyla beraber değişen en önemli durum ise, belediye otobüslerinin köye gelmesi ve köyün sokaklarına belediye tarafından çöp konteynerinin konulması olmuştur. Bir de köy evlerinin üzerine mahalle olduklarını yazan hane numaraları verilmiştir. Fakat köye verilen otobüs sayısının yetersizliği, su ve elektrik kesintilerinin sıklıkla yaşanması günlük yaşam pratiklerini olumsuz etkilemektedir.

4.6.1.1. Toprak Kullanım Biçimleri Açısından

Toprak bütün köyler gibi Bulgurlu içinde yaşamsal bir öneme sahiptir. Tek geçim kaynağı tarıma dayalı bu köyde kayısı üretimi oldukça yaygındır. Malatya tarımsal üretimine ve köylerde yapılan tarıma yönelik değişen durum Bulgurlu Köyü'nü de etkilemiştir. Öyle ki tütün, buğday, pancar gibi tarımsal ürünler şehrin sanayisinde değişen koşullara paralel olarak oradan kalkmıştır. Bugün sadece geçimlik olarak buğday ekimi yapılmaktadır. Bunun dışında sadece evlerinin önündeki bahçelerde sebze ve meyve ekimi yapmaktadırlar. Hemen hemen her evin önünde bir ya da iki dönümlük alanda sadece geçimlik yapılan bu tarım daha çok mevsimseldir. Yazlık sebze ve meyvesini köyünde yetiştirip tüketmesine olanak sağlar. Kışları ise daha çok şehir merkezinden tüketmektedir.

Bulgurlu Köyü'nde kayısı tarımı ise, mevsimsel şartlar ve piyasa koşullarıyla doğrudan ilişkilidir. Öyle ki tek geçimi kayısı olan köylü bu süreçten olumsuz etkilenmektedir. Kayısı yetiştirme evresinde oldukça zahmetli ve masraflı oluşu köylüyü geçim açısından zor durumda bırakmakta sadece geçimlik tarımla hayatını idame ettirmesine neden olmaktadır.

Bütünşehirleşme ile beraber köy toprağı kullanım biçiminin en hızlı değişeceği köy kuşkusuz Bulgurlu 'dur. Köy konum itibariyle kentsel gelişme ağının içinde yer almaktadır. Bu durum köyün tarım arazilerine yönelik baskıyı da artırmaktadır. İnönü Üniversitesine yakınlığı sebebiyle kentsel konutlar, çok katlı stüdyo daireler, öğrenci yurtları, eğlence ve dinlenme yerlerini yapılmasına yakın zamanlarda başlanmış ve devam etmektedir. Ara satışları ve fiyatlarında artışlar yaşanmaktadır. Toprağın kullanım biçimi ise daha çok tarım dışı alanlara yoğunlaşmaktadır.

Bulgurlu Köyü'nde tarım ve hayvancılık yıllara içinde azalan bir seyir izlemiş, tarım sadece kayısı ile sınırlı kalırken hayvancılık geçimlik seviyeye inmiş. Kısıtlı sayıda ki tarımsal üretimi ise gerçekleştirmek yaş ortalaması yüksek köy halkı için zor olmaktadır. Genç nüfusun köyde yaşama ve kalma eğilimi giderek azalmaktadır. Bu durum ise özellikle yaşlı nüfus için kabullenmesi bir durum olarak karşımız çıkmaktadır.

Bundan 20 sene evveline kadar inek, at, öküz vardı. Şimdi gençler hayvan olsun istemiyor. Hayvanla uğraşmıyorlar. Hepsi şehre gitmiş işçi olmuş memur olmuş... Gelip burada benimle hayvanlara bakar mı hiç? Gelip benimle burada da oturmaz. Şehre alışmış bir kere, zahmeti

olmadan hazır alamaya. Bizim 1000 köke yakın kayısımız var. Don vurduğu sene elimize geçerse para ediyor ama geçmezse oda para etmiyor. Külfeti çok, ilaçlaması, toplanması, islimi derken bunları kim yapacak. İçi yok yapacak kimse yok. Adıyaman'dan işçi tutuyor insanlar gençler yok ki kim çalışacak. Paran olmadı mı ne yapacaksın şehirde bilmiyorum ki. Herkes Hanım olmuş, bir şehir bellemişler bu şehirde ne var?

H. Y 72.

Genç nüfus oranının tarımsal üretimden el çekerek şehirlere göç etmesi beraberinden tarımsal üretimde kopmaları ve azalmaları getirmiştir. Bulgurlu' da da bu durum ortaya çıkmaktadır. Köy hane içinde tarımsal emek yerini şehirde çalışmaya bırakmış böylece tarımsal uğraş azalmıştır. Şehirde çalışma hazır gelir getirirken, köyde kısıtlı imkânlarla yapılan tarımsal üretimde şehirde ki düşük ücreti dengeleyerek kendi içinde bir uyum sağlamaktadır.

Çitçiyiz biz kızım Sebze, buğday, kayısı ekiyoruz. Kayısı her sene tutmuyor. Don vuruyor. Yanıyor hep. Son üç senedir hiç kayısı olmadı. Bu sene 5 bin lira kazandık. Bu para kime yetecek. Boğazımızı mı doyuralım yoka seneye ekmek için mi harcayalım bizde şaşırıdık. Kocam rençber iki kızım var evde bekâr duruyor. Biz yapıyoruz ama her şeye yetişemiyoruz. Oğullarım şehirde çalışıyorlar. Biri belediyede diğer markette çalışıyor. 1 ineğim var. Ondanda süt yoğurt yapıyoruz kendimize yetecek kadar. O bile yetmiyor. Oğullarım işe girene kadar başka bir gelirimiz yoktu. Şimdi neyse ki aydan aya onlar para alıyor. Onlarda yaşları geldi evlenip barklanacaklar. Ömür billah bizimle oturacak değiller.

G. Y. 54

Bulgurlu köylüsünün özellikle genç nüfusunun kent merkezinde bulduğu işler köy gelirine destek sağlamakta ve geçim koşullarını kısmen de olsa iyileştirmektedir. Tarımsal üretimin ve kazancının öngörülemez oluşu düzenli bir gelire olan ihtiyacı artırmaktadır. Bu ihtiyacı karşılamak adına kette çalışma yolunu seçen Bulgurlu Köylü'sü tarımsal üretimin de o oranda azalmasına neden olmaktadır.

Eskiden daha büyük tarım yapılarırdı. Herkes eker biçerdi. Benim gençliğimde bütün ekilirdi. Şimdi herkes maaşlı olmuş. Hazır paraya alışmış. Belediye de marketlerde çalışıyorlar. Kimisi okuyarak çıkmış gitmiş köyden. Tarım öldü zaten. Benim çocukluğumda daha çok yaparlardı. Şimdi sadece kayısı ekiliyor. Emeginin karşılığını alamıyorsun. Elektriği suyu ilacı gübresi maliyeti çok oluyor. Tarım da çiftçilik öldü. Herkes artık maaşlara yöneliyor. Artık tarım hayvancılık yük geliyor. Hadi yükü neyse ama para etmiyor. Şehirde çalışanda çok para kazanmıyor ama köyden faydalıyor. Burada da biraz geliri oluyor. Bahçesi var, sebzesini yapıyor, meyvesiydi buğdayıydı derken bir ek getirisi oluyor. 1 2 ineği var az biraz sütü yoğurdu çıkıyor. Kendini buradan destekliyor. Şehirde o para ile kirada oturamaz geçinemez. Ama köyden destek alıyor.

G. Y. 54.

Köy toprağının bütünşehirleşme ile kentsel alana dâhil edilmesi köy toprağının tarım dışı alanlarda kullanımının önünü açmıştır. Her ne kadar köyün yaşlıları topraklarını satma konusun da katı bir tutum takınsalar da kendilerinden sonra gelen kuşağın yapacakları konusunda endişe taşımaktadır. Gençler ise arsaların değerlendiğini

köye olası yatırımların yapılacağına farkına varmakta satışında elde edeceği geliri şimdiden hesaplamaya bakmaktadır. Özellikle sosyal tesis, konut ve öğrenci yurdu gibi yatırım talepleri olanlar köy arazilerini satın almış ve almaktadır.

Bizim köyün aşağısına yurtlar açılıyor fabrika açılıyor. Büyükşehir olunca da fiyatlar arttı. Bizim araziye de soranlar olmuş. Ama biraz daha beklesek değerlenecek. Erkenden satmamak lazım. Yani ben öyle düşünüyorum. Giderek daha fazla şeyler yapılacak. Evler, yurtlar. Tabi ben böyle düşünüyorum ama babam annem satmaktan yana değil ama eğer iyi para ederse de onların da fikri değişir.

Z.Y. 23

Köyde genç nüfusun eğilimi toprakları satmak yönünde olurken yaşlı nüfus ise toprağa ve köye hissettiği aidiyet ve topraktan başka bir gelir kaynakları olmayışı onları toprağa bağlamaktadır. Her koşullarda kendi kendine yetebilme yeteneği olan köylü için toprak hala en fedakâr en sadık dost olma özelliğini korumaktadır.

Köy kent gibi olur mu? Benim bu hükümete aklım sırrım ermiyor Toprağıma suyum her şeyime karışıyor. Daha kolay iş yapsın diye kendine bağlıyor. Ben toprağıma satmam. Kızım ben toprak meraklısıyım. Toprakla uğraşmak benim işim. Başka ne biliriz biz köylüyüz. Ben ölürsem çocuklarım satar mı satmaz mı orasını ben bilmem. Ben sağken kimseye vermem. Toprak topraktır kızım. Toprak olmazsa ne yer ne içer insanlar. Her şey topraktan çıkıyor. Devlet dediğin toprak üzerine kuruludur. Havadan ne çıkacak bize toprak lazım. Kim satarsa satsın toprağını ben satmam.

M. Y. 73.

Bulgurlu Köyü toprağı kentsel toprak olarak kullanıma en yakın köydür. Bu açıdan tarım toprakları sermaye yatırımlarının tehdidi altındadır. Bu sürece köylünün karşı koyma refleksi de oldukça düşüktür. İyi gelir getiren projelere topraklarını satma eğilimleri yüksektir.

4.6.1.2 Nüfus Hareketleri Açısından

Köyü yerleşik nüfusu civar köylerden gelerek Bulgurlu 'ya yerleşmiş. Köy içinde yaşayan insanlar aynı birkaç soyadı paylaşmaktadır. Bulgurlu köyünün şehir merkezine yakınlığı nüfus hareketleri açısında karşılıklı bir ilişki ortaya çıkarmıştır. Köyde yaşayan ve maddi durumu yeterli olan ailelerin şehir merkezlerinde de evleri mevcuttur. Yıllar içinde gelir durumlarına paralel olarak kiraya vermişlerdir. Ya da kışın şehir merkezinde oturmayı tercih etmişlerdir.

Şehir merkezinde çalışan köylülerin elde ettikleri gelirin düşüklüğü düşünüldüğünde barınma ihtiyaçları köyden sağlanmaktadır. Bu sebeple şehirde asgari gelir ile hizmet sektöründe ve sanayide iş bularak şehre taşınmalar yaşanmamaktadır.

Fakat Bulgurlu 'da geniş arazilerde kayısı tarımı yapan ve şehir merkezinde esnaf olan köylüler mevsimsel olarak köyüne ve tarlasına gelmektedir.

Ortadoğu'da yaşanan Suriye iç savaşın yarattığı göçmen dalgası genel olarak Türkiye'nin ve özellikle Malatya gibi bölgeye coğrafi olarak yakın şehirlerin demografik yapısına etkilerde bulunmaktadır. Bu bakımdan Malatya'nın Bulgurlu köyünde bir Suriyeli bir aileye rastlamak mümkün olabilmektedir.

Köye yeni taşınan kimse yok. Herkesin evi var. Şehirde yaşayanlar da köydeki her zaman durur. Satmazlar kiraya vermezler. Fakat bu son zamanlarda Suriyeli bir aile geldi. Amcamızın evinin alt katını yerleştirdiler. Sevaptır diye sahip çıktılar. Evleri üç katlı boş duruyor alt katı. Hem yardım ediyorlar amcamın eşine. Tesadüf karşılaşmışlar köye getirmiş. Daha kalabalıklardı. Görümceleri vardı. Eşleri çocukları ama onlar döndüler Nadya kaldı. 5 Çocuğu var eşi Ankara ya gitti çalışmaya. Şoförlük yapıyor.

H. Y. 46

Bulgurlu köyünde köy ile kent arasındaki nüfus hareketliliği kışları Malatya merkezde yazları ise köyde geçirme üzerine inşa edilmiştir. Köyde çalışma ve esnaflık yapma eğilimi yüksek olan köylüler özellikle bu hareketliliği oluştururlar. Yazları köye gelerek kayısını ve kışlık ihtiyaçlarını hazırlayan köylülerin sayısı oldukça fazladır.

Mobilyacılık yapıyorum ben çarşıda dükkânım var tamir işleri yaparak başladım. Şükür büyüttük seneye beyaz eşya da getirmeyi düşünüyorum. Çarşıda da evimiz var hanım çocuklar istedi 2 sene evvel taşındık. Yoksa kiradaydı hani. Çocuklar niye çarşı da kiracı oturuyor biz köydeyiz der dururdu. Taşındık. Yazın köydeki eve geliyoruz kayısı yapıyoruz bulguru kışlık malzemeleri sonra dönüyoruz. Okullar başlayınca.

K. B 48.

Köyde oturmak dışında köy ile ilişkisi kalmayan nüfus için Bütünşehirleşme önemli imkânlar yaratmıştır. Ulaşımın artık köy vasıtaları ile değil saat başı kalkan belediye otobüsleri ile gerçekleşmesi kent merkezinde çalışanlar için büyük avantaj sağlamıştır. Köyde çalışan fakat kentte iş arayan köylü içinde bu durum oldukça sevindiricidir.

Köyde geçici işler yapıyorum. Şehirde bir iş bulsam düzenli geliri olan daha iyi olacak. Köyden gidip gelmekte kolaylaştı. Saat başı otobüs var. İş aramaya gidiyorum çoğu zaman. Bizim köyde güvenlik görevlisi olan var, hastanede çalışan, markette çalışan var. Bende böyle bir iş bulursam çalışırım.

A.B. 27.

Ulaşım olanaklarının iyileşmesi ve toplu taşımanın köylere kadar ulaşması, köylüyü kentte kalmaya devam ettirse de köyde tarım ve hayvancılık yapmak yerine kentte çalışmayı tercih etmektedir. Bu koşullar köyde nüfus hareketlerinde bir dönüşüm yaratmakla beraber geçim ve istihdam süreçlerini de aynı biçimde dönüştürmektedir.

4.6.1.3 Geçim Araçları ve İstihdam Açısından

Bulgurlu Köyünün geçim araçları son yıllarda büyük düşüş yaşayan hayvancılıktan sonra sadece tarıma ve sadece kayısı tarımına dayanmaktadır. Köyün genç nüfusu ise şehir merkezinde sanayi ve hizmet sektörü gibi alanlara yönelmektedir. Şehir merkezine yakınlık ve özellikle büyükşehir olmasıyla beraber belediye otobüsünün sayısında ve saatlerindeki artışla beraber şehirde çalışmak kolaylaşmıştır.

Birçok köyde olduğu gibi hane içinde mutlaka bir kişinin şehirde çalışmasıyla aile içi ekonomi ve tarımsal üretimin yarattığı maddi kayıplar böylece desteklenmektedir.

Köylüyüz kızım biz. Eskiden şehir bilmezdik yakındı gider gelirdik. Köyün arabası olurdu. Yayan bile gidilirdi. Kayısımız var 300 -400 kök çiftçilik yapıyoruz. Eşimle ben bakıyoruz. Çocuklar öyle ki ilgileniyorlar. Hepsisi şehirde iş bulmuş okumuş orada yaşıyor gelip burada benimle tarlada tapanda çalışır mı? Yazları geliyorlar köyde kalıyorlar. Şehirde azda olsa hazır para onlara daha iyi geliyor. Tabi bizde buradan destekliyoruz. Kayısı para ederse oda. Don vuruyor üç senedir elimize bir şey geçmiyor.

M. Y. 65.

Genç nüfus açısından köyde tarımda çalışmak yerine kent merkezinde çalışmak tercih sebebidir. Bu durum ise tarımı köyde orta yaş ve üzerine bırakmıştır. Köyde esnafılık son 10 yılda ortadan kalkmıştır. Bakkal, kıraathane berber vb iş alaları ortadan kalkmıştır. Köylü bütün işlemleri için kente gitmektedir. Ulaşım olanaklarının diğer köylere nazaran daha gelişmiş olması bu etkiyi artırmıştır. Köylü artık en ufak ihtiyacı için kent merkezine gitmektedir.

Bugün şehirde işim vardı. Fatura ödemeleri birde devlet çeyiz yardımı veriyormuş onu sordurmaya gittim. Evde de erzak yoktu inanır mısın bir maydanoz almak için bile gittiğim oluyor. (etrafındaki komşuları gülüyor aslında tütünü bitmiş almaya gitmiştir) Kapımın önünden otobüs kalkıyor. Niye gitmeyeyim.

G.S 42

Köyde yerel esnaflığın ortadan kalkması köylüyü en ufak ihtiyacı için kent merkezine yöneltmektedir. Bu durum ise köyün kent ile olan ilişkisini giderek artırmakta köyün kentleşme ağı içine girmesini kolaylaştırmaktadır.

4.6.1.4 Hizmetlere Erişim Bakımından

Bütünşehir olmadan öncede şehir merkezine yakın olması sebebiyle gerek tarımsal üretim için gerekse de köylünün günlük yaşamını doğrudan etkileyen yerel hizmetler verilmiştir. Su, kanalizasyon, elektrik gibi alt yapı açısından Bulgurlu uzak köylere oranla daha avantajlı bir durumda görünmektedir. Fakat hizmetlerin sunum Büyükşehir belediyesine bağlanmasıyla özellikle daha çok faturalara yansısıyla kendini daha hissettirmeye başlamıştır. Büyükşehir olduğunda hizmetler açısından nelerin değiştiğini sorulduğunda iki temel cevap almaktayız. Bunlarda biri çöp konteynırlarının konulması ve toplanması, bir diğeri ise elektrik ve su faturalarında yaşanan artışlardır.

Büyükşehir olmuş diyorlar. Ben duymadım. Ama çöp kovası getirip koymuşlar. Çöpleri de almaya geliyorlar. Haftada bir. Daha önce götürür köyün uzağında boş arsaya atardık. Suyumuz zamlandı elektrik her şeye zam geliyor. Bide tabela asmışlar mahalle yazıyor kapıların üzerinde. Kim demiş niye demişse mahalle olmuş işte. Benim evim eskimiş yıkılıyor. Yeni olan şey bu tabela.

M. Y. 73

Köylünün yaşam şartları ve konutların fiziki koşullarının devam ettiği Bütünşehir olmakla beraber değişen şeyin tabela olması köylünün süreci oldukça yadırgamasına sebep olmuş. Her şeyin aynı kaldığı sadece kapı numaralarının ve tabelalarının değişimi devletin kentte olduğu gibi artık köylüyü de yakından takip edeceği gerçeğini ortaya koymaktadır. Devlet artık kırsal alanların doğal varlıklarının da kullanımından vergi geliri elde edecektir.

Büyükşehir oldu buralar belediyeye bağlandı diyorlar. Su arttı. Elektrik arttı. Eskiden köyün değirmeni vardı. Vurur suyunu çekerdi köylü. Eker biçerdi toprağını köylü. Şimdi eken yok eden yok. Hayvan yok besleyen. Eskiden de yokluk vardı ama kendimize yeterdik. Şimdi hiçbir şey yok. Yokluk var. Diyorlar i büyükşehir oldu doğalgaz gelir. Gelirde köylü adam nasıl alsın parası mı var.

H. T. 63.

Köylü büyükşehirle birlikte hizmetlerin artacağına yönelik bir beklentisi olsa da fatura artışlarında oldukça şikâyetçilerdir. Şehir merkezindeki mahallelere oranla hizmetlerin yavaş oluşu ve sıklığındaki azlık göze çarpmaktadır. Fakat su kesintileri kanalizasyon sorunlarıyla karşılaştıklarında doğrudan belediyeye giderek ya da telefonla iletişim kurarak sorunlarını giderebildiklerini söylemektedirler.

4.6.1.5. Toplumsal Yapı ve İlişkileri Açısından

Bulgurlu köyünde kent merkeziyle ilişkiler her zaman yoğun olarak yaşanmıştır. Bu sebeple köyde toplumsal ilişkiler hep kentle yakın temasta gerçekleşmiştir. Belediye otobüsünün şehir merkezine sık sefer yapışı köyde kadın erkek, genç yaşlı birçok köylüyü günün istediği saatte şehre inme imkânı tanımıştır. Köydeki kadınlar şehirde oturan akrabalarına günlere gitmekte. Erkekler ise şehirdeki arkadaşlarının iş yerlerine gitmektedirler. Bu durum ise köy içi iletişimi bozmaktadır.

Her zaman otobüs var her istediğimde çarşıya gidiyorum. Kartım var yaşlılık onunla para vermiyorum. Köyde durup ne yapayım kimse kalmadı ki artık. Benim akranlarım yok. Hem köydekilerle ben anlaşıyorum. Eşim dostum var şehirde onların yazıhanesine gidiyorum. Gitmişken de artık evin ne ihtiyacı varsa alıyorum. Ekmeği sebzesi deterjanı artık ne lazımda alışverişimi yapıp geliyorum.

M. Y. 73.

Şehir merkezine sık gidiş geliş olması halinde şehirdeki hayat ile köyün karşılaştırılmasına sebep olmakta ve kentin köye oranla daha yaşanır bir mekân olma algısı yükselmektedir.

Şehirde ki hayat tabii ki daha güzel. Yaşamak için şehir daha güzel. Her şey ayağının altında. Gezmesi tozması var. Çıkarsın istediğin zaman istediğin saatte dışarı. Arkadaş ortamı var. Günlerimiz oluyor bizim şehirdeki arkadaşlarla gidiyoruz. Mesela günün oldu acil bir ekşiğin var alman gerekecek köy yerinde nasıl alçaksın. Bizim köyün bakkalı yok zaten. Hem olsa da aradığın her şeyi bulamazsın.

H. Y. 46

Kent yaşamı köylü açısından hala bir cazibe merkezi olma özelliğini korumaktadır. Bu açıdan köyde yaşam ve gündelik ilişkilerin giderek azalması Bulgurlu köylüsünü giderek kentte yaklaştırmıştır.

Şehirde istediğin her şeye ulaşıyorsun. Köyde öyle değil. Köyümüzde fırın olsa masala market olsa iyi olur. Tamam, ekmeğimizi kendimiz yapıyoruz çoğu zaman ama herkes köy ekmeği yemez. Değişiklik aranıyor. Şehirde yaşasak hemen in fırına markete al.

N. Y. 54

Bulgurlu Köyü'nün gerek Bütünşehirden önce gerekse de Bütünşehirden sonra olmak üzere köy formasyonunu koruyan özelliklerini yitirmesi toplumsa yapı ve ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. Köyün kentsel dokunun etkilerine açık oluşu Bütünşehirleşme ile beraber tarım topraklarını doğrudan dönüştürürken, köy yaşam alanını da etkilemektedir.

4.7. Basak, Sütlüce ve Bulgurlu Köylerinin “Bütünşehirleşme” Yapılanması Karşısındaki Dönüşümü Üzerine Tartışma

Basak, Sütlüce ve Bulgurlu Türkiye'nin diğer bir çok geçimlik tarım yapan köylerinde olduğu gibi, her ne kadar piyasa koşullarında kapitalist tarıma entegre olmuş bir biçimde üretim yapsa da bugün hala hissedilir bir biçimde doğa ile ilişkisinde metabolik bir işbirliği söz konusudur. Öyle ki Sütlüce Köyü'nde genç bir köylü arkadaşımla yaptığım görüşme esnasında kendisine kentsel hizmet sunumuyla ilgili olarak yönelttiğim soru karşısında verdiği cevap bu ilişkiyi açıklar biçimdeydi. Sütlüce Köyü Bütünşehir yapılanması sonrasında büyükşehirden aldığı ilk hizmet katı atıkların toplanması ve köyün belirli yerlerine konulan çöp konteynerleri olmuştu. Bu konteynerlerin kullanışlı olup olmadığını, hangi atıkları koyduklarını, ne sıklıkla çöpleri toplamaya geldikleri gibi sorular karşısında aldığım bir cevap oldukça şaşırttı. Köyde evlerin önüne konulan çöp konteynerleri uzun süre boş kalmış, köylü zaman içinde boş kalması diye birkaç şey atmak zorunda kalmış. Çünkü köylünün çöpu olmaz ki dediler. Kendi sütünü, yoğurdunu, peynirini kendi yapar, meyvesi sebzesi tarlasından bostanından gelir, yemek artıklarını hayvanlarına verir, diğer atıkları ise toprağa karıştır gübre olur. Köylünün kısaca dile getirdiği bu süreçten kuşkusuz şu sonuç çıkartıla bilir; küçük köylü hâlâ kısmen de olsa doğa ile metabolik bir ilişki içinde yaşar.

Yukarıda görüşmeler sırasında karşılaşılan durum ve yapılan değerlendirme dikkate alınırsa “Bütünşehirleşme” sonrasında küçük köylü içinde varlığını sürdüren metabolik ilişki büyük dönüşüme uğramıştır. Kent merkezine yakınlık büyüyen ulaşım ağları ve köylünün kentle olan ilişkisindeki artış bu ilişkiyi her adımda bozmaktadır. Basak Köyü dışarda tutulursa özellikle Sütlüce ve Bulgurlu köylerinde bu dönüşümü yakından görmek mümkündür. Hızlı bir kentleşme ve metropolleşme ağı içinde köyler ve köylerin toplumsal ekonomik ve mekânsal özellikleri sermaye koşullarının

dönüştürücü etkisine maruz kalmaktadır. Bu dönüşüm günümüzde neredeyse karşı konulamaz bir boyuta ulaşmıştır. Kararların merkezde tek bir elde toplanması hem yerelin ihtiyaçlarını görmezden gelmiş hem de eşitsiz gelişmenin önünü açmıştır.

Kırsal toplumsal yapının varlığını koruduğu, kapitalizme eklemelenme sürecinde çözülme belirli tarihsel dönemlerde hızlanarak oluşsa da kırsal/köysel ilişkiler toplumsal yapının belirgin örüntüleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütünşehirleşme köylülüğün çözülmesinde yarattığı hızlı ve geri dönülmez ivmemin köyleri etkileme biçimi birbirinden farklıdır. Malatya özelinde üç köyde bile bu farklılaşmayı görmek mümkündür. Bütünşehir yapılanmasından daha önce başlayan ve bütünşehirleşme ile hızlanan bir süreçte Bulgurlu köyü *kentsel dokunun* bir parçası haline gelmiştir.

Kentsel çevre doğal değil sentetiktir. Yiyecek yetiştirilmez, satın alınır. Yerleşim bölgeleri dağınık değil, yoğundur. Kişisel yaşam, kasaba ya da kırsal kesimdeki güçlü aile sistemlerinde yaygın olarak görüldüğü gibi, toplum denetimine açık değildir. Kent kültürü kent sakinin boş zamanının bir ürünü olarak üretilir, paketlenir, pazarlanır. Kırsal kesimde olduğu gibi günlük yaşamın bütünüyle iç içe değildir, gelenekler tarafından kutsanmamıştır. Kır yaşamının gittikçe kent yaşamına benzemesi ve en basit doğal özelliklerini yitirmesi (Boochin; 2014: 39) köylerde gözlemlenen en dikkat çekici ve tartışmaların odağında olması gereken durumdur.

Lefebvre'nin (2014, 125) kapitalizmin yeni mekânlar yaratarak ve mekânı keşfi ile krizlerden çıkarak sermaye birikiminin devamlılığını sağladığı yönündeki tezi üzerinden hareketle köylerin kentsel alana dâhil edilerek yeni kapitalist dönüşüm için yeni fırsatlar yaratmaktadır. Harvey (2003: 37) ise bu koşulların coğrafi yayılma ve mekânsal yeniden örgütlenme, uzun dönemli fiziksel ve toplumsal alt yapı yatırımları (ulaşım, iletişim ağları, araştırma ve eğitim gibi) gerekli kılacağını ve bu koşulların sağlanmasının uzun yılar alacağını vurgular. Bu bağlamda çevre kapitalist bir ülke olan Türkiye'nin taşra kenti olan Malatya'da sermaye birikimi için coğrafi yayılma ve pre kapitalist yapıların kapitalist ilişkilerin yaygınlaştırılması süreci oldukça yavaş ve kendi koşulları içinde gerçekleşecektir. Bu durum ise kısa vadede sonuçları göze çarpsa da hızlı bir dönüşüm yaratmayacaktır. Bütünşehirleşmenin Malatya kenti ve köyleri üzerinde yarattığı en büyük değişim, sermaye yatırımlarının yerel kanallara nüfuz ederek büyük yatırımlara olanak sağlamasıdır.

Yukarıdaki değerlendirme doğrultusundan bütünşehirleşmenin yarattığı mekânsal genişleme Bulgurlu ve Sötlöce köyünde sermaye yatırımlarının artıracak ve kapitalist dönüşümü hızlandıracak koşulları yaratırken Basak için süreç aynı biçimde işlemeyecektir.

Lefebvre Gündelik Hayatın Eleştirisi *Bir Pazar Günü Fransız Kırsalında Tutulmuş Notlar*²⁶ başlıklı bölümde kırsal yaşamın kendine özgü koşullarını ortaya koyar. Köylü yaşamının geleneksel yapısı, tarihsel dönemlerden ve coğrafyalardan bağımsız olarak ortak özellikleri barındırmaktadır. Köylüler için mevsim geçişler, bayramlar, düğünler ve şenlikler göz önüne alındığında kolektif yaşamın izlerini taşır. Şenliklerde ortak üretim ve tüketimin köylünün toplumsallaşmasındaki rolü oldukça önemlidir. Bu toplumsallaşma köylü yaşamının en belirgin özelliğini oluşturmaktadır. Köylü için toprağın tek ve vazgeçilmez bir unsur olması ona olan sadakati ve işbirliği dünümüzde de devam etmektedir. Köy görüşmeleri esnasında karşılaştığım “toprak bu her zaman bize yeter” sözleri köylü ile toprak ilişkisini ortaya koyar.

Her ne kadar kentsel ağ içine dâhil olması köylünün yaşam koşullarını kısmen de olsa kolaylaştırmışsa da ek yükümlölükleri de beraberinde getirmiştir. Bulgurlu Köyü’nün kentsel ağ kısılcasına olan yakınlığı köylölük özelliklerini aşındırmıştır. Sötlöce ise geleneksel yapısını koruma gayreti gösterse de kentsel etkiye özellikle Bütünşehirleşme sürecinde maruz kalmıştır. Basak Köyü’nün kent merkezine uzaklığı, eşitsiz bir “gelişme”yi içinde barındırır.

Sermaye birikimi ağı içinde kalan kırsal alan ve köyler için altyapı ve teknoloji hizmetlerinin gerçekleşme süreci oldukça hızlı iken uzak köyler için süreç bu hızda ilerlemez. Örneğin Basak Köyü kentleşme ağı içinde *kentsel doku* etkilerine uzak olması dönüşümü farklılaşarak deneyimlemesine neden olmuştur. Giderek azalan bir nüfus ile köyde gündelik hayatın akışı sekteye uğramıştır. Köy özellikle kış aylarında yalnızlaşarak içine kapanmıştır. Sınırlı imkânları ile kendi kendine yetebilme mücadelesi vermektedir.

²⁶Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız; H. Lefebvre (2010) *Gündelik Hayatın Eleştirisi I*, çev; E. Işık, Sel Yayıncılık, ss: 205-256.

En küçük toplumsal yapının bile homojen olmadığı, toplumsal ve sınıfsal farklılıkları barındırması etki süreçlerinin de farklılaşmasına neden olmuştur. Sütluce Köyü'nün kent merkezine yakınlığı 30 yıla aşkın bir süredir şehirle arası ana yol üzerinde bulunması kentsel etkiyi köye taşımıştır. Fakat köyün geleneksel yapısı bu sürece direnme kanallarını da oluşturmuştur. Köyün kuruluşunda köye yerleşen ailelerin köylülük özelliklerini korumaya yönelik direnci tarımsal üretimin devamlılığını sağlamaya yöneliktir.

Bulgurlu Köyü'nün kentleşme ağı içinde giderek kent merkezi ile bütünleşmeye başlaması *kentsel dokunun* yayılımını hızlandırmıştır. Köyün tarımsal arazisi kentsel yönetimin imar planlarına dâhil edilmiştir. Sermaye için ulaşım, teknoloji ve sermaye alt yapısı oluşturan bir düzenleme olan Bütünşehir yasası tarım topraklarını tehdit etmekte ve köylüyü üretimden koparmaktadır. Arazi spekülasyonun yüksek oluşu, arsa fiyatlarındaki artış ve artış beklentisi Bulgurlu'nun tarım arazilerinin artık bir kentsel araziye dönüştüğünü göstermektedir.

Genel olarak köylerin Bütünşehirleşmeden kaynaklanan dönüşümlerini ortaya koymak adına, tez alt başlıklarını ele alarak bir tablo oluşturmak mümkündür. Hipotezler doğrultusunda köyler Bütünşehirlerden etkilenme düzeyleri genel hatları ile Tablo 4'de yansıtılmıştır.

Tablo 4: Bütünşehirleşmenin Köyler Üzerindeki Etkileri

	BASAK (75km)	SÜTLÜCE (20km)	BULGURLU (5 km)
1.Toprak Kullanımı	1.Toprak kullanım biçiminde değişme yaşanmadı. 2.Köylü toprağının kullanım değerinde bir artış söz konusu değildir. 3.Köylü tarıma devam etmektedir.	1.Toprağı tanımlama biçimi değişmiştir. Arsa fiyatlarında spekülasyonlar artmıştır. 2.Köy içinde yabancılara toprak satışı başlamıştır. 3.Üst gelir gurubu için “yazlık ev” olarak satılan köy arazisi mevcuttur.	1. Köyü tarım arazisi anayol üzerinde olduğundan kentsel konut, sosyal tesis, eğlence ve ticaret alanlarına dönüşmüştür. 2.Toprak satışları artmış, arazi fiyatları yükselmiştir. 3. Toprağın tarımda kullanımı azalmıştır.
2.Nüfus Hareketleri	1.Okul ve sağlık ocağı olmayışı özellikle son 6 yıl içinde nüfusu azaltmıştır. 2. Köye yazın dönüşler artmış, köyden göç edenler evlerini iyileştirmişlerdir. 3. Genç nüfus Bütünşehir öncesi de mevcut olan koşullardan dolayı kente göz etme eğilimindedir.	1. Kente ulaşım koşulları Bütünşehirle beraber iyileşmiş ve köyde kalmalar artmıştır. 2. Köye toprak satışlarına paralel olarak köy dışından taşınmalar yaşanmıştır. 3. Eğitilmiş genç nüfusun köye dönme eğilimi azdır.	1. Köyün tarım arazilerindeki kentsel konutlara nüfus hareketi yaşanmıştır. 2. Köyün yaşam alanına köyden-kente, kentten köye köy nüfusunu etkileyecek biçimde bir nüfus hareketi yaşanmamıştır. 3. Aksine köye ulaşım olanakları ve kentsel hizmetler arttıkça köyde kalma eğilimi yükselmiştir.
3. Geçim ve İstihdam	1.Tarımsal üretimin azalması ile beraber, Bütünşehirleme ile de kente ulaşım gelişmiş ve ihtiyaçlar kentten sağlanmaya başlanmıştır. 2.Tarımsal üretim ve türevleri ortadan kalkmaktadır.	1. Köyde kentsel yapılaşma arttıkça köy içinde yeni geçim araçları ortaya çıkmıştır. İnşaat malzeme satan bir esnaf bulunmaktadır. 2. Yol üstü köyü olması ve civar köylerden yapılan ulaşımın kolaylığı market, değirmen gibi hem kentsel hem de kırsal geçim araçlarını ortaya çıkarmıştır.	1. Bütünşehirle beraber kente ulaşım olanakları arttıkça küçük esnaf ortadan kalkmıştır. Köyün bakkalı yoktur. Kahve, berber gibi iş olanakları ortadan kalkmıştır. 2. Kentsel istihdama yönelim artmıştır. Özellikle son 5-6 yılda kentte güvenlik görevlisi, hasta bakıcı, süpermarket gibi sektörlerde çalışanların sayısı artmıştır.
4.Hizmetlere Erişim	1.Köy tüzel kişiliğinin ortadan kalkması ile köy derneği köy bütçesi de ortadan kalkmıştır. 2.Bütünşehirden önce imece usulü yapılan su deposu yarım kalmıştır. 3. Köy muhtarının işlevi zayıflamıştır. 4. Hizmetlere ulaşımında hangi yerel yönetim birimine ulaşacaklarına dair bir karışıklık yaşanmaktadır. 5. Yerel hizmet sunumunda bürokratik ve siyasi engeller artmıştır. 5. Hizmet eşitsizliğinin boyutları artmıştır.	1. Köyün içindeki yolları hâlâ topraktır ve herhangi bir iyileştirme yaşanmamıştır. 2. Birçok evin kanalizasyon sorunu devam etmektedir. 3. Çok konteynerleri yeterli değildir ve atık toplama hizmetleri aksamaktadır. 4. Yerel hizmetleri eksikliğine rağmen faturalara yansıyan vergi oranlarındaki artış köylüyü zorlamaktadır.	1.Köyün kent merkezine yakın olması Bütünşehirden önce de var olan yerel hizmetleri artırmıştır. Toplu taşıma, yol, park, su ve kanalizasyon hizmetleri artmıştır. 2. Bu artış beraberinde hizmetlerin devamlılığı noktasında sıkıntılar yaşanmasının da önünü açmıştır. Köyün ara sokakları ve evlerin büyük bölümü hizmetlere erişimde sıkıntı yaşamaktadır. 3. Katı atık toplama hizmetlerinde gecikmeler yaşanmaktadır.
5.Toplumsal Yapı ve İlişkileri	1.Köy nüfusunun son 6 yıl içinde giderek azalması, köyde komşuluk akrabalık cem ve geleneksel törenleri ortadan kaldırmıştır. 2. Kış Yarıısı etkinliğinin devam etmeyeceğine dair bir öngörü oluşmuştur. 3. Böylece toplumsallaşma azalmıştır.	1. Köylünün Bütünşehirleşme sonrası kentle olan ilişkisi artmış ve köyde geçirilen vakti ve ortak etkinlikleri azaltmıştır. 2. Akraba ve köy içi ziyaretler azalmıştır. 3. Köyün gelişmesi köye dışarıdan yapılan gözleri artırmıştır.	1. Köyün kentle olan ilişkisi azaldıkça köylünün köyünde geçirdiği vakit azalmıştır En temel ihtiyaçlar için bile kent merkezinden sağlanmaktadır. 2. Köylü kentsel tüketim ve eğlence alanlarını sıklıkla kullanmaktadır. 3. Köy içi birliktelik ve toplumsallaşma azalmıştır.

SONUÇ

Çalışmanın başından beri vurgulandığı biçimiyle köy ve kent iki toplumsal ve mekânsal formdur. Faklı üretim tarzları içinde iş bölümü üzerinden tanımlanmaktadır. Köy tarımsal üretim ve türevlerinin merkezi olurken kent bir kontrol merkezi, tarım dışı üretim ve tüketim ilişkileri üzerinden tanımlanmıştır. Aralarında tarihsel süreç içinde getirdikleri diyalektik bir ilişki vardır. Bu ilişki belirli ekonomi politik koşullarda büyük dönüşüm yaşamıştır. Bu dönüşüm tez çalışmasının kuramsal kesiminde belirli tarihsel dönemlere göndermeler yaparak açıklanmıştır.

20. yüzyılın son çeyreği ve 21. yüzyılın ekonomi politik gerçeği şuna işaret etmektedir; “toplum bir bütün halinde kentleşmekte”, köy-kent ekseninde farklılıklar ortadan kalkmakta, böylece toplumsal ve mekânsal eşitsizlikler hem sayıca artmakta hem de coğrafyası genişlemektedir. Kapitalizmin tek ve başat bir üretim tarzı olması ve kapitalist olmayan üretim ve tüketim biçimlerini dönüştürme eğilimi tarihinde hiç olmadığı kadar dünya ölçeğinde etkisini genişletmiştir. Köyler ise bu süreçten en çok etkilenen toplumsal yapılar olmuştur.

Sermayenin kentsel mekânda yoğunlaşması sonucunda kentsel sınırların genişlemesi kaçınılmaz olmuş, kırsal alan ve pre kapitalist yapılar giderek dönüşmüştür. Kentsel mekanın bir rant odağı haline gelmesi sermaye yatırımlarını kentsel mekana yoğunlaştırmıştır. Böylece sermaye yatırımlarının ölçeği merkezden çevreye, kent merkezinden kentin çeperlerine ve nihayetinde kırsal toplumsal ilişkilerin yoğun olarak yaşandığı alanlara kadar genişlemiştir. Bu genişleme yeni yeni kent merkezleri yaratırken, mekânsal ve toplumsal eşitsizliğin boyutlarını da giderek artırmıştır.

Sermaye birikiminin kentsel mekâna yönelmesi aynı zamanda kentsel kolektif hizmetlerinde sunumunu yeniden düzenlemiştir. Sermaye için karlı alanlar olan kentsel mekân, sınırları genişledikçe yeni yatırım alanları doğurmuştur. Kentsel kolektif hizmetlerin sunumundan devletin el çekmesiyle doğan boşluğa ulusal ve uluslararası sermaye yerleşmiştir. Sermaye de kentsel sınırların genişlemesi yönünde bir baskı yaratmıştır. Bu baskı karşısında kentler hem mekânsal olarak yoğunlaşmış hem de coğrafi olarak büyümüştür. Bu büyüme neticesinde dünya üzerinde birçok kent metropoliten bir yerleşimin parçası haline gelmiştir.

Sermaye birikiminin kentsel mekâna yoğunlaşması ve kentsel sınırların genişlemesi köy formasyonun koruyan alanlar üzerinde baskı oluşturmuştur. Sermayenin sınırlarını genişletmesi ile köy toprağı, hem kentsel mekâna dönüşmekte hem de sermayenin tarımda bile eksiksiz bir biçimde uygulanmaya yönelik politikası, köyü iki yönlü bir baskının ortasında bırakmıştır. Köylü kapitalist gıda tekellerinin yarattığı piyasa ile mücadelede yalnızlaşmıştır. Böylece köylü üretimden koparak kente göç etmiştir. Köyde kalanlar ise sadece hayatını idame ettirecek düzeyinde üretime devam etmiştir. Köylünün sınırlı sayıda toprağı ve doğal varlıkları da “kentsel doku”nun genişlemesiyle ortadan kalkmıştır. Hem kent toprağı kentsel mekâna dönüşmüş hem de doğal varlıkları doğrudan yatırımlara konu olmuştur.

“Kentsel doku” nun giderek kırsal alanlara ve köylere yayılmasıyla köylerde kentsel mekânsal yapılar ortaya çıkarmıştır. Kent çevre köyleri içine alan bir ağ içinde anlaşılmaktadır. Büyük otoyollar, kentsel konut alanları, eski tarım arazilerinin yerini alan iş ve ticaret merkezleri bunların en tipik örneğini oluşturur. “Kentsel doku” köy yaşamından izler taşıyan alanlara yayılmıştır. Bu yayılmanın boyutları kent merkezine yakın köylerde daha yoğun bir biçimde görünürken, uzağındaki köyler ise eşitsiz bir toplumsal ve mekânsal gelişmenin bir parçası olmuştur. Sermayenin 1970 sonrası dönemde doğal varlıklar üzerinde kurmak istediğı kontrolün bir sonucu olarak yatırımlarının yer seçimi kırsal alanlar olmuştur. HES’ler ile köylünün su kaynaklarına el konulurken, maden çıkarma tesisleri köylerin yanı başına kurulmuştur. Yenilenebilir enerji kaynakları adı altında rüzgâr enerji santralleri, güneş enerjisi panelleri gibi yatırımlar geniş tarım arazileri üzerinde yer almıştır. Böylece köylünün doğal varlıklarla olan ilişkisi dönüşme uğramıştır. Kapitalist üretimin ortaya çıkışı ile tarımsal üretimi gerçekleştiren köylünün toprakla kurduğı “meteolik ilişki” de ortaya çıkan yarılma, günümüz koşullarında giderek genişlemiştir.

Kentsel sınırların kırsal alan ve köyleri içine alarak genişlemesi neticesinde yerel ve ulusal düzeyde yönetim yapılarında bir dönüşüm yaratmıştır. Kentsel mekânın giderek genişlemesi yönetsel ölçeğinde büyümesi ile sonuçlanmıştır. Yerel düzeyde küçük ölçekli yönetsel yapılar ortadan kalkmıştır. Kentsel alan ve kırsal alanın yönetsel ayrımının ortadan kalkması sermaye hareketlerini engelleyici ve yavaşlatıcı koşulları da ortadan kaldırmıştır. Böylece hem kent hem kırsal, sermayenin büyük ölçekli ve entegre yatırımlarına açılmıştır.

1970 sonrası devlet sermaye ilişkisinde yaşanan dönüşüm sermayenin kentsel kolektif hizmetlerin sunumdan el çekmesi neden olmuş ve bu alanlarda doğan boşluğa sermaye yerleşmiştir. Yerel devletin de yapısında benzer bir dönüşüm yaşanmıştır. Yereller artık küresel sermaye hareketlerine doğrudan açık yapılar olmuştur. Bu koşullar yönetim ölçeğinin genişlemesi ve giderek merkezileşmesi ile sonuçlanmıştır. Yereller kentsel yatırımlar ve kentsel hizmetleri kendi koşullarında yerelde gerçekleştirirken, günümüzde entegre yatırımlara konu olmuştur. Sermaye bir ve birden fazla kenti içine alan yatırımlara yönelmiştir. Bu yönelmenin neticesinde yerel devlet sermaye birikimine katkı sağlayan temel aktörler olarak ortaya çıkmıştır. Doğrudan ve dolaylı olarak sermaye birikimine katkı sağlamaktadırlar. Küresel, ulusal ve yerel sermayenin talepleri doğrultusunda yeniden yapılandırılan yerel yönetim birimleri yönetim ölçeğinin genişlemesi ile sonuçlanmıştır. Yerel yönetimlerin bu yeni yapısı kentsel toplumsal mekân üzerindeki etkisini kırsal alanlara kadar genişletmiştir. Böylece kentlerdeki kırsal toplum ve pre-kapitalist yapılar bütünsel bir yapının parçası olmuş ve sermaye hareketlerinin etkilerine açık hale gelmiştir.

Türkiye gibi çevre kapitalist bir ülkede kırsal toplumsal yapılar ve pre kapitalist üretim biçimlerini varlığını kısmen de olsa korumaktadır. Köylü toplumsal yapısı ve üretim biçimi özellikle 1980 sonrası büyük dönüşüm geçirmiş ve giderek ortadan kalkmış olsa da köylü yaşamına ait geleneksel yapının korunduğu örneklerle rastlamak mümkündür. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda ulusal sermaye yaratma ve tarımsal üretimi koruma çabası, arkasından ithal ikameci dönemde sanayiye desteklemek adına tarımsal üretim ve köylüyü koruma politikaları kırsal toplumsal yapının varlığını uzun yıllar korumasına olanak vermiştir.

Köylü yaşam biçimini ve köy toprağının dönüşümüne neden olan “Bütünşehirleşme” köy- kent ekseninde yeni bir durum ortaya çıkarmıştır. Türkiye açısından sermayenin kentsel mekanda rant odaklı politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkan bu düzenleme sonucunda köyler yerel yönetimlerin bir parçası olmaktan çıkarılmış ve kendi kararlarını verme yetkileri ellerinden alınmıştır. Bu koşullar altında köyler ulusal ve küresel sermaye hareketlerine açık hala gelmiş ve tarım ve gıda tükelleri ile mücadele edebilme potansiyellerinin yitirmişlerdir. 1980'den sonra başlayan neoliberalleşme sürecinin bir sonucu olarak kentlerin yükselişi ve kırsal alanın giderek yayılmış kentsel alan içinde tanımlanmaya başlamıştır. Bütünşehirle beraberde

bu süreç yeni bir ivme kazanmıştır. Arkasında küresel sermaye dinamikleri barındıran ayrıca ulusal ve yerel sermaye odaklarının taleplerinin bir sonucu olarak Bütünşehir Türkiye'ye özgü bir yasal düzenleme olsa da kentleşmenin giderek yaygınlaştığı kırsal yapıların ve köylerin dönüştüğü bir küresel düzeninde neticesidir.

Türkiye özellikle 2000'li yıllarla beraber inşaat sektörüne odaklı ve dolayısı ile rant siyaseti ile sürdürdüğü bir ekonomi sonucu olan bu düzenleme artık 2011 yılına gelindiğinde taşra kentlerine de sıçramış ve dönüşümünün hızlandırmıştır. Kırsal alalar ve köyler ise bu dönüşümden en çok etkilenen alanlar olmuştur. Malatya gibi kırsal ilişkilerin varlığını görece koruduğu bir kentte dönüşümü anlamaya yönelik seçilen üç köyden elde edilen bulgular süreci benzerlileri ve farklılıkları ile ortaya koyma açısından önemli olmuştur. Köylerin homojen olmayışı, gerek kendi aralarında gerekse köy içinde sosyo ekonomik farklılıkları barındırması, Bütünşehirleşmeden etkilenme boyutlarında farklılıklar yaratmıştır.

Malatya'nın son 15-20 yıl içerisinde kentsel sınırların gelişmeye başlaması, sermaye yatırımları için yerel ve ulusal sermayenin iş birliği ve yarattığı koşullar da dikkate alındığında Bütünşehirleşme Malatya'nın kent ve kırsalında yeni koşullar ve toplumsal çözülme yaratmıştır. Türkiye'nin birçok köyünde olduğu gibi Malatya kentinde de köylerin özellikle kış nüfusu azalmış (1980 sonrası sistematik tarımsal politikalar) ve kırsal alanda bir çözülme yaşanmıştır. Bu çözülme bugün Malatya Basak, Sütlüce ve Bulgurlu köylerinde Bütünşehirle beraber artış göstermiştir. Araştırma için seçilen köylerde de bu süreç benzer biçimde ortaya çıkmıştır.

Basak Köyü'nün *kentsel doku'nun* dışında olması, Bütünşehirleşmenin yarattığı ilk etki olan toprak değerlerinin artışı ve köy arazisinin kentsel mekâna dönüşmesi gibi(sadece yasal olarak kent toprağıdır) değişiklikleri yaratmamıştır. Köyde Bütünşehirle beraber yerel hizmetlere erişimde eşitsizlik giderek artmıştır. Bütünşehir öncesinde politik eğilimler, siyasal ve ekonomik sebepler, köyün uzaklığı ve ulaşım koşulları gibi birçok nedenle gerçekleştirilemeyen hizmetler, Bütünşehir sonrası daha da derinleşmiştir. Köyün öz kaynaklarının ortadan kalkması (salma, imece, köy derneği, köy bütçesi) köyün kendine yeterliliğini ortadan kaldırmıştır. Muhtarlık kurumunun işlevsizleştirilmesi ile beraber hizmet alımında gecikmelerin önü açılmıştır. Süreç siyasilerin ve yerel yönetimlerin içerisindeki bürokratik süreçlere hapsedilmiştir.

Hizmetine başlanan ve yarım kalanların tamamlanmasına dair bir endişe ortamı doğmuştur. Süreç böyleyken kentsel vergilere (emlak, katı atık, su vb) tabi olmuşlar ve almadıkları ya da eksik aldıkları hizmetlerinde bedelini ödemek zorunda kalmışlardır. Alt hipotezler doğrultusunda Basak köyünün toprak kullanım biçimindeki dönüşüm sadece köylünün tarımsal üretimden giderek el çekmesi olmuştur. Bu süreç ise

Sütlüce Köyü *kentsel dokunun* etkilerine açık ve bir otoyol üstü köyü olması kentle ilişkisinin hep canlı tutmuştur. Bütünşehirle beraber ulaşım olanaklarının iyileşmesi köyün kentle ilişkisini artırmıştır. Bu artış köyden kentte, kentten köye karşılıklı nüfus hareketini hızlandırmıştır. Kentsel istihdamı artırırken köy ile sadece köyde oturmak dışında ilişkisi olmayan bir nüfus yaratmıştır. Köyün torakları arsa spekülasyonlarına açılmış, arsa fiyatlarında artışlar ve satışlar gerçekleşmiştir. Köylü dışardan gelenlere arazilerini satmaya başlamıştır.

Bulgurlu Köyü ise *kentsel dokunun* etkilerine en açık köydür. Bütünşehirleşme öncesinde de etkilerine açık olan köy Bütünşehirle beraber köy toprağı kentsel yatırımlara açılmıştır. Köyün tarım arazileri kentsel konut alanlarına, ticaret ve eğlence merkezlerine ve sanayi tesislerine satılmıştır. Köyün yaşam alanında ise Bütünşehirleşme köyde geçirilen zamanı azaltmıştır. Köyün kente ulaşımı saat başı kalkan belediye otobüsleri ile artmış ve köylü ihtiyaçlarını karşılamak ve kimi zaman sosyalleşmek için kent merkezine gitmektedir. Kentsel tüketim maddelerinin köye taşınmasıyla köylünün yaşam tarzı da değişmeye başlamıştır. Köyde küçük esnaf oradan kalkmıştır.

Tez çalışması sürecinde yeni bir büyükşehir modeli olarak sunulan Bütünşehirleşmenin köyler üzerinde yaratacağı etkiler ortaya konmuştur. Tezin alan araştırmasını oluşturan Basak Sütlüce ve Bulgurlu Köylerinin Bütünşehirleşmeden etkilenme düzeyleri birbirinden değişkenlik göstermiştir. Köylerin *kentsel dokuya* göre konumları ve kendi içinde farklılaşan koşulları ile süreç kendi içinde farklılaşarak gerçekleşmiştir. Lefevbre'nin sıklıkla vurguladığı biçimiyle kentleşme karşısında köyler, bu süreçte kentte adapte olacaklar, ya kente direnecekler, ya da içine kapanacaklardır. Bu bağlamda araştırma konusu olan köylerden Bulgurlu kente adapte olmakta, Sütlüce geleneksel yapısı ile kısmen direnmekte, Basak ise yalnızlaşmaktadır.

KAYNAKÇA

- ALTINOK, Emrah, Zeynep Enlil, (2012) “Mekânın Yeniden Organizasyonunun Ekonomi Politikası”, **Yıldız Teknik Üniversitesi Mühendislik ve Fen Bilimleri Dergisi**, Sayı: 4 ss: 37- 44.
- ÂMİN, Samir (1997) **Emperyalizm ve Eşitsiz Gelişme**, çev, S. Lim, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- AYDIN, Zülküf (1986) “Kapitalizmin Tarım Sorunu ve Azgelişmişlik”, On birinci Tez, Sayı.4 ss: 171-216.
- ASLAN, Hüseyin (2012a) **Basak Köyü Çevresi ve Geçmiş Yaşamı Tüm Adet Gelenekleri**, Malatya: Rektur Matbaa.
- ASLAN, Hüseyin (2012b) **Basak Köyü Geçmişimiz ve Hayatım**, Malatya: Rektur Matbaa.
- AKBULUT, Gülpınar (2010) “Malatya Şehrinin Gelişiminde Ulaşımın Etkisi”, Academia, <https://cumhuriyet.academia.edu/gulpinarakbulut>, Erişim Tarihi: 12.07.2016.
- ARIKBOĞA, Erbay (2013) “Geçmişten Geleceğe Büyükşehir Modeli” Yerel Politika Dergisi, ss: 48-96.
- BALTA, Ecehan, Mustafa Bayram Mısır (2011) “Bir Politik Hareket Olarak Ekososyalizmin Ayırd Ediciliği ve Birleştiriciliği” **Praksis**, Sayı: 25, ss. 11- 29.
- BAŞKAYA, Fikret (2005) **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, İstanbul: Özgür Üniversite Yayınları.
- BAYRAKTAR, Ulaş (2016) Ölçeğin Ekonomisi, Siyasetin Ölçeği: Demokratikleşme Etkinlik Sarkacında 6630 Sayılı Büyükşehir Belediyesi Düzenlemesi, **Toplum ve Demokrasi**, Sayı, 22, ss: 1-12.
- BEAUD, Michel (2003) **Kapitalizmin Tarihi**, çev. F. Başkaya, Ankara: Dost Kitapevi.
- BENEVOLO, Leonardo (1995), **Avrupa Tarihinde Kentler**, çev. Nur Virgen, İstanbul: Literatür Yayınları.
- BERNSTEİN, Henry (2009) **Tarımsal Değişimin Sınıfsal Dinamikleri**, çev. O. Köymen, İstanbul: Yordam Yayınları.
- BERSTEİN, Henry (2000) “ ‘The Peasantry’ In Global Capitalism: Who, Where and Why?” **London Merlin Press**, pp, 25-51.
- BLOCH, Marc (1983) **Feodal Toplum**, çev, M. A. Kılıçbay, İstanbul: Savaş Yayınları.
- BOOKCHIN, Murray (2014) **Kentsiz Kentleşme: Yurttaşlığın Yükselişi Düşüşü**, İstanbul: Sümer Yayıncılık.

- BORATAV, Korkut (2004) **Tarımsal Yapılar ve Kapitalizm**, Ankara: İmge Kitapevi.
- BURKETT, Paul (2003) “Doğa ve Tarihsel Materyalizm”, **Teori ve Politika Dergisi**, çev. E. Özkaya, Sayı: 31, ss: 153- 190.
- BURKETT, Paul (2008) **Marksizm ve Ekolojik İktisat: Kızıl ve Yeşil Bir Ekonomi Politİğe Doğru**, çev. E. Günçiren İstanbul: Yordam Yayınları.
- CASTELLS, Manuel (1997) **Kent, Sınıf, İktidar**, çev. A. Erendil, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- CHILDE, Gordon (1985) **Tarihte Neler Oldu?** çev. M. Tuncay, A. Şenel İstanbul: Alan Yayınları.
- CHILDE, Gordon (2006) **Kenedini Yaratan İnsan: İnsanın Çağlar Boyu Gelişimi**, çev. F. Ofluoğlu, İstanbul: Varlık Yayınları.
- ÇELİK, Coşku (2017) “Kırsal Dönüşüm ve Metalaşan Yaşamlar: Soma Havzasında İşçileşme ve Sınıf İlişkileri”, **Praksis**, Sayı. 43, ss: 785-810.
- DEĞİRMENCİ, Ekin (2017) “Türkiye Tarımında Neoliberal Dönüşüm ve Metalaşma” **Praksis**, Sayı, 43 ss: 765-784.
- DEMİRAL, Berkan, Evin Hakan (2011) “Malatya Belediyesi: Arakentten Büyükkente Bir Dönüşüm Hikâyesi”, **Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:1, ss: 77-87.
- DEMİR, Ekrem (2000) “Malatya Şehrinde Yerleşimin Evrimi” **Türk Coğrafya Dergisi**, Sayı.38, ss: 19-57.
- DOĞAN, Ali Ekber (2006) “Mekân Üretimi ve Gündelik Hayatın Birikim ve Emek Süreçleriyle İlişisine Kayseri’den Bakmak” **Praksis**, Sayı: 16, ss: 91- 122.
- DOĞAN, Ali, Ekber (2002) **Birikimin Hamalları: Kriz, Neo-liberalizm ve Kent**, İstanbul: Ankara Yayınları
- DOĞAN, Ali, Ekber (2001) “Türkiye’de Kentlerin 20 Yıllık Bilançosu” **Praksis**, Sayı: 2, ss: 97-123.
- EDELMAN, Marc (20013) “What is Peasant? What are Peasantries? A Briefing Paper on Issues of Definition” **Prepared for First of the Intergovernmental Working Group on a United Nations Declaration on the Peasants and Other People Working in Rural Areas**
<http://www.ohchr.org/Documents/HRBodies/HRCouncil/WGPLeasants/Edelman.pdf>, Erişim Tarihi: 25.12.2015.

- ELİBÜYÜK, Mesut (2013) “Malatya İli Yerleşmelerinin Tarihsel Dönemlere Göre Coğrafi Dağılışı”, **Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi**, Sayı: 53, ss: 183-220.
- ERENÇİL, Arif (2016) Büyükşehir Belediyeleri ve Rekabet stratejileri, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 54, ss: 1-16
- ERIC, Hosbawm (2015) **Kısa 20. Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, çev, Y.Alogon, İstanbul: Everest Yayınları.
- ERSOY, Melih (2001) “Sanayisizleşme Süreci ve Kentler” **Praksis**, Sayı.2 ss: 32-52.
- FAULKNER, Neil (2012) **Marksist Dünya Tarihi: Neandertallerden Neoliberallere**, çev, Ö. Tuncel, İstanbul: Yordam Yayınları.
- FAROQHI, Süreyya (2006) **Osmanlı Şehirleri ve Kırsal Hayatı**, çev, E. Özcan, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- FENERCİOĞLU, A. Azmi (2016) **Aziz Azmi Fenercioğlu’nun Malatya’sı**, Ankara: Alter Yayınları.
- FOSTER, J., Bellamy (2012) **Marksist Ekoloji**, çev, B. Baysal, İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- FOSTER, J. Bellamy (1999) “Marx’s Theory of Metabolic Rift: Classical Foundations for Environmental Sociology” *AJS* Volume 105 Number 2, ss: 366-405.
- FÜLBERT George (2007) **Kapitalizmin Kısa Tarihi**, çev, S. Usta, İstanbul: Yordam Yayınları.
- GÜLALP, Figen (1984) “Toplumsal İş Bölümü ve Mekân” **Mimarlık Dergisi**, Sayı: 4, ss:12- 15.
- GÜLER, A. Birgül (2009) **Türkiye’nin Yönetimi: Yapı**, Ankara: İmge Yayınları.
- GÜLER, A. Birgül (2006) **Yerel Yönetimler Liberal Açıklamalara Eleştirel Yaklaşım**, İmge yayınları: Ankara.
- GÜNAYDIN, Gökhan (2010) **Tarım ve Kırsallıkta Dönüşüm: Politika Transferi Süreci AB ve Türkiye**, Ankara: Tan Yayınları.
- GÜZELSARI, Selime (2008) **Küresel Kapitalizm ve Devletin Dönüşümü**, İstanbul: Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayını.
- GOUGH, Jaime (2006) “Mekân, Toplum ve Marksizm Üzerine Söyleşi”, **Praksis**, Sayı 2, ss: 13-48.

- FAROQHI, Suraiya (2004) **Osmanlı'da Kentler ve Kentliler**, çev, N. Kalaycıoğlu, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- FÜLBERT, George (2008) **Kapitalizmin Kısa Tarihi**, çev, S.Usta, İstanbul: Yordam Yayınları.
- GOTTDİENER, Mark (2001) "Mekân Kuramı Üzerine Tartışma": Kentsel Praksise Doğru", **Praksis**, Sayı: 2, ss: 248- 269.
- GÜNAYDIN, Gökhan (2006) "Türkiye Tarım Sektörü" **Tarım ve Mühendislik Dergisi**, Sayı. 76-77, ss: 12-27.
- HARMAN, Chris (2008) **Halkların Dünya Tarihi: Taş Devrinden Yeni Binyıla**, çev, K. Uygur, İstanbul: Yordam Yayınları.
- HARVEY, David (2001) **Sermayenin Mekânları Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru**, çev, B. Kıcıır, D. Koç, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- HARVEY, David (2008) **Umut Mekânları**, çev. Z. Gambetti, İstanbul: Metis Yayınları.
- HARVEY, David (2008) **Sosyal Adalet ve Şehir**, çev. M. Moralı İstanbul: Metis Yayınları.
- HARVEY, David (2003) "Yeni Emperyalizm: Mülksüzleştirme Yolu ile Birikim" çev. Dinçer, M, **Praksis**, Sayı: 11, ss: 23- 48.
- HARVEY, David (2016) **Kent Deneyimi**, çev. E. Soğancılar, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- HARVEY, David (2010) **Postmodernliğin Durumu Kültürel Değişimin Kökenleri**, çev, S. Savran, İstanbul: Metis Yayınları.
- HOLTON, R.J. (1999) **Kentler Kapitalizm ve Uygarlık**, çev, Keleş, Ankara: İmge Yayınları.
- HUBERMAN, Leo (2008) **Feodal Toplumdan 20. Yüzyıla**, çev, M. Belge, İstanbul: İletişim Yayınları.
- İNALCIK, Halil, Bülent, Arı (2005) Türk-İslam- Osmanlı Şehirciliği ve Halil İnalcık'ın Çalışmaları, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, Sayı: 6, ss: 27-57.
- İNCİOĞLU, Nihal, Erder, Sema (2008) **Türkiye'de Yerel Politikaların Yükselişi: İstanbul Büyükşehir Belediye Örneği, 1984-2004**, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- İZCİ, Ferit, Turan, Menaf (2013) “Türkiye’de Büyükşehir Belediyesi Sistemi ve 6360 Sayılı Yasa ile Büyükşehir Belediyesi Sisteminde Meydana Gelen Değişimler: Van Örneği” **Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Sayı.1, ss:117-152.
- JESSOP, Bob (2008) **Devlet Teorisi: Kapitalist Devleti Yerine Oturtmak**, çev, Ö. Ahmet, Epos Yayınları.
- KARAÖMERLİOĞLU, Asım (2001) “Terk Parti Dönümünde Halkevleri Halkçılık” **Toplum ve Bilim**, Sayı: 88, ss: 163-187.
- KARLUK, Rıdvan (2007) **Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye Ekonomisinde Yapısal Dönüşüm**, İstanbul: Beta Yayınları.
- KAYGALAK, Sevilay (2008) **Kapitalizmin Taşrası 16. Yüzyıldan 19. Yüzyıla Bursa’da Toplumsal Süreçler ve Mekânsal Değişim**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KELEŞ, Ruşen (2008) **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Yayınevi.
- KELEŞ, Ruşen , (1998) **Kent Bilim Terimleri Sözlüğü**, İstanbul: İmge Yayınları.
- KELEŞ, Ruşen, Orhan, Türkay (1961) **Köylü Gözü ile Türk Köylerinde İktisadi ve Toplumsal Değişme**, Ankara: Siyasal Bilgiler Kitapevi.
- KELEŞ, Ruşen (2004) “Kent ve Kültür Üzerine” **Mülkiye Dergisi**, Sayı: 246, ss: 9-18.
- KELEŞ, Ruşen (1985) “ Türkiye’de Anakent Yönetimi” **Amme İdaresi Dergisi**, Sayı: 18 ss: 69-82.
- KENDİR, Hülya (2001) “Küreselleşen Tarım ve Türkiye’de Tarım Reformu” **Praksis**, S: 9, ss: 277- 300.
- KESKİNOK, Çağatay (1998) “Kentsel Mekân Üretiminde Rastlantısallık Sorunu Üzerine”, **ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi**, Sayı: 18 ss: 91- 102.
- KESKİNOK, Çağatay (2006) **Kentleşme Siyasaları**, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- KESKİNOK, Çağatay (2004) “1930’larda Türkiye’de Şehircilik”, **Bilim ve Ütopya**, Sayı.24, ss:54-67.
- KEYDER, Çağlar, Zafer, Yenal (2014) **Bildiğimiz Tarım Sorunu: Küresel İktidar ve Köylülük**, İstanbul: İletişim Yayınları.
- KIRAY, Mübeccel (2006), **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme**, İstanbul: Bağlam Yayınları.

- KIRAY, Mübeccel (1972) "Azgelişmiş Ülkelerde Hızla Toprakdan Kopma ve Kentle Bütünleşme" **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 3, ss: 561- 573.
- KIRAY, Mübeccel (2007) **Kentleşme Yazıları**, Ankara: Bağlam Yayınları.
- KURMUŞ, Orhan (1982) **Emperyalizmin Türkiye'ye Girişi**, Ankara: Yordam Yayınları.
- KÖYMEN, Oya (2008) **Kapitalizm ve Köylülük: Ağalar, Üretenler, Patronlar**, İstanbul: Yordam Kitap.
- KÖYMEN, Oya (1999) "Cumhuriyet Döneminde Tarımsal Yapı ve Tarım Politikaları" **75. Yılda Köylerden Şehirlere**, Der, O. Baydar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- KÖYMEN, Oya (1999) "Köylü Sorunu Araştırma ve Sorunları" **75. Yılda Köylerden Şehirlere**, Der, O. Baydar, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları
- LEFEVBRE, Henry (2016) **Şehir Hakkı**, çev. I. Ergüden, İstanbul. Sel Yayıncılık.
- LEFEVBRE, Henry (2015) **Kentsel Devrim**, çev. S. Sezer, İstanbul: Sel Yayınları.
- LEFEVBRE, Henry (2014) **Mekânın Üretimi**, çev. İ. Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- LEFEVBRE, Henry(2010) **Gündelik Hayatın Eleştirisi I**, çev, I Ergüden, İstanbul: Sel Yayıncılık.
- LENİN, İ. Viladimir (1996) **İşçi Sınıfı ve Köylülük**, çev, M. Erdost, Ankara: Sol Yayınları.
- MALATYA Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü, **Sosyal Kültürel YönleriyleMalatya**,<https://www.csb.gov.tr/db/malatya/webmenu/webmenu1311.pdf>, Erişim Tarihi:0110.2016.
- MARX, Karl (2013) **Kapital, Cilt 1**, çev. M. Selik, N. Atılgan, İstanbul: Yordam Yayınları.
- MARX, Karl (2015) **Kapital, Cilt 3**, M. Selik, N. Atılgan, İstanbul: Yordam Yayınları.
- MENDERES, Türel **TBMM Genel Kurul Büyükşehir Belediye Kanunu Ak Parti adına 07.11.2012 Tarihli Meclis Konuşması**, <https://www.youtube.com/watch?v=ccG1WTkhe3A>, Erişim Tarihi: 06.02.2016.
- ERSOY, Melih, Şengül, Tarık (2003) **Yerel Yönetimlerin Yeniden Yapılandırılması Türkiye Deneyimi**, der, Öz Fatih, Ortadoğu Teknik Üniversitesi Kentsel Planlama ve Yerel Yönetimler Anabilim Dalı 1997 Yılı Stüdyo Çalışması.

“Nufusunuzu 10 Bin Artırın!” <http://malatyahaber.com/haber/nufusunuzu-10-bin-artirin/>, Erişim Tarihi: 21.11.2016.

MUMFORD, Lewis (2007) **Tarih Boyunca Kent: Kökenleri Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği**, çev. G. Koca, T. Tosun, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

OĞUZ, Şebnem (2012) "Türkiye'de Kapitalizmin Küreselleşmesi ve Neoliberal Otoriter Devletin İnşası", **TTB Meslekî, Sağlık ve Güvenlik Dergi**, Sayı: 45-46, ss. 2-15.

ONBAŞI, G. Funda (2011) “Halkevleri ve Ülkü Dergisi: Erken Dönemden Köycülük Tartışmaları” **Çağdaş Yerel Yönetimler**, Sayı: 3, ss: 69-88.

ORTAYLI, İlber (1969) “Bazı 16. Yüzyıl Alman Seyahatnamelerindeki Türkiye Şehir ve Köylerine Ait Bilgiler”, **Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı. 4, ss: 135-159.

ORTAYLI, İlber (1977) “İstanbul’un Mekânsal Yapısının Tarihsel Evrimine Bir Bakış” **Amme İdaresi Dergisi**, Sayı: 10, ss: 77-97.

ÖZUĞURLU, Metin (2013) **Küçük Köylülüğe Sermaye Kapanı**, Ankara: Notabene Yayınları.

PALA, Cenk (1996) “Osmanlı İmparatorluğu’nda Tarımsal Örgütlenme” **Ekonomik Yaklaşım Dergisi**, Sayı: 21, ss: 39-70.

PESSOA, Fernando (2006) **Huzursuzluğun Kitabı**, çev. Ö. Saadet, İstanbul: Can Yayınları.

POLATOĞLU, Aykut (2015) “Büyükşehir Kent Modeli ve Türkiye’de Uygulaması Üzerine Düşünceler”, **YDÜ, Sosyal Bilimler Dergi**, Sayı: 1 ss. 43-63.

PURKİS, Sema (2014) “Hukuka Aykırı Yasalar Yoluyla Mekân Üzerinden Pervasız Birikim” **Eğitim Bilim ve Toplum Dergisi**, Sayı.46, ss: 136-163.

SAUNDERS, Peter (2013) **Sosyal Teori: Kentsel Sosyoloji**, çev. S. D. Getir, İstanbul: İdeal Kültür Yayınları.

SEVER, Ramazan (2007) “Malatya’da Hava Kirliliğin Coğrafi Bakış” **Doğu Coğrafya Dergisi**, Sayı. 20, ss: 59-76.

SPEHRİ, Sohrab (2006) **Suyun Ayak Sesi**, çev. Gençer ve Mehran, İstanbul: Pan Yayıncılık.

SERT, Emre, Kapusuz, Hayri, Akgün, Gürkan (2005) “Küreselleşme Sürecinde Değişen Kent Kavramı; Mekân ve Politikleşme Üzerine Bir Okuma Çalışması”, **Planlama Dergisi**, Sayı, 2, ss: 101-111.

- SHANIN Teodor (1966) "Peasantry as a Political Factor" **Sociological Review**, vol. 14, no.1, pp. 238- 263.
- SJOBERG, Gideon (1957) "Sanayi Öncesi Kenti" B. Duru ve A. Alkan (çev ve der), 2002, **20. Yüzyıl Kenti**, Ankara: İmge Yayınevi, ss: 55-76.
- ŞENGÜL, Mihriban (2017) "Türkiye'de "Sermaye Kapanı"ndaki Köylülerin Hes Karşıtı Mücadelesi: Köylülerin Korumaya Çalıştığı Doğa mı?" **İdeal Kent**, Sayı.20, ss: 2-19.
- ŞENGÜL, Mihriban, Kavuncu Ayşe, Aksu Gündüz (2016) "Farklı Siyasal Partiler Benzer Kent Siyasetleri: Malatya Örneğinde 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri Üzerinden Bir İnceleme" **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, S, 71, ss: 3-102.
- ŞENGÜL, Tarık (2001) "Sınıf Mücadelesi ve Kent Mekânı" **Praksis**, Sayı: 2, ss. 9- 31.
- ŞENGÜL, Tarık (2009) **Kentsel Çelişki ve Siyaset**, Ankara: İmge Yayınevi.
- ŞENGÜL, Tarık (2001) "Yerel Devlet ve Yerel Devletin Dönüşümünde Yeni Eğilimler" **Praksis**, Sayı: 2, ss: 183-220).
- TEKELİ, İlhan (1982) **Türkiye'de Kentleşme Yazıları**, Ankara: Turhan Kitabı.
- TUĞRULCA, Orhan (2013) **Malatya Tarih Kenet Kültür Osmanlı Dönemi (1300-1918)**, Malatya Belediyesi Kültür Yayınları.
- TUNCER, Âdem (2016) Küresel Yerel Ölçek İlişkiseliliği Bağlamında Devletin Yeniden Ölçeklenmesi, **Planlama Dergisi**, Sayı, 26, ss: 1-16.
- TURHAN, Mehmet (2005) **Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye'de Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci**, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi,
- The Future of the Rural Society, "Commission Communication Transmitted to the Council and to the European Parliament on 29 July 1988, http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/crisis-years-1980s/com88-501_en.pdf, Erişim Tarihi: 12.12.2015.
- UĞURLU, Örgen (2013) "Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye'de Kentsel Mekânın Yeniden Üretimi, **Türk Tabipler Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi**, Sayı: Ocak Şubat-Mart, ss: 2-14.
- YERASİMOS, Stefanos (2015) **Az Gelişmişlik Sürecinde Türkiye-1, Bizans'tan Tanzimat'a**, çev, B. Kuzucu, İstanbul: Belge Yayınları.
- YASASİMOS, Stefanos (1999) "Tanzimat'ın Kent Reformları Üzerine", **Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentler**, der, P.Dumont ve F. Georgeon, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, ss: 1-19.

- YEŞİLBAĞ, Melih (2016) “Hegemonyanın Harcı: AKP Döneminde İnşaata Dayalı Birikim Rejimi” **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Sayı: 71, ss: 599-626.
- YILDIZOĞLU, E. R. Margulies, (2013) “Tarımsal Değişim”, C. I. Schink ve A. E. Tonak (der.), **Geçiş Sürecinde Türkiye**, İstanbul: Belge Yayınları.
- YILDIZOĞLU, Ergin (2008) “Neo liberalizm ve Köylülük” **TMMOB, Kimya Mühendisleri Odası ve Ziraat Mühendisleri Odası’nın Düzenlediği, Gıda Günü- Gıda Egemenliği Konferansı Sunuş Notları**, <http://erginyildizoglu.blogspot.com.tr/2008/10/neo-liberalizm-ve-kyllk.html>, Erişim Tarihi: 12. 03.2015.
- YILDIRMAZ, Sinan (2010) “Kente Yönelen Köylüler: Kırsal Yapının Dönüşümü Göç ve Gecekondulaşma” der, Şen ve Doğan, **Tarih, Sınıflar ve Kent**, Ankara: Dipnot Yayınları, ss: 399-410.
- YILMAZ, Gaye, Sinan Yılmaz(2011) “‘Yenilenebilir Enerji’ vs. Yenilenemeyen Doğa: Karbon Ticareti, **Praksisi**, Sayı, 25, ss: 117-139.
- YÜCEL, Akar ve Diğerleri (2004) “Sosyal kültürel ve Ekonomik Yönleri İle Malatya” **Malatya Valiliği İl Planlama ve Koordinasyon Müdürlüğü**, <https://www.csb.gov.tr/db/malatya/webmenu/webmenu1311.pdf>, Erişim Tarihi: 12.06.2016.
- WILLIAMS, Peter, Smith, Neil (2015) **Kentin Mutenalaştırılması**, çev, M. Uzun, İstanbul: Yordam Kitap
- WOLF, R. Eric (2000) **Köylüler**, çev, A. Sönmez, Ankara: İmge Yayınları.

Kaynak Kişiler Listesi

Basak Köyü			
Kaynak Kişi	Yaşı	Görüşme Tarihi	Köy ile İlişkisi
H. C.	74	19.09.2015	Rençber
H. A.	74	19.09.2015	Muhtar
G. Ç.	54	19.09.2015	Köyde yazın ikamet eden
L. Ç.	55	19.09.2015	Köylü
N. Ç.	47	19.09.2015	Bakkal
S. Ç.	45	19.09.2015	Köylü
İ. Ç.	65	19.09.2015	Köyde yazın ikamet eden
S. A.	71	19.09.2015	Köyde yazın ikamet eden
A. T.	59	19.09.2015	Köylü
Ş. C.	47	19.09.2015	Köyde yazın ikamet eden
H. A.	64	19.09.2015	Köylü

Sütlüce Köyü			
Kaynak Kişi	Yaşı	Görüşme Tarihi	Köy ile İlişkisi
A. T.	66	24.04.2016	Köylü
L. M.	53	24.04.2016	Bakkal
H. S.	43	24.04.2016	Köylü
R. T.	28	24.04.2016	Köylü
A. C.	43	24.04.2016	Köylü
H. Y.	23	24.04.2016	Köylü
G. T.	50	24.04.2016	Köylü
H. B. T.	65	04.07.2017	Köylü
N. Ç.	45	24.04.2016	Köylü
M. Ç.	53	24.04.2016	Muhtar
M. A.	32	24.04.2016	Esnaf
F.C	32	24.04.2016	Köylü
A.Y	32	24.04.2016	Köylü

Bulgurlu Köyü			
Kaynak Kişi	Yaşı	Görüşme Tarihi	Köy ile İlişkisi
H. Y	72	15.07.2017	Köylü
H. T.	67	15.07.2017	Köylü
A. Y.	23	15.07.2017	Hizmetli
G. Y.	54	15.07.2017	Köylü
M. Y.	65	15.07.2017	Köylü
M. Y.	65	15.07.2017	Köylü
H. Y.	33	07.07.2017	Köylü
A. Ö.	32	07.07.2017	Köylü
G. S.	32	07.07.2017	Köylü
H. D.	49	07.07.2017	Esnaf
R.B.	56	07.07.2017	Esnaf
Z.Y	23	07.07.2017	Öğrenci
A.B	27	07.07.2017	Köylü

Alan Araştırması Görüşme Soruları

A. Dönüşüm Öncesi Köy Yaşam Tarzını ve Köyün Kent ile İlişisini Belirlemeye Yönelik Sorular

a.1. Dönüşüm öncesi köy yaşam tarzına yönelik sorular

1. 2012 öncesinde kaç dönüm araziniz vardı? Mevcut arazinizde ne yetiştiriyordunuz?
2. 2012 öncesinde hayvanınız var mıydı? Nerede ve nasıl besliyordunuz?
3. 2012 ürettiğiniz ürünleri nasıl ve nereye pazarlıyordunuz?
4. 2012 öncesinde kazandığınız para size yetiyor muydu? Geçine biliyor muydunuz?
5. Tek geçim kaynağınız tarım ve hayvancılık mıydı, başka bir yerden geliriniz var mıydı?
5. Evinizin fiziki durumu nasıldı? Mutfak, banyo tuvalet evinizin içinde miydi?
6. Köyde bir gününüz nasıl geçiyordu?

a.2. Dönüşüm öncesi kent ile olan ilişkiyi anlamaya yönelik sorular

1. Ne sıklıkla Malatya'ya gidiyordunuz?
2. Malatya'ya giderken hangi vasıtayı kullanıyordunuz?
3. Malatya'ya en çok hangi sebeple gidiyordunuz?
4. Malatya'dan geldiğinizde en çok neyi özlersiniz? Köyde de olsa dediğiniz neler vardı?
5. Malatya'ya mı taşınmak isterdiniz yoksa köyün kent gibi olmasını mı?
6. Malatya dışında hangi şehirlere gidiyordunuz? Ailenizde akrabalarınızdan köy dışında olan kimler var? Hangi şehirlerde yaşıyorlar?

B. Dönüşümden beklentisini anlamaya yönelik sorular

1. Köyünüz yasal olarak mahalleye dönüştürüldü. Bu durumdan ne zaman haberiniz oldu? Sizlere bu süreçte muhtarlık, belediye gibi kurumlardan bilgilendirme yapıldı mı?
2. Köy toprağı kent arazisi oldu. Sizce köy kente benzer mi?
3. Büyükşehir olunca neler değişir diye düşündünüz?
 - 3.1. Arazi fiyatlarının artacağını mı düşündünüz? Topraklarınızın değerleneceğini mi sandınız?
 - 3.2. Belediye hizmetlerinden daha fazla mı yararlanmayı umdunuz?
 - 3.3. Artık tarım ve hayvancılık yapmayız diye mi düşündünüz?

C. Dönüşüm sonrası köyde yaşanan değişimi ve kentle olan ilişkisini anlamaya yönelik sorular

c.1. Dönüşüm sonrası köyde yaşanan dönüşümü anlamaya yönelik sorular

1. Köy toprağı artık kentsel arazi oldu. Toprağınızı satmayı düşünür müsünüz? Köyde toprağını satan ya da satışa çıkaran ve ya satmayı düşünen var mı?

1.1. Satmanız durumunda geçiminizi nasıl sağlamayı düşünüyorsunuz?

1.2. Şehirde bir işte mi çalışmak ister misiniz? Nasıl bir iş bulabileceğinizi düşünüyorsunuz?

2. Köye yeni bina inşa edildi mi? Oturan kişiler bu köyden mi, yoksa köy dışından mı geldiler?

3. Hangi belediye hizmetlerinin almaya başladınız?

4. Köyünüzde satılık ya da kiralık ev var mı?

5. Köyde/ köyün yakınlarında yeni arazi alan oldu mu? Bunlar kimler?

6. Köyünüze arsa almak ya da konut yapmak için gelenler oldu mu?

c.2. Dönüşüm sonrası kent ile olan ilişkiyi anlamaya yönelik sorular

1. Büyükşehir artık sizden atık su vergisi çöp vergisi alacak (ancak 5 yıl süreyle bunu durdurdu. Fakat sonrasında başlayacak almaya) bu konu hakkında ne düşünüyorsunuz? Mesela köyün çeşmesine gelip su saati taksalar ne olur?

2. Köyünüze sosyal tesis, kentsel konut, sanayi tesisi, büyük tarım tesisleri kurulmasını nasıl karşılırsınız?

3. Şehre taşınmayı düşünür müsünüz? Taşınmak isterseniz nerede oturmak istersiniz?

4. Köyünüz için acil bir ihtiyaç olduğunda ne yapıyorsunuz? İmece yok artık, köy bütçesi yok. Belediyeye istediğiniz zaman ulaşabiliyor musunuz?

5. Toprağını satarak ya da kendi imkânları ile şehirde iş kuranlar oldu mu?